

audit FINANCIAR

Anul XIX, nr. 164 - 4/2021

4/2021

- Al VII-lea Congres al profesiei de auditor financiar din România:
MODERNIZAREA PROFESIEI DE AUDITOR FINANCIAR ÎN CONTEXTUL ACTUALELOR PROVOCĂRI GLOBALE
- 7th Congress of the Romanian Audit Profession:
RESHAPING THE FINANCIAL AUDITOR PROFESSION IN THE LIGHT OF THE CURRENT GLOBAL CHALLENGES

- 100 de ani de profesie contabilă reglementată în România
- IFRS: provocări „la zi” pentru auditorii financiari
- Structura pieței de audit financiar în Uniunea Europeană din perspectiva onorariilor
- Factorii care influențează raportarea aspectelor cheie de audit
- Fundamentarea deciziilor privind investițiile de portofoliu pe baza opiniei de audit

- Regulation of the Romanian Accountancy Profession – 100 years Celebration
- IFRS: Up-to-Date Challenges for Financial Auditors
- The Structure of the Financial Audit Market in the European Union from Fees Perspective
- Factors Influencing KAM Reporting
- Can the Audit Opinion Influence the Portfolio Investment Decisions?

Digitalizarea profesiei
prin sisteme informatice de tip ERP

Profession Digitalization
through ERP Systems

Premiile revistei „Audit Financiar” / “Audit Financiar” Awards

Cu prilejul celui de-al VII-lea Congres al profesiei, Consiliul CAFR a conferit Premiul pentru cercetare științifică **prof. univ. dr. Maria Manolescu** și **prof. univ. dr. Vasile Răileanu**. Au fost premiate și două importante lucrări de cercetare științifică din anul 2021, publicate în revista „Audit Financiar”.

On the occasion of the 7th Congress of the Profession, the Council of CFAR granted the Award for Scientific Research to **Univ. Prof. Maria Manolescu, Ph. D.** and to **Univ. Prof. Vasile Răileanu, Ph. D.** Also, awards were granted for two important scientific research papers in 2021, published in "Audit Financiar".

Fundamentarea deciziilor privind investițiile de portofoliu pe baza opiniei de audit în cazul firmelor cotate / Can the Audit Opinion Influence the Portfolio Investment Decisions? The Case of Listed Companies

Asoc. dr.
George-Marian Aevoae,
Univ. „A. I. Cuza” – Iași

Conf. univ. dr. habil.
Ioan-Bogdan Robu,
Univ. „A. I. Cuza” – Iași

Conf. univ. dr.
Roxana Manuela Dicu,
Univ. „A. I. Cuza” – Iași

Conf. univ. dr. habil.
Ionuț-Viorel Herghiligiu,
Univ. Th. „Gh. Asachi” – Iași

Telemunca în sfera auditului financiar în contextul generat de pandemia COVID-19 / Teleworking in the Field of Financial Audit in the Context Generated by the COVID-19 Pandemic

Universitatea de Vest din Timișoara

Prof. univ. dr.
Nicoleta Farcane

Prof. univ. dr. habil.
Ovidiu-Constantin Bunget

Conf. univ. dr.
Rodica Blidișel

Conf. univ. dr.
Alin-Constantin Dumitrescu

Dr. Delia Deliu

Dr. Oana Bogdan

Dr. Valentin Burcă

Sumar / Content

audit
FINANCIAR

4/2021

Al VII-lea Congres al profesiei de auditor financiar din România, 29 octombrie 2021

Daniel BOTEZ

- 100 de ani de profesie contabilă reglementată în România.
O lecție de istorie pentru profesioniștii de astăzi 601
- *Regulation of the Romanian Accountancy Profession – 100 years
Celebration. A History Lesson for Today's Professionals*..... 693

Maria MANOLESCU, Georgeta PETRE, Alexandra LAZĂR

- Valențe ale raportării financiare potrivit IFRS.
Provocări „la zi” pentru auditorii financiari 615
- *Valences of Financial Reporting According to IFRS.
Up-to-Date Challenges for Financial Auditors*..... 706

Ovidiu-Constantin BUNGET, Alin-Constantin DUMITRESCU, Rodica Gabriela BLIDIȘEL, Oana Alina BOGDAN, Valentin BURCĂ

- Aspecte privind structura pieței de audit financiar în Uniunea
Europeană din perspectiva onorariilor..... 634
- *Aspects Regarding the Structure of the Financial Audit Market
in the European Union from Fees Perspective*..... 724

Teodora PORUMBĂCEAN, Adriana TIRON-TUDOR

- Factorii care influențează raportarea aspectelor cheie de audit:
o analiză structurată a literaturii 653
- *Factors Influencing KAM Reporting: A Structured Literature Review* 743

George-Marian AEVOAE, Ioan-Bogdan ROBU, Roxana Manuela DICU, Ionuț-Viorel HERGHILIGIU

- Fundamentarea deciziilor privind investițiile de portofoliu pe baza
opinie de audit în cazul firmelor cotate 670
- *Can the Audit Opinion Influence the Portfolio Investment Decisions?
The Case of Listed Companies*..... 759

Bogdan-Ștefan IONESCU, Drd. Laura-Eugenia-Lavinia BARNA

- Digitalizarea în profesia contabilă și de audit
prin sisteme informatice de tip ERP 681
- *Digitalization in the Accounting and Auditing Profession
through ERP Systems*..... 769

7th Congres of the Romanian Auditor Profession, 29 October 2021

Revistă editată de
**Camera Auditorilor Financiari
din România**

Str. Sirenelor nr. 67-69, sector 5,
București, OP 5, CP 83

Director științific:
prof. univ. dr. **Pavel NĂSTASE**

Director editorial:
dr. **Corneliu CĂRLAN**

Redactor șef:
Cristiana RUS

Secretar de redacție:
Cristina RADU

Prezentare grafică și tehnoredactare:
Nicolae LOGIN

*Colegiul editorial științific și colectivul
redacțional nu își asumă
responsabilitatea pentru conținutul
articolelor publicate în revistă.*

Indexare în B.D.I.:

Cabell's;
Deutsche Zentralbibliothek für
Wirtschaftswissenschaften;
DOAJ;
Ebsco;
ERIH PLUS;
Global Impact Factor;
Google Scholar;
Index Copernicus;
ProQuest;
Research Papers in Economics
(RePEc);
Ulrich's

Marcă înregistrată la OSIM,
sub nr. M2010 07387

Telefon: +4031.433.59.22;
Fax: +4031.433.59.40;

E-mail: auditfinanciar@cafr.ro;
revista@cafr.ro; <http://revista.cafr.ro>;
facebook.com/revistaauditfinanciar

ISSN: 1583-5812,
ISSN on-line: 1844-8801

Tipar: SC Print Group Serv SRL
Str. Baicului nr. 82, sector 2, București
e-mail: office@printgroup.ro

Colegiul Editorial Științific

Dinu Airinei – Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași
Veronel Avram – Universitatea din Craiova
Yuriy Bilan – Universitatea Szczecin, Polonia
Daniel Botez – Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău
Ovidiu Bunget – Universitatea de Vest din Timișoara
Alain Burlaud – Conservatorul Național de Arte și Meserii, Paris
Tatiana Dănescu – Universitatea de medicină, farmacie, științe și tehnologie din Târgu Mureș
Nicoleta Farcane – Universitatea de Vest din Timișoara
Liliana Ionescu-Feleagă – Academia de Studii Economice, București
Lilia Grigori – Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău
Allan Hodgson – University of Queensland, Australia
Bogdan Ștefan Ionescu – Academia de Studii Economice, București
Costel Istrate – Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași
Maria Manolescu – Academia de Studii Economice, București
Ion Mihăilescu – Universitatea „Constantin Brâncoveanu”, Pitești
Vasile Răileanu – Academia de Studii Economice, București
Ioan Bogdan Robu – Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași
Donna Street – Universitatea Dayton, SUA
Aurelia Ștefănescu – Academia de Studii Economice, București
Adriana Tiron Tudor – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Camerei Auditorilor Financiari din România (CAFR). Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport și vânzarea sunt interzise fără acordul prealabil al CAFR, fiind supuse prevederilor legii drepturilor de autor.

Important pentru autori!

Articolele se trimit redacției la adresa de e-mail: audit.financiar@cafr.ro sau revista@cafr.ro, în format electronic, scrise în program MS Office Word, în alb-negru.

Autorii sunt rugați să respecte următoarele cerințe:

- limba de redactare a articolului: română și engleză pentru autorii români și engleză pentru autorii străini;
- textul în limba română se redactează cu caractere diacritice, conform prescripțiilor lingvistice ale Academiei Române;
- dimensiunea optimă a articolului: 7-10 pagini / 2000 caractere grafice cu spații pe pagină;
- în articol se precizează titlul, metodologia de cercetare folosită, contribuțiile autorilor, impactul asupra profesiei contabile, referințele bibliografice;
- rezumatul se redactează la persoana a III-a și prezintă obiectivul cercetării, principalele probleme abordate și contribuția autorilor;
- 4-5 cuvinte-cheie;
- clasificări JEL.

Tabelele și graficele se elaborează în alb-negru cu maximum șase nuanțe de gri și se trimit și separat, în cazul în care au fost elaborate în programul MS Office Excel.

Evaluarea articolelor se realizează de către membri din Consiliul Științific de Evaluare al revistei, în modalitatea double-blind-review, ceea ce înseamnă că evaluatorii nu cunosc numele autorilor și nici autorii nu cunosc numele evaluatorilor.

Criterii de evaluare a articolelor: originalitatea, actualitatea, importanța și încadrarea în aria tematică a revistei; calitatea metodologiei de cercetare; claritatea și relevanța prezentării și argumentării; relevanța surselor bibliografice utilizate; contribuția adusă cercetării în domeniul abordat.

Recomandările Consiliului Științific de Evaluare al revistei sunt: acceptare; acceptare cu revizuire; respingere. Rezultatele evaluărilor sunt comunicate autorilor, urmând a fi publicate numai articolele acceptate de Consiliul Științific de Evaluare.

Detalii, pe site-ul auditfinanciar.cafr.ro, la secțiunea „Pentru autori”.

100 de ani de profesie contabilă reglementată în România. O lecție de istorie pentru profesioniștii de astăzi

Conf. univ. dr. Daniel BOTEZ,
Universitatea "Vasile Alecsandri" din Bacău,
e-mail: daniel63331@yahoo.com

Rezumat

La data de 15 iulie 1921 a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Legea pentru organizarea Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili.

Se împlinea, astfel, un deziderat al absolvenților școlilor superioare de comerț, care au înființat prima lor asociație în anul 1888. De atunci până la apariția legii, reglementarea profesiei de contabil a făcut subiectul multor discuții și atitudini, al multor memorii adresate autorităților publice și al dezbaterilor la întâlnirile diferitelor asociații care au reprezentat interesele acestor absolvenți, regrupate în Uniunea Absolvenților Școlilor de Comerț și apoi în Corpul Absolvenților Școlilor Superioare de Comerț, care a dobândit personalitate juridică în anul 1916.

Și alte subiecte, în legătură directă cu activitatea contabililor, au reprezentat preocupările absolvenților atât înainte, cât și după apariția legii, printre care: statutul cenzorilor; activitatea de expertiză contabilă; viza de încheiere a registrelor comercianților; reforma învățământului comercial; relația Corpului cu autoritățile.

O seamă de personalități și-au legat destinele de activitatea de afirmare a profesiei de contabil, de reglementarea ei și de reprezentarea permanentă a intereselor acesteia. Menționăm, printre mulți alții, pe Nicolae Butculescu, I. St. Rasidescu, Vasile M. Ioachim, Petru Drăgănescu-Brateș, Grigore Trancu-Iași, George Alseanu, Spiridon Iacobescu, Alexandru Sorescu.

O activitate importantă a Corpului a fost organizarea congreselor. Acestea au fost organizate începând cu anul 1923, neîntrerupt, la fiecare doi ani, până în anul 1939.

Activitatea Corpului Contabililor Autorizați și Experților Contabili a fost influențată de evenimentele politice și sociale ale perioadei sale de existență, mai ales începând cu anul 1935. Din anul 1940, activitatea a înregistrat o reducere semnificativă.

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Botez, D., (2021), Regulation of the Romanian Accountancy Profession – 100 Years Celebration. A History Lesson for Today's Professionals, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp.693-705, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/022

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/022>

Data primirii articolului: 3.08.2021

Data revizuirii: 18.08.2021

Data acceptării: 1.09.2021

În ziua de 13 martie 1951 a apărut în Monitorul Oficial al României Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române prin care Corpul a fost desființat. În anii 1957 și 1958 au apărut primele acte juridice care au reglementat activitatea de expertiză contabilă în cadrul coordonatelor specifice perioadei.

După anul 1989, profesia contabilă din România și-a recâștigat statutul și este reprezentată de cele două organisme profesionale, Corpul Expertilor Contabili și Contabililor Autorizați din România și Camera Auditorilor Financiari din România. Acestea, și prin acestea profesioniștii contabili, au devenit parte din organismele profesiei contabile la nivel regional, european și internațional.

Cuvinte-cheie: profesia contabilă; istoria profesiei contabile; profesia contabilă din România

Clasificare JEL: M40, M41, N93, N94

Introducere

Acum 100 de ani profesia de contabil în România a fost reglementată. Legea pentru organizarea "Corpului de Contabili Autorizați și Experti Contabili din România" a fost votată de Camera Deputaților la 18 iunie 1921, de Senat la 1 iulie 1921, promulgată și semnată de Regele Ferdinand la 13 iulie 1921 și publicată în Monitorul Oficial din 15 iulie 1921.

Acest eveniment încununa o activitate de peste 30 de ani de eforturi susținute și continue pentru afirmarea contabililor, preocuparea unor oameni care și-au dedicat majoritatea timpului lor pentru susținerea asociațiilor profesionale care au determinat acest moment, dar și după, pentru aplicarea acestei legi și pentru afirmarea profesiei de contabil.

Acești oameni providențiali, majoritatea absolvenți ai școlilor comerciale superioare, unii dintre ei devenind profesori la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, au pus bazele structurii pe care calcă astăzi profesioniștii contabili. Memoria lor trebuie cinstită și respectată.

Chiar dacă, ulterior, diferite circumstanțe au determinat existența în România a două calificări profesionale în profesia contabilă, cea de expert contabil și cea de auditor financiar, cei de atunci, în acele momente, formau o profesie contabilă care furniza serviciile profesionale pe

care astăzi le avem stabilite separat în sarcinile celor două categorii profesionale. Cenzorii de atunci, de exemplu, pot fi considerați buncii auditorilor financiari de astăzi.

Un apel la memorie este necesar și esențial, și are ca scop să pună în evidență momentele semnificative ale apariției și dezvoltării profesiei contabile în România, cu menționarea oamenilor fără de care acestea nu ar fi fost posibile.

Începuturile

Primul moment semnificativ în procesul apariției și dezvoltării profesiei de contabil în România considerăm că este reprezentat de reforma introdusă de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza în domeniul educației.

Și înainte de acest moment au existat contabili și însemnări de natură contabilă. Domnitorii Țării Românești și ai Moldovei țineau evidențe riguroase asupra vistieriei, a încasărilor și a tributului către Înalta Poartă. Negustorii aveau reguli proprii de însemnare a mersului afacerilor și își trimiteau copiii la studii comerciale în Italia sau în alte țări din vestul Europei. Literatura contabilă marcase deja până atunci câteva momente semnificative, prin lucrările lui Emanoil Ioan Nichifor, Dimitrie Jarcu și Ion Ionescu de la Brad.

În noiembrie 1864, a fost publicată *Legea asupra instrucțiunii a Principatelor Unite Române*, prin care a fost stabilită instrucțiunea elementară obligatorie pentru copiii de ambele sexe, începând de la opt până la doisprezece ani împliniți.

În cuprinsul legii, în Secțiunea III *Despre școlile reale*, se prevede: „Se voru institui școle de comerț în orașele București, Iași, Galați, Brăila, Ploesti, Craiova și Turnu-Severin.” Au fost primiți în aceste școli tinerii între doisprezece și optsprezece ani, care absolviseră cursurile primare. Durata studiilor a fost stabilită la patru ani.

În acel an, Theodor Ștefănescu, fiu de comerciant, elev la liceul Sf. Sava din București, a părăsit liceul, împreună cu alți patru colegi, și s-a înscris la școala de comerț, recent înființată.

Theodor Ștefănescu

S-a născut în București în anul 1842. O parte importantă a activității sale este legată de catedra de contabilitate a Școlii superioare de comerț din București, al cărei titular a fost până în anul 1901. A fost și director al acestei școli.

Cursul său de contabilitate, publicat în 1874, cu titlul „Curs de comptabilitate în partidă dublă”, a fost reeditat de mai multe ori.

În anul 1880, la înființarea Băncii Naționale a României, a fost numit director în cadrul acesteia, fiind ales de șapte ori în cei 28 de ani de serviciu. A fost și viceguvernator și chiar guvernator în perioada 1907-1909. Din această poziție a sprijinit multe promoții de absolvenți ai școlilor superioare de comerț în alegerea profesiei.

Un elev meritoriu al școlii superioare de comerț din București a fost Nicolae Butculescu. L-a avut profesor pe Theodor Ștefănescu și a absolvit în anul 1886. În primul număr al *Revistei Generale de Comerț și Contabilitate*, nr. 1/1908, a fost publicat articolul *Rolul absolvenților școalelor de comerț*, din care cităm: „Când s-au înființat pentru prima oară la noi școli de comerț, scopul era de a se da țării o serie de tineri instruiți și activi, apti a lua, la un moment dat, conducerea comerțului. Această năzuință, cel puțin pentru elementul românesc, din nefericire nu s-a împlinit mai ales pentru că numai câțiva fii de comercianți au intrat în școlile comerciale.”

Nicolae Butculescu

A absolvit studii comerciale la Anvers, în 1889 și, la întoarcerea în țară, s-a înscris în Cercul de Studii Comerciale. De numele său sunt legate toate evenimentele semnificative ale activității de afirmare a profesiei de contabil în România atât înainte de reglementarea acesteia, cât și după apariția legii.

A fost sub-administrator și administrator al Casei Regale.

A deținut titlul de Decan și Decan de Onoare al „Corpului de Contabili Autorizați și Experti Contabili” până la trecerea sa în neființă, în anul 1944.

După dobândirea Independenței de Stat, în 1878, situația economică a țării pune în dificultate absolvenții școlilor superioare de comerț. S-a născut atunci ideea unei asociații profesionale proprii, în cadrul căreia să fie discutate toate problemele cu care se confruntau și care să le reprezinte interesele. Astfel, în anul 1888 s-a constituit prima grupare a absolvenților, numită *Cercul Absolvenților Școlilor Comerciale Superioare*, care și-a schimbat numele în *Asociația Absolvenților Școlilor Superioare Comerciale*. Au apărut, apoi, și alte asociații

profesionale, reprezentând interesele diferitelor categorii de absolvenți.

Pași spre reglementarea profesiei de contabil

În ziua de 22 aprilie 1901, când profesorul Theodor Ștefănescu a fost sărbătorit cu ocazia retragerii la pensie, după 30 de ani de activitate didactică, absolvenții participanți au pus în discuție ideea mai veche de a solicita reglementarea dreptului de a face expertize contabile. Discuțiile s-au concretizat într-un memoriu adresat președintelui Camerei de Comerț București. Dintre participanți amintim pe Nicolae Butculescu și Grigore Trancu-Iași.

La primul congres al absolvenților școlilor superioare de comerț, din 1906, unul dintre punctele de discuție a fost „necesitatea legiferării profesiunii de contabil și expert contabil”, împreună cu alte aspecte legate de activitatea acestora. Întâlnirea a anticipat crearea, în 1907, a Uniunii Absolvenților Școlilor Superioare de Comerț, prin fuziunea asociațiilor existente, sub președinția lui I. H. Rasidescu. Tot la acest congres s-a hotărât înființarea unei reviste proprii.

În anul 1908, a apărut primul număr al *Revistei Generale de Comerț și Contabilitate* (RGCC), a Uniunii Absolvenților Școalelor Comerciale cu sediul în București. La data primului număr, 31 ianuarie 1908, comitetul de redacție avea următoarea componență:

- I. St. Rasidescu, Comerciant și Industriaș, Președintele Uniunii absolvenților școalelor comerciale, București
- G. Lucian Boltuș, Dr. în științe de Stat, Șeful contabilității Creditului Agricol central
- Ulpia Hodoș, Comerciant, fost profesor la școala comercială
- N. Butculescu, Licențiat în științele comerciale, fost profesor la școala superioară de comerț
- Al. G. Spirescu, Fost director de bancă, profesor la Școala de Agricultură Herăstrău
- G. M. Eftimiu, Bancher, diplomat al înaltei școli de științe politice Paris
- I. Gheorghiu, Contabil al societății generale de Gaz și Electricitate

- Otto Herbst, reprezentant al fabricilor de hârtie din țară
- V. I. Stănculescu, Contabil la Banca Agricolă și Țesătoria Română
- Isac Rosen, Contabil, profesor la școala comercială "Cultura"
- Th. Sersca, funcționar în Direcția Datoriei Publice
- I. C. Negrescu, Contabilul societății anonime "Petrolifera", Secretar de redacție
- G. Plopeanu, Contabil, societatea generală de Fabrici de zahăr și Rafinerii, Administrator, București

Printre colaboratori întâlnim pe:

- I. G. Munteanu, Directorul școlii superioare comerciale Galați, Licențiat în științe comerciale
- Chr. Staicovici, Secretarul Camerei de Comerț din București
- Gh. Alesseanu, Profesor la școala superioară de comerț din București, Referendar la Înalta Curte de Conturi
- G. L. Trancu, Advocat și Profesor la școala comercială din Galați
- Spiridon Iacobescu, Șeful Contabilității Băncii de Scont din București
- Petre Drăgănescu, Lipsca, Bursier al Statului pentru studii comerciale
- D. Mociorniță, Paris. Bursier al Statului pentru studii Comerciale

În 1908, *Revista Generală de Comerț și Contabilitate* publică anunțul Ministerului Industriei și Comerțului privind concursul adresat absolvenților școlilor comerciale superioare pentru obținerea a două burse de studii și practică comercială în străinătate.

I. St. Rasidescu

Absolvent cu diplomă al școlii comerciale superioare din București, promoția anului 1883, a intrat în același an, la 22 iunie, în serviciul Băncii Naționale a României, unde a activat până în 1890. A început o activitate comercială și industrială care a condus, în anul 1915 la unul dintre cele mai perfecționate afaceri în domeniul artelor grafice –

Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl” S-sor I. St. Rasidescu.

În 1915, la aniversarea vârstei de 50 de ani, I. St. Rasidescu era Președintele Corpului Absolvenților Școlilor Superioare de Comerț, Președintele Sfatului Negustoresc, membru al Camerei de Comerț din București și al Casei Patronale.

A luat parte la prima adunare din 1888, la care s-a decis înființarea „Cercului absolvenților”.

Din păcate, a decedat în anul următor, 1916.

În noiembrie 1908, Revista Generală de Comerț și Contabilitate publică petițiunea adresată Ministrului Comerțului și Industriei de către Uniunile Absolvenților școlilor de comerț, privind organizarea Corpului Contabililor.

La sfârșitul anului 1908 existau 14 „uniuni” ale absolvenților, pe steagul cărora este scris, pe o parte „Cinste și Muncă”, iar pe alta „Apărarea intereselor breslei noastre prin obținerea unei legi care să îngreiească și să determine care sunt îndatoririle și drepturile contabililor”.

La al XI-lea Congres al Camerelor de comerț și industrie, ținut la Focșani în zilele de 21-22 mai 1910, au fost propuse câteva măsuri legate de învățământul comercial, printre care:

1. Să se înființeze școli comerciale inferioare în toate orașele capitale de județ;
2. Să se înființeze școli comerciale superioare în toate orașele reședințe unde se află Camere de comerț;
3. Să se înființeze cursuri universitare comerciale pe lângă universitățile din Iași și București.

În 1912, în Revista Generală de Comerț și Contabilitate se publică o scrisoare adresată colegilor deputați, având în vedere că ajunseseră deputați cinci absolvenți ai școlilor de comerț, iar secretarul Ministerului de comerț și industrie era tot un absolvent, text în care sunt rezumate revendicările absolvenților:

«1. Legea corpului contabililor – „după cum se știe azi oricine, dar absolut oricine poate să fie contabil. Nu se cere nici un fel de titlu, nici un fel de permis pentru a se exercita meseria aceasta,- de aci, nici o obligațiune, nici o responsabilitate, nici o penalitate nu este impusă contabilului.”

2. Modificarea unei părți a codului de comerț cu privire la societățile anonime – Toate societățile anonime ar trebui să aibă în consiliile lor de administrație și mai ales în acela al cenzorilor, prin alegere sau numire, cel puțin un absolvent al școlii de Comerț.
3. La toate Ministerele și casele publice ale Statului să se numească în serviciile de contabilitate numai absolvenți ai școlilor de Comerț
4. Expertizele în materie de contabilitate – nici o normă, nici un fel de regulă nu există pentru alegerea de către judecători a unui expert-socotitor
5. Învățământul comercial – nu s-a ajuns la specializarea corpului didactic
6. Corpul absolvenților școlilor superioare de comerț să fie recunoscut ca persoană morală și juridică»

Înființarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale

În octombrie 1912, *Corpul Absolvenților Școlilor Superioare de Comerț* a adresat un Memoriu Ministrului Industriei și Comerțului, N. Xenopol, cu privire la necesitatea înființării unei înalte trepte de Învățământ Comercial, unei Academii de Comerț, unei Facultăți Comerciale, care va rezolva unele chestiuni de importanță socială: Egalarea nivelului cultural, reprezentat de titlurile de licență, posedate de actualii conducători ai diferitelor ramuri de activitate publică și privată din țara Românească; și, Această Academie de Comerț va procura un corp profesoral pentru multe din catedrele școlilor noastre de comerț.

În nr. 1/1913 al *Revistei Generale de Comerț și Contabilitate* s-a publicat expunerea de motive a ministrului industriei și comerțului, N. Xenopol, la proiectul de lege pentru înființarea Academiei de Înalte Studii Comerciale. Reținem din cuprinsul acesteia: «Ne lipsește, însă, cu desăvârșire un învățământ comercial cu adevărat superior, o școală care, după cum spune directorul facultății comerciale din Colonia, să desăvârșască tinerii cari se destină marelui comerț” priceperea vieții economice care caută pe zi ce merge să ia un caracter internațional”, învățându-i a trece repede dela observațiune la executarea practică și „punându-i în măsură de a-și putea însuși, cu tot folosul, bogata cultură intelectuală și morală pe care

viața economică o oferă, prin ea înseși, tuturor acelorora ce sunt îndestul de cultivați pentru a o primi”.

În ultimul timp toate țările au creat acest învățământ comercial realmente superior.

De unde până acum 15 ani nu existau în întreaga lume decât 5 sau 6 atari școli, din care abia trei în Europa..., astăzi nu mai există țară civilizată care să nu aibă cel puțin o Academie sau Facultate comercială, alături de numeroase școli inferioare sau superioare – de modelul acelorora pe cari le avem și noi și cari, în unele centre, au vechime de zeci și chiar sute de ani.

La noi necesitatea creării unui atare învățământ se resimte astăzi mai mult decât ori și când. În afară de datoria – pe care ne-o dictează progresul făcut de toate celelalte țări – de a pune pe comercianții și industriașii noștri pe picior de egalitate cu colegii lor din străinătate, pentru a putea lupta cu arme egale, trebuie să mai adăogăm și prefacerea politică, care e în ajun de a se realiza în vecinătatea noastră imediată.»

Legea privind înființarea *Academiei de Studii Comerciale și Industriale* a fost publicată în Monitorul Oficial al României nr. 12 din 13 aprilie 1913.

În continuare, spre reglementare

În ziua de 17 februarie 1916, Regele Ferdinand a promulgat legea prin care s-a recunoscut societății *Corpul absolvenților școlilor superioare de comerț* calitatea de persoană juridică.

În 1918 se constituie *Asociația Titraților în Științele Comerciale* și Cercul de „Studii Comerciale”. La ședința din 5 mai 1919 a Cercului, Petru Drăgănescu-Brateș a prezentat conferința cu tema *Chestiunea Expertizelor Contabili în România*, prin care conferențiarul dădea noțiunii de „expert contabil” un înțeles mult mai larg decât acela de expertiză contabilă judiciară. În urma acestei conferințe, s-a hotărât întocmirea unui proiect pentru reglementarea profesiei de expert contabil, de către prof. dr. Vasile M. Ioachim și dr. Petru Drăgănescu-Brateș. Acest proiect a fost completat cu prevederi referitoare la profesiunea contabilă în general, la îndemnul lui N. Butculescu de a ține cont de proiectul din 1908. Acest proiect a fost supus dezbaterii membrilor Cercului de studii comerciale. De asemenea, proiectul a fost transmis în întreaga țară pentru a fi discutat de toți contabilii, dar s-au primit puține propuneri și observații.

Vasile M. Ioachim

Vasile M. Ioachim (1891-1976) a fost asistent, conferențiar și profesor în cadrul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale.

A urmat cursurile școlii superioare de comerț din Ploiești, ca bursier al Statului român. A urmat cursurile Școlii de Înalte Studii Comerciale din Berlin (1911-1912) unde l-a avut profesor pe Werner Sombart. Începând din 1912 a lucrat la Banca Română și la Camera de Comerț și Industrie din București.

În perioada 1921-1939 a fost directorul Corpului. În 1925 figurează și cu poziția de vicepreședinte al Bursei Ploiești, iar în 1927 cu cea de președinte.

A fost vicepreședinte al Corpului Absolvenților Școlilor Superioare de Comerț.

În Monitorul Oficial din 10 septembrie 1920 s-a publicat expunerea de motive prezentată în Adunarea Deputaților la proiectul de lege privind reglementarea profesiei de contabil și de expert contabil.

Petre Drăgănescu Brateș

Petre Drăgănescu Brateș a absolvit școala superioară de comerț din București, ca șef de promoție, în anul 1904.

În 1915, în Revista Generală Comerț și Contabilitate, nr. 1, figurează în Comitetul de Direcțiune, printre alții, Petre Drăgănescu, Banca Națională, Profesor.

Petre Drăgănescu a inaugurat seria conferințelor Cercului de studii comerciale în 1919 cu conferința "Chestiunea Expertilor Contabili în România" și a deschis anul al doilea al Cercului la 5 decembrie 1920 cu conferința "Învățământul comercial în România în legătură cu nevoile economice ale țării".

În 1924, în legătură cu Petre Drăgănescu, la rubrica numită "Colegiale" din Revista Generală de Comerț și Contabilitate, se menționează că acesta a plecat la Viena în vederea alcătuirii bilanțului de lichidare a fostei Bănci Austro-Ungare.

În februarie 1921, la un bal al absolvenților în scopul sporirii fondurilor, au fost invitați, printre alții, ministrul

muncii, Grigore Trancu-Iași, și deputatul chestor al Camerei, Virgil Slăvescu. Cu această ocazie, Grigore Trancu-Iași l-a rugat pe Virgil Slăvescu să se ocupe de proiectul legii. Chiar de a doua zi, proiectul a fost scos din arhivă și a fost trimis Președintelui Camerei pentru a fi înaintat Comisiei Muncii spre dezbateră. Virgil Slăvescu era și membru al acestei comisii.

Grigore Trancu-Iași

S-a născut pe 23 octombrie 1873, la Târgu Frumos, județul Iași, în casa negustorului armean Lazăr Trancu, fost ajutor de primar și om de vază în oraș. Între anii 1884 și 1890 a frecventat cursurile Școlii de comerț din Iași, unde l-a avut profesor pe Constantin Petrescu. În 1901 a devenit student la Facultatea de Drept a Universității „Al.I. Cuza”.

Din 1933, după obținerea titlului de doctor în științe economice, este numit profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București. Cadru didactic timp de mai bine de un sfert de veac (1913-1939), Grigore Trancu-Iași a contribuit la dezvoltarea învățământului economic din România.

În 1917 a fondat Partidul Muncii, care a funcționat însă doar un an, iar în 1918 s-a înscris în Partidul Poporului, întemeiat de Alexandru Averescu. În perioada interbelică a fost membru în două guverne conduse de Averescu: a fost Ministru al Muncii și Ocrotirii Sociale – minister înființat la inițiativa sa – între martie 1920 și decembrie 1921 și Ministru al Muncii, Cooperăției și Asigurării Sociale în perioada martie 1926 – iunie 1927.

A fost membru al asociațiilor absolvenților școlilor superioare de comerț, susținând și promovând măsurile pentru apariția legii de reglementare a profesiei de contabil. A fost președinte de onoare al Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili până la trecerea sa în neființă, în anul 1940.

În ziua de 1 aprilie 1921, Comisiunea Muncii, înainte ca proiectul să fie supus discuției Adunării Deputaților, a susținut acest proiect și a făcut un raport favorabil, dar a făcut și câteva modificări. Unul dintre membrii comisiei era Virgil Madgearu, viitorul ministru.

Aceste modificări au fost considerate de neacceptat de către inițiatori, absolvenții școlilor superioare de comerț, care s-au întâlnit în două "întâlniri de protestare", în zilele de 10 și 17 aprilie. Reprezentanți ai intereselor

absolvenților, care au prezentat opiniile lor, au fost Nicolae Butculescu, Vasile M. Ioachim, G. Leonte, T. A. Teodoru, N. Arghir, S. Blumenfeld, C. Hurmuzache.

La 18 iunie proiectul a fost votat de Camera Deputaților. Un rol esențial l-a avut D. R. Ioanițescu, deputat, președintele comisiei, profesor la Academia Comercială. În ziua de 1 iulie a fost votat de Senat. Legea a fost promulgată și semnată de Regele Ferdinand la 13 iulie 1921 și publicată în Monitorul Oficial din 15 iulie 1921.

Activitatea Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili

Încă din forma sa inițială, legea dădea dovadă de un exercițiu democratic greu de egalat și în zilele noastre. Astfel, Consiliul Superior al Corpului cuprindea membri numiți și membri aleși. Membrii numiți asigurau continuitatea măsurilor de așezare a profesiei în coordonatele ei firești și reprezentau interesele profesioniștilor la cel mai înalt nivel, în timp ce membrii aleși reprezentau interesele membrilor, având la bază un criteriu geografic. Cele opt regiuni ale României Mari trimiteau câte un reprezentant în Consiliul Superior, acesta fiind ales de secțiunile incluse în fiecare regiune.

Legea pentru organizarea *Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili din România*, în varianta din 1921, a prevăzut:

„Consiliul superior al corpului se compune din:

- Președintele Camerei de comerț din București sau delegatul său;
- Rectorul Academiei de Înalte Studii Comerciale din București sau delegatul său și profesorul de contabilitate;
- Un director de la Banca Națională a României
- Directorul școlii de comerț sau delegatul său;
- Președintele corpului absolvenților școlilor superioare de comerț sau delegatul său;
- Președintele secției București și trei membri aleși de secția București;
- Câte un reprezentant al secțiunilor din Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Moldova, Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia, aleși de comitetele secțiunilor din fiecare din cele 8 regiuni.”

La data de 6 noiembrie 1921 s-a constituit primul Consiliu superior al Corpului, cu următoarea componență:

- Grigore Trancu-Iași, președinte de onoare
- Nicolae Butculescu, președinte cu titlu de Decan al Corpului
- Gheorghe Leonte, secretar general
- Vasile M. Ioachim, vicepreședintele Bursei Ploiești, delegatul Munteniei – director
- Petru Drăgănescu-Brateș, funcționar superior la Banca Națională, delegatul Bucovinei, membru în Delegația permanentă
- Dem. Constantinescu, membru în Delegația permanentă
- Nicolae Arghir, director în Ministerul Industriei și Comerțului, membru
- Stanislas Cihoski, rectorul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, membru
- Dimitrie Dumitriu, directorul BNR Râmnicu Vâlcea, delegatul Olteniei, membru
- Grigore Eremia, director în Banca Națională, membru
- C. Lungu, directorul BNR Chișinău, delegatul Basarabiei, membru
- Ion Negrescu, subdirector la Societatea de locuințe ieftine, membru
- Spiridon Iacobescu, profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, membru
- Ilie Mecu, directorul BNR Constanța, delegatul Dobrogei, membru
- V. Th. Orghidan, vicepreședintele Camerei de Comerț București, membru
- V. Popovici, inspector comercial, delegatul Banatului, membru
- E. Pașcanu, directorul Școlii Superioare de Comerț București, membru
- V. Puiu, directorul BNR Galați, delegatul Moldovei, membru
- D. Rațiu, directorul Băncii Agrare Cluj, delegatul Transilvaniei, membru
- Christian D. Staicovici, secretar general al Camerei de Comerț București, membru

După apariția legii, preocupările de bază ale Conducerii Corpului au fost să asigure aplicarea acesteia.

În 1921, în *Revista Generală de Comerț și Contabilitate*, după publicarea legii, Spiridon Iacobescu face câteva observații asupra unor aspecte care trebuie avute în vedere: exercițiul carierei contabile; expertizele și contra-expertizele; censoredele în societățile anonime.

În ședința din 1 septembrie 1922, în Darea de seamă a Delegației permanente către Consiliul Superior se menționează că a fost completată componența Consiliului cu delegații din provincie: Dominic Rațiu, directorul Băncii Agrare Cluj, reprezentantul Transilvaniei; V. Puiu, directorul Băncii Naționale Râmnicu Vâlcea, reprezentantul Olteniei; C. Lungu, directorul Băncii Naționale Chișinău, reprezentantul Basarabiei; Petre Drăgănescu din Banca Națională, reprezentantul Bucovinei și V. M. Ioachim, directorul Corpului, reprezentant al Munteniei. La acea dată, Corpul avea 49 de secțiuni, cel mai noi fiind cele din Basarabia: Soroca, Tighina și Bălți, din Ardeal: Lugoj și Zalău, și în Muntenia, secțiunea Dâmbovița.

Principalele probleme asupra cărora s-a concentrat activitatea conducerii Corpului au fost discutate în ședințele organelor de conducere, au făcut subiectul diferitelor articole publicate în *Revista Generală de Comerț și Contabilitate* sau/și discutate în cadrul congreselor ce au fost organizate începând cu anul 1923. Aceste aspecte sunt, în principal, următoarele:

Expertizele comerciale și contabile

Legea pentru organizarea Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili prevedea la art. VI: „Pentru orice expertiză de registre în cazuri de moratorii și falimente, procese în cari e vorba de socoteli, impuneri fiscale, arbitrajii în materie de inventare și bilanțuri, partaje, stabiliri de venituri și cheltuieli, autoritățile financiare, administrative și judecătorești se vor servi de un expert contabil luat din tablou, ținându-se seama pe cât posibil de specialitate și de rotație.

Din păcate, această prevedere nu a fost preluată și în Codul comercial, astfel că mulți ani după apariția legii, conducerea Corpului a încercat să determine aplicarea acesteia.

În 1928, un deputat a făcut o interpelare ministrului justiției pentru ca acesta să răspundă de ce tribunalele numesc experți în materie comercială și

alte persoane decât prevede legea, adică membrii Corpului. Ca urmare, Ministerul Justiției a trimis o circulară către tribunalele din toată țara pentru a se conforma prevederilor legale.”

În 1934, Corpul a adresat un memoriu ministrului finanțelor în legătură cu numirea experților contabili pe lângă comisiunile de apel. Numirea s-a făcut de către Ministerul Finanțelor care a cuprins în listă doar 30-40 de experți în București și 3-4 experți în provincie, afectând eforturile Corpului privind numirea experților. Cităm din memoriu: „De ani de zile noi am luptat pentru a desființa monopolul de fapt al expertizelor, care a constituit totdeauna un motiv de adânci și îndreptățite nemulțumiri. Dacă la Tribunal n-am putut ajunge la aplicarea legii cu privire la principiul rotației, la expertizele fiscale, cu sprijinul fostului ministru de atunci, Virgil Madgearu, am reușit să dăm o formulă concretă acestui principiu prin limitarea dreptului la o singură expertiză pe lună. Grație acestei dispoziții legale, anul trecut, din 220 de experți trecuți pe tabloul aprobat de minister, au luat expertize 150 experți față de 10-20 de experți câți luau înainte. Ori, limitând acum numărul celor ce vor avea dreptul să facă expertize fiscale la 30, se reintroduce monopolul în mâna câtorva, de astădată cu caracter legal obligatoriu.”

Censorii societăților

Cu privire la cenzori, legea a prevăzut la art. V: „Din comitetul de cenzori la societățile pe acțiuni cu un capital vărsat de cel puțin cinci milioane lei, ce se vor fonda de la promulgarea acestei legi, cel puțin unul din cenzori va fi contabil autorizat sau expert contabil cu îndeplinirea condițiilor prevăzute de codul de comerț.”

Primul articol referitor la cenzori a apărut în *Revista Generală de Comerț și Contabilitate* în anul 1914, sub semnătura lui Alexandru Sorescu, atunci funcționar la Banca de Scont, viitorul profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale.

Și cu referire la acest aspect, aplicarea legii s-a făcut cu greu, după multe memorii adresate oficialităților.

În iulie 1921, Alexandru Sorescu ridică deja câteva probleme în articolul „Contabili, fiți atenți”, în care

precizează că trecerea legii a fost o parte grea, dar aplicarea acesteia constituie o greutate enormă. În legătură cu prevederea legii referitoare la existența în comisia de cenzori la societățile pe acțiuni cu un capital de cel puțin 5.000.000 lei a cel puțin unui expert contabil, menționează că aceste societăți nu se grăbesc să îndeplinească această cerință. Pune în evidență dificultatea legată de faptul că legea nu prevede sancțiuni pentru nerespectarea acestei obligații.

Încheierea și vizarea registrelor comercianților

Codul de comerț prevedea că registrele comerciale trebuie închise și vizate anual, spre neschimbare, de către tribunalele comerciale.

Cu privire la statutul contabililor, legea a stipulat în art. II: „Profesiunea de contabil autorizat la Stat și în întreprinderi comerciale, industriale și financiare cu un capital mai mare de 500.000 lei care întrebunțează credit și profesiunea de expert contabil în fața autorităților judiciare, administrative, financiare, nu va fi exercitată decât de persoanele făcând parte din acest corp.”, iar la art. V: „Întreprinderile prevăzute la art. II nu vor putea primi viza de încheiere a registrelor din partea tribunalelor decât atunci când registrele sunt semnate de un contabil autorizat.”

Însă tot legea prevedea că întreprinzătorii care își țin registrele singuri sunt exceptați de la această obligație.

Mai mult, s-a constatat că tribunalul, atunci când viza registrele, făcea mențiuni asupra corectitudinii înregistrărilor, ceea ce nu intra în atribuțiile sale.

În 1925, Curtea de Apel București fiind sesizată de societatea anonimă „Alianța” privind contestarea vizei de încheiere a Tribunalului pe registrul jurnal cu mențiunea că este neregulat ținut, întrucât operațiunile nu sunt trecute zi cu zi, a admis apelul acestei societăți constatând că Tribunalul „este ținut să pună pe registrele pe care comerciantul este obligat a le avea, la prezentarea lor, la finele anului, sub ultima operațiune înscrisă în registru, viza Tribunalului în redacțiunea arătată precis de acest text, fără nici un control asupra regularității și ordinii operațiilor din registru.”

În 1933, s-a admis propunerea să se introducă Cartea Mare ca registru obligatoriu. În acel moment registrele

obligatorii erau registrul jurnal și inventarul. S-a propus, de asemenea, ca pentru viză, regularitatea registrelor să fie certificată în prealabil prin semnătura unui contabil autorizat sau expert contabil.

Introducerea contabilității în partidă dublă în administrația publică

Acest subiect a constituit o preocupare permanentă a membrilor Corpului, dar atitudinea reprezentanților administrației publice nu a fost întotdeauna pe măsura așteptărilor.

În anul 1925 s-a trimis un memoriu ministrului finanțelor pentru că în ce privește numirea personalului în funcțiuni de specialitate nu pot fi numiți decât acei care îndeplinesc condițiile din legea Corpului respectiv, contabilii nefiind cuprinși în aceste prevederi.

În 1929 a fost inițiat un proces de reorganizare a contabilității publice, fiind solicitați experți străini din țări în care această reformă fusese inițiată, însă fără consultarea largă a specialiștilor români. În comisie fusese numit prof. G. Alesseanu, însă, cu toate asigurările ministrului finanțelor, M. Popovici, experții români nu au fost consultați.

Înscrierea la facultățile de drept a absolvenților școlilor comerciale

O problemă asupra căreia conducerea Corpului a făcut nenumărate memorii la diferiții miniștri ai educației și a durat pe parcursul multor ani a fost solicitarea ca absolvenții școlilor de comerț, curs superior sau ciclul al doilea, să fie primiți să dea examen pentru a intra la facultățile de drept. Chiar după reformele din sistemul de educație, prin care nu mai existau alte aspecte de această natură, accesul absolvenților era blocat. De exemplu, absolvenții formelor de școlarizare din ciclul superior erau primiți la acces inclusiv la Academia de Studii Comerciale.

Congresele Corpului

Conform prevederilor regulamentului de organizare și funcționare a Corpului, congresele au fost organizate, începând cu anul 1923, la fiecare doi ani. Acestea au fost adevărate forumuri de discuție a diferitelor probleme pe

care membrii Corpului le întâlneau la fiecare pas. Subiectele discutate erau prezentate complet și direct, cu toate aspectele mai bune și mai puțin bune. La fiecare congres, Consiliul Superior, de regulă prin directorul său, V. M. Ioachim, prezenta darea de seamă a activității sale și a Corpului, în general.

Primul congres s-a organizat la **București**, în zilele de 27 și 28 mai 1923, la Fundația Carol I. În *Revista Generală de Comerț și Contabilitate* din 1923, înainte de congres, Petru Drăgănescu-Brateș, în articolul „Congresul nostru”, scria: „De ce s-a ales luna Mai? Pentru că e timpul cel mai frumos de voiajat, pentru că nevoile primăverii apasă mai puțin ca grijurile toamnei asupra frunții și asupra buzunarului, iar avântul minții este mai slobod, mai spontan. De ce s-au înscris în program chestiuni de ordin general cultural-economic și nu s-a dat întâietate chestiunilor de ordin profesional, cum ar fi de pildă discuții în jurul legii Corpului Contabililor? Pentru că s-a socotit că la o primă manifestare a noastră nu este bine să se pună în discuție chestiunile mărunte, înguste, interesate de ordin profesional, ci pornind de la consolidarea intereselor generale, avem timpul apoi să pășim spre consolidarea intereselor noastre individuale, sau de ordin mai restrâns pe grup.”

Al doilea Congres s-a organizat la **Cluj**, în 1925.

Ministrul Muncii, Chirculescu a prezidat acest congres. Din cuvântarea lui Grigore Trancu- Iași redăm: „Domnilor! Aceasta este o răsplată a muncii, pentru că atunci când ne gândim de unde au plecat colegii noștri și unde am ajuns, din întunerecul birourilor, lipsiți de solidaritate, jucărie în mâna oricărui, pe care a doua zi îl vedeai stropindu-vă în față cu noroiul automobilului și colegul nostru era apoi svârțat ca o lămâie stoarsă, pentru că nu mai era necesar. Lucrurile s-au schimbat. Astăzi dumneavoastră sunteți o forță considerabilă și aceasta dovedește congresul de față și materiile cari se vor discuta. Sunt materii de ordin general și special, cari vor arăta că suntem la înălțimea problemelor ce se pun.

Domnilor! Să-mi dați voie, când ai căpătat unele drepturi, trebuie să arăți că ești vrednic de ele. Fiecare trebuie să-și arate activitatea lui, trebuie să facă dovada cinstei lui, trebuie să se cultive.”

În Darea de seamă, V. M. Ioachim menționează că numărul secțiunilor județene a ajuns la 56.

Situația membrilor *Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili* la 31 decembrie 1924 era următoarea:

Experți contabili	Contabili autorizați	Stagiari	TOTAL
2013	4901	453	7367

Înscriși în cele 56 de secțiuni, numărul membrilor din fiecare secțiune diferă semnificativ, în funcție de zona geografică și localitate. Printre secțiunile cu cei mai mulți experți contabili regăsim Ilfov, Craiova, Cluj, Galați, Oradea, Satu Mare, Timișoara. Sunt și secțiuni care nu au experți contabili: Buzău, Călărași, Caransebeș, Deva, Orhei, Slatina, Soroca, Tecuci, Tighina.

Între congrese, în *Revista Generală de Comerț și Contabilitate* apăreau diverse articole în care se constata și discuta situația membrilor.

În legătură cu membrii, într-un articol consistent numit *Instituția experților contabili în străinătate și în România*, V. M. Ioachim face următoarea remarcă: „Înainte de legea din 1921 era la noi aceeași situație ca în Franța cu singura deosebire că la noi prea puțini uzau de titulatura de expert contabil, chiar dacă figurau printre acei care primeau expertize din partea Tribunalului, căci asemenea expertize se puteau da la oricine chiar dacă n-a avut nici-o legătură cu contabilitatea.

Voind să curmăm această situație, am căzut însă într-alta extremă, pentru că am considerat ca experți contabili pe toți cei cari aveau un curs superior comercial de zi sau de seară și un anumit număr de ani trecuți după terminarea școalei, chiar dacă în acești ani s-a ocupat cu agricultura, cu arta sau cu milităria, așa că am ajuns ca în București să avem peste 800 de experți contabili.”

În expunerea cu titlul *Rolul titraților în științele comerciale în viața economică cu privire specială la comerț și industrie*, enumeră cauzele pentru care titrații în științele comerciale nu au pătruns încă adânc în viața economică: „Mă voi ocupa de câteva dintre cauzele mai principale, pentru a vedea în urmă cari pot fi mijloacele spre a le înlătura. Acele cauze ar fi:

- 1) Condițiunile materiale și sociale ale elevilor, respectiv absolvenților școalelor comerciale

- 2) Lipsa unui stat-major al nostru
- 3) Lipsa solidarismului de Corp
- 4) Prejudecățile
- 5) Condițiunile de dezvoltare a vieții noastre economice.”

În legătură cu relația dintre *Corpul Absolvenților Școlilor Comerciale de Comerț și Consiliul Superior al Corpului Contabililor Experți*, în darea de seamă pe anul 1926 a primului organism se menționează că: ”activitatea culturală și de ordin economic social a mers mână în mână.”

Al treilea Congres s-a organizat la **Chișinău**, în zilele de 14 și 15 octombrie 1927.

În deschiderea Congresului de la Chișinău, Grigore Trancu-Iași spunea: „Nu fără adâncă emoție am trecut Prutul pentru a manifesta puterea de solidaritate a Corpului nostru care, deși datează de numai 6 ani, numără pe fruntașii vieții noastre economice, financiare, directori de întreprinderi, funcționari superiori ai Statului și particulari, profesori universitari și secundari, fără deosebire de concepțiuni politice sau credințe religioase spre a forma un drum așezat pentru dezvoltarea economiei noastre naționale.”

Un punct important al acestui Congres s-a referit la discutarea bilanțului-tip, propus a fi folosit de către societățile anonime și societățile cooperative. Moțiunea referitoare la acest aspect a fost:

„În concordanță cu schema de bilanț votată de Congresul Internațional de Contabilitate de la Bruxelles din iulie 1926, Bilanțul Tip urmează să cuprindă:

În activ conturile așezate și grupate după gradul de lichiditate, iar în pasiv după gradul de exigibilitate.

Conturile de ordine, așezate în josul Bilanțului, în afara Corpului propriu zis al Bilanțului, vor trebui să cuprindă toate valorile aflate spre păstrare, administrare sau consignație, enumerate pe categorii principale, iar fondurile caselor de pensii și ajutorare a personalului se vor înscrie astfel ca să poată reieși clar din Bilanț plasarea și administrarea lor separată.

În ceea ce privește contul de profit și pierdere să se oblige prin lege publicarea lui alături de bilanț și să

se adopte principiul ca el să cuprindă la Credit: toate sursele de venituri după însemnătatea lor, cu sumele brute, iar la debit: cheltuielile specificate pe categorii mai importante, arătându-se și cheltuielile de producție și avându-se în vedere prescripțiunile legii fiscale.”

În cuvântul de închidere Grigore Trancu-Iași a spus, printre altele: „Dacă acum 12 ani ai fi luat pe cineva și i-ai fi spus că în anul 1927, în luna octombrie, va avea loc un congres la Chișinău, un congres al contabililor din toată România Mare, uniți într-un singur Corp, i-ar fi răspuns că ești un visător... Să mulțumim încă o dată prietenilor noștri de la Chișinău, care ne-au primit după bunele tradițiuni ale ospitalității moldovenești. ...Mulți cred că dacă trei Români se adună la un loc, se ceartă pentru divergențe politice sau de altă natură. Îmi pare bine că Corpul nostru a dat o frumoasă pildă: nici o divergență pe o chestie personală – nesfârșite asupra idealurilor pe care le avem cu toții.”

Congresul din 1929, al patrulea, s-a organizat la **Constanța**, în perioada 22-24 iunie 1929, la care au luat parte peste 200 de membri. După discuțiile din cadrul acestuia au fost adoptate câteva moțiuni, una în „chestiunea învățământului comercial”, alta în „chestiunea Casei de asigurări și pensii”. S-au adoptat, de asemenea, propuneri pentru modificarea *Codului de comerț* cu privire la funcționarea societăților pe acțiuni și o moțiune privind responsabilitatea experților contabili.

Congresul din 1931, al cincilea, a fost, în același timp, **al VII-lea Congres Internațional de Contabilitate** și s-a organizat la București. Congresul s-a desfășurat sub președinția profesorului Nicolae Iorga, Președintele Consiliului de Miniștri. Au participat invitați străini din Spania, Franța, Belgia, Elveția, Brazilia, Italia, SUA, Olanda, Austria, Germania, Bulgaria, Cehoslovacia, Turcia, Polonia. Printre participanți remarcăm numele profesorului René Delaporte, Președintele Uniunii Grupărilor Contabile din Franța.

În anul 1932 s-a publicat primul *Anuar General al Contabililor din România*, redactat de Alexandru Botez, membru al Consiliului Superior, și Constantin Vicol, avocat, editat și tipărit la editura primului

menționat, numită *Profit și Pierdere*. Acesta conține un tablou al Corpului, prezentat pe județe, iar în cadrul fiecărui județ sunt prezentate informații despre regiunea din care face parte județul, capitala acestuia, numărul de locuitori și activitățile economice importante. Se menționează data de înființare a secțiunii. Apoi, sunt prezentați experții contabili, contabilii autorizați și contabilii stagiați, în ordine alfabetică, pentru unii indicându-se și adresa de domiciliu, iar pentru alții și studiile avute.

La Congresul din 1933, al șaselea, desfășurat la **Cernăuți**, multe din discuții s-au referit la o situație importantă pentru membri: șomajul contabil. Extragem din motiunea congresului: „Membrii Corpului contabililor experți și autorizați, întruniți în cel de-al VI-lea congres la Cernăuți, constată că șomajul contabil se datorește, în afară de criza economică, și măsurilor legislative și administrative, cari desconsideră contabilitatea și foloasele ei.

Corpul se angajează să lupte contra acestor măsuri și proceduri, în special contra sistemului de impuneri prin apreciere și prin respingerea registrelor comerciale.”

Începând din anul 1935, evenimentele și conjuncturile care s-au produs în țară, mai ales din punct de vedere politic, au făcut ca activitatea Corpului să țină cont de acestea și să acționeze permanent în interesul membrilor.

Congresul al VII-lea s-a organizat la **Timișoara**, în zilele de 22 și 23 septembrie 1935. În Darea de seamă, V. M. Ioachim menționează existența a 67 de secțiuni cu 12.000 de membri. Prezintă situația că încă se numesc la unele tribunale experți care nu au calificarea cerută de lege. Legea cooperăției a exclus experții contabili de la expertize în materie de cooperăție.

Al VIII-lea Congres al Corpului s-a organizat la **Galați**, în perioada 19-22 iunie 1937. Privind retrospectiv, V. M. Ioachim face o sinteză a realizărilor (deziderate, spune el) posibile ca urmare a discuțiilor și motiunilor precedentelor congrese:

- Introducerea contabilității în partidă dublă la Stat, Regii și Administrații locale, prin legea din 1929,

chestiune pusă în discuție la Congresul din 1925, la Cluj;

- Bilanțul Tip care a făcut obiectul principal al discuțiilor la Congresul din 1927, la Chișinău, a fost introdus, deocamdată, doar la bănci, prin Legea bancară din 1934;
- Modificarea Codului de Comerț, discutată la congresele din București, 1023, Constanța, 1929 și București, 1933, a dat curs parțial dezideratelor;
- Propunerile privind reforma învățământului comercial au fost introduse în reforma recentă a acestuia, respectiv continuitatea între ciclul inferior și ciclul superior, recrutarea profesorilor dintre absolvenții Academiei de Înalte Studii Comerciale;
- Intrarea membrilor, funcționari particulari, în asigurările sociale, prin legea din 1933;
- Participarea la beneficii, chestiune discutată la Congresul de la Cluj, a devenit dispoziție uzuală la regii și întreprinderile cu participarea Statului.

Abia în 1937, Legea Corpului a fost modificată și a prevăzut că în Corp se pot înscrie doar absolvenții unei academii de înalte studii comerciale din țară sau străinătate sau absolvenții unei școli superioare de comerț, curs superior.

În anul 1939, prin modificarea Codului de Comerț, încheierea și viza registrelor a trecut, de la tribunale la Registrul Comerțului. Tot atunci s-a introdus noțiunea de exercițiu anual stabilit de legile fiscale.

Ultimul Congres, al IX-lea, s-a ținut în zilele de 26 și 27 februarie 1939, la **Brașov**. La acesta, constatându-se nerecunoașterea competențelor economice pe bază de titluri și specialitate și inexistența normelor de încadrare în serviciile publice și particulare, s-a propus înființarea unui Colegiu al economiștilor (Colegiul Economic, Cooperator și Contabil), având drept scop controlul, disciplina și calificarea profesională, precum și recunoașterea capacității pe bază de titluri și stabilirea diferențierilor și gradațiilor în Corp.

Din 1940, secțiunile Corpului au fost conduse de comisiuni interimare, stabilite prin decizia ministrului

muncii. Activitatea a fost, însă, destul de redusă, având în vedere perioada istorică traversată. *Revista Generală de Comerț și Contabilitate* și-a continuat apariția până în anul 1946, multe articole punând în evidență greutățile intervenite în viața economică și expresia patriotismului membrilor prin glasul conducerii Corpului.

Corpul de Contabili Autorizați și Experți Contabili a fost desființat prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române nr. 40 din 10 martie 1951, publicat în Buletinul Oficial nr. 31 din 13 martie 1951. Decretul a avut la bază Hotărârea Consiliului de Miniștri cu nr. 201 din 8 martie 1951. Ca urmare a acestui Decret întreg patrimoniul Corpului a fost trecut la *Asociația Științifică a Inginerilor și Tehnicienilor – ASIT*. În cadrul acesteia a funcționat în perioada 1951-1953 secția de "Evidență Contabilă".

Evenimentele care au urmat au trecut în umbră activitatea de expertiză contabilă și activitatea de profesionist contabil, în general. Reguli noi, nemăiîntâlnite, au schimbat statutul acestuia așezat cu perseverență și efort. De cenzori nu a mai fost nevoie. Contabilitatea a pierdut din importanță și s-a supus unor instanțe care nu au privit-o la adevărata sa valoare. Activitatea de expertiză contabilă a fost reglementată târziu, prin două decrete apărute în 1957 și 1958, într-o formă restrânsă, supusă unor proceduri administrative, care nu amintea de practica dinainte. Un decret din 1971 a stabilit coordonatele între care activitatea de expertiză contabilă s-a desfășurat până în anul 1989.

În loc de concluzii: Arc peste timp

Profesia contabilă din România a apărut și s-a dezvoltat în legătură directă cu evoluția societății românești în epoca modernă. Transformările esențiale în societate, precum industrializarea, dezvoltarea sistemului monetar și de credit, reforma în sistemul de educație, dezvoltarea capitalului autohton și multe altele, au cerut dezvoltarea sistemului contabil și apariția profesioniștilor. Aceștia au apărut și și-au jucat rolul cu responsabilitate și dedicare. Evenimente istorice majore au completat tabloul conjuncturilor în care a evoluat societatea. Modul în care au reușit să străbată vremuri grele și tulburi, rămânând în picioare, nerenunțând la idealurile și

scopurile profesiei, ne oferă o lecție din care avem multe de învățat.

După anul 1989, profesia contabilă a redevenit reglementată, independentă și autonomă. Primul pas l-a constituit înființarea, în anul 1992, a asociației profesionale cu numele *Corpul Experților Contabili și Contabililor Autorizați* (după ce în 1990, se înființase o *Asociație Generală a Experților Tehnici și Contabili*), care a înființat filiale și a organizat cursuri de formare profesională. În anul 1994, prin O. G. nr. 65 a fost înființat *Corpul Experților Contabili și Contabililor Autorizați din România*, persoană juridică de interes public, fără scop patrimonial.

Acest act juridic a prevăzut și condițiile necesare pentru dobândirea titlului de expert contabil sau de contabil autorizat. Imediat după înființare, Corpul a fost implicat direct în reforma sistemului contabil din România, inițiată în anul 1994.

Spre sfârșitul anilor '90, reformele produse în economie și în sistemul contabil au cerut apariția unui profesionist contabil important, existent în toate economiile dezvoltate ale lumii, auditorul financiar. A apărut astfel O. U. G. nr. 75/1999 privind activitatea de audit financiar, prin care au fost stabilite cerințele pentru dobândirea calității de auditor financiar și a fost înființată *Camera Auditorilor Financiari din România*, persoană juridică de interes public, fără scop patrimonial, organismul profesional al auditorilor financiari.

Astăzi, cele două organisme profesionale sunt membre cu drepturi depline ale organismului profesional internațional, *International Federation of Accountants – IFAC*, sunt membre ale organismului profesional european, *Accountancy Europe*, și ale diferitelor organisme regionale. De asemenea, participă activ la discutarea tuturor aspectelor care preocupă profesioniștii contabili, având în vedere provocările pe care aceștia le întâlnesc permanent. Noile tehnologii informaționale, digitalizarea informațiilor și comunicării, diversificarea afacerilor, dar și cerințele în schimbare continuă pe care le are mediul economic de la profesioniști, sunt doar câteva dintre acestea.

Un fapt este cert: profesia contabilă din România a dobândit valențe europene și internaționale. Trebuie doar să primim și să facem față provocărilor.

BIBLIOGRAFIE

1. Botez, A., Vicol, C. (1932). Anuarul general al contabililor din România, Editura *Profit și Pierdere*, București
2. Colecția *Revistei Generale de Comerț și Contabilitate*, editată de Corpul Absolvenților Școlilor Superioare de Comerț, București, 1908-1916; 1920-1946
3. Legea pentru Organizarea Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili, în: Alexandru Botez, Constantin Vicol, „Anuarul general al contabililor din România”, Editura „Profit și Pierdere”, București, 1932
4. Legea instrucțiunii publice, nr. 1150/1864, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/21331>
5. Ioachim M. Vasile, Amintiri și reflecții contabile (1908-1974), manuscris

Valențe ale raportării financiare potrivit IFRS. Provocări „la zi” pentru auditorii financiar

Prof. univ. emerit dr. Maria MANOLESCU,
Academia de Studii Economice București,
e-mail: maria.manolescu@soter.ro

Dr. Georgeta PETRE,
auditor financiar,
e-mail: gpetre.expert25@gmail.com

Dr. Alexandra LAZĂR,
auditor financiar,
e-mail: lazaralexandra1971@gmail.com

Rezumat

Prin prezenta lucrare autorii doresc să marcheze centenarul profesiei contabile în țara noastră (1921-2021) și și-au propus să analizeze evoluția înregistrată de raportarea financiară, la nivel național, în ultimele trei decenii, în paralel cu dezvoltarea firească a profesiei contabile și să pună în evidență:

- modul în care evoluțiile la nivel național au ținut pasul cu cerințele în permanentă mișcare la nivel european și internațional în materie de raportare financiară;
- provocările actuale pentru profesia contabilă în general și pentru auditorii financiari, în special, generate de schimbările frecvente și deosebit de complexe ale standardelor internaționale în domeniu, schimbări generate tocmai de nevoia de consolidare a calității informației furnizate de raportarea financiară;
- pașii firești de urmat vizând consolidarea cooperării și colaborării profesionale în interiorul și în interesul profesiei contabile, pentru a răspunde cu eficiență așteptărilor tuturor factorilor interesați de valențele raportării financiare.

Cuvinte cheie: raportare financiară; profesie contabilă; IFRS; raționament profesional; audit statutar; opinie de audit

Clasificare JEL: M41, M42, M48

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Manolescu, M., Petre, G., Lazăr, A. (2021), Valences of Financial Reporting According to IFRS. Up-to-Date Challenges for Financial Auditors, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp.706-723, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/023

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/023>

Data primirii articolului: 19.08.2021

Data revizuirii: 30.08.2021

Data acceptării: 21.09.2021

Introducere

Considerăm necesar să marcăm centenarul profesiei contabile, respectiv împlinirea a 100 de ani de la aprobarea prin DECRETUL REGAL nr. 3063/1921 a Legii pentru organizarea Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili din România, prin punerea în evidență a principalilor pași în realizarea, în ultimele trei decenii, a contabilității moderne, în totalitate conectată la conceptele europene și internaționale ale domeniului.

În acest „cadru aniversar” considerăm că nu este o lipsă de modestie dacă subliniem faptul că autorii acestui articol au avut determinarea și convingerea, dar și șansa de a se implica în acest veritabil proiect de țară, care a avut ca obiectiv general realizarea strategiei pe termen lung de armonizare, convergență și apoi de conformitate a contabilității românești cu conceptele și principiile contabilității europene și internaționale.

Obiectivul strategic, cum era și firesc, a avut multiple dimensiuni, iar proiectele pachetelor de acte normative au trebuit să fie permanent sincronizate cu cerințele etapelor parcurse de țara noastră după deschiderea către economia concurențială.

Principalii piloni pe care s-a axat întregul proces care a făcut posibilă realizarea ansamblului obiectivelor asumate apreciem că pot fi considerați a fi următorii:

- accentul pe asigurarea cadrului juridic de bază pentru organizarea și funcționarea noilor entități specifice economiei de piață; menționăm în primul rând legea societăților comerciale și legea contabilității, acte normative ale căror procese de elaborare, avizare și aprobare s-au derulat concomitent, iar inițiatorii lor (Ministerul Justiției și Ministerul Finanțelor Publice) au realizat o amplă consultare și dezbateră publică pe tot parcursul promovării și perfecționării acestora;
- recunoașterea rolului și a importanței profesiilor reglementate specifice domeniului. Astfel, primul set al proiectelor de acte normative privind reînființarea profesiei de expert contabil și contabil autorizat și regulamentul de organizare și funcționare al acestei profesii a fost demarat de către Ministerul Finanțelor concomitent cu proiectul legii contabilității, astfel încât noua profesie contabilă liberală să fie funcțională pe măsura înființării, pe baza legii societăților comerciale, a noilor entități specifice economiei de piață. Remarcăm și cu acest prilej rolul

Asociației Experților Contabili și Contabililor Autorizați (pe care unii dintre foștii membri ai Corpului profesional aprobat în anul 1921 au înregistrat-o ca fundație imediat după anul 1990, fundație care, prin membrii săi, a fost deosebit de activă și implicată în tot procesul de consolidare legislativă a profesiei contabile și cu care s-a realizat o excepțională colaborare);

- realizarea unei colaborări profesionale deosebit de consistente și dedicate evoluțiilor legislative ale domeniului, colaborare realizată la început în cadrul Colegiului Consultativ al Contabilității (înființat prin HG nr. 575/1992, care ulterior, în anul 2005, a devenit Consiliul Contabilității și Raportărilor Financiare¹), organism cu rol de consultare și avizare a tuturor reglementărilor domeniului, de aprobare a programelor de pregătire a personalului contabil pe baza noilor reglementări aprobate și de experimentare a acestora pe eșantioane reprezentative de entități, din care făceau parte reprezentanți ai: autorităților de reglementare – MFP și M. Justiției; ai organismelor profesionale – pentru început Asociația Experților Contabili și Contabililor Autorizați, apoi CECCAR, CAFR, ANEVAR și CCF, după înființarea prin lege a acestora; ai universităților cu profil economic din centrele universitare reprezentative (ASE București, universitățile din Timișoara, Cluj-Napoca, Iași, Craiova) și nu în ultimul rând mediul de afaceri, prin organizațiile patronale reprezentative. Ne face o deosebită plăcere să punem în evidență și cu acest prilej excepționala colaborare realizată în cadrul acestui organism profesional între toți membrii acestuia pe tot parcursul funcționării sale, colaborare remarcată și menționată apreciativ și de diferitele instituții și organisme externe care au supravegheat în timp evoluțiile legislative ale domeniului în țara noastră;
- accesarea de resurse externe necesare finanțării unor programe de pregătire profesională destinate tuturor categoriilor profesionale cu răspunderi în domeniul contabilității și raportării financiare;
- asigurarea aplicării efective a schimbărilor legislative majore în domeniul contabilității numai după parcurgerea unor „etape pilot” în care au fost

¹ În baza HG nr. 401/2005 privind înființarea Consiliului Contabilității și Raportărilor Financiare prin reorganizarea Colegiului Consultativ al Contabilității

cuprinse eșantioane reprezentative de entități aferente tuturor sectoarelor economice de activitate și care au sprijinit procesul de consolidare a practicilor contabile impuse de schimbările respective;

- punerea la dispoziția practicienilor în domeniul contabilității a unor ghiduri profesionale adecvate nivelului de dezvoltare și de complexitate al reglementărilor contabile (ghiduri elaborate pentru început de autoritățile de reglementare și apoi, așa cum este și firesc, de către organismele profesionale);
- preocuparea majoră a universităților de profil din toată țara pentru actualizarea și adecvarea curiculei în domeniul contabilității cu evoluțiile legislative la zi și cu cerințele europene și internaționale în domeniu și lansarea unor programe de pregătire pe bază de acorduri bilaterale cu universități din state cu experiență reprezentativă. Totodată, ansamblul lucrărilor adecvate perioadelor parcurse realizate de colectivele acestor universități și publicate în tot acest timp au fost de un real folos pentru profesioniștii în domeniu.

Totodată, ne face o deosebită plăcere să menționăm modul pozitiv în care profesioniștii domeniului au primit aceste schimbări majore, implicarea responsabilă în aplicarea acestor reforme de fond, disponibilitatea și convingerea privind importanța, utilitatea și necesitatea noilor abordări.

1. Revizuirea legislației de specialitate

Obiectivele cercetării noastre ne conduc spre o abordare adecvată a problematicii literaturii de specialitate și anume sintetizarea fondului documentar implicat în amploarea reformelor domeniului, derulate pe o perioadă reprezentativă de timp. Astfel, pentru primul obiectiv al cercetării care vizează evoluția reformei sistemului de contabilitate în general și a raportării financiare în special ne-am axat în principal pe legislația care a definit etapele esențiale ale acesteia.

1.1. Perioada „primilor pași ai reformei” a fost marcată de preocuparea privind asigurarea cadrului juridic al domeniului contabilității adecvat noului context. Responsabilitatea de

bază a autorității de reglementare contabilă, căreia i-au revenit atribuțiile legale de a asigura procesul de trecere a cadrului juridic al domeniului contabilității de la cerințele economiei centralizate la noile abordări vizând o economie deschisă (ai cărei muguri se concretizau în primele proiecte de acte normative care puneau în evidență schimbările de fond), a presupus – cum era și firesc – o bază de documentare solidă.

În cazul domeniului contabilității, procesul de documentare a pornit cu legislația națională a domeniului, înainte de trecerea la economia centralizată.

Considerăm important să menționăm faptul că prima reuniune a specialiștilor din domeniul contabilității, organizată la începutul anului 1990 la MFP, prezidată de ministrul finanțelor publice și la care au participat specialiști ai MFP, reprezentanți ai universităților de profil, specialiști din economie, inclusiv experți contabili – foști membri ai Corpului de Contabili Autorizați și Experților Contabili înființat în 1921, reprezentanți ai Ministerului Justiției ș.a., a avut ca bază de pornire a discuțiilor următoarele reglementări:

- Legea din 31 iulie 1929 asupra contabilității publice și asupra controlului bugetar și patrimoniului public (publicată în M.Of. nr. 167 din 31 iulie 1929); și
- Legea pentru organizarea Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili din România, promulgată de Regele Ferdinand I al României la 13 iulie 1921.

Scopul acestor prime reuniuni ale specialiștilor a vizat lansarea procesului de actualizare a cadrului juridic al contabilității și al profesiei contabile și, totodată, asigurarea unei viziuni comune asupra cadrului de reglementare a domeniului contabil. La data respectivă erau și unele păreri potrivit cărora reglementările privind societățile comerciale, inclusiv cele contabile să fie cuprinse în aceeași lege, iar altele susțineau ca reglementările respective să fie cuprinse într-un Cod comercial actualizat pentru noile condiții ș.a.

Legislația specifică domeniului contabilității din țări cu economie de piață solidă și funcțională a făcut obiectul documentării și înțelegerii acesteia, astfel încât să fie evitat riscul unor scăpări ale noului proces de reglementare.

1.2. Actul de identitate al reformei domeniului contabilității considerăm că a fost reprezentat de semnarea la 1 februarie 1993 a Acordului de Asociere a României la U.E. Pe baza acestui act toate demersurile profesionale ale perioadei au fost concentrate pe înțelegerea și preluarea treptată în legislația internă a prevederilor a trei directive europene reprezentative ale domeniului contabilității și profesiei contabile:

- Directiva a patra (Directiva nr. 78/666/CEE), care prevede ca situațiile financiare individuale ale societăților comerciale să reflecte în mod real și corect resursele financiare, datoriile, poziția financiară, profitul și pierderile acestora și stabilește structura bilanțului, a contului de profit și pierderi, regulile de evaluare, regulile de publicitate etc.;
- Directiva a șaptea (Directiva nr. 83/349/CEE) privind conturile consolidate, care stabilește cerințe clare societăților-mamă în sensul elaborării situațiilor financiare consolidate, astfel încât acestea să poată da o imagine reală a patrimoniului și a situației financiare a entităților respective;
- Directiva a opta (Directiva nr. 84/253/53/CEE), care stabilește cerințe stricte referitoare la calificarea persoanelor care au sarcina să efectueze auditul statutar al situațiilor financiare elaborate în baza Directivelor a patra și a șaptea. În timp, aceste directive au suferit numeroase modificări, care au fost preluate la momentul potrivit în legislația internă a domeniului.

1.3. Actul de maturitate și de deplină conformare a reglementărilor contabile naționale cu cele europene este reprezentat, cu certitudine, de semnarea Tratatului de Aderare a țării noastre la Uniunea Europeană, moment la care evaluările Comisiei Europene au constatat și consemnat gradul înalt de conformare.

1.4. Procesul de trecere la aplicarea standardelor internaționale de contabilitate de către unele categorii de entități a fost influențat de parcursul acceptării standardelor internaționale de contabilitate la nivel european, parcurs marcat de mai multe etape, dintre care ne propunem să punem accent pe cele mai reprezentative.

După anul 1990 Uniunea Europeană a acceptat invitația IASB de a participa ca observator la procesul armonizării contabilității internaționale și a devenit membră a Grupului Consultativ. În anul 1995, cu ocazia Conferinței IOSCO a fost stabilită de către IOSCO și IASC o listă de domenii contabile care urmau să facă obiectul unei revizuri până în anul 1999, astfel încât situațiile financiare întocmite în conformitate cu normele IASC să poată fi recunoscute pe toate piețele financiare ale lumii. În tot acest timp la nivelul U.E. s-au realizat progrese permanente spre acceptarea standardelor internaționale de contabilitate, astfel că – în anul 1995 – a fost emisă Decizia Comisiei Europene de a sprijini inițiativele și eforturile IFAC de a aduce cerințele contabilității europene la un numitor comun cu standardele internaționale de contabilitate elaborate de IASC.

Momentul decisiv este marcat de aprobarea la 19 iulie 2002 a Regulamentului nr. 1606 al Parlamentului European și al Consiliului privind aplicarea standardelor internaționale de contabilitate.

În România acest moment de referință la nivel european a fost precedat de reglementări naționale care au lansat procesul de privatizare a companiilor reprezentative ale economiei românești și anume O.G. nr. 40/1999 pentru ratificarea acordului de împrumut PSAL-pentru dezvoltarea instituțională a sectorului privat.

Pe această bază s-a instituit primul program de aplicare a standardelor internaționale de contabilitate în țara noastră care viza această categorie de entități, iar legislația națională a domeniului contabilității a preluat treptat atât ansamblul reglementărilor IASC, cât și pe cele ale IFAC.

Trebuie remarcat faptul că toată perioada de derulare a reformelor domeniului contabilității poate fi considerată ca fiind „cea mai prolifică” dacă avem în

vedere lucrările de specialitate publicate de numeroși autori și care au acoperit cerințele de documentare și perfecționare profesională ale practicienilor și de formare a noilor specialiști. La acest efort s-au alăturat cercetările specialiștilor publicate în paginile revistei „Audit Financiar”, cercetări care au însoțit toate schimbările importante ale domeniului și au acoperit prin conținutul științific problematica deosebit de complexă a noilor abordări ale IFRS.

Considerăm necesar să menționăm faptul că un factor decisiv în implementarea cu succes a unei reforme în domeniul contabilității îl reprezintă soluționarea fiscală a efectelor acesteia. Iată de ce apreciem și în acest cadru faptul că preluarea soluționării fiscale a impactului aplicării IFRS prin Codul Fiscal (și, respectiv, prin reglementările de modificare și completare a acestuia) a reprezentat un sprijin în demersul implementării. A fost eliminată, astfel, necesitatea elaborării de către instituțiile statului, a Deciziilor Comisiei Fiscale Centrale și, respectiv, a Manualelor de reconciliere fiscală. Considerăm că acțiunile viitoare trebuie orientate mai mult spre apropierea/suprapunerea termenelor de soluționare fiscală cu cele de intrare în vigoare a IFRS, astfel încât să nu mai existe „perioade de neacoperire a unor tratamente contabile prevăzute de IFRS cu soluții fiscale aferente”.

2. Metoda de cercetare

Prin prezenta lucrare am urmărit în primul rând analiza în dinamică a evoluției reformelor în domeniul contabilității, în ultimele trei decenii, pentru a concluziona cu privire la „situația la zi” a acestora.

Cercetarea întreprinsă a urmărit: punerea în evidență a scopului nemijlocit al reformei domeniului, respectiv: calitatea informației furnizate către utilizatori; modul în care ansamblul reformelor realizate în timp au fost corelate cu obiectivele politice ale perioadelor parcurse; identificarea factorilor care au influențat decisiv întregul parcurs al reformelor și, nu în ultimul rând, strategia urmată pentru implementare.

După concluzionarea asupra faptului că, din punct de vedere al reglementărilor aplicabile, România este în total acord cu preocupările la nivel european și internațional, cum era și firesc

am urmat un demers de cercetare vizând problematica practicii la zi în domeniu. În acest context, cel de-al doilea obiectiv al cercetării noastre a vizat observarea cu obiectivitate a aspectelor legate de aplicarea efectivă a IFRS ca bază a contabilității, având ca sursă de efectuare a cercetării raportările financiare cu caracter public și rapoartele de audit aferente unui număr reprezentativ de entități considerate cu experiență în domeniu. Scopul urmărit a fost de a identifica elementele de dificultate cu care practica se confruntă după o perioadă însemnată de aplicare a IFRS, modul cum au fost asimilate recentele modificări aduse prin IFRS 15, IFRS 16, IFRS 9 ș.a., principalele cauze generatoare de dificultăți și unele căi de urmat. Rezultatele observărilor au fost deosebit de concludente, iar elementele de neexplicat asupra cărora dorim să atragem atenția privesc „existența unor entități de interes public care, deși declară că aplică IFRS, nu au făcut încă primul pas – adică nu și-au adecvat politicile contabile la standardele de contabilitate aplicabile, așa că despre aceste entități putem spune că sunt încă la început.

Considerăm important să menționăm în acest cadru faptul că, prin Rapoartele de Analiză a Aplicării Standardelor și Codurilor (ROSC) elaborate de Banca Mondială, după anul 2000, pentru numeroase țări (printre care și România) s-a pus un accent deosebit pe „răspunderea privind reglementarea raportării financiare care trebuie să revină guvernului fiecărei țări”. Justificarea acestei răspunderi, care se consideră că nu poate fi delegată de către guverne, este cât se poate de realistă, astfel: „Pentru că informațiile negative, de regulă, nu se publică din proprie inițiativă”.

Suntem acum în situația în care putem spune: este reglementat caracterul public al informațiilor furnizate de raportările financiare, informațiile sunt disponibile și pot fi cercetate și analizate fără limitări. Întrebarea firească care se poate pune acum este următoarea: Cine și cum poate acționa pentru soluționarea/corectarea neconformărilor în aplicarea IFRS de către entitățile de interes public?

În opinia noastră, un răspuns la problematica identificată este asigurat prin prevederile „Regulamentului UE nr.537/2014 privind cerințe specifice referitoare la auditul statutar al entităților de

interes public”, iar auditorii financieri au un rol esențial în acest sens.

Amintim că, în înțelesul legislației naționale, în categoria persoanelor juridice de interes public sunt cuprinse nu doar societățile ale căror valori mobiliare sunt admise la tranzacționare pe o piață reglementată, entitățile din aria de reglementare a BNR, respectiv a ASF, dar și societățile/comaniile naționale; societățile cu capital integral sau majoritar de stat; regiile autonome.

Subliniem faptul că nici reglementările contabile, nici cele referitoare la auditul statutar nu fac vreo ierarhizare a entităților în ceea ce privește utilitatea informațiilor furnizate prin intermediul situațiilor financiare întocmite de acestea și, ca urmare, nici în ceea ce privește necesitatea furnizării către utilizatori a unor informații credibile.

3. Abordarea conceptuală a reformei sistemului de contabilitate în general și a raportării financiare în special, în România

3.1. Procesul de armonizare, convergență și conformitate cu directivele europene

Considerăm necesar să aducem în atenție faptul că preocupările majore inițiale privind pachetele proiectelor actelor normative de bază au fost concentrate pe legislația europeană, având în vedere demersurile firești și imediate de deschidere a negocierilor pentru semnarea Acordului de Asociere a României la U.E., eveniment care s-a și realizat efectiv la data de 1 februarie 1993.

O analiză realistă și atentă arată faptul că reformele de fond ale sistemului românesc de contabilitate și un proces treptat, dar sigur de asimilare a conceptelor și principiilor contabile prevăzute de Directivele Europene care stau la baza situațiilor financiare a început odată cu elaborarea primelor reglementări contabile de punere în aplicare a Legii Contabilității nr. 82/1991.

Trebuie să menționăm și faptul că, în timp, au existat și unele aprecieri (în opinia noastră destul de simpliste

și lipsite de o documentare suficientă) potrivit cărora România ar fi optat după anul 1990 pentru modelul francez de contabilitate, iar după anul 2000 – pentru modelul anglo-saxon, aprecieri care s-au bazat probabil pe faptul că România a încheiat acorduri bilaterale cu statele respective și a beneficiat de colaborarea și sprijinul direct al unor specialiști de renume ai domeniului din aceste țări. În acest cadru trebuie lămurit faptul că finanțarea preponderentă pentru realizarea reformelor majore ale perioadei de preaderare s-a realizat prin programul PHARE, iar o condiționalitate esențială a acestor finanțări viza faptul că reformele care beneficiau de finanțările respective trebuiau să se bazeze pe abordări conceptuale conforme cu Directivele Europene.

Complexitatea unei reforme atât de profunde a domeniului contabilității a impus o etapizare în corelare cu: evoluția cadrului juridic specific economiei concurențiale, dezvoltarea profesiei contabile, crearea pieței de capital și nu în ultimul rând cu dinamica mediului de afaceri în general și au urmat obiectivele Cărții Albe de aderare a României la Uniunea Europeană.

Deschiderea procesului de negociere a aderării țării noastre la Uniunea Europeană în luna februarie 2000, inclusiv pentru Capitolul 5 „Dreptul societăților comerciale”, a găsit domeniul contabilității și auditului la un înalt nivel de conformare la directivele europene, astfel că la data de 28 noiembrie 2001 negocierile pentru acest capitol au fost închise provizoriu tocmai ca urmare a evoluțiilor majore ale legislației, constatate în procesul de evaluare.

3.2. Evoluțiile marcate de creșterea interesului pentru calitatea informației furnizate de raportarea financiară

O etapă importantă în evoluția contabilității românești a fost marcată de ratificarea Acordului de împrumut dintre România și BIRD privind proiectul de dezvoltare instituțională a sectorului privat din România, semnat la 17 iunie 1999 (Ordonanța Guvernului nr. 40/5 august 1999, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 382/12 august 1999).

În vederea încheierii acordului respectiv a fost realizată o analiză diagnostic deosebit de riguroasă privind stadiul de dezvoltare a reglementărilor naționale în domeniul contabilității și auditului financiar, în baza unui acord de

asistență de specialitate încheiat între MFP și Guvernul Marii Britanii – prin Know How Fund – proiect agreat de organisme financiare internaționale în perspectiva negocierilor de ratificare a acordului menționat, acord care a marcat deschiderea procesului de privatizare a marilor companii ale României.

Evaluările realizate au vizat atât nivelul de conformitate cu directivele europene în domeniu, la data respectivă, dar și capacitatea de implementare graduală a standardelor internaționale de contabilitate și a Cadrului general de întocmire și prezentare a situațiilor financiare elaborat de IASC și, totodată, nevoia de creare a profesiei de auditor financiar – profesie care să aplice standardele internaționale de audit și să se conformeze ansamblului normelor de conduită etică și profesională ale IFAC. Nu în ultimul rând s-a avut în vedere reglementarea răspunderii pentru opinia exprimată de auditor cu privire la situațiile financiare întocmite pe baza aplicării standardelor internaționale de contabilitate, dublată de răspunderea celor responsabili cu întocmirea raportărilor financiare care să reprezinte garanții reale pentru asigurarea calității informației financiare.

Acordul de împrumut „PSAL” a prevăzut un ansamblu de condiționalități majore privind domeniul contabilității și auditului financiar, susținute prin nevoia de a răspunde cerințelor investitorilor internaționali interesați de amplul proces de privatizare ce urma să fie lansat în România.

Dintre condiționalitățile respective menționăm:

- implementarea Standardelor internaționale de contabilitate și a Cadrului general de întocmire și prezentare a situațiilor financiare elaborate de IASC, de către toate companiile reprezentative ale economiei românești;
- înființarea Camerei Auditorilor Financiari din România, ai cărei membri să aibă capacitatea de aplicare a Standardelor internaționale de audit în misiunile de auditare a situațiilor financiare întocmite pe baza Standardelor internaționale de contabilitate;
- sprijinirea de către Guvernul României a acestor acțiuni și aprobarea prin Ordonanță de Guvern a înființării Camerei Auditorilor Financiari;
- asigurarea unor programe ample de pregătire pentru profesioniștii implicați în aplicarea Standardelor

internaționale de contabilitate și, respectiv, a Standardelor internaționale de audit.

În acest context, la finele anului 1999 a fost elaborat „Planul de continuare a dezvoltării sistemului românesc de contabilitate”, ale cărui obiective au urmărit cu prioritate:

- îmbunătățirea calității raportărilor financiare în condițiile adresabilității reglementărilor contabile naționale către două mari categorii de utilizatori, și anume:
 - utilizatori care vor aplica prevederile Legii contabilității și reglementările contabile bazate pe directivele europene;
 - utilizatori care vor aplica prevederile Legii contabilității, prevederile Standardelor internaționale de contabilitate și ale Cadrului general de întocmire și prezentare a situațiilor financiare elaborat de IASC. În acest scop, în anul 2000 IASC a autorizat publicarea versiunii oficiale a Standardelor internaționale de contabilitate în limba română;
- finalizarea reglementărilor contabile privind cele două mari categorii de utilizatori și pregătirea lansării fazei „pilot” pentru aplicarea experimentală a Standardelor internaționale de contabilitate pe un eșantion reprezentativ de entități;
- lansarea programului național de pregătire profesională a personalului implicat în aplicarea standardelor internaționale de contabilitate, program finanțat de Banca Mondială;
- elaborarea de către MFP a primului ghid practic de aplicare a Standardelor internaționale de contabilitate, publicat în anul 2001;
- elaborarea primelor ghiduri practice/soluții privind reconcilierea între rezultatele fiscale și cele contabile bazate pe Directivele europene și Standardele internaționale de contabilitate (pentru început aprobate prin Decizie a Comisiei Centrale Fiscale, apoi de către Colegiul Consultativ al Contabilității).

Lansarea acestui program s-a realizat în cadrul primei Conferințe Naționale pe domeniul contabilității, cu tema „CONTABILITATEA MILENIULUI III”, organizată la București, în luna iunie 2000, la care au participat personalități europene și internaționale de prestigiu ale domeniului, reprezentând: Uniunea Europeană; Comitetul pentru Standarde de Contabilitate Internaționale (IASC); Federația Europeană a Experților (FEE); Federația Internațională a Profesioniștilor Contabili (IFAC),

reprezentanți ai profesiiilor din Franța, Marea Britanie, Belgia ș.a. cu care profesioniștii români au avut o foarte bună colaborare, în timp. Aprecierile unanime au fost pozitive, au scos în evidență progresele deja realizate în domeniul reformelor contabile și au apreciat noile obiective lansate ca fiind în total acord cu preocupările la nivel european.

Procesul de punere în aplicare a acestui ansamblu de măsuri s-a realizat, așa cum este cunoscut, etapizat pe perioada anilor 2001-2005, astfel încât să se asigure perioada de timp necesară asimilării corecte a noilor reglementări cu grad înalt de complexitate și pentru a face posibilă adaptarea corespunzătoare a comportamentului generat de tradiția culturală specifică și de mentalitate.

Scandalurile financiare care au zguduit, după anul 2000, Statele Unite ale Americii, Italia și Olanda, crizele economice care au izbucnit în Asia și America de Sud au impus preocupări majore ale Băncii Mondiale pentru evaluarea consistenței reglementărilor privind raportările financiare și modul de aplicare în practică a acestora, în numeroase țări, printre care și România. Evaluările respective, cuprinse în Rapoartele de Analiză a Aplicării Standardelor și Codurilor (ROSC), erau adresate guvernelor statelor și cuprindeau obiective clare vizând direcțiile de acțiune în domeniu, pe termen scurt și mediu.

Evaluarea Băncii Mondiale privind România, demarată în anul 2002, s-a concretizat în raportul „ROSC” emis în luna mai 2003 și a pus în evidență progresele principale realizate de România în ultimul deceniu (1993 – 2002) privind reglementările în domeniul contabilității și aplicarea acestora și a recomandat unii pași de urmat pentru îmbunătățirea în continuare a calității informațiilor furnizate de raportările financiare.

Trebuie să menționăm că – pentru domeniul contabilității – anul 2002 a rămas ca an de referință, marcat de aprobarea Regulamentului (CE) nr. 1606/2002 al Parlamentului European și al Consiliului din 19 iulie 2002 privind aplicarea Standardelor Internaționale de Contabilitate.

Regulamentul respectiv a avut ca obiectiv adoptarea și utilizarea standardelor internaționale de contabilitate în Uniunea Europeană, pentru a asigura un nivel înalt de transparență și de comparabilitate a situațiilor financiare consolidate ale societăților cotate la bursă. În realizarea acestui obiectiv societățile cotate la bursă potrivit legislației unui stat membru aveau obligația să-și

elaboreze conturile consolidate (pentru fiecare exercițiu financiar care începea la sau după 1 ianuarie 2005) în conformitate cu standardele internaționale de contabilitate în vigoare. Totodată, au fost reglementate și unele derogări, în sensul că statele membre puteau prevedea ca cerințele de aplicare a standardelor internaționale de contabilitate pentru societățile cotate să fie aplicate începând cu exercițiul financiar al anului 2007 pentru acele entități care se încadrau în situațiile prevăzute de regulament.

În noul context generat de prevederile Regulamentului 1606/2002, precum și pe baza faptului că în anul 2003 Consiliul European a stabilit calendarul de aderare a României la U.E., respectiv finalizarea negocierilor în anul 2004, semnarea Tratatului de Aderare în 2005 și aderarea efectivă la 1 ianuarie 2007, toate reformele ulterioare trebuiau subordonate acestor obiective majore.

Pe baza obiectivelor domeniului contabilității la zi și a recomandărilor Băncii Mondiale formulate prin „ROSC”, în prima parte a anului 2004 România a adoptat „Planul de acțiune pe țară pentru îmbunătățirea raportărilor financiare”. Obiectivul strategic al acestui plan a fost „Îndeplinirea înainte de 2007 – anul aderării României la U.E. – a principalelor obligații privind contabilitatea și auditul financiar, ce decurg din acquis-ul comunitar”, iar pentru realizarea acestei ținte a fost identificat un set de obiective majore, dintre care menționăm:

- asigurarea conformității legislației naționale în domeniul contabilității și auditului cu acquis-ul comunitar;
- programul de aplicare a Standardelor Internaționale de Contabilitate și a Standardelor Internaționale de Audit care să vizeze entitățile de interes public și să se coreleze cu capacitatea efectivă a acestora de aplicare;
- identificarea și promovarea măsurilor concrete de îmbunătățire a supravegherii și a transparenței publice, precum și a guvernanței corporative.

La finele anului 2004 Guvernul României a aprobat „Strategia pentru implementarea Planului de acțiune pe țară pentru îmbunătățirea raportărilor financiare”, document prin care s-a pus un accent major pe responsabilizarea tuturor instituțiilor și factorilor implicați în calitatea informației furnizate de raportarea financiară.

Ca instituție responsabilă cu implementarea, monitorizarea și raportarea periodică la Guvern a realizării obiectivelor Planului a fost nominalizat Colegiul Consultativ al Contabilității, care în anul 2005 a devenit

(prin HG nr. 401/2005) Consiliul Contabilității și Raportărilor Financiare (CCRF), în cadrul căruia au fost cuprinși și reprezentanți ai organismelor de supraveghere a pieței financiare și a pieței de capital și căruia i-au revenit obiective clare de monitorizare a măsurilor de asigurare a creșterii încrederii utilizatorilor de informație contabilă în raportările financiare și în guvernanta corporativă. Scopul major al acestui organism viza „dezvoltarea la scară națională a competenței și a capacității instituțiilor implicate în implementarea acquis-ului comunitar și standardelor internaționale în domeniul contabilității și al profesiilor reglementate, așa cum sunt acestea preluate în legislația națională”.

O evaluare sumară a evoluțiilor domeniului în corelare cu obiectivele stabilite de Strategie arată interesul major pentru conformare, astfel:

- În anul 2005, CCRF a avizat și au fost aprobate prin Ordin al ministrului finanțelor publice reglementări contabile conforme cu Directivele Europene, aplicabile începând cu 1 ianuarie 2006; ca urmare a evaluărilor efectuate, Comisia Europeană s-a pronunțat cu privire la gradul înalt de conformitate al acestora.
- În prima parte a anului 2006, CCRF a aprobat Strategia privind aplicarea IFRS în România, în corelare cu prevederile Regulamentului 1606/2002 al Parlamentului European și al Consiliului. Astfel, prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1121/2006 privind aplicarea Standardelor Internaționale de Raportare Financiară s-a prevăzut că, începând cu exercițiul financiar al anului 2007, societățile comerciale ale căror valori mobiliare sunt admise la tranzacționare pe o piață reglementată întocmesc situații financiare consolidate în conformitate cu IFRS. De asemenea, conform aceluiași ordin, situațiile financiare consolidate ale instituțiilor de credit trebuiau întocmite în conformitate cu IFRS.
- Celelalte entități de interes public (așa cum au fost definite la început prin OMFP nr. 907/2005 privind aprobarea categoriilor de persoane juridice care aplică reglementări contabile conforme cu Standardele Internaționale de Raportare Financiară, respectiv reglementări contabile conforme cu directivele europene, și apoi prin legea contabilității) puteau întocmi situații financiare consolidate fie în baza reglementărilor naționale bazate pe Directiva a VII-a CEE, fie pe baza IFRS.

- În ceea ce privește întocmirea situațiilor financiare anuale individuale ale entităților de interes public, acestea aveau obligația legală să aplice reglementările naționale bazate pe directivele europene, dar aveau și posibilitatea să opteze pentru întocmirea unui set distinct de situații financiare conforme cu IFRS pentru necesitățile proprii de informare ale utilizatorilor, alții decât instituțiile statului. Un exemplu în acest sens îl reprezintă instituțiile de credit pentru care, în anul 2006, CCRF împreună cu BNR au lansat un chestionar la care răspunsurile primite arătau următoarele:

- pentru exercițiul financiar al anului 2005, un număr de instituții bancare reprezentând cca 74% din totalul activelor sistemului bancar întocmeau un set distinct de situații financiare în conformitate cu IFRS (iar aceste situații financiare erau elaborate prin retratare sub îndrumarea auditorilor financiari);
- la întrebarea privind măsura în care instituțiile de credit ar fi pregătite pentru aplicarea IFRS ca bază a contabilității (inclusiv pentru întocmirea situațiilor financiare individuale), un număr de instituții bancare reprezentând cca 72% din activele sistemului bancar au răspuns pozitiv.

Cu toate acestea, problemele majore generate de adaptarea programelor informatice, renconcilierile tratamentelor contabile cu cele fiscale, cerințele firești de consolidare a pregătirii personalului implicat au determinat o abordare prudentă astfel că, în anul 2010, prin Ordinul nr. 9/16 iulie 2010 s-a aprobat aplicarea IFRS ca bază a contabilității de către instituțiile de credit pentru situațiile financiare individuale anuale începând cu exercițiul financiar al anului 2012, ordin care stabilea și o listă de obiective generale și punctuale ce trebuiau asigurate în acest scop.

În anul 2012 programul de aplicare a IFRS ca bază a contabilității a continuat cu entitățile ale căror valori mobiliare erau admise la tranzacționare pe o piață reglementată – OMFP nr. 881/2012 și, respectiv, OMFP nr. 1.286/2012, potrivit cărora începând cu exercițiul financiar al anului 2012 entitățile respective au aplicat IFRS la întocmirea situațiilor financiare individuale.

La câțiva ani de la instituirea obligației pentru entitățile respective de a aplica reglementări contabile conforme cu IFRS-urile, prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 666/2015 privind aplicarea Reglementărilor contabile conforme cu Standardele internaționale de raportare

financiară de către unele entități cu capital de stat, s-a stabilit ca persoanele juridice cuprinse în anexa la ordinul menționat să aplice reglementările respective începând cu exercițiul financiar al anului 2018.

Considerăm că instituirea unei asemenea cerințe reprezintă o dovadă a nevoii de transparență a informațiilor financiare raportate de entitățile respective.

În anul 2014, ca urmare a Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 79/2014 pentru modificarea și completarea Legii contabilității nr. 82/1991, CCRF și-a încetat activitatea în tot ceea ce privește reformele în domeniul contabilității entităților economice și profesiilor reglementate, rămânând valabile atribuții speciale privind domeniul contabilității publice. Decizia s-a bazat pe faptul că obiectivele acestuia privind contabilitatea entităților economice și profesiile reglementate au fost realizate.

La data respectivă o parte dintre membrii CCRF au apreciat ca fiind necesară o reuniune publică de „final” pentru prezentarea și mediatizarea rezultatelor. Totuși, opțiunea a fost pentru un final „în liniște”, apreciindu-se că așa s-a derulat și toată activitatea pe parcursul a peste 22 de ani de activitate a Colegiului Consultativ al Contabilității și apoi a CCRF: „în liniște, cu profesionalism, responsabilitate și într-o colaborare asumată”.

Ne permitem să profităm de faptul că este „an aniversar pentru profesia contabilă” și să adresăm – deși cu întârziere – felicitări și mulțumiri tuturor celor care și-au adus contribuția profesională în tot ce a însemnat „reforma sistemului de contabilitate din România”.

Aducem, totodată, un pios omagiu și ne plecăm cu respect și adâncă recunoștință frunțile în fața iubiților noștri colegi, prieteni și buni colaboratori care, în ultimii ani au plecat din această lume, poate pentru a rezolva reforme tot atât de importante pe alte tărâmuri, necunoscute de noi.

Folosim acest prilej pentru a aduce mulțumirile noastre colectivului de profesori ai Universității de Vest din Timișoara pentru frumoasa inițiativă de a marca în anul 2018 – odată cu CENTENARUL MARII UNIRI – atât realizările, cât și contribuțiile pentru realizarea reformei domeniului contabilității în țara noastră. Vă mulțumim, domnilor profesori, vă apreciem și vă mărturisim că v-am simțit întotdeauna aproape și ne dorim să rămânem „aproape” unii de alții în profesia noastră.

De fapt, putem spune, pe bună dreptate, că toate realizările în domeniu de până acum au fost posibile în

mare măsură prin faptul că am colaborat și, deci, am fost aproape.

La întrebarea firească „dacă am începe o reformă a domeniului acum, am putea să mai fim la fel de aproape? Răspunsul nu îl putem da, întrucât în timp și în profesia noastră au început să apară „orgoliile”. Poate este bine să nu uităm că importanța a tot ceea ce facem acum o va decide numai timpul.

4. Perspective în domeniul contabilității și raportării financiare

Este bine cunoscut faptul că pentru a înțelege prezentul și viitorul unui domeniu este necesar să înțelegem în primul rând trecutul acestuia. Iată de ce această retrospectivă cu privire la evoluția domeniului contabilității în ultimii treizeci de ani ne-a permis să realizăm o analiză obiectivă a prezentului pentru a vedea dacă suntem pregătiți pentru provocările pe care le presupune viitorul acestuia. Ne putem pune întrebarea firească: *Există posibilitatea ca viitorul domeniului contabilității să aducă noi provocări?* Răspunsul este: categoric „DA”, întrucât informația furnizată de contabilitate este esențială pentru procesul decizional. Considerăm relevante în acest cadru afirmațiile prof. Emil Horomnea, potrivit cărora „Într-o lume a competiției, marea avere se măsoară cu adevărat în cantitatea și calitatea informației deținute la un moment dat” (Emil Horomnea, „Dimensiuni științifice sociale și spirituale în contabilitate”, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 180).

Pentru a putea trece la identificarea perspectivelor domeniului, ne propunem să recapitulăm pe scurt situația la zi a reglementărilor care stau la baza obținerii informației contabile.

a) Categoriile de entități care aplică IFRS ca bază a contabilității:

- instituțiile de credit (începând cu exercițiul financiar al anului 2012);
- societățile comerciale ale căror valori mobiliare sunt tranzacționate pe o piață reglementată (începând cu exercițiul financiar al anului 2012);
- entitățile autorizate, reglementate și supravegheate de ASF din sectorul Instrumentelor și Investițiilor Financiare (începând cu exercițiul financiar al anului 2016);

- entitățile prevăzute de OMFP nr. 666/2015 (începând cu exercițiul financiar al anului 2018).

- b) Entități care întocmesc în scopuri informative un set de situații financiare anuale individuale conforme cu IFRS, prin retratarea informațiilor determinate conform prevederilor cuprinse în reglementările contabile naționale. În această categorie de entități sunt cuprinse instituțiile financiare nebancare, care până în anul 2022 – inclusiv – aplică IFRS în scop informativ, iar începând cu exercițiul financiar al anului 2023 urmează a aplica IFRS ca bază a contabilității.
- c) Celelalte categorii de operatori economici aplică Reglementări contabile naționale conforme cu Directivele europene în domeniu.

Este surprinzător faptul că printre entitățile care aplică IFRS ca bază a contabilității nu regăsim domeniul asigurărilor, care prin profilul de activitate presupune o nevoie stringentă de informație financiară de calitate, tocmai ca urmare a riscurilor inerente la care acesta este supus. În aceste condiții ne punem întrebarea: *De ce nu este făcut public cel puțin un calendar care să indice perspectivele în acest sens, după mulți ani de aplicare extracontabilă a IFRS în acest domeniu, în paralel cu reglementările contabile conforme cu directivele europene?* Considerăm că un răspuns autorizat în acest sens poate veni numai din partea Autorității de Supraveghere Financiară.

Având în vedere situația prezentată mai sus, se constată că România, prin comparație cu celelalte state membre UE, se situează la această dată în tendința generală de aplicare a IFRS.

Referitor la aplicarea în U.E. a IFRS, menționăm că la această dată nu deținem informații potrivit cărora ar exista vreo intenție de modificare a Regulamentului nr. 1606/2002 al Parlamentului European și al Consiliului din 19 iulie 2002 privind aplicarea standardelor internaționale de contabilitate, în sensul unor extinderi impuse privind aplicarea IFRS. Precizăm că cea mai recentă situație oficială a UE în acest sens vizează informații din decembrie 2018 și se regăsește pe site-ul Comisiei Europene, la adresa: https://ec.europa.eu/info/law/international-accounting-standards-regulation-ec-no-1606-2002/implementation/implementation-eu-countries_en.

Documentul respectiv evidențiază opțiunile formulate de statele membre în ceea ce privește extinderea

utilizării IFRS la întocmirea situațiilor financiare anuale (individuale) ale societăților cotate și a situațiilor financiare anuale și consolidate întocmite de entități, altele decât cele cotate.

În consecință, în ceea ce privește aplicarea IFRS, preocupările viitoare (pe termen scurt și mediu) la nivel național vor urmări aplicarea cu rigurozitate a actualelor standarde, iar pentru modificările viitoare ale acestora se va asigura emiterea în timp util a reglementărilor de modificare și completare – așa cum au fost, de exemplu, OMFP nr. 3189/2017 și 3456/2018, care au asigurat cadrul juridic de aplicare a recentelor IFRS.

Inițiativele la nivelul structurilor europene pentru perioada următoare se referă la raportarea de către entități a informațiilor privind durabilitatea. Astfel, în luna aprilie 2021 Comisia Europeană a publicat propunerea de Directivă referitoare la raportarea de către întreprinderi a informațiilor privind durabilitatea/sustenabilitatea (CSRD – Corporate Sustainability Reporting Directive), care completează Directiva 2014/95/UE (cunoscută ca NFRD – Non-financial Reporting Directive), ale cărei prevederi au fost preluate în timp util în legislația noastră internă.

Proiectul de Directivă lansat în luna aprilie a.c. și care urmează a se aplica de la data de 1 ianuarie 2023 propune amendarea a patru acte normative europene de bază în domeniul contabilității și auditului: Directiva contabilă 2013/34/EU; Directiva 2006/43/CE privind auditul legal și Regulamentul UE nr. 537/2014 privind cerințe specifice referitoare la auditul entităților de interes public; Directiva 2004/109/EC privind armonizarea obligațiilor de transparență.

Revizuirea prevederilor acestor reglementări de bază privind contabilitatea și auditul entităților a fost generată de deficiențele constatate de serviciile CE cu privire la raportarea de informații nefinanciare, precum și nevoia de conexiune a prevederilor acestora cu alte acte europene adoptate în domeniu, cum ar fi: Pactul Ecologic European; Regulamentul European privind instituirea unui cadru de facilitare a investițiilor durabile ș.a.

Exemplificăm în acest sens prevederile Directivei contabile în vigoare (Directiva 2013/34/UE) care nu solicită prezentarea situațiilor financiare și a raportului administratorilor într-un format digital, iar

utilizatorii de informații privind durabilitatea se așteaptă ca asemenea informații să poată fi găsite într-un format digital.

Concret, prin proiectul de Directivă se propune ca societățile să-și întocmească situațiile financiare și raportul administratorilor în format XHTML (format de raportare electronic unic). Aceste propuneri se conexează cu prevederile art. 3 din Regulamentul Delegat al Comisiei (UE) 2018/815 din 17 dec. 2018 și art. 8 al Regulamentului (UE) 2020/852 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 iunie 2020.

Printr-un articol distinct se propune amendarea Directivei referitoare la audit (Directiva 2006/43/EC), astfel încât aceasta să răspundă ansamblului cerințelor raportării privind durabilitatea, inclusiv evaluarea de către auditor a modului în care raportările efectuate de entitatea auditată cu privire la durabilitate respectă Regulamentul UE nr. 2020/852, menționat anterior.

Referitor la Comitetul de audit al entităților de interes public, acesta va avea de asemenea atribuții concrete în ceea ce privește procesul de raportare a durabilității/sustenabilității.

Nu în ultimul rând, prevederile Regulamentului (UE) nr. 537/2014 (Regulamentul privind auditul) sunt completate cu referiri la furnizorii de servicii de consultanță pentru pregătirea raportării privind sustenabilitatea atunci când auditorii statutar sau firmele de audit furnizează servicii de asigurare a raportării privind sustenabilitatea.

Așa cum am menționat, modificările prezentate mai sus care urmează să intre în vigoare la 1 ianuarie 2023 vizează toate categoriile de entități, indiferent de cadrul de raportare contabilă aplicabil, astfel că toate autoritățile cu atribuții în domeniul reglementării contabile și auditului statutar urmează să se implice și să asigure înțelegerea, preluarea în reglementările domeniului și aplicarea corespunzătoare a noilor prevederi ale Directivei menționate.

Considerăm că este pe deplin acceptat faptul că reglementarea este parte a unui întreg reprezentat de autorități, profesie, clienți și terți, iar o bună colaborare între aceștia este în beneficiul tuturor.

5. Aspecte relevante cu privire la aplicarea IFRS în România

Putem afirma cu certitudine că după anul 2000 preocuparea pentru aplicarea IFRS în România a fost continuă, iar motivul principal a constat tocmai în valențele recunoscute la nivel național și internațional ale raportărilor financiare întocmite pe baza acestora. Așa cum s-a arătat anterior, complexitatea majoră a acestui demers a determinat ca în România, la fel ca și în alte țări care au trecut la adoptarea IFRS ca bază a contabilității, strategia aplicată să se bazeze pe o abordare responsabilă și prudentă. Detaliem câteva aspecte în acest sens:

- entitățile care au trecut la aplicarea IFRS ca bază a contabilității au avut obligația ca anterior, pentru un număr de exerciții financiare anuale, să întocmească situații financiare în conformitate cu IFRS prin retratarea informațiilor prezentate în situațiile financiare întocmite în conformitate cu reglementările naționale. Diferențele dintre tratamentele contabile conforme cu reglementările naționale și IFRS trebuiau prezentate pentru fiecare element al situațiilor financiare, împreună cu explicațiile necesare.
- IFRS-urile ca bază a contabilității s-au aplicat împreună cu legea contabilității și cu alte prevederi legale aplicabile (Planul de conturi și conținutul fiecărui cont în parte; exemplificări privind reflectarea în contabilitate a unor operațiuni cu caracter de noutate sau cu un grad de dificultate ridicat; Macheta de transpunere a soldurilor conturilor; Situația cuprinzând rezultatele retratării în baza IFRS a informațiilor din contabilitatea organizată în baza reglementărilor naționale). Elementele de sprijin în aplicarea IFRS au fost apreciate ca binevenite de către toți cei implicați în acest proces și au avut scopul de a contribui la asigurarea unui grad ridicat de transparență și comparabilitate a situațiilor financiare anuale.

În vederea realizării prezentei lucrări ne-am propus să analizăm – pe baza raportărilor publice legale – situația la zi a aplicării IFRS de către 12 entități ale căror valori mobiliare erau tranzacționate pe BVB la 31 dec. 2020 (Anexa 1) și 12 entități din lista – Anexa la OMFP nr. 666/2015 (Anexa 2). Analiza s-a

bazat exclusiv pe informațiile prezentate public de aceste entități privind raportările financiare ale anului 2020, acesta fiind și motivul pentru care nu ne-am propus să facem trimiteri concrete în exemplificările noastre.

I. Rezultatele cercetării cu privire la prima categorie, respectiv entitățile ale căror valori mobiliare erau tranzacționate pe BVB și pentru care anul 2020 a reprezentat al 8-lea exercițiu financiar de aplicare a IFRS ca bază a contabilității pot fi sintetizate astfel:

- pentru 11 entități Rapoartele de audit au exprimat opinie de conformitate a situațiilor financiare cu prevederile IFRS și prezentarea unei imagini fidele a poziției financiare, a performanței și a fluxurilor de trezorerie în raport cu cadrul de reglementare aplicabil; pentru o singură entitate auditorii au exprimat opinie cu rezerve;
- politicile contabile semnificative prezentate de aceste entități în „Note” informează utilizatorii asupra bazelor de evaluare utilizate pentru elementele din situațiile financiare anuale de o manieră sistematică și inteligibilă, prin indicarea standardelor contabile relevante. Aceste politici contabile sunt actualizate, referințele fiind efectuate inclusiv la standardele recent aplicate (IFRS 15 și IFRS 16);
- auditorii statutarți au identificat și pus în evidență unele aspecte cheie la câteva dintre aceste entități și anume:
 - a) existența unor riscuri în ceea ce privește recunoașterea veniturilor și a creanțelor, generate în principal de următoarele:
 - vânzări către clienți aflați în situație financiară dificilă (faliment, insolvență), cu riscul de nerecuperare a creanțelor și cu unele dificultăți în aplicarea raționamentelor profesionale în estimarea ajustărilor pentru deprecierea acestora;
 - vânzări cu o politică de acordare a unor reduceri comerciale pentru care exista riscul ca estimarea acestora la sfârșitul anului să fie dificilă;

- existența unor presiuni pe care conducerile unora dintre entitățile respective le resimt pentru realizarea veniturilor bugetate;

- b) existența unor riscuri generate de dificultăți în aplicarea raționamentelor profesionale privind estimarea duratei de recuperabilitate a valorii contabile a unor active imobilizate și, respectiv, în estimarea provizioanelor pentru dezafectare. Riscurile respective sunt generate în principal de faptul că recuperabilitatea valorii activelor de exploatare ale unor entități este determinată de estimarea rezervelor naturale (petrol, gaze naturale ș.a.), pentru exploatarea cărora aceste active sunt deținute.

În concluzie, se poate aprecia că experiența acumulată de această categorie de entități în procesul de însușire teoretică și practică a IFRS a permis oferirea de informații relevante în baza cărora utilizatorii acestora pot lua decizii.

II. În urma analizei situațiilor financiare anuale întocmite de entitățile cuprinse în lista anexă la OMFP nr. 666/2015 (Anexa 2) și a rapoartelor de audit emise pe baza acestora la finele anului 2020, în condițiile în care anul respectiv a reprezentat al 3-lea exercițiu financiar de aplicare a IFRS ca bază a contabilității, rezultă o situație cel puțin îngrijorătoare dacă avem în vedere următoarele:

- pentru șase entități (din cele 12 analizate) opinia de audit este cu rezerve, iar pentru două entități opinia este contrară;
- politicile contabile prezentate de unele entități sunt generale, neadaptate la specificul unității, fără referințe la standardele contabile relevante și neactualizate în raport cu standardele contabile aplicabile în exercițiul respectiv (de exemplu: IFRS 15; IFRS 16; IFRS 9);
- existența unor reguli de evaluare eronate, care au fost identificate în politicile contabile prezentate în „Notele” la situațiile financiare (de exemplu: trimiterile la standarde sunt eronate; se fac referiri la prevederi din reglementările aprobate prin OMFP nr. 1.802/2014; criteriile de recunoaștere a veniturilor sunt cele din IAS 18, cu referință la momentul în care vânzătorul a

transferat cumpărătorului principalele riscuri și beneficii asociate deținerii bunurilor și poate estima corect valoarea venitului);

- unele din aceste entități se află într-o dependență majoră privind veniturile față de resursele care vin de la autoritățile statului. Uneori, veniturile din subvențiile de la buget depășesc cu peste 200% veniturile realizate din activitățile desfășurate;
- existența unor litigii majore pe rol la unele entități, pentru care volumul provizioanelor care ar urma să fie constituite și să fie recunoscute cheltuielile aferente, reprezintă valori semnificative;
- riscuri identificate cu privire la raționamentele profesionale adoptate de unele entități din această categorie în ceea ce privește contabilizarea contractelor de concesiune; În contextul legal actual, contabilizarea contractelor de concesiune pe care entitățile cu capital majoritar de stat le au încheiate cu autoritățile statului reprezintă un aspect cheie pentru toți factorii implicați în raportarea financiară;
- auditorii financiari au pus în evidență și existența unor riscuri, uneori majore, cu privire la recunoașterea veniturilor ca urmare a presiunii resimțite de conducerea unor entități pentru realizarea veniturilor bugetate și probabilitatea de neîncasare de la instituțiile statului, a veniturilor reprezentate de subvenții;
- în cazul entităților care au sucursale în teritoriu, auditorii financiari au identificat riscuri generate de lipsa unor sisteme informatice integrate care să permită obținerea unor informații operative și esențiale de la acele sucursale;
- existența în evidențele unora dintre entitățile analizate a unor terenuri pentru care acestea nu dețin încă titluri de proprietate.

În aceste condiții, credibilitatea informațiilor prezentate în situațiile financiare se apreciază că poate fi afectată prin nerespectarea unor cerințe ale Cadrului general IASB cu privire la calitatea informațiilor financiare, cu efecte majore asupra:

- a) Continuității activității, în contextul în care toate cele 12 entități analizate au făcut mențiunea că au întocmit situațiile financiare anuale plecând de la premiza că își vor desfășura activitatea în viitorul previzibil, bazându-se pe faptul că

domeniile în care acestea își desfășoară activitatea sunt strategice pentru economia națională și prezintă importanță socială. Auditorii unora din entitățile respective au exprimat în rapoartele de audit rezerve cu privire la continuitatea activității pe baza unor „incertitudini semnificative” constatate și care sunt generate de: pierderi contabile anuale și cumulate importante; valori negative ale activului net în ultimii trei ani, la unele dintre entități; datorii curente care depășesc activele curente și alte cauze.

- b) Comparabilității informațiilor, la unele entități, care în opinia auditorilor financiari ar putea fi afectată ca urmare a unor corecții determinate de aplicarea IFRS 9, motiv pentru care și-au exprimat rezervele cu privire la comparabilitatea între informațiile prezentate în situațiile financiare ale anilor 2019 și 2020.

În concluzie, problemele existente la aceste entități reflectă în opinia noastră disfuncționalități majore ale căror cauze pot fi:

- exercitarea fără coerență necesară a guvernantei corporative la nivelul acestor entități, dacă avem în vedere frecvențele schimbări ale conducerilor acestora, inclusiv posibile interferențe ale politicului în numirile respective;
- neurmărirea sau urmărirea insuficientă de către comitetele de audit a obiectivului major al acestora privind monitorizarea raportărilor financiare;
- pregătirea profesională precară sau dezinteresul conducerilor executive ale entităților care prezintă astfel de neajunsuri în raportarea financiară bazată pe IFRS. Considerăm surprinzător acest aspect, în condițiile în care multe dintre entitățile care aplică reglementările contabile conforme cu IFRS au aplicat de la început aceste reglementări, inclusiv în etapa experimentală a acestora.

În condițiile în care auditorii financiari au atenționat în unele rapoarte de audit cu privire la: neconformitatea situațiilor financiare cu IFRS; riscul de necontinuitate a activității unor entități; nerespectarea prevederilor Legii societăților referitoare la nivelul capitalului propriu și altele,

considerăm că se impun a fi luate unele măsuri care să protejeze atât entitățile în cauză, dar și auditorii financiari care la rândul lor sunt supuși unor riscuri majore în cazul falimentului unor entități strategice.

În primul rând apreciem că sunt relevante, în contextul celor prezentate, prevederile Regulamentului (UE) nr. 537/2014, potrivit cărora statele membre pot impune ca raportul suplimentar de audit să fie înaintat organului de supraveghere a entității sau, în lipsa acestuia, raportul se transmite organismului cu funcții echivalente.

Regulamentul mai prevede că statele membre pot stabili cerințe suplimentare în ceea ce privește conținutul raportului suplimentar de audit.

Pe baza celor prezentate se pot iniția unele măsuri de eficientizare a comunicării auditorilor financiari cu responsabilii însărcinați cu guvernarea corporativă și cu comitetele de audit ale entităților de interes public, care nu sunt prevăzute cu organisme de supraveghere, astfel încât să fie evitate neajunsuri de natura celor prezentate, ale căror consecințe pot fi dintre cele mai îngrijorătoare.

Nu în ultimul rând poate fi necesară chiar promovarea unei atitudini de descurajare a lipsei de interes față de raportarea financiară pe baza IFRS, din partea unor entități de interes public, inclusiv prin anunțarea unor rezerve cu ocazia încheierii contractelor privind furnizarea de servicii de audit până la obținerea unor asigurări de respectare a regulilor misiunii de audit și, ca urmare, de evitare a unor riscuri inerente implicite.

Considerăm că este important să aducem în prim planul provocărilor „la zi” ale profesiei noastre procesul de digitalizare, care este considerat „adevărata oportunitate” în redefinirea ansamblului activităților practice și a procedurilor specifice profesiei contabile și de audit financiar. În opinia noastră, digitalizarea reprezintă nu numai o provocare reală pentru profesie, ci și calea pentru realizarea obiectivului privind calitatea informației furnizate de raportarea contabilă. Cu toate acestea, riscurile derivate ale procesului de digitalizare nu pot fi ignorate, iar pentru evitarea acestora sunt necesare acțiuni concrete și bine administrate de standardizare a procedurilor și activităților specifice,

de optimizare a fluxurilor informaționale, de securizare a programelor/seturilor de programe informatice utilizate și, nu în ultimul rând, de consolidare a pregătirii profesionale continue – cu scopul bine definit de a înlătura unele bariere tehnice încă resimțite.

6. Concluzii și propuneri

Evoluțiile cadrului legislativ național, asimilarea ansamblului standardelor și normelor profesionale și de etică specifice domeniului contabil, asigură pilonii de bază de poziționare a profesiei contabile din țara noastră, în deplin acord cu evoluțiile și preocupările „la zi” la nivel european și internațional.

Putem remarca preocupările organismelor profesionale pentru: adaptarea permanentă a conținutului programelor privind pregătirea profesională continuă cu elementele de actualitate și de interes pentru profesie; interesul manifestat pentru creșterea conținutului științific și practic al publicațiilor de specialitate și pentru organizarea unor workshopuri comune ale profesiilor liberale, acțiuni care prin conținutul tematic și prin calitatea dezbaterilor s-au bucurat de un real interes din partea participanților.

Sugerăm, totodată, un set de propuneri care, apreciem că pot contribui la mai bună înțelegere a problematicii domeniului și la mai bună soluționare a unor aspecte complexe, de strictă actualitate și mult așteptate de factorii interesați, de exemplu:

- Organizarea periodică a unor workshopuri vizând abordarea integrată a raportării financiare, cu o programă care să conțină ansamblul elementelor de fond (privind recunoașterea contabilă, evaluarea și estimarea contabilă, raționamente profesionale, aspecte fiscale reprezentative pentru raportarea financiară ș.a.). În opinia noastră astfel de evenimente profesionale consistente pregătite și bine mediatizate sunt nu numai necesare, ci și deosebit de așteptate de către factorii interesați.
- Punerea de acord de către organismele profesionale (CECCAR, CAFR, CCF, ANEVAR) asupra abordării integrate a ansamblului problematicii raportării financiare, în cadrul programelor de pregătire profesională continuă ale acestora. În acest scop considerăm că un set

de teme ar trebui selectate de comun acord pentru a fi pregătite, dezbătute și mediatizate sub toate aspectele menționate mai sus.

- Consolidarea cooperării și colaborării profesionale – în interesul profesiei – între organismele profesionale care formează „profesia contabilă” din țara noastră. Complexitatea și amploarea schimbărilor firești generate de preocupările la nivel european și internațional pentru creșterea calității informațiilor financiare destinate deciziilor nu poate fi abordată decât într-o totală disponibilitate de implicare în cooperare și colaborare, iar exemplele de succes ale acestei abordări sunt nenumărate.
- Având în vedere evenimentul relativ recent Wirecard, cu privire la care tot mai mulți analiști atrag atenția asupra similitudinii cu prăbușirea grupului american Enron, la începutul anului 2000, considerăm necesar și propunem organizarea unor acțiuni periodice comune, cu o tematică bine definită, ale ASPAAS, CAFR, CECCAR, ASF, BVB destinate evaluării măsurii în care România este protejată împotriva unor riscuri de fraudă de mare amploare, generate inclusiv de falsificări ale raportărilor financiare. Avem în vedere și faptul că acestui eveniment european Comisia Europeană îi acordă o atenție specială, iar vicepreședintele acesteia a declarat că ar putea să aibă în vedere inclusiv modificarea regulilor de transparență pentru companiile listate și a normelor contabile.
- Încurajarea și susținerea în mai mare măsură a cercetării științifice în domeniul contabilității și auditului financiar, inclusiv de către organismele profesionale în domeniu, potrivit unei practici europene și internaționale bine consolidate în acest sens. Menționăm că o astfel de propunere punctuală a fost lansată și acceptată și în cadrul lucrărilor Congresului anterior al CAFR și este așteptată soluționarea concretă a acestei acțiuni. Complexitatea raportării financiare justifică pe deplin investiția științifică într-un demers de cercetare integrat, iar printr-un proces riguros de stabilire a criteriilor de acces a candidaților (pentru primul an se poate începe cu un singur

candidat) se poate asigura garantarea rezultatelor științifice așteptate ca urmare a cercetării.

În loc de EPILOG

Prezenta lucrare este un demers generat de preocupările autorilor de a readuce în prim-planul domeniului contabilității și auditului financiar parcursul real al reformei acestuia, realizat în peste trei decenii de profunde și necesare schimbări.

Sunt reflectate acțiuni și demersuri instituționale, exact cum acestea s-au derulat și care au condus în final la statutul actual de conformare la regulile și practicile europene și internaționale.

Pe tot parcursul lucrării am pus în evidență faptul că, permanent, scopul final urmărit a vizat calitatea informației furnizate de raportarea contabilă. Pentru a ne asigura asupra faptului că scopul urmărit a fost atins, am completat cercetarea noastră cu o observare obiectivă la zi privind calitatea informației furnizate de raportarea contabilă referitoare la un număr de entități de interes public reprezentative ale economiei românești.

Un răspuns corect la acest demers presupune o reflecție realistă și pertinentă cu privire la ansamblul dezideratelor așteptate.

Iată de ce mesajul nostru de final adresat profesiei contabile în ansamblul ei și auditorilor financiari, în particular, autorităților de supraveghere, comitetelor de audit și nu numai este următorul: Stimai profesioniști, aplicați întocmai și cu răspundere legislația și reglementările contabile specifice domeniului de activitate!

Considerăm că aceasta este singura cale pentru a oferi utilizatorilor informații reale și de calitate și pentru a proteja economia românească de evenimente majore, ale căror consecințe pot fi greu de estimat.

Nu în ultimul rând, tratând problemele cu maximă responsabilitate, vă protejați buna reputație dobândită cu greu prin muncă și profesionalism.

BIBLIOGRAFIE

1. Legea contabilității nr. 82/1991, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 454 din 18 iunie 2008, cu modificările și completările ulterioare;
2. Legea societăților nr. 31/1990, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1066 din 17 noiembrie 2004, cu modificările ulterioare;
3. Ordonanța Guvernului nr. 65/1994 privind organizarea activității de expertiză contabilă și a contabililor autorizați, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 13 din 8 ianuarie 2008, cu modificările și completările ulterioare;
4. Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 75/1999 privind activitatea de audit financiar, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 598 din 22 august 2003, cu modificările și completările ulterioare;
5. Legea nr. 162/2017 privind auditul statutar al situațiilor financiare anuale și al situațiilor financiare anuale consolidate și de modificare a unor acte normative, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 548 din 12 iulie 2017, cu modificările ulterioare;
6. Ordonanța Guvernului nr. 40/1999 pentru ratificarea Acordului de împrumut dintre România, reprezentată de Ministerul Finanțelor, și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare privind proiectul de dezvoltare instituțională a sectorului privat, în valoare de 25 milioane dolari S.U.A., semnat la Washington D.C. la 17 iunie 1999, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 382 din 12 august 1999;
7. Hotărârea Guvernului nr. 575/1992 cu privire la experimentarea noului sistem de contabilitate și constituirea Colegiului Consultativ al Contabilității, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 259 din 16 octombrie 1992;
8. Hotărârea Guvernului nr. 1.449/2002 privind aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Colegiului Consultativ al Contabilității, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 933 din 19 decembrie 2002;
9. Hotărârea Guvernului nr. 2.170/2004 privind aprobarea Strategiei de țară pentru implementarea Planului de acțiune pe țară în vederea îmbunătățirii raportărilor financiare în România și unele măsuri pentru organizarea Colegiului Consultativ al Contabilității, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1232 din 21 decembrie 2004;
10. Hotărârea Guvernului nr. 401/2005 privind înființarea Consiliului Contabilității și Raportărilor Financiare prin reorganizarea Colegiului Consultativ al Contabilității, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409 din 16 mai 2005, cu modificările și completările ulterioare;
11. Ordinul ministrului finanțelor nr. 403/1999 pentru aprobarea Reglementărilor contabile armonizate cu Directiva a IV-a a Comunităților Economice Europene și cu Standardele de Contabilitate Internaționale, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 480 din 4 octombrie 1999;
12. Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 94/2001 pentru aprobarea Reglementărilor contabile armonizate cu Directiva a IV-a a Comunităților Economice Europene și cu Standardele Internaționale de Contabilitate, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 85 din 20 februarie 2001;
13. Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1.121/2006 privind aplicarea Standardelor Internaționale de Raportare Financiară, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 602 din 12 iulie 2006, cu modificările ulterioare;
14. Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 881 din 25 iunie 2012 privind aplicarea de către societățile comerciale ale căror valori mobiliare sunt admise la tranzacționare pe o piață reglementată a Standardelor Internaționale de

- Raportare Financiară, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 424 din 26 iunie 2012, cu modificările ulterioare;
15. Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1.775/2004 privind unele reglementări în domeniul contabilității, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 27 și 27 bis din 10 ianuarie 2005;
 16. Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1.752/2005 pentru aprobarea reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1080 din 30 noiembrie 2005;
 17. Acordul european din 1 februarie 1993 instituind o asociere între România, pe de o parte, și Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de altă parte, semnat la Bruxelles la 1 februarie 1993, ratificat prin Legea nr. 20/1993, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 73 din 12 aprilie 1993;
 18. Tratatul de aderare a României și Bulgariei la Uniunea Europeană, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene seria L, nr. 157 din 21 iunie 2005;
 19. Regulamentul (CE) nr. 1606/2002 al Parlamentului European și al Consiliului din 19 iulie 2002 privind aplicarea Standardelor Internaționale de contabilitate, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene seria L, nr. 243 din 11 septembrie 2002;
 20. Regulamentul (UE) nr. 537/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 aprilie 2014 privind cerințele specifice referitoare la auditul statutar al entităților de interes public și de abrogare a Deciziei 2005/909/CE a Comisiei, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene seria L, nr. 158 din 27 mai 2014;
 21. A patra Directivă a Consiliului din 25 iulie 1978 în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind conturile anuale ale anumitor forme de societăți comerciale (78/660/CEE), publicată în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene seria L, nr. 222 din 14 august 1978;
 22. A șaptea Directivă a Consiliului din 13 iunie 1983 în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind conturile consolidate (83/349/CEE), publicată în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene seria L, nr. 193 din 18 iulie 1983;
 23. A opta Directivă a Consiliului din 10 aprilie 1984 în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din Tratatul CEE, privind autorizarea persoanelor care răspund de controlul legal al documentelor contabile (84/253/CEE), publicată în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene seria L, nr. 126 din 12 mai 1984;
 24. Directiva 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi, de modificare a Directivei 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene seria L, nr. 182 din 29 iunie 2013;
 25. Directiva 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 17 mai 2006 privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor consolidate, de modificare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului și de abrogare a Directivei 84/253/CEE a Consiliului, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene seria L, nr. 157 din 9 iunie 2006, cu modificările și completările ulterioare.
 26. Comisia Europeană, accesat on line la: https://ec.europa.eu/info/law/international-accounting-standards-regulation-ec-no-1606-2002/implementation/implementation-eu-countries_en.
 27. Comisia Europeană, accesat online la: https://ec.europa.eu/info/publications/2104-21-sustainable-finance-communication_en#csrd

Anexa 1. Entități ale căror valori mobiliare erau tranzacționate la 31 dec 2020

Nr. crt.	Denumire entitate
1.	ALRO GROUP
2.	ANTIBIOTICE SA
3.	CONPET SA ROMÂNIA
4.	SOCIETATEA ENERGETICA ELECTRICA SA
5.	SN NUCLEARELECTRICA SA
6.	SOCIETATEA OIL TERMINAL SA CONSTANTA
7.	SOCIETATEA OMV PETROM SA
8.	SC ROMCARBON SA
9.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE GAZE NATURALE "ROMGAZ " SA
10.	ROMPETROL RAFINARE SA
11.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE TRANSPORT DE GAZE NATURALE "TRANSGAZ" SA
12.	ZENTIVA SA

Anexa 2. Entități cu capital majoritar de stat (OMFP nr. 666/2015)

Nr. crt.	Denumire entitate
1.	COMPANIA NAȚIONALĂ AEROPORTURI BUCUREȘTI SA
2.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE TRANSPORT FERVIAR DE CĂLĂTORI „CFR CĂLĂTORI” SA
3.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE TRANSPORT FERVIAR DE MARFĂ „CFR MARFA” SA
4.	CNAIR SA
5.	SOCIETATEA COMPLEXUL ENERGETIC HUNEDOARA SA
6.	SOCIETATEA COMPLEXUL ENERGETIC OLTENIA SA
7.	ELECTROCENTRALE BUCUREȘTI SA
8.	S.P.E.E.H. HIDROELECTRICA SA
9.	SOCIETATEA COMERCIALĂ DE TRANSPORT CU METROUL „METROREX” SA
10.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE RADIOCOMUNICAȚII SA
11.	REGIA AUTONOMĂ REGISTRUL AUTO ROMÂN SA
12.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ A SĂRII „SALROM” SA

Aspecte privind structura pieței de audit financiar în Uniunea Europeană din perspectiva onorariilor

Prof. univ. dr. habil. Ovidiu Constantin BUNGET,
autor corespondent, e-mail: ovidiu.bunget@e-uvr.ro

Conf. univ. dr. Alin Constantin DUMITRESCU,

Conf. univ. dr. Rodica Gabriela BLIDIȘEL,

Dr. Oana Alina BOGDAN,

Dr. Valentin BURCĂ,
Universitatea de Vest din Timișoara

Rezumat

Piața de audit, dezvoltată din nevoia de consolidare a credibilității și calității raportărilor financiare, a condus încă din anii 1980 la o concentrare în jurul marilor cabinete de audit, efectul de dominanță fiind marcat, pe de o parte, de creșterea reputației și a notorietății auditorului, iar pe de altă parte, de asocierea clientului cu un auditor reputat care generează îmbunătățirea imaginii companiei pe piață.

În acest context, o problemă majoră este ridicată asupra nivelului onorariilor practicate din prisma faptului că acestea reprezintă elemente cheie care pot aduce atingere independenței auditorului. Mai mult de atât, un aspect sensibil este reprezentat de relația dintre onorariul perceput pentru servicii de audit financiar și cel pentru servicii non-audit și practicile de compensare dintre acestea.

Comisia Europeană dorește să faciliteze competiția pe o piață excesiv de concentrată și să ofere și cabinetelor de audit mici și mijlocii oportunitatea de a deveni jucători activi pe piața auditului marilor corporații prin intermediul joint auditului, sau auditului în comun, în care cel puțin unul dintre cabinetele de audit nu face parte din grupul Big4.

Rotația obligatorie a firmelor de audit și limitarea ponderii serviciilor non-audit furnizate reprezintă aspectele de bază ale recente reforme în materie de audit ce influențează în mod direct nivelul onorariilor practicate.

Scopul principal al acestui studiu este acela de a analiza măsura în care există un tipar al costurilor de audit la nivelul spațiului comunitar. În acest context, lucrarea are ca obiective evaluarea uniformității costurilor de audit, respectiv determinarea structurii pieței de audit la nivelul Uniunii Europene. Cercetarea implică metode de comparare a seturilor de date, fiind luat în analiză, în perioada 2013-2021, un eșantion de 2.896 firme listate la bursă, provenind din 35 de state diferite.

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Bunget, O.-C., Dumitrescu, A.-C., Blidișel, R.G., Bogdan, O. A., Burcă, V. (2021), Aspects Regarding the Structure of the Financial Audit Market in the European Union from Fees Perspective, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp.724-742, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/024

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/024>

Data primirii articolului: 1.09.2021

Data revizuirii: 7.09.2021

Data acceptării: 5.10.2021

Principalele rezultate ale cercetării evidențiază faptul că entitățile din afara Big4 percep tarife mai mici pentru serviciile pe care le prestează, de audit sau conexe, comparativ cu marile cabinete, fiind evident trendul descrescător al ponderii onorariilor practicate pentru serviciile non-audit în totalul onorariilor de la momentul intrării în vigoare a celor două reglementări europene de reformă, respectiv anul 2014.

Cuvinte cheie: structura pieței de audit, onorarii, servicii de audit financiar și non-audit,

Clasificare JEL: M42, M48

1. Introducere

Marile scandaluri financiare au scos în evidență instabilitatea sistemului economico-financiar și au impus adoptarea, în cadrul Uniunii Europene, a unor noi reglementări legislative cu privire la auditarea situațiilor financiare emise de entitățile de interes public, entitățile cotate pe o piață reglementată reprezentând o pondere importantă, menite să contribuie la creșterea calității misiunilor de audit și la consolidarea credibilității raportărilor financiare.

Prin intermediul Directivei 56/2014/UE (Comisia Europeană, 2014a) și a Regulamentului 537/2014/UE (Comisia Europeană, 2014b) emise în anul 2014, cu aplicabilitate din 2016, Uniunea Europeană și-a propus să reformeze arhitectura pieței de audit și să creeze, în rândul statelor membre, o piață unică a serviciilor profesionale.

Concentrarea în jurul marilor cabinete de audit a început încă din anii 1980, moment în care pe piață existau 8 mari jucători. În timp, grupul Big Eight s-a transformat în Big Five (Abidin et al. 2008). Implicarea cabinetului Arthur Andersen în scandalul Enron a determinat, din 2002 și până în prezent, concentrarea și mai masivă a pieței în jurul a patru cabinete ce formează Big Four, respectiv KPMG, PricewaterhouseCoopers, Ernst & Young și Deloitte, care domină piața auditului firmelor cotate în cadrul statelor membre UE. Pe de o parte, auditarea unei mari companii cotate pe piețele reglementate determină creșterea reputației și a notorietății auditorului (Comisia Europeană, 2010), aspect ce poate amplifica, printr-un efect de domino, concentrarea și lipsa de dinamism a

pieței. Pe de altă parte, asocierea clientului cu un auditor reputat conduce la îmbunătățirea imaginii firmei pe piață (Chersan et al., 2012a), ceea ce poate determina concentrarea pieței în jurul acelor auditori care contribuie la sporirea încrederii investitorilor.

Astfel, concentrarea excesivă a pieței lezează competitivitatea, influențează independența, dar și nivelul onorariilor percepute de către auditorii externi pentru serviciile prestate (Bottaro de Lima Castro et al. 2015; Xu, 2017). Cercetătorii au manifestat interes pentru stabilirea nivelului onorariilor practicate încă din anul 1980 (Simunic, 1980), însă, subiectul este de actualitate și în prezent (Averhals et al., 2020; Cho et al., 2020; Zhang, 2021). Textele legislative emise la nivelul Uniunii Europene, prin care Comisia Europeană dorește să reformeze auditul statutar în rândul statelor membre, tratează subiectul onorariilor practicate din prisma faptului că acestea reprezintă elemente cheie care pot aduce atingere independenței auditorului. Mai mult de atât, un aspect sensibil, ce a necesitat reglementări suplimentare, îl reprezintă relația dintre onorariul perceput pentru servicii de audit financiar și cel pentru servicii non-audit și practicile de compensare dintre acestea. Astfel, valori ridicate ale onorariilor aferente serviciilor non-audit în contrapartidă cu valori scăzute ale serviciilor de audit pot reprezenta o amenințare la adresa independenței auditorului, cu impact negativ asupra opiniei exprimate în cadrul raportului sau pot reliefa o tentativă de corupere a acestuia în scopul influențării opiniei (Robu, 2014).

Rotația obligatorie a firmelor de audit și limitarea ponderii serviciilor non-audit furnizate reprezintă aspectele de bază ale reformei în materie de audit ce influențează în mod direct nivelul onorariilor practicate. Prin aceste măsuri adoptate, Comisia Europeană dorește să faciliteze competiția pe o piață excesiv de concentrată și să ofere oportunitatea și cabinetelor de audit mici și mijlocii de a deveni jucători activi pe piața auditului marilor corporații prin intermediul auditului în comun (eng. *joint audit*), în care, cel puțin unul dintre cabinetele de audit nu face parte din grupul Big4.

Măsurile adoptate modifică structura pieței la nivelul Uniunii Europene? Implementarea reglementărilor legislative influențează nivelul onorariilor practicate? Piața permite accesul micilor jucători sau rotația auditorilor se realizează tot în cadrul cabinetelor din Big4?

Problematica cercetării noastre ne-a condus către următoarele obiective:

- OB1: *evaluarea uniformității costurilor de audit, respectiv*
- OB2: *determinarea structurii pieței de audit la nivelul Uniunii Europene.*

Studiul propus este structurat în cinci secțiuni. Prima secțiune prezintă contextul cercetării. Cea de-a doua secțiune este dedicată trecerii în revistă a literaturii de specialitate, iar următoarele două secțiuni prezintă metodologia de cercetare, rezultatele obținute și discuții asupra acestora. Ultima secțiune, a cincea, evidențiază concluziile studiului de caz.

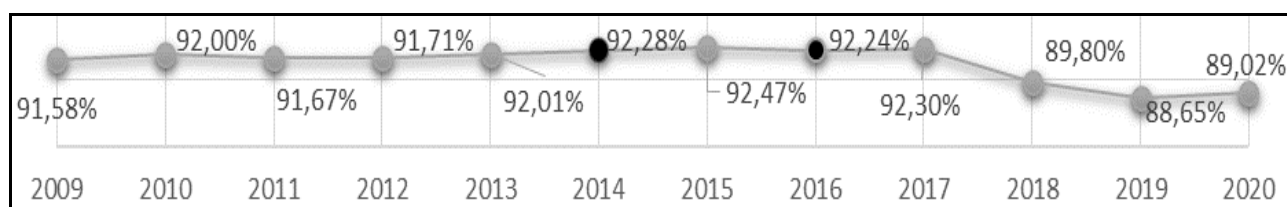
2. Literatura de specialitate

Reforma în domeniul auditului a avut la bază preocupările autorităților de reglementare cu privire la efectul negativ pe care concentrarea excesivă a pieței îl poate avea asupra calității serviciilor prestate de către auditorul statutar și asupra independenței acestuia, care poate fi amenințată de nivelul și structura onorariilor practicate. Pe de o parte, studiile întreprinse evidențiază o legătură directă între nivelul de concentrare și onorariile de

audit, respectiv tariful perceput de către auditor este mai mare cu cât piața este mai puternic concentrată (London Economics, 2006; Audit Analytics, 2020; Xu, 2017). Pe de altă parte însă, concentrarea pieței este realizată în jurul celor mai puternice cabinete de consultanță și audit, companii capabile să ofere servicii de asigurare marilor corporații și să se alinieze noilor tendințe, ca de exemplu auditarea unei noi clase de active, a criptomonedelor, serviciu regăsit în portofoliul gigantului PwC (PwC, 2019). De asemenea, marile firme de audit investesc în digitalizare și tehnologii emergente, precum Blockchain, Big Data, Data Analytics, Cloud Accounting sau RPA, care preiau sarcinile redundante din cadrul activității de audit și contribuie la creșterea randamentului, a productivității muncii și a calității serviciilor oferite (Farcane & Deliu, 2020; Tiron-Tudor et al., 2021; Tiron-Tudor & Deliu, 2021; Oncioiu et al., 2019).

Imaginea de ansamblu a structurii pieței la nivel european evidențiază concentrarea pieței în jurul marilor cabinete de audit încadrate în grupul Big4. Acestea ocupă o poziție dominantă pe piața serviciilor de audit statutar furnizate entităților de interes public, cu o medie de peste 90 % din veniturile totale (Comisia Europeană, 2021), aspect evidențiat în cadrul **Figurii nr. 1**.

Figura nr. 1. Ponderea deținută de Big4 din perspectiva onorariilor

Sursa: Prelucrare autori după Audit Analytics

Indiferent de nivelul de concentrare al pieței, onorariile practicate în sectorul auditului statutar trebuie să justifice efortul depus de către auditor pentru asigurarea calității informațiilor prezentate în cadrul situațiilor financiare, fiind corelate cu riscul de audit asociat entității auditate (Robu, 2014). Cu cât este mai mare riscul cu atât onorariul perceput de către auditor va fi mai ridicat (Popa et al., 2014). Astfel, entitățile care își desfășoară activitatea pe baza principiului continuității (eng. *going concern*),

care sunt performante și transparente în raportarea financiară achită onorarii de audit mai mici comparativ cu entitățile care înregistrează performanțe financiare scăzute (Chersan et al., 2012a). Însă, datorită serviciilor de înaltă calitate pe care le prestează, marile cabinete de audit percep tarife mai mari față de restul concurenței (Chersan, 2012b). Studiile reflectă însă faptul că există și situații în care, din dorința de a câștiga noi clienți în portofoliu, în primul an de contractare a misiunii de

audit unele cabinete stabilesc tarife mai mici decât costul de audit, practică recunoscută sub denumirea de „low balling”, ce poate reprezenta o amenințare la adresa independenței auditorului și a calității auditului (Desir et al., 2014). Onorariul redus reprezintă astfel un stimulent pentru reținerea clientului pe parcursul mai multor angajamente, astfel încât discountul acordat inițial să fie recuperat (Cho et al., 2020). În mod firesc, onorariul pentru primul an ar trebui să fie mai ridicat deoarece timpul alocat testelor privind cunoașterea clientului, analiza sistemului de control intern etc. este mai mare în primul an. Încheierea unor contracte pe mai mulți ani vine să atenueze presiunea bugetului din primul an. De asemenea, există studii care atestă faptul că pentru a reduce nivelul onorariilor, cabinetele de audit se angajează în oferirea altor servicii conexe, non-audit, care să le compenseze (Antle et al., 2006), dar care afectează în mod negativ independența (Meuwissen & Quick, 2019; Dart, 2011; Chen et al. 2005).

În acest context, prevederile Directivei 56/2014/UE și ale Regulamentului 537/2014/UE generează schimbări semnificative atât pentru prestatorii de servicii profesionale de audit, cât și pentru entitățile auditate, astfel încât să contribuie la stabilizarea piețelor financiare în spațiul european și la sporirea

încrederii în auditul statutar (Ratzinger-Sakel & Schoenberger, 2015).

O primă măsură privește interzicerea prestării de către auditor a serviciilor care nu sunt de audit, în sensul celor definite în articolul 5, alin. (1) al Regulamentului 537/2014/UE. Auditorilor statutari însă, le este permisă oferirea altor servicii non-audit în limita a 70% din media onorariilor achitate în ultimele trei exerciții financiare consecutive pentru auditul statutar efectuat (Comisia Europeană, 2014b).

Impactul prevederilor legislative emise în anul 2014 la nivel european în ceea ce privește cuantumul onorariilor serviciilor de audit și a celor non-audit prestate pentru entitățile cotate pe piețele reglementate din Uniunea Europeană, se poate observa în **Tabelul nr. 1**. Este evident trendul descrescător al ponderii onorariilor practicate pentru serviciile non-audit în totalul onorariilor de la momentul intrării în vigoare a celor două reglementări europene, respectiv anul 2014, an în care onorariile percepute pentru serviciile non-audit au înregistrat cea mai mare pondere în total onorarii. În anul 2016, an în care prevederile au început să fie transpuse în reglementările naționale ale statelor membre, se constată o scădere bruscă a ponderii, până la 10,36%, trend ce se menține până în anul 2020.

Tabelul nr. 1. Onorarii servicii de audit vs. onorarii servicii non-audit Big4 (euro)

An	Onorarii de audit Big4	Onorarii servicii non-audit Big4	Pondere servicii non-audit în total – Big4
2009	3.454.952.106	530.198.981	13,30%
2010	4.138.909.059	668.022.294	13,90%
2011	4.306.551.137	670.896.691	13,48%
2012	4.417.345.853	712.032.547	13,88%
2013	4.532.882.208	725.734.298	13,80%
2014	4.886.852.289	799.224.420	14,06%
2015	5.020.277.229	777.305.318	13,41%
2016	5.134.304.686	593.292.544	10,36%
2017	5.197.008.745	594.683.534	10,27%
2018	5.408.955.237	612.747.892	10,18%
2019	5.578.161.748	585.979.758	9,51%
2020	5.328.177.152	555.846.278	9,45%

Sursa: Prelucrarea autorilor după informațiile extrase din baza de date Audit Analytics

Același trend descrescător se poate observa și în cazul entităților care nu fac parte din grupul marilor jucători de pe piață (**Tabelul nr. 2**). Onorariile înregistrate confirmă

faptul că entitățile din afara Big4 percep tarife mai mici pentru serviciile pe care le prestează, de audit sau conexe, comparativ cu marile cabinete.

Tabelul nr. 2. Onorarii servicii de audit vs. onorarii servicii non-audit non-Big4 (euro)

An	Onorarii de audit non-Big4	Onorarii servicii non-audit non-Big4	Pondere servicii non-audit în total non-Big4
2009	342.837.021	23.744.549	6,48%
2010	391.702.914	26.260.791	6,28%
2011	418.255.755	34.037.043	7,53%
2012	431.148.437	32.415.414	6,99%
2013	423.598.256	33.323.247	7,29%
2014	438.519.916	36.934.081	7,77%
2015	440.580.684	31.451.705	6,66%
2016	453.634.123	28.026.749	5,82%
2017	458.136.173	24.933.810	5,16%
2018	652.576.364	31.270.022	4,57%
2019	765.800.871	23.334.750	2,96%
2020	702.801.921	23.037.106	3,17%

Sursa: Prelucrarea autorilor după informațiile extrase din baza de date Audit Analytics

Relația de încredere dintre auditor și client se construiește în timp, însă există temeri că un parteneriat de lungă durată poate reduce scepticismul profesional și poate amenința independența auditorului. Astfel, rotația obligatorie a firmei de audit după o perioadă maximă de zece ani reprezintă o altă măsură prin care Uniunea Europeană dorește să asigure independența și obiectivitatea auditorului și să contribuie, în același timp, la dinamizarea pieței de audit.

În studiul efectuat asupra a 198 de companii listate la Bursa de Valori din Varșovia, Indyk (2019) evidențiază faptul că rotația obligatorie a firmei de audit nu reduce nivelul de concentrare al pieței din cauza faptului că rotația auditorilor se realizează tot în cadrul cabinetelor din Big4. Mai mult, în contextul impus de prevederile legislative, entitățile din grupul Big4 dispun de o mai mare putere de negociere și beneficiază mai mult de rotația clienților decât de reținerea acestora. Rezultatele studiului efectuat pe piața poloneză sunt susținute și de cele identificate de Bleibtreu & Stefani (2013), care atestă faptul că pe piețele concentrate, rotația obligatorie a firmelor

de audit determină o și mai mare omogenitate, fiind în contrast cu obiectivele Comisiei Europene.

Există însă și studii care scot în evidență impactul pozitiv al acestei măsuri impuse în rândul statelor membre UE, precum cele realizate de Bulucea (2020) și Kim et al. (2015), care evidențiază faptul că rotația obligatorie a firmei de audit îmbunătățește calitatea auditului.

O soluție pentru reducerea concentrării o poate reprezenta joint-auditul, un concept înrădăcinat în Franța, dar nu atât de răspândit în rândul celorlalte state membre. Această practică presupune auditarea entității de către cel puțin doi auditori care împart munca de audit și care elaborează și semnează un raport de audit comun. Companiile care optează pentru un astfel de mecanism beneficiază de o perioadă de rotație mai lungă a auditorilor (Regulamentul 537/2014/UE prevede în acest context o perioadă de 24 de ani fără a fi nevoie de licitație) comparativ cu auditorii unici, care pot audita aceeași entitate de interes public timp de 20 de ani numai dacă o licitație publică are loc după primii zece ani.

Joint-auditurile reprezintă o modalitate de îmbunătățire a pieței de audit din Europa (Comisia Europeană, 2010), iar UE impulsionează acest concept prin intermediul prevederilor legislative emise în vederea reformării auditului. Regulamentul 537/2014/UE impune comitetului de audit obligativitatea formulării a două sau mai multe recomandări în ceea ce privește alegerea noului auditor, având în același timp grijă ca firmele mici de audit să nu fie ignorate în procesul de licitație. Se încearcă astfel reducerea nivelului de concentrare, prin facilitarea accesului pe piață a cabinetelor de audit care nu fac parte din Big4.

Studiile întreprinse reflectă faptul că angajarea a două firme de audit din rândul Big4 nu asigură o calitate mai mare a misiunii de audit, comparativ cu situația în care în angajament sunt implicate atât un cabinet din Big4, cât și unul care nu face parte din grup (Lobo et al., 2017). În cercetarea întreprinsă, Bianchi (2018) constată că joint-auditurile facilitează transferul de cunoștințe, sporesc expertiza auditorilor și încrederea investitorilor, calitatea auditului fiind influențată de colaborarea dintre cabinetele implicate în misiunea de audit în comun. Cu toate acestea, există și studii care reflectă contrariul. André et al. (2016) analizează situația entităților listate din Franța, țară în care auditul în comun este obligatoriu, și constată că joint-auditul implică onorarii mai mari decât în cazul altor state precum UK și Italia, în care acest sistem nu este impus. Autorii evidențiază, de asemenea, faptul că aceste tarife mai mari practicate nu determină, implicit și creșterea calității auditului, între cele două variabile neexistând o relație directă.

Tendința de globalizare și-a pus amprenta și asupra mediului de afaceri. Companiile s-au extins, și-au diversificat activitățile atât în cadrul Uniunii Europene, cât și în afara acesteia, fapt ce a atras după sine necesitatea ca și cabinetele de audit să se adapteze și să își mărească gama serviciilor de asigurare oferite clienților. Însă, marile companii de audit devin tot mai puternice, cu un portofoliu de clienți tot mai bogat, ce reprezintă un segment important din piață. Acest aspect reprezintă o

preocupare pentru autoritățile de reglementare care trebuie să asigure buna funcționare a pieței, pentru a permite o concurență loială și a contribui la creșterea calității misiunilor de audit efectuate.

3. Metodologia cercetării

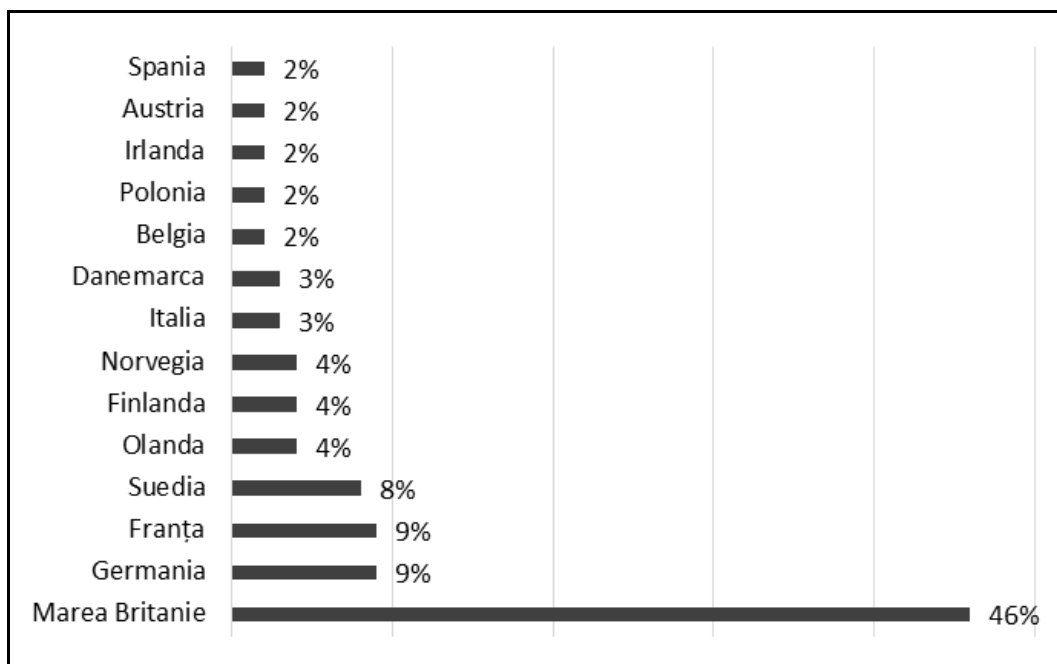
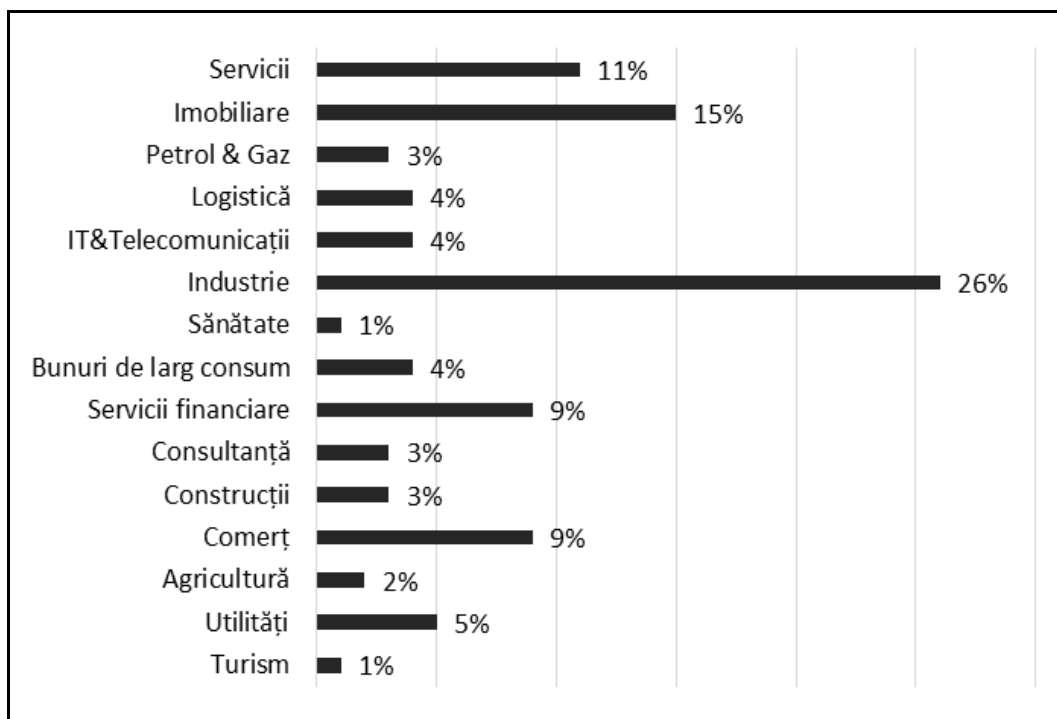
3.1. Structura eșantionului analizat

Analiza pieței de audit din perspectiva tarifulor practicate este realizată la nivelul unui eșantion global, compus din firme listate. Cele 2.896 firme incluse în analiză provin din 35 de state. În total, eșantionul la care ne raportăm conține 9.489 observații. Din motive de disponibilitate a datelor extrase din baza de date Audit Analytics, observăm că 93,79% din totalul eșantionului este acoperit de firme provenind din 14 state. Distribuția firmelor pe țara de proveniență este descrisă în *Figura nr. 2*. Din acest grafic observăm că aproximativ 46% din eșantionul analizat reprezintă firme provenind din Marea Britanie, urmate de 9% firme din Germania, 9% firme din Franța și, respectiv, 8% firme din Suedia.

Cu toate că eșantionul reflectă într-o măsură mai mare piața de audit din Regatul Unit, distribuția eșantionului descrie un mix de informații privind piața de audit în spațiul economic comunitar. Având în vedere perioada analizată, în ciuda faptului că Marea Britanie a părăsit spațiul comunitar începând cu 2021, eșantionul reflectă cel mai bine perioada anterioară Brexit-ului. Perioada analizată în acest studiu este 2013-2021. Cea mai mare parte a observațiilor incluse în analiză face referire la perioada 2017-2020, cumulând o proporție de 84,99%. În consecință, analiza informațiilor disponibile va fi corelată inclusiv cu modificările substanțiale aduse la nivelul acquis-ului comunitar privind piața de audit.

Abordarea noastră se concentrează pe analiza efectului specificului domeniului de activitate în care firmele operează. Observăm în *Figura nr. 2* o concentrare a observațiilor care arată că majoritatea firmelor operează în industrie (26%), imobiliare (15%), servicii (11%), servicii financiare (9%), respectiv comerț (9%), cumulând peste 70% din totalul eșantionului de date analizate.

Figura nr. 2. Distribuția eșantionului privind datele analizate

Sursa: Proiecția autorilor

3.2. Analiza empirică a datelor

Scopul principal al acestui studiu este acela de a analiza măsura în care există un tipar al costurilor de audit la nivelul spațiului comunitar. În această direcție, procedăm la evaluarea existenței disparităților regionale și a disparităților la nivelul domeniilor de activitate analizate, din prisma costurilor de audit statutar. Amplitudinea acestor disparități este evidențiată prin realizarea unei evaluări a gradului de concentrare al costurilor de audit, cu precădere la nivelul domeniilor în care firmele analizate își desfășoară activitatea.

Analiza de concentrare privește, pe de o parte, măsura în care cota de piață a Big4 suferă modificări substanțiale pe parcursul perioadei analizate. În plus, vom proceda la analiza gradului de uniformizare a tarifelor de audit, prin calculul unui coeficient de concentrare, luând în considerare analiza la nivelul domeniilor de activitate acoperite de eșantionul analizat. Totodată, procedăm la analiza în dinamică a coeficientului de concentrare, verificând existența unei evoluții semnificative care ar putea fi generată de vreo modificare legislativă substanțială în sfera metodologiei de calcul a tarifului de audit.

Coeficientul de concentrare se calculează cu ajutorul metodei trapezoidale de estimare, pornind de la definiția curbei Lorenz și, respectiv, cele două zone consacrate. Într-o exprimare formală, considerând n intervale și o variabilă x reprezentând cuantumul costurilor de audit aferente rapoartelor de audit analizate, vom calcula atât zona A, cât și zona B aferentă curbei Lorenz. Considerăm în acest sens variabilă distribuția de probabilități a variabilei x , respectiv:

$$X: \begin{pmatrix} x_1, & x_2, & \dots, & x_i, & \dots, & x_k \\ x_1, & n_2, & \dots, & n_i, & \dots, & n_k \end{pmatrix}$$

Frecvențele cumulate privind rapoartele auditate analizate sunt date de relația $N_i = \sum_{j=1}^i n_j$, pentru fiecare grupă de valori a nivelului costurilor de audit logaritmice. În baza histogramei rezultate, plecând de la intervale de valori egale, obținem 9 astfel de intervale, motiv pentru care $k = 9$. Probabilitatea care pornește de la numărul de rapoarte auditate care au asociate costuri de audit ce se încadrează în intervalul i de valori ale populației costurilor de audit se determină cu ajutorul relației $q_i(\%) = \frac{N_i}{\sum_{i=1}^k n_i}$.

Probabilitatea corespunzătoare produsului cumulat aferent intervalului i de valori ale costurilor de audit este dată de relația

$$p_i(\%) = \frac{\sum_{j=1}^i x_j \cdot n_j}{\sum_{i=1}^k x_i \cdot n_i}$$

Se calculează probabilitatea cumulată privind numărul rapoartelor de audit care nu depășesc limita superioară a intervalului i , pornind de la relația $Q_i(\%) = \sum_{j=1}^i q_j(\%)$. Similar se calculează probabilitatea cumulată privind cuantumul cumulat al costurilor de audit corespunzătoare intervalelor până la limita maximă a intervalului i , respectiv

$P_i(\%) = \sum_{j=1}^i p_j(\%)$. Se efectuează diferența $Q_i(\%) - P_i(\%)$ la nivelul fiecărui interval i de valori.

Însumând diferențele $Q_i(\%) - P_i(\%)$ obținem aria zonei A specifică reprezentării curbei Lorenz.

În paralel procedăm la cumularea probabilităților $\sum_{i=1}^{k-1} n_i$, care descriu zona A + B

corespunzătoare reprezentării curbei Lorenz. Astfel, obținem coeficientul de concentrare definit prin relația

$$\frac{\sum_{i=1}^k (Q_i(\%) - P_i(\%))}{\sum_{i=1}^{k-1} n_i} \quad (\text{Tarca, 1998}).$$

Acest indicator relevă un nivel ridicat de uniformizare a costurilor de audit atât timp cât valoarea acestuia se apropie de 0. Pe de altă parte, un nivel ridicat de disparități în ceea ce privește tarifele practicate este indicat să se apropie de valoarea 1 a acestui indicator de concentrare.

Analiza gradului de concentrare a pieței de servicii de audit este realizată cu ajutorul indexului de concentrare Herfindahl-Hirschman, calculat după relația

$HH_i = \sum_{j=1}^k s_j^2$, unde s_j este cota de piață a firmei j , raportat la eșantionul analizat, i reprezintă domeniul de activitate analizat, iar k reprezintă numărul de firme de audit care au prestat servicii și au obținut venituri din activitatea de audit statutar în domeniul i . Cota de piață s_j se calculează la nivelul veniturilor obținute din activitatea de audit, limitate la eșantionul analizat.

4. Rezultate și discuții

4.1. Evaluarea uniformității costurilor de audit

În **Figura nr. 3** reprezentăm matricea nivelului de tarificare a serviciilor de audit statutar, relativ la eșantionul analizat. Observăm cu ușurință un nivel ridicat al tarifulor de audit, cu precădere la nivelul economiilor puternic dezvoltate. După cum remarcau Gunn et al. (2019) sau Eierle et al. (2021), diferențierea tarifulor de audit este semnificativ influențată de factori de natură economică și instituțională

specifice fiecărei jurisdicții. Cu cât economiile naționale sunt mai dezvoltate, cu atât modelele de afaceri devin mai complexe și mai expuse interferențelor cu alte economii naționale, cu implicații directe în ceea ce privește nivelul riscului de audit, care sporește semnificativ. În consecință, tarifele de audit sunt mai mari, acoperind suplimentul de risc de audit asumat de către auditori (Popa et al., 2014; Chersan et al., 2012). Similară este și explicarea nivelului ridicat de tarife de audit în cazul anumitor sectoare de activitate, precum sectorul extracției și producției produselor petroliere.

Figura nr. 3. Harta pieței tarifulor de audit – analiză de medie (logaritmică)

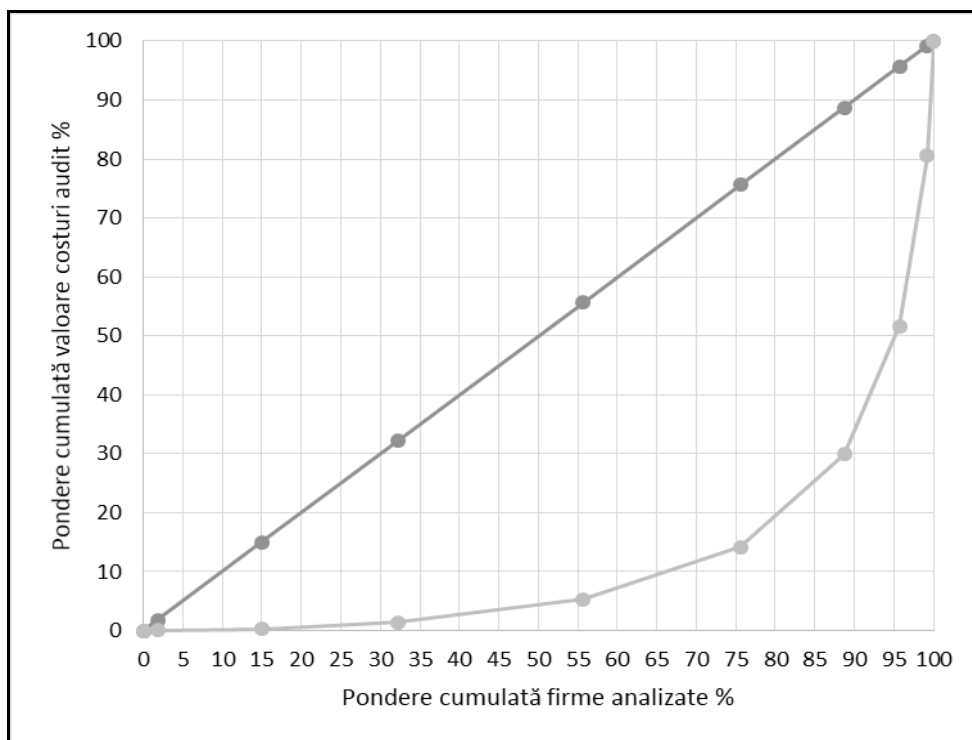

Sursa: Proiecția autorilor

Totodată, trebuie remarcat faptul că tarifele de audit nu prezintă tipare standard, întrucât fiecare angajament de audit este descris de un grad de specificitate semnificativ. Această situație de diferențiere a tarifelor de audit se observă și în gradul de uniformitate al costurilor de audit, reprezentate prin curba Lorenz din **Figura nr. 4**. Acest grafic este reprezentativ pentru un coeficient de concentrare (standardizare) a tarifelor de audit de aproximativ 0,605, un nivel semnificativ de standardizare. Acest nivel de uniformizare a tarifelor de audit se datorează în mare măsură gradului sporit de concentrare a pieței de audit, în care majoritatea veniturilor din

activitățile de audit sunt obținute de către firmele de audit Big4 (London Economics, 2006; Audit Analytics, 2020; Comisia Europeană, 2021). Aceste firme sunt cunoscute pentru nivelul crescut de standardizare al activităților de audit, implementând politici, procese, proceduri și instrumente suport care conturează un cadru ce permite sistematizarea activităților de audit într-o măsură semnificativă. Totodată, aceste firme de audit se constituie în cele mai multe cazuri în promotori ai adoptării și implementării tehnologiilor emergente și a celor mai bune practici în materie de audit, atât la nivel internațional, cât și la nivel regional sau local.

Figura nr. 4. Evoluția gradului de uniformizare (concentrare) a costurilor de audit

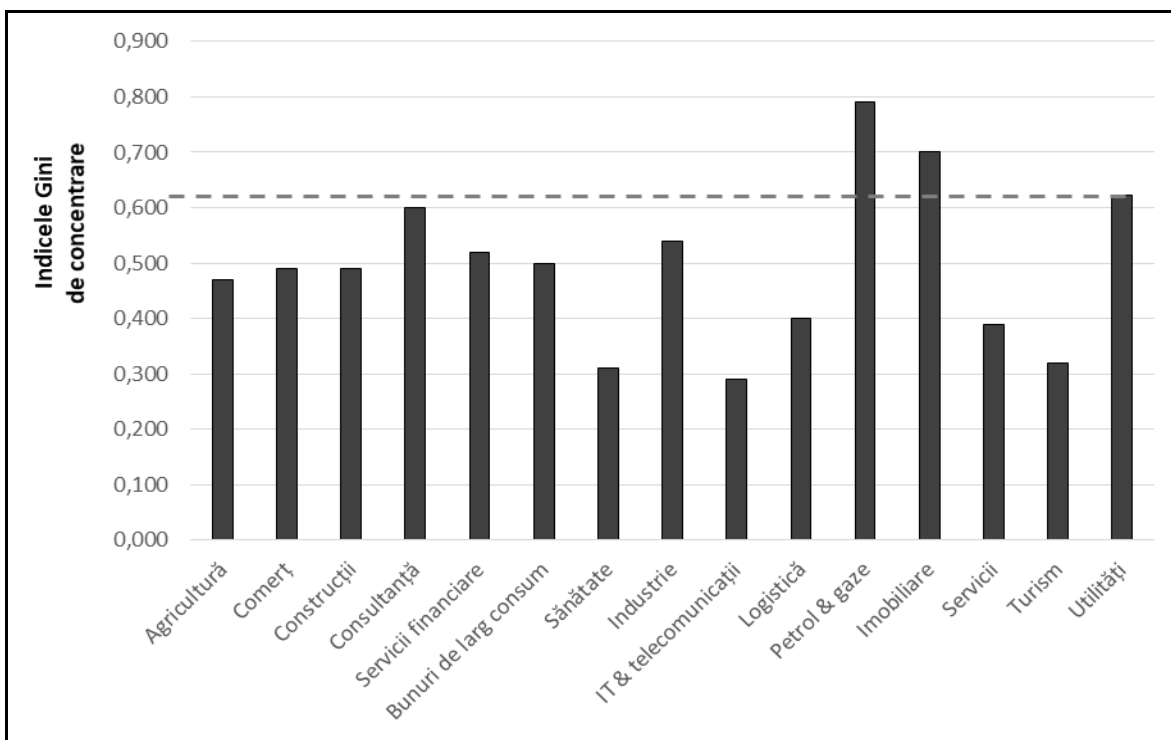

Sursa: Proiecția autorilor

Totuși, aceste rezultate trebuie analizate cu precauție, având în vedere că eșantionul cercetat de către autori este compus din firme de mari dimensiuni, listate pe piețe de capital internaționale, motiv pentru care mare parte din angajamentele de audit sunt contractate de firme de audit Big4, cu implicații negative directe în formarea unor tarife de audit competitive de-a lungul procesului de ofertare. Firmele de audit Big4 au putere de negociere similară, iar

abordarea angajamentelor de audit este asemănătoare în cele mai importante elemente cheie, motiv pentru care există un nivel relativ crescut de uniformizare a tarifelor de audit. Totuși, dorim să subliniem faptul că există diferențe în tarifele de audit practicate, inclusiv în rândul firmelor de audit Big4. Diferențierea se reduce mai cu seamă la specificul firmelor auditate și mai puțin la cadrul instituțional și nivelul de dezvoltare macroeconomică.

Figura nr. 5. Gradul de concentrare al costurilor de audit la nivelul domeniilor de activitate

Sursa: Reprezentarea autorilor

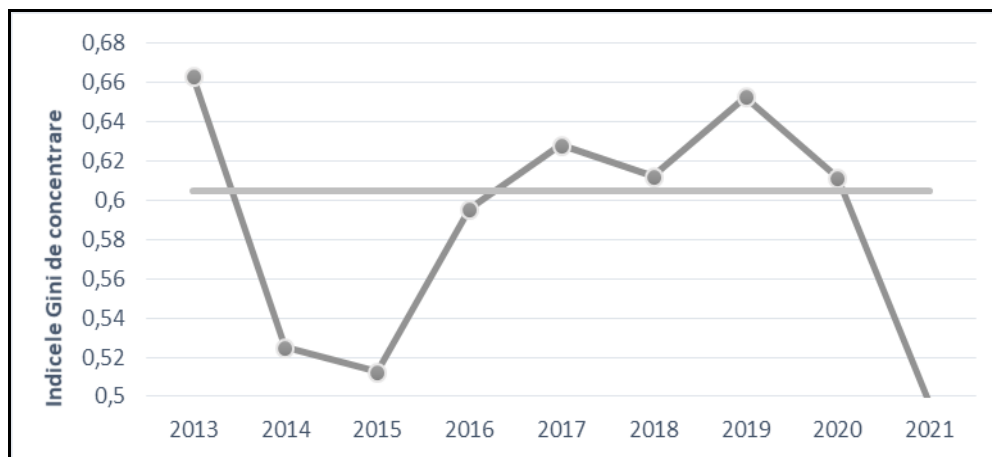
În **Figura nr. 5** se observă diferențe vizibile în ce privește inegalitățile privind costurile de audit raportate agregate la nivelul domeniilor de activitate în care firmele auditate operează. După cum era de așteptat, la nivelul unor domenii de activitate cu un grad de specificitate sporit al operațiunilor firmelor auditate există un nivel mai ridicat de uniformizare, tocmai pentru că există o marjă mai scăzută de negociere a tarifelor de audit, întrucât firmele de audit contractate trebuie să fie specializate în ce privește specificul modelului de afaceri și implicațiile asupra estimărilor contabile și asupra riscului de audit asumat. Este cazul unor domenii de activitate precum domeniul extracției produselor petrolifere și al gazelor, ori domeniul investițiilor imobiliare. Pe de altă parte, în aria serviciilor, turismului sau IT, activitatea de audit este caracterizată de un nivel mai redus de complexitate, iar riscul de audit este mai mic, motiv pentru care în aceste domenii puterea de negociere a clienților de audit este mai mare.

Evoluția în timp a gradului de uniformizare a tarifelor de audit este fluctuantă, după cum se observă și în **Figura nr. 6**. Notabilă este totuși tendința de creștere a gradului

de uniformizare (concentrare) al tarifelor de audit odată cu adoptarea și implementarea Directivei 2014/56/UE, care a fost integrată în reglementările naționale într-o perioadă de 2 ani.

Totuși, trebuie să remarcăm și opinia lui Zhang et al. (2021), care atrage atenția că reducerea costurilor de audit nu trebuie să se confunde cu o reducere a calității auditului, ci poate fi asociată și cu îmbunătățirea eficienței auditorului, care poate propune oferte pentru angajamente de audit licate mai competitive, pe fondul reducerii unor costuri. Aceste economii de cost sunt cu atât mai mari în cazul firmelor mari de audit, având în vedere abordarea sistematică mai riguroasă a angajamentelor de audit. Cu toate acestea, abordarea comună a activităților de audit la nivelul mai multor angajamente de audit este strâns legată de omogenitatea modelelor de afaceri de la nivelul sectorului de activitate în care clienții de audit operează, conducând la economii de scară semnificative, cu efecte indirecte asupra competitivității prin preț a firmelor de audit (Bills et al., 2015).

Figura nr. 6. Evoluția gradului de concentrare a tarifelor de audit

Sursa: Reprezentarea autorilor

Totodată, se observă impactul crizei COVID-19 asupra pieței de audit, printr-o reducere substanțială a gradului de uniformizare a tarifelor de audit, cel mai probabil pe fondul intensificării activităților de valorificare a avantajului competitiv. În condițiile impuse de criza COVID-19, nivelul ridicat al incertitudinii economice determină o sporire a riscului de audit, ceea ce conduce la o diferențiere mai accentuată a tarifelor de audit practicate în vremuri de pandemie. În contextul în care crizele economice sporesc gradul de incertitudine economică, firmele sunt obligate la reduceri de costuri, motiv pentru care cabinetele de audit își reduc tarifele de audit până în momentul revenirii creșterii economice (Zhang et al., 2018). În aceste condiții, firmele de audit procedează la diferite strategii de marketing și politici de preț în așa fel încât să se mențină competitive (Cho et al., 2020; Desir et al., 2014) și să nu afecteze calitatea serviciilor de audit (Popa et al., 2014). Acest comportament este cu atât mai vizibil la nivelul firmelor de audit Big4 care trebuie să se confrunte cu o competiție reală din partea competitorilor de aceeași dimensiune și putere de negociere (Francis et al., 2013; Willekens et al., 2020).

4.2. Evaluarea gradului de concentrare a pieței serviciilor de audit

Imaginea de ansamblu a pieței de audit adevărește faptul că mărimea pieței de audit, existența unor competitori reali și, respectiv, conturarea unui avantaj competitiv prin specializarea în specificul unor sectoare de activitate

reprezintă principalii piloni de configurare a structurii pieței de audit și, respectiv, a gradului său de concentrare. Cu toate acestea, în condițiile unui grad sporit de concentrare a pieței de audit, se pare că pilonul central care condiționează calitatea auditului este poziția dominantă a liderului de piață față de competitori, în timp ce avantajul competitiv obținut prin specializarea industrială se situează în plan secund (Willekens et al., 2020). Efectele indirecte ale gradului de concentrare a pieței de audit se resimt, de cele mai multe ori la nivelul costurilor de audit, mai ales în cazul unor sectoare de activitate eterogene, pentru care firmele de audit trebuie să fie specializate. Totuși, efecte indirecte se resimt și la nivelul costurilor de finanțare ale clienților de audit, având în vedere că instituțiile financiare percep negativ un nivel sporit de concentrare a pieței de audit, cu posibile implicații negative asupra calității auditului (Geng et al., 2019). În aceste circumstanțe, nu doar organismele de reglementare autohtonă sunt interesate în reducerea disparităților la nivelul pieței de audit, ci și clienții de audit.

Piața de audit este la ora actuală percepută ca un oligopol format de către firmele de audit Big4, cu implicații în nivelul tarifelor de audit și, respectiv, bariere impuse noilor firme de audit care doresc să oferteze la cererea firmelor listate de selecție a unui auditor. Atât timp cât procesul de negociere al angajamentelor de audit nu permite sau nu condiționează calitatea informațiilor degajate prin raportul de audit de nivelul tarifelor de audit, nu există semne de îngrijorare. Totuși, acest proces de negociere se răsfrânge implicit și la

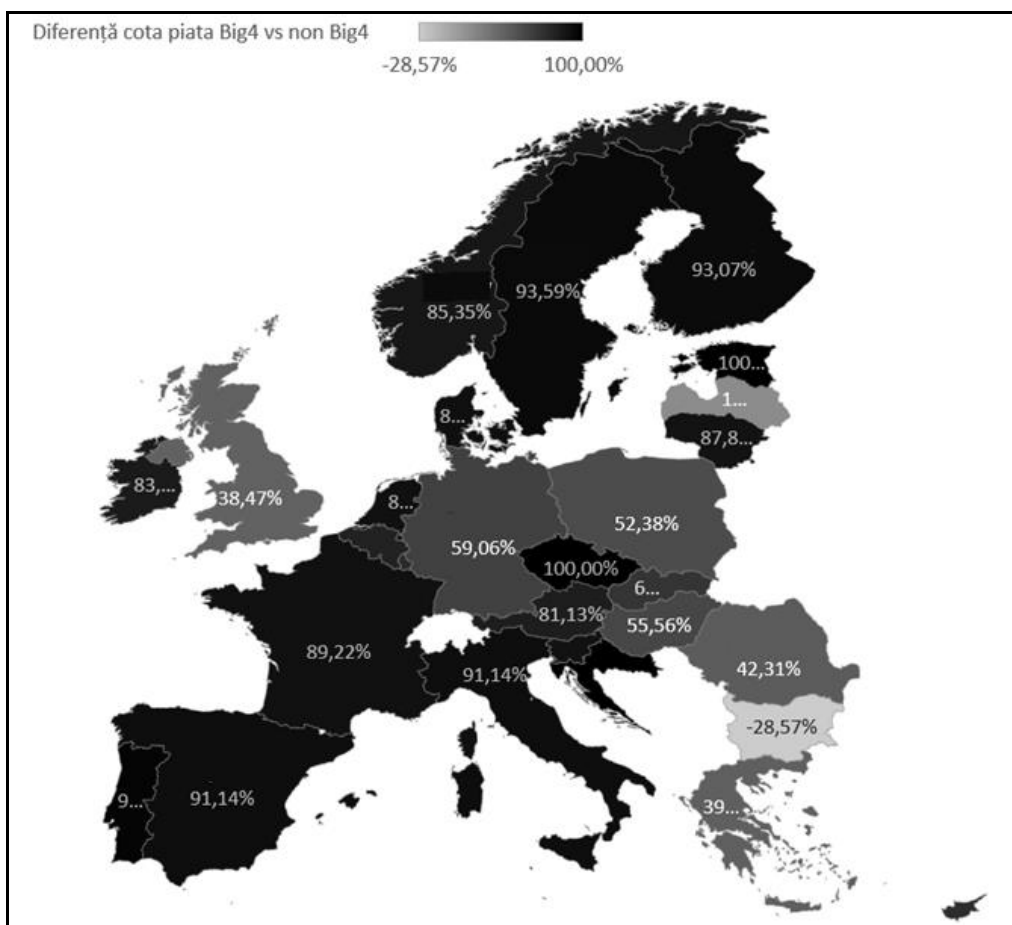
nivelul calității rapoartelor de audit, tocmai pentru ca auditorul să își asigure continuitate și să-și păstreze clientul de audit în portofoliul propriu și în exercițiile financiare următoare (Cho et al., 2020; Desir et al., 2014).

Literatura de specialitate relevă o creștere a tarifelor de audit în cazul în care există un oligopol creat de firme de audit la nivelul pieței de audit, pe fondul existenței unui număr limitat de firme de audit care oferă servicii de audit cu un grad ridicat de specializare la nivelul fiecărui sector de activitate. Pe de altă parte, la nivelul pieței de audit în care clienții de audit nu solicită o specializare a auditorilor în ce privește particularitățile domeniului de activitate în care operează, o concentrare a pieței de audit este realizată doar pe fondul unei reduceri substanțiale a tarifelor de audit (Xu, 2017).

În **Figura nr. 7** sesizăm o concentrare mai mare a pieței de audit la nivelul economiilor puternic dezvoltate,

justificabilă prin nivelul de complexitate mai ridicat al angajamentelor de audit și a nevoii auditorilor de a fi specializați în diverse sectoare de activitate, cu efect direct asupra nivelului de tarificare a activității de audit (Guo et al., 2020; Scheidt, 2020). Însă, aceste costuri adiționale plătite de clienții de audit pentru specializarea firmelor mari de audit sunt acceptate mai curând de firme de mari dimensiuni, întrucât companiile de dimensiuni mai mici preferă să își îndrepte atenția inclusiv spre firme de audit mai mici, care nu sunt specializate în sectoare specifice de activitate (Zhang et al., 2021). Astfel, premisele unui nivel mai ridicat al taxelor de audit sunt conturate cu precădere în cazul economiilor puternic dezvoltate și cu un cadru instituțional consolidat și suficient de matur să sancționeze elementele de neconformitate cu cadrul legal autohton (Eierle et al., 2021).

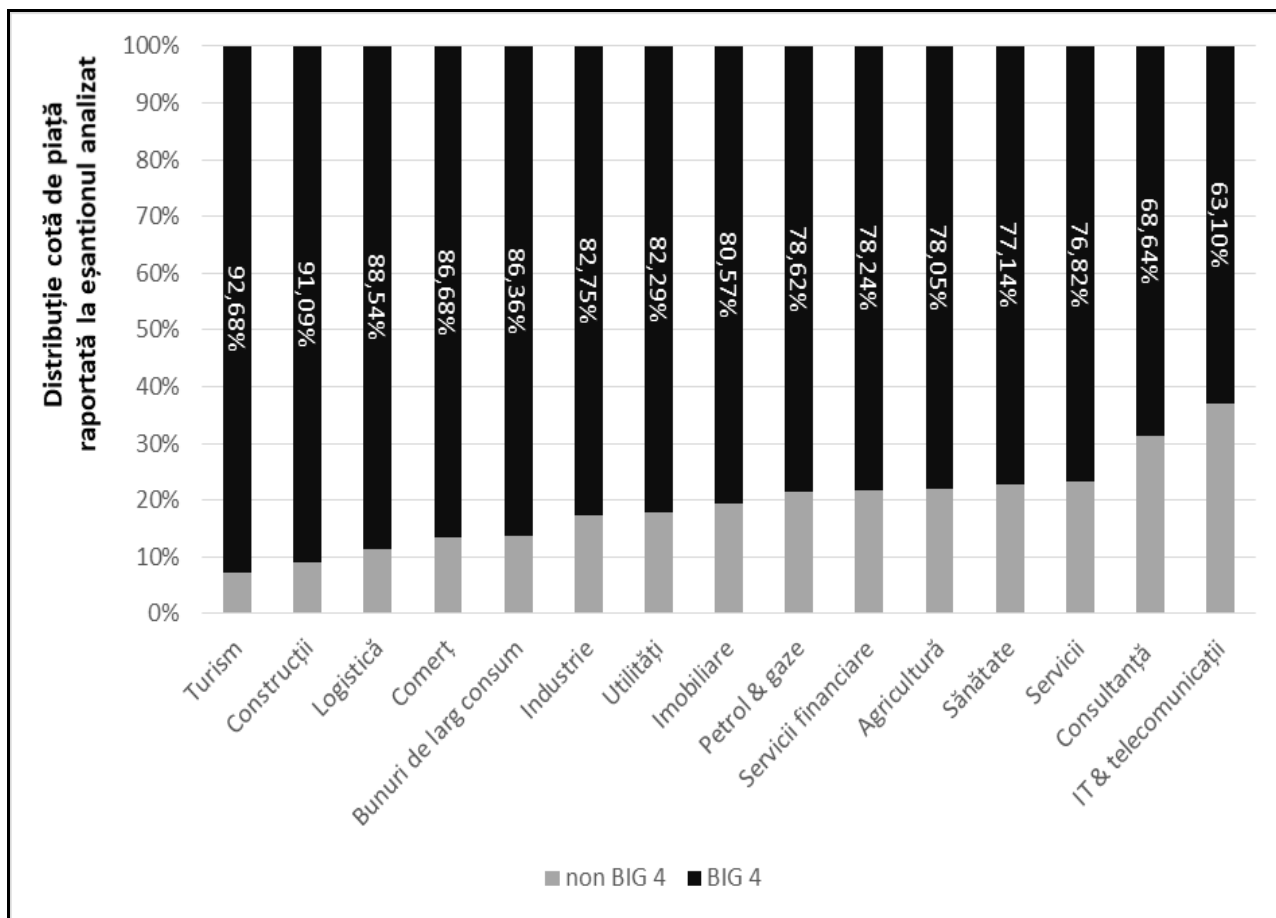
Figura nr. 7. Diferențe între numărul de misiuni de audit realizate de firme Big4 vs. non Big4

În **Figura nr. 8** subliniem existența unei piețe de audit de tip oligopol, conturată la nivelul serviciilor de audit solicitate de către firmele listate de dimensiuni mari, incluse în eșantionul nostru. După cum remarcăm și anterior, cerința de specializare a auditorilor reprezintă o

barieră de intrare a firmelor non-Big4 în procesul de ofertare, motiv pentru care există un grad sporit de concentrare la nivelul sectoarelor de activitate caracterizate prin firme cu modele de afaceri complexe și riscuri de audit semnificativ mai mari.

Figura nr. 8. Repartizare cotă de piață în funcție de clasa firmei de audit

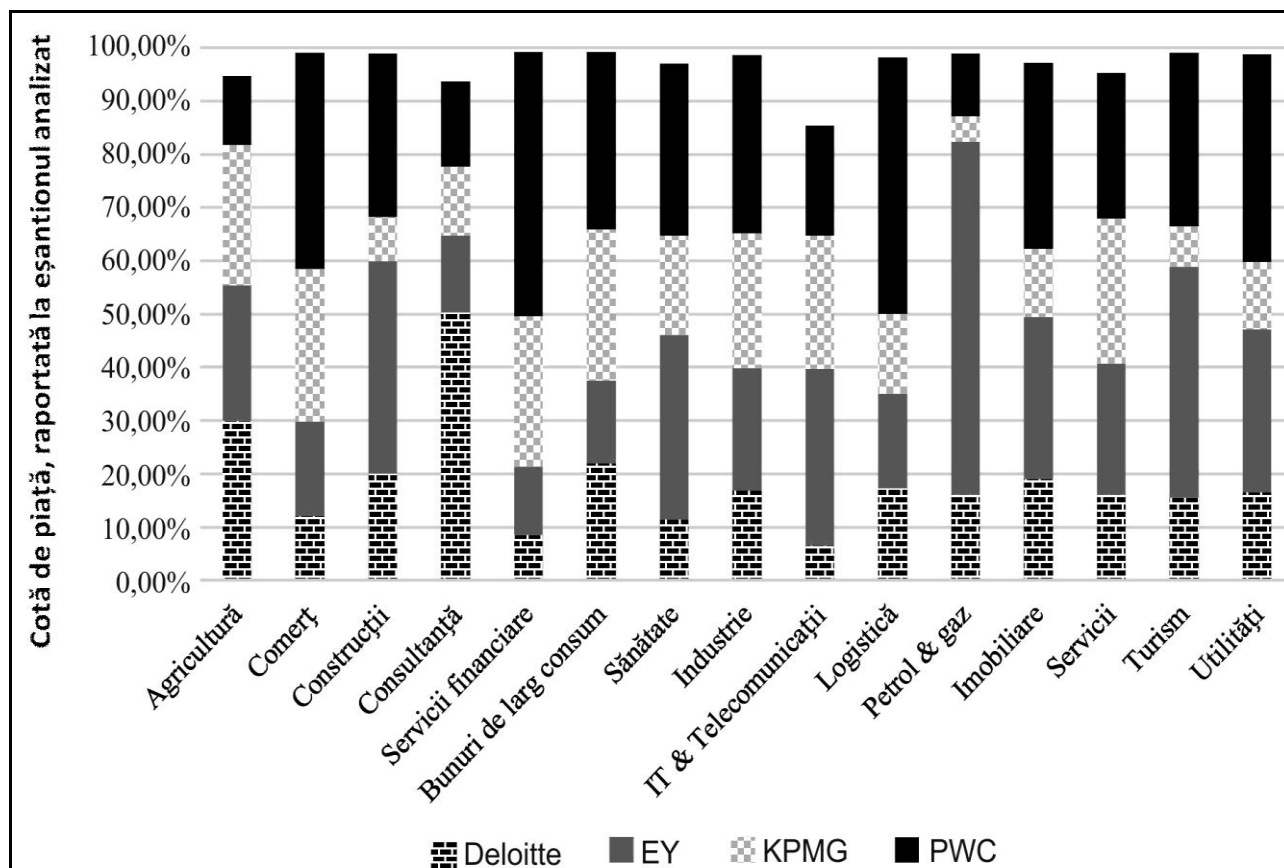

Sursa: Proiecția autorilor

În aceste condiții, clienții de audit au posibilități limitate de a obține prețuri competitive, mai ales în contextul unor ofertanți care dețin capabilități similare în ce privește specializarea pe sectoare de activitate și un cadru coerent de planificare și realizare a angajamentelor de audit. Totuși, observăm că firmele de audit Big4 nu sunt prezente în aceeași măsură în toate sectoarele de activitate, dovadă fiind și cota de piață pe care am calculat-o, relativ la eșantionul analizat. De exemplu, din **Figura nr. 9** observăm cu

ușurință că Ernst & Young este mai prezentă în sectorul de extracție a gazelor și produselor petroliere sau în turism. Pe de altă parte, PwC este mai prezentă în sectorul serviciilor financiare. Suntem obișnuiți cu activitățile de cercetare, ghidurile și campaniile de consultanță publică a acestor firme de audit pe diferite sectoare de activitate. Aceste instrumente reprezintă elemente fundamentale de marketing ale firmelor Big4 prin care ilustrează gradul de specializare în anumite sectoare de activitate.

Figura nr. 9. Reprezentarea cotei de piață a firmelor de audit Big4 pe sectoare de activitate

Sursa: Proiecția autorilor

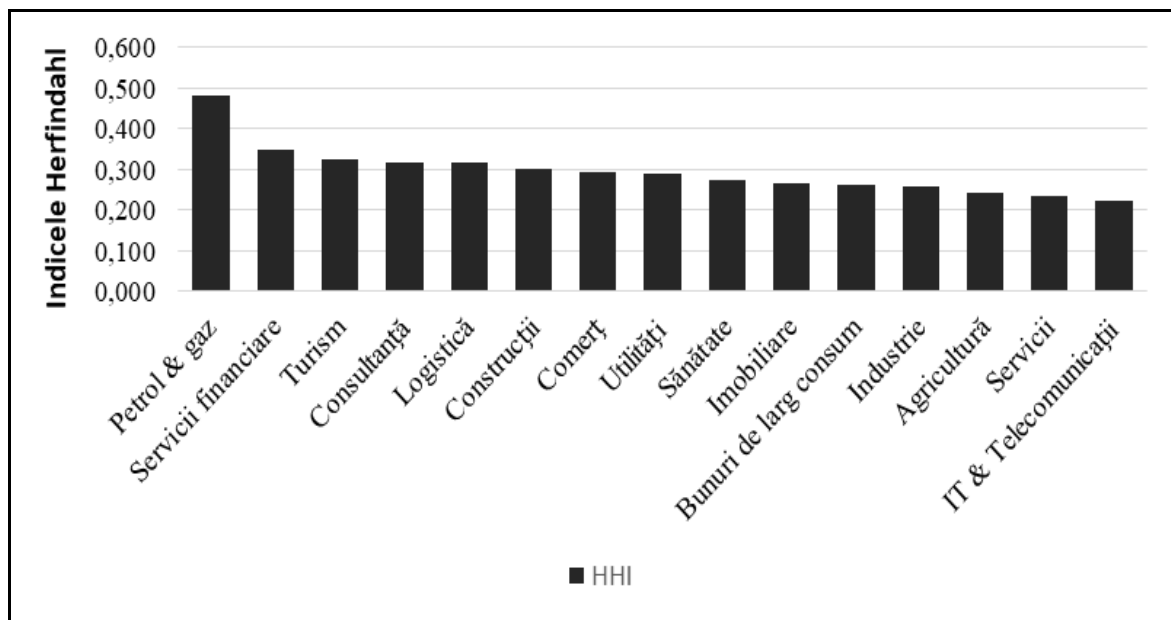
În **Figura nr. 10** realizăm o reprezentare a indicelui HHI (Herfindahl–Hirschman index) de concentrare a pieței de audit. După cum remarcăm și anterior, în sectoare de activitate care necesită specializarea firmelor de audit există un nivel mai mare de concentrare a pieței de audit, tocmai pentru că firmele de audit Big4 au transformat această specializare sectorială într-un avantaj competitiv, ceea ce a redus competitivitatea și a ridicat bariere vizibile de intrare altor firme de audit.

Relația între nivelul tarifelor de audit și gradul de concentrare al pieței de audit este cu atât mai vizibilă în cazul unor sectoare economice cu un număr scăzut de clienți, dar de dimensiuni mari (Xu, 2017). Cu toate acestea, Francis et al. (2013) semnalau importanța firmelor de audit Big4 printr-o serie de lideri și promotori ai unor practici de audit care asigură detectarea și penalizarea managementului

câștigurilor raportate de către clienții de audit. Totuși, autorii atrag atenția că această poziție de promotor al unor practici sănătoase de audit este condiționată de cote de piață similare ale firmelor de audit Big4. Această concluzie este similară cu poziția lui Willekens et al. (2020) care subliniază importanța dominației firmei de audit în raport cu competitorii, în asigurarea unui audit de calitate.

Astfel, dominația firmelor de audit Big4 poate fi percepută ca un semn bun la nivelul pieței de audit. Însă, cadrul instituțional al fiecărei jurisdicții ar trebui să poată controla și monitoriza acest fenomen, fie prin reglementarea mai atentă a pieței de audit, ori prin implementarea unui sistem transparent, continuu, eficient și echitabil de penalizare a derapajelor de la prevederile legale sau de la etica și conduita profesională a auditorilor.

Figura nr. 10. Indicele de concentrare a pieței de servicii de audit statutar

Sursa: Proiecția autorilor

În acest sens, reiterăm câteva dintre cele mai consacrate forme de reglementare conturate la nivel internațional, respectiv:

- obligativitatea rotației auditorilor;
- obligativitatea rotației partenerilor de audit;
- obligativitatea auditorilor de tip joint-audit, în cazul firmelor de interes public sau de importanță critică pentru economie;
- limitarea ponderii veniturilor obținute de la un client de audit, raportat la totalul veniturilor obținute de o firmă de audit (fee caps);
- obligativitatea transparenței în raportarea costurilor de audit;
- interzicerea sau limitarea furnizării de servicii de asigurare sau a serviciilor de audit de tip joint-audit, exclusiv serviciilor de audit statutar.

Concluzii

În contextul unei concentrări excesive a pieței de audit marcată de prezența grupului Big 4, în special la nivelul economiilor puternic dezvoltate, problema care apare este cea a lezării competitivității, a

influenței independenței, dar și a nivelului onorariilor percepute de către auditorii externi pentru serviciile prestate. La nivelul literaturii de specialitate am identificat idei care susțin faptul că valori ridicate ale onorariilor aferente serviciilor non-audit în contrapartidă cu valori scăzute ale serviciilor de audit pot reprezenta o amenințare la adresa independenței auditorului, cu impact negativ asupra opiniei exprimate în cadrul raportului sau pot releva o tentativă de corupere a acestuia în scopul influențării opiniei.

Pentru a facilita competiția pe o piață excesiv de concentrată și a oferi oportunitatea și cabinetelor de audit mici și mijlocii de a deveni jucători activi pe piața auditului marilor corporații, Comisia Europeană a inițiat reforme în domeniul joint-auditului sau auditului în comun, care specifică faptul că unul cel puțin dintre cabinetele de audit nu face parte din grupul Big4. Un alt aspect al reformei este legat de rotația obligatorie a firmelor de audit și limitarea ponderii serviciilor non-audit furnizate, aspecte care au impact direct asupra nivelului onorariilor practicate.

Analizând literatura de specialitate putem concluziona faptul că structura pieței de audit la nivel

european se concentrează pe dominația Big 4. Totuși, indiferent de nivelul de concentrare al pieței, onorariile practicate în sectorul auditului statutar trebuie să justifice efortul depus de către auditor pentru asigurarea calității informațiilor prezentate în cadrul situațiilor financiare, fiind corelate cu riscul de audit asociat entității auditate.

Studiind impactul prevederilor legislative emise în anul 2014 la nivel european în ceea ce privește cuantumul onorariilor serviciilor de audit și a celor non-audit prestate pentru entitățile cotate pe piețele reglementate din Uniunea Europeană, este evident trendul descrescător al ponderii onorariilor practicate pentru serviciile non-audit în totalul onorariilor de la momentul intrării în vigoare a celor două reglementări europene, respectiv anul 2014, an în care onorariile percepute pentru serviciile non-audit au înregistrat cea mai mare pondere în total onorarii. În anul 2016, an în care prevederile au început să fie transpuse în reglementările naționale ale statelor membre, se constată o scădere bruscă a ponderii, până la 10,36%, trend ce se menține până în anul 2020.

Având în vedere specificul domeniului de activitate în care firmele analizate operează, am constatat faptul că mai mult de 70% dintre firmele analizate operează în industrie (26%), imobiliare (15%), servicii (11%), servicii financiare (9%), respectiv comerț (9%), fiind concentrate aproximativ 46% în Marea Britanie, 9% în Germania, 9% în Franța și 8% în Suedia.

Pentru a evidenția disparitățile regionale și la nivelul domeniilor de activitate analizate, prin

prisma costurilor raportate de audit statutar a fost calculat un coeficient de concentrare în baza unei cote de piață semnificative la nivelul unui eșantion restrâns de firme de audit, ori prin practicarea unor tarife diferențiate de audit, concluzionând că firmele de audit Big4 formează un oligopol la nivelul pieței de servicii de audit, atât datorită experienței, expertizei și expunerii globale, cât și datorită puterii de negociere cu firmele auditate.

În cazul economiilor puternic dezvoltate s-a observat un nivel ridicat al tarifelor de audit, justificat de complexitatea angajamentelor de audit și de nevoia auditorilor de a fi specializați în diverse sectoare de activitate, cu efect direct asupra nivelului de tarificare a activității de audit. S-a observat tendința de creștere a gradului de uniformizare (concentrare) a tarifelor de audit odată cu adoptarea și implementarea Directivei 2014/56/UE, care a fost integrată în reglementările naționale într-o perioadă de 2 ani. Nici impactul crizei COVID-19 nu poate trece neobservat, constatându-se o reducere substanțială a gradului de uniformizare a tarifelor de audit, cel mai probabil pe fondul intensificării avantajului competitiv. Nivelul ridicat al incertitudinii economice determină o sporire a riscului de audit, ceea ce conduce la o diferențiere mai accentuată a tarifelor de audit practicate în vremuri de pandemie. În contextul în care crizele economice sporesc gradul de incertitudine economică, firmele sunt obligate la reducerea de costuri, motiv pentru care cabinetele de audit își ajustează tarifele de audit până în momentul revenirii creșterii economice.

BIBLIOGRAFIE

1. Abidin, S., Beattie, V., Goodacre, A. (2008). Audit Market Structure, Fees and Choice following the Andersen Break-Up: Evidence from the UK. *British Accounting Review*, 42(3), 187-206;
2. André, P., Broye, G., Pong, C. K. M., & Schatt, A. (2016). Are joint audits associated with higher audit fees? *European Accounting Review*, 25(2), 245-274;
3. Antle, R., Gordon, E., Narayanamoorthy, G., Zhou, L. (2006). The joint determination of audit fees, non-audit fees, and abnormal accruals. *Rev. Quant. Finance. Acc*, 27 (3): 235-266;
4. Audit Analytics.(2020). Monitoring the audit market in Europe. disponibil on-line: <http://auditanalytics-2020euauditmarketreport.pagedemo.co/> (accesat: 14 iunie 2021);
5. Averhals, L., Van Caneghem, T., Willekens, M. (2020). Mandatory audit fee disclosure and price competition in the private client segment of the

- Belgian audit market. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 40;
6. Bianchi, P. A. (2018). Auditors' joint engagements and audit quality: Evidence from Italian private companies. *Contemporary Accounting Research*, 35(3):1533-1577;
7. Bills, K.L., Jeter, D.C., Stein, S.E. (2015). Auditor Industry Specialization and Evidence of Cost Efficiencies in Homogenous Industries. *The Accounting Review*, 90 (5): 1721-1754;
8. Bleibtreu, C., Stefani, S.U. (2013). The Effects of Mandatory Auditor Rotation on Low Balling Behavior and Auditor Independence. *Working Paper Series of the Department of Economics, University of Konstanz* 2013-14;
9. Bottaro de Lima Castro, W., Peleias, I.R., Peres da Silva, G. (2015). Determinants of Audit Fees: a Study in the Companies Listed on the BM&FBOVESPA, Brazil. *R.Cont.Fin.* 26(69): 261-273;
10. Bulucea, M.C. (2020). Audit firm rotation and audit quality: case of the listed Romanian firms. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 22(2): 158-168;
11. Chersan, I.C., Mironiuc, M., Robu, I.B. (2012a). Influența performanței financiare a firmei-client asupra onorariilor de audit. *Audit Financiar*, 10: 3-12;
12. Chersan, I.C., Robu, I.B., Carp, M., Mironiuc, M. (2012b). A Circular Causality Analysis on the Determinants of the Audit Fees within the NYSE-Quoted Companies. *IBIMA*, (2012), Article ID 896676;
13. Chen, K.Y., Elder, R.J., Liu, J.L. (2005). Auditor Independence, Audit Quality and Auditor-Client Negotiation Outcomes: Some Evidence from Taiwan, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 1(2): 119-146;
14. Cho, M., Kwon, S.Y., and Krishnan, G.V. (2020). Audit fee lowballing: Determinants, recovery, and future audit quality, *Journal of Accounting Public Policy*;
15. Comisia Europeană. (2010). Cartea Verde – Politica de audit: lecțiile crizei, disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0561:FIN:RO:PDF> (accesat: 14 iunie 2021);
16. Comisia Europeană. (2014a). Directiva 56/2014/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 aprilie 2014 de modificare a Directivei 2006/43/CE privind auditul legal al situațiilor financiare anuale și al situațiilor financiare consolidate, disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0056&from=EN>, (accesat: 14 iunie 2021);
17. Comisia Europeană. (2014b). Regulamentul (UE) nr. 537/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 aprilie 2014 privind cerințe specifice referitoare la auditul statutar al entităților de interes public și de abrogare a Deciziei 2005/909/CE a Comisiei, disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0537&from=NL>, (accesat: 14 iunie 2021);
18. Comisia Europeană (2021). Raport al comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Banca Centrală Europeană și Comitetul European pentru risc sistemic privind evoluțiile de pe piața UE pentru furnizarea de audituri statutare entităților de interes public în temeiul articolului 27 din Regulamentul (UE) nr. 537/2014, disponibil la: <https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/eeeeae9d5-6151-11eb-8146-01aa75ed71a1>, (accesat: 14 iunie 2021);
19. Dart, E. (2011). UK investors' perceptions of auditor independence. *The British Accounting Review*, 43(3): 173-185;
20. Desir, R., Casterella, J.R., Kokina J. (2014). A Reexamination of Audit Fees for Initial Audit Engagements in the Post-SOX Period. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 33(2): 59-78;
21. Eierle, B., Hartlieb, S., Hay, D. C., Niemi, L., Ojala, H. (2021). Importance of country factors for global differences in audit pricing: New empirical evidence. *International Journal of Auditing*, 25(2): 303-331;
22. Farcane, N., Deliu, D. (2020). Stakes and Challenges Regarding the Financial Auditor's Activity in the Blockchain Era. *Audit Financiar*, 18(1/157): 154-181;
23. Francis, J.R., Michas, P.N. and Seavey, S.E. (2013). Does Audit Market Concentration Harm the Quality of Audited Earnings? Evidence from Audit Markets in 42 Countries. *Contemporary Accounting Research*, 30(1): 325-355;

24. Geng, H., Zhang, C., & Zhou, F. (2019). Does Audit Market Competition Matter to Investors? Evidence from Cost of Bank Financing, *SSRN Electronic Journal*;
25. Guo, Q., Koch, C., Zhu, A. (2020). The Value of Auditor Industry Specialization – Evidence from a Structural Model. *SSRN Electronic Journal*;
26. Gunn, J.L., Kawada, B.S., Michas, P.N. (2019). Audit market concentration, audit fees, and audit quality: A cross-country analysis of complex audit clients. *Journal of Accounting and Public Policy*, 38(6);
27. Indyk, M.(2019). Mandatory audit rotation and audit market concentration-evidence from Poland. *Economics and Business Review*, 5(19): 90-111;
28. Kim, H., Lee, H., Lee, J.E. (2015). Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality. *The Journal of Applied Business Research*, 31(3);
29. Lobo, G. J., Paugam, L., Zhang, D., & Casta, J. F. (2017). The effect of joint auditor pair composition on audit quality: Evidence from impairment tests. *Contemporary Accounting Research*, 34(1): 118-153;
30. London Economics. (2006). Economic Impact of Auditors' Liability Regimes, disponibil la <https://londoneconomics.co.uk/blog/publication/study-on-the-economic-impact-of-auditors-liability-regimes/> (accesat: 14 iunie 2021);
31. Meuwissen, R., Quick, R. (2019). The effects of non-audit services on auditor independence: An experimental investigation of supervisory board members' perceptions. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 36(C);
32. Oncioiu, I., Bunget, O.C., Türkeş, M.C., Căpuşneanu, S., Topor, D.I., Tamaş, A.S., Rakoş, I.-S., Hint, M.S. (2019). The Impact of Big Data Analytics on Company Performance in Supply Chain Management. *Sustainability*, 11, 4864;
33. Popa, I.E., Vladu Cuzdriorean, A.B., Şpan, G.A., Simon, A. (2014). Studiu empiric privind modul de stabilire a onorariilor de audit. *Audit Financiar*, 5, 30-36;
34. PwC. (2019). PwC launches solutions supporting audit of cryptocurrency, disponibil la: <https://www.pwc.com/gx/en/news-room/press-releases/2019/cryptocurrenc-audit.html>, (accesat: 14 iunie 2021);
35. Ratzinger-Sakel, N.V.S., Schoenberger, M. (2015). Restricting Non-Audit Services in Europe – The Potential (Lack of) Impact of a Blacklist and a Fee Cap On Auditor Independence and Audit Quality. *Accounting in Europe*, a Journal of the European Accounting Association, Forthcoming;
36. Robu, I.B. (2014). Onorariile de audit, între reducerea riscului de audit şi coruperea auditorului financiar. *EconomiaOnline.ro*, disponibil la: <https://economiaonline.ro/onorariile-de-audit-intre-reducerea-riscului-de-audit-si-coruperea-auditorului-financiar-2/> (accesat: 14 iunie 2021);
37. Simunic, D. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. *Journal of Accounting Research*, 18(1), 161-190.
38. Scheidt, I. (2020). The Audit Oligopoly in the European Union. Quantitative Analysis on the Client Industry Structure for the Big Four Audit Firms in the European Union. *Bachelor Thesis Business Administration*. Mid Sweden University;
39. Tarca, M. (1998). *Tratat de statistică aplicată, Editura Didactică şi pedagogică*, Bucureşti;
40. Tiron-Tudor, A., Deliu, D., Farcane, N., Dontu, A. (2021). Managing change with and through blockchain in accountancy organizations: A systematic literature review. *Journal of Organizational Change Management*, 34(2): 477-506;
41. Tiron-Tudor, A., Deliu, D. (2021). Big Data's Disruptive Effect on Job Profiles: Management Accountants' Case Study. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(8), 376: 1-26;
42. Willekens, M., Dekeyser, S., Bruynseels, L., Numan, W. (2020). Auditor Market Power and Audit Quality Revisited: Effects of Market Concentration, Market Share Distance, and Leadership. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 1-21;
43. Xu, H.K. (2017). Differential Effects of Market Concentration on Oligopolistic and Atomistic Segments: Evidence of Audit Fees and Audit Quality. *Journal of Accounting and Finance*, 17(3):121-136;
44. Zhang, M, Xu, H, Tong, L, Ye, T. (2018). International evidence on economic policy uncertainty and asymmetric adjustment of audit pricing: Big 4 versus non-big 4 auditors. *Journal of Business Finance & Accounting*, 45(5-6):728– 756;
45. Zhang, P., Ye, M., Simunic, D.A., Chu, L. (2021). An Examination of the Impact of Audit Market Concentration on Audit Fees through the Prism of Auditors' Efficiency. *Canadian Academic Accounting Association (CAAA) Annual Conference*.

Factorii care influențează raportarea aspectelor cheie de audit: o analiză structurată a literaturii

Ec. drd. Teodora PORUMBĂCEAN,
Universitatea Babeș-Bolyai, FSEGA, Cluj-Napoca,
e-mail: teodora.porumbacean@econ.ubbcluj.ro

Prof. univ. dr. Adriana TIRON-TUDOR,
Universitatea Babeș-Bolyai, FSEGA Cluj-Napoca,
e-mail: adriana.tiron@econ.ubb.cluj.ro

Rezumat

Prezentarea aspectelor cheie în raportul auditorului independent contribuie la creșterea calității raportării financiare, a valorii raportului de audit și a interesului implicit pentru acesta. Mai mult, prezentarea aspectelor cheie are o influență pozitivă asupra diferențelor dintre așteptările auditorilor și respectiv ale utilizatorilor raportului de audit și a situațiilor financiare. Acest studiu își propune să identifice factorii relevanți care influențează aspectele cheie prezentate în raportul auditorului independent, pe baza unei analize a literaturii de specialitate publicate în revistele prestigioase din domeniul contabilității. Rezultatele noastre relevă faptul că însăși compania auditată influențează în mod special prezentarea aspectelor cheie de audit, subliniind dimensiunea companiei, complexitatea afacerii și reglementările aplicabile pentru industria în care compania își desfășoară activitatea, toate acestea având impact asupra nivelului de risc asociat clientului în cauză. Alți factori relevanți sunt: standardele contabile pe care trebuie să le respecte compania și conform cărora se realizează raportarea financiară, compania de audit („Big 4” sau „non-Big 4”) și locația companiei auditate.

Cuvinte cheie: aspecte cheie în audit (KAM); raportul auditorului independent; standardul ISA 701

Clasificare JEL: M41, M42

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Porumbăcean, T., Tiron-Tudor, A. (2021), Factors Influencing KAM Reporting: A Structured Literature Review, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp.743-758, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/025

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/025>

Data primirii articolului: 19.08.2021

Data revizuirii: 30.08.2021

Data acceptării: 9.09.2021

Introducere

Scopul rapoartelor de audit este de a facilita comunicarea de către auditori a preocupărilor și a opiniilor acestora cu privire la acuratețea și completitudinea situațiilor financiare, către diferite grupuri de părți interesate, precum: investitori, instituții de credit, acționari, organe de control, precum și cei care implementează standardele aplicabile în domeniu și utilizatorilor externi (Pratoomsuwan & Yorabil, 2018).

Cercetările anterioare aduc în discuție mai multe îngrijorări cu privire la calitatea raportului de audit și a decalajului dintre informațiile dorite de către utilizatori și cele prezentate de fapt în cadrul raportului de audit (Church et al., 2008), evidențiind, de asemenea, situațiile în care auditorii întâmpină dificultăți în identificarea situațiilor financiare care nu prezintă o imagine fidelă și corectă asupra activității desfășurate de către companiile auditate (Guiral-Contreras, et al., 2007). Toate aceste aspecte cumulate generează o neîncredere generală în activitatea auditorului și conduc la dezbateri continue pe această temă (Vanstraelen et al., 2012).

Comitetul Internațional pentru Standarde de Audit și Asigurare (IAASB) a adoptat standardul internațional pentru audit ISA 701 – *Comunicarea aspectelor cheie ale auditului în raportul auditorului independent*, ca răspuns la îngrijorările părților interesate de raportul auditorului independent, precum și ca o încercare de a reduce opiniile discreționare ale părților interesate și, totodată, pentru a diminua asimetria informațională dintre utilizatorii situațiilor financiare și auditori. De asemenea, prin introducerea acestui standard se urmărește creșterea transparenței vizavi de utilizatorii raportului de audit, creșterea calității procesului de audit, dar este vizată și ideea de a face rapoartele de audit mai relevante pentru utilizatorii lor.

În consecință, raportul auditorului independent a suferit unele modificări, iar auditorul are un obiectiv suplimentar, și anume de a determina aspectele cheie în audit și de a le comunica pe cele care, în opinia profesională a auditorului, au avut cea mai mare importanță în auditul situațiilor financiare ale perioadei curente, descriindu-le în raportul auditorului.

Înainte de punerea în aplicare a standardului ISA 701, „structura raportului auditorului fusese mult mai simplă decât este astăzi, rapoartele cuprinzând de obicei paragrafe scurte” (Tiron-Tudor, et al., 2018). Cu toate acestea, a existat un decalaj de informații dorite de către utilizatori și cele în fapt prezentate în cadrul raportului de audit, în special din cauza îngreunării înțelegerii de către utilizatori a unui raport care devenise și mai complex și destul de dificil de urmat.

După introducerea paragrafului destinat prezentării KAM în raportul auditorului independent, activitatea auditorilor a inclus efectuarea mai multor proceduri de audit asupra claselor de conturi auditate. Marques et al. (2019) și Moroney et al. (2020) demonstrează că includerea paragrafului de KAM în raportul auditorului independent îmbunătățește valoarea percepută a acestuia și oferă o credibilitate mai mare numai atunci când o companie de tipul „non-Big Four” o emite.

Într-o notă puțin mai pozitivă, Sirois et al. (2017) sugerează că, în special datorită nivelului ridicat al specificității KAM, utilizatorii pot dobândi o mai bună înțelegere a aspectelor comunicate, iar aceste aspecte „pot îmbunătăți eficiența parcurgerii informațiilor prin reducerea atenției asupra aspectelor mai puțin relevante” (Sirois et al., 2018). Cu toate acestea, conform cunoștințelor autorilor, există în continuare loc pentru aprofundarea acestui subiect în literatură, dat fiind faptul că niciun studiu nu efectuează o recenzie riguroasă a literaturii de specialitate asupra factorilor care influențează prezentarea aspectelor cheie de audit.

Astfel, această lucrare își propune să identifice și să prezinte factorii care influențează comunicarea aspectelor cheie în audit pe baza unei analize cuprinzătoare a literaturii de specialitate.

Acest studiu intenționează să contribuie la dezvoltarea cunoștințelor după cum urmează. În primul rând, efectuarea unei revizuirii cuprinzătoare a articolelor publicate în reviste de prestigiu din contabilitate. În al doilea rând, acest studiu intenționează să faciliteze o mai bună înțelegere a aspectelor cheie în audit, explicând modul în care unii factori se corelează cu aspectele dezvăluite, pentru a permite luarea unor decizii pe baza informațiilor furnizate de raportul auditorului independent.

Aspecte cheie în audit: rol și dezbateri pe temă

În prezent, așteptările utilizatorilor cu privire la situațiile financiare și rapoartele de audit au crescut semnificativ, la fel și presiunea asupra auditorilor de a oferi cât mai multă asigurare cu privire la situațiile financiare. Ca o încercare de a reduce decalajul de informații dorite de către utilizatori și cele în fapt prezentate în cadrul raportului de audit, pentru a crește calitatea auditului și pentru a face rapoartele de audit mai relevante pentru utilizatori, Comitetul Internațional pentru Standarde de Audit și Asigurare (IAASB) a adoptat Standardul internațional de audit (ISA) 701 – *Comunicarea aspectelor cheie de audit în raportul auditorului independent*, care a intrat în vigoare pentru auditurile situațiilor financiare pentru perioadele care se încheie la sau după 15 decembrie 2016.

Scopul standardului ISA 701 este de a îmbunătăți comunicarea nu numai cu utilizatorii, ci și cu organele de reglementare, dar și pentru a îmbunătăți continuu calitatea raportului de audit și a diminua și mai mult opiniile discreționare ale părților interesate.

ISA 701 definește aspectele cheie în audit ca fiind „acele aspecte care, conform raționamentului profesional al auditorului, au avut cea mai mare importanță în auditul situațiilor financiare ale perioadei curente”. În consecință, auditorul ar trebui să se refere la aspectele cu risc ridicat conform cerințelor ISA 315 (revizuită). Aceste aspecte pot face referire la estimări contabile, care au un nivel ridicat de incertitudine precum și impactul asupra auditului al evenimentelor sau tranzacțiilor semnificative care au avut loc în perioada auditată (Jermakovicz et al., 2018). În ceea ce privește KAM, auditorul ar trebui să explice raționamentul pentru selectarea și prezentarea acestora, justificând alegerea și explicând procedurile de audit care au fost efectuate în acest sens. De asemenea, este indicat ca minim un KAM să fie prezentat în raportul de audit (Jermakovicz et al., 2018).

Structura aspectelor cheie ale auditului constă în introducere și descrierea efectivă. Fiecare KAM este descris individual și toate sunt sortate în funcție de prioritatea lor, deși, în unele cazuri, ele apar secvențial

ca note la situațiile financiare. Atunci când sunt comunicate, aceste chestiuni necesită atenție nu numai pentru nivelul lor de complexitate, ci și pentru formularea lor optimă (Hui, 2020).

În acest sens, Hui (2020) menționează că aspectele prezentate se pot încadra în două categorii: „în primul rând, domeniile de risc semnificativ evaluate de auditor și, în al doilea rând, ariile influențate de estimările sau deciziile conducerii companiei auditate care au un impact în situațiile financiare”. A doua categorie este corelată direct cu două aspecte relevante, și anume spețele contabile care necesită o perioadă mai îndelungată de timp pentru analiză, dar și un anumit nivel de atenție din partea auditorului și a conducerii companiei, cum ar fi estimările contabile.

Auditorii au o imagine unică asupra activității și perspectivelor companiei auditate și ar trebui să aibă abilitatea de a transmite anumite informații, astfel încât utilizatorii să obțină o perspectivă clară asupra riscurilor importante identificate, calitatea controalelor interne, sistemele de gestionare a riscurilor pe care compania le-a implementat și calitatea politicilor sale contabile. De asemenea, majoritatea utilizatorilor consideră că o cantitate semnificativă a credibilității raportului de audit provine din prestigiul și reputația firmei de audit (Vanstraelen et al., 2012).

Anumite dezbateri din literatura de specialitate se referă la faptul că, de la implementarea standardului ISA 701, procedurile de audit au devenit mai formalizate, punându-se mai mult accent pe documentația suplimentară a muncii efectuate și raționamentul din spatele anumitor arii contabile care necesită apreciere profesională. Totodată, aceste dezbateri subliniază și faptul că sunt efectuate mai multe proceduri de audit, pentru a atenua riscul de audit (Marques et al., 2019).

Mai mult, un obiectiv important al comunicării aspectelor cheie în audit este creșterea utilității raportului de audit. Cu toate acestea, acest obiectiv prezintă un risc semnificativ dacă raportul auditorului independent dezvăluie prea multe aspecte, anulând scopul inițial al comunicării KAM și generând o posibilă interpretare necorespunzătoare a acestuia (Milton, 2019).

Alți cercetători consideră că „dezvăluirea aspectelor cheie în raportul auditorului independent nu afectează diferența de percepție dintre auditori și utilizatori”; mai

mult, prezentarea acestora „crește încrederea utilizatorilor în rapoartele financiare auditate atunci când raportul auditorului independent include un KAM, care respectă un standard contabil precis” (Coram & Wang, 2020).

De asemenea, în conformitate cu cele precizate anterior, prezentarea acestui paragraf adițional „mărește taxele de audit, dar nu are un impact negativ asupra calității auditului” și, în consecință, utilizatorii se întrebă dacă prezentarea acestor aspecte cheie în audit „adaugă suficientă valoare, dacă se poate pune problema în această manieră, pentru a-și justifica costurile” (Daugherty et al., 2020).

Alte implicații directe asupra auditorilor odată cu implementarea standardului ISA 701 fac referință la o abordare de audit mai conservatoare, la o evaluare mai riguroasă a riscului de audit și la faptul că auditorii au o răspundere mai mare și totodată aceștia sunt mai expuși la riscul de litigiu (In et al., 2020). Pratoomsuwan și Yolrabil (2020) concluzionează că „prezentarea aspectelor cheie în audit reduce răspunderea auditorului numai în caz de fraudă însă nu și în caz de erori”, punând accentul pe beneficiul perceput și pe reducerea răspunderii.

Conform celor menționate de Sirois et al. (2018), „aspectele cheie în audit au un impact direcționat asupra atenției, prin faptul că participanții accesează mai rapid informațiile referitoare la aspectele cheie și le acordă relativ mai multă atenție atunci când acestea sunt comunicate în raportul auditorului” dar, cu toate acestea, utilizatorii „acordă mai puțină atenție părților rămase din situațiile financiare”. Auditorii trebuie să ia în considerare cu atenție factorii cheie care influențează comunicarea KAM și să îi dezvăluie în mod corespunzător, astfel încât să evite supraîncărcarea informațiilor în raportul auditorului independent, fapt care poate duce la scăderea utilității acestuia.

De asemenea, trebuie luat în considerare și faptul că formularea efectivă a aspectelor cheie în audit este foarte relevantă, deoarece investitorii neprofesioniști ar putea întâmpina dificultăți în procesarea informațiilor transmise cu privire la subiectul abordat

în acest paragraf din raportul auditorului independent (Koehler et al., 2020).

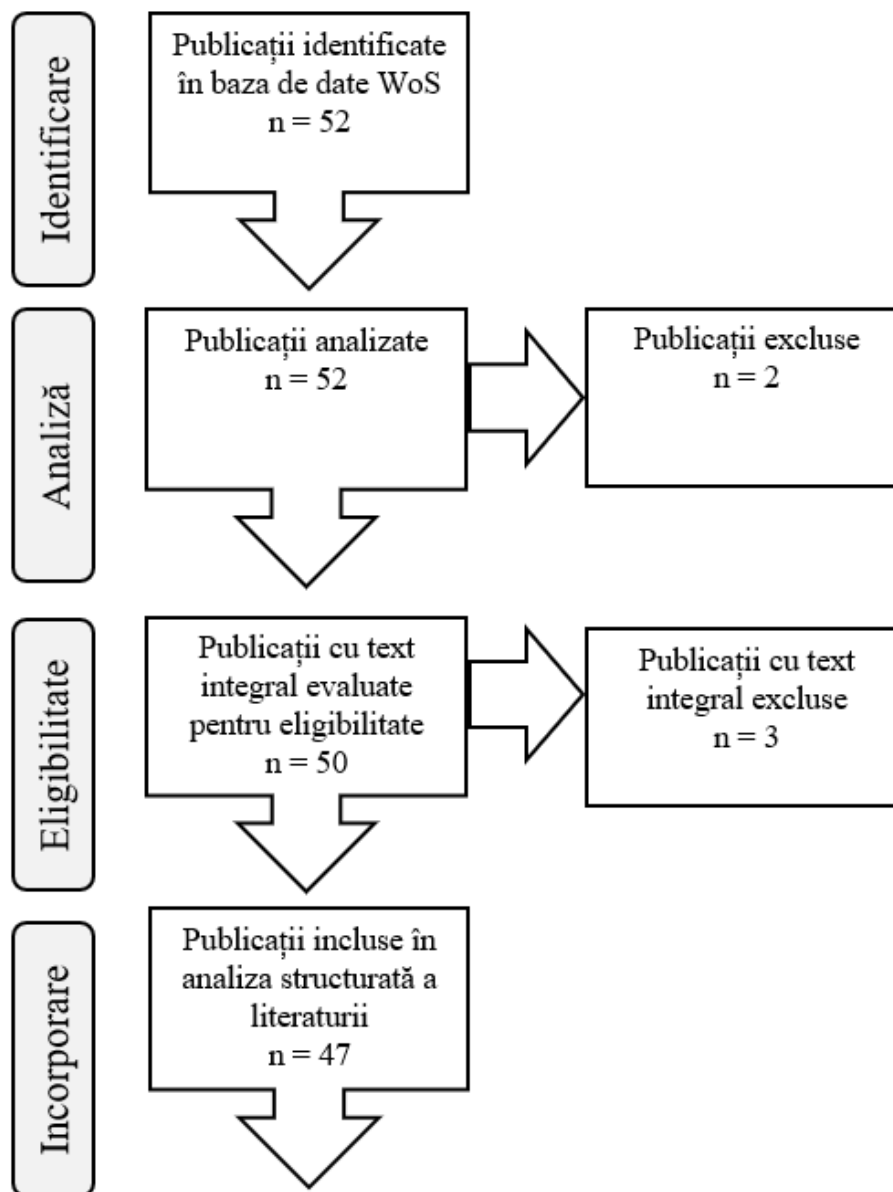
Alți cercetători nu identifică o valoare adăugată semnificativă și consideră că „reglementatorii ar trebui să analizeze cu atenție efectul informațiilor suplimentare înainte de a lua decizii privind extinderea conținutului raportului de audit” (Boolaky & Quick, 2016). În conformitate cu această opinie, nu au fost identificate suficiente reacții din partea utilizatorilor cu privire la comunicarea aspectelor cheie în audit și niciun impact semnificativ asupra raportului de audit, calității auditului sau tarifelor de audit nu a fost sesizat (Bedard et al., 2019).

Într-o notă mai pozitivă, Cordoș și Fulop (2014) concluzionează că „aspectele cheie în audit sunt un concept important și că prezentarea acestora va avea un efect pozitiv asupra profesiei de audit”. De asemenea, Gold et al. (2020) subliniază că „aspectele cheie în audit servesc ca un mecanism benefic pentru îmbunătățirea calității raportării financiare prin atenuarea comportamentului agresiv de raportare financiară, indiferent de precizia utilizată de auditori”. Deocamdată, rămâne o întrebare deschisă dacă scopul inițial al standardului ISA 701 a fost atins (Christofferson & Gronberg, 2018).

Metodologie

Scopul acestei revizuii a literaturii este de a analiza critic literatura relevantă din domeniu, de a identifica factorii cheie care au un impact direct sau indirect asupra comunicării KAM în raportul auditorului independent. Pentru a identifica articolele relevante a fost utilizată baza de date Web of Science, folosind cuvintele cheie: KAM sau Key Audit Matter și Audit sau Auditing. Rezultatul preliminar al acestei căutări a fost de 52 de articole, dintre care 47 au fost considerate reprezentative pentru studiu, pe baza unei analize a rezumatului. Nu s-au aplicat filtre asupra perioadei publicării acestor articole deoarece standardul ISA 701 impune comunicarea aspectelor cheie în audit abia din anul 2016. **Figura nr. 1** ilustrează metoda de filtrare și selecție pe care autorii au aplicat-o, pe baza scopului acestui studiu.

Figura nr. 1. Metoda de filtrare a articolelor de specialitate

Sursa: Analiza proprie a autorilor

Ulterior, s-au aplicat anumite criterii analitice, cum ar fi: locația, concentrarea pe sector, subiectul de interes al articolului și factorii care influențează comunicarea aspectelor cheie în audit, aceștia fiind împărțiți în două subcategorii: măsurabili și nemăsurabili.

Prin aplicarea procedurii de codare manuală datele au fost structurate, rezultând atât o analiză calitativă, cât și una cantitativă. Analiza cantitativă a fost efectuată utilizând programele VOSviewer și Bibexcel. VOSviewer vizualizează rezultatele într-o manieră compactă și este „folosit pe scară largă datorită

utilizării sale ușoare și a graficii frumoase în analiza concomitentă a cuvintelor cheie, a subiectelor și a autorilor” (Xiyang, 2020). Bibexcel a fost conceput pentru analiza bibliografică și „furnizează statistici de date suplimentare, inclusiv statistici despre autor, afiliere și cuvinte cheie” și este, de asemenea, utilizat pentru „pregătirea datelor de intrare pentru o analiză detaliată a rețelei” (Fahimnia et al., 2015).

Pentru analiza calitativă a folosit software-ul NVivo, acesta fiind extrem de util pentru date nestructurate și calitative deoarece ajută cercetătorul să clasifice, să aranjeze, să sorteze și să examineze datele (Woods, et al., 2015). Odată ce articolele au fost segregate în mod corespunzător, autorii au efectuat o sinteză a datelor relevante, prin clasificarea rezultatelor fiecărei lucrări și gruparea rezultatelor similare în categorii.

Descrierea eșantionului analizat

Eșantionul utilizat în acest studiu este compus din 41 de articole și 6 documente pentru conferințe. Doar două articole au fost publicate înainte de implementarea ISA 701, dar acestea se axează pe

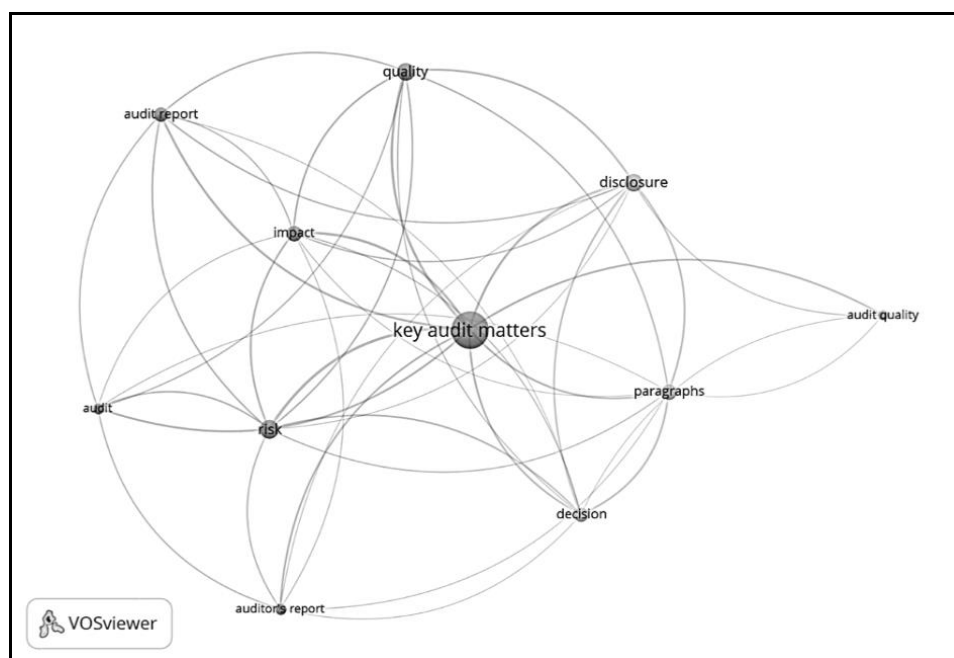
subiect, evaluând așteptările și ipotezele din perioada în care standardul era încă în etapa de implementare, respectiv propunere. Restul de 45 de articole au fost publicate între 2017 și 2020.

Wiley a publicat cel mai mare număr de articole și anume 9 din 47, urmat de Emerald cu 7 și Taylor și Francis cu 4; astfel, editorii listați au publicat 43% din populația eșantionului total. Articolele din eșantionul utilizat au fost publicate de 22 de edituri. Procentul majoritar, și anume 13% din articole, au fost publicate în *International Journal of Auditing*, fapt care nu reprezintă o surpriză având în vedere domeniul cercetării.

O analiză suplimentară bazată pe datele bibliografice arată co-apariția cuvintelor cheie în articolele selectate. Un prag semnificativ de apariție a fost stabilit la 5 apariții de cuvinte cheie. Prin urmare, din 250 de cuvinte cheie disponibile, doar 11 cuvinte cheie au îndeplinit pragul specificat. Cuvântul cheie cel mai frecvent utilizat este „aspect cheie în audit”, cu o intensitate de 62 de linkuri și 32 de apariții.

Figura nr. 2 prezintă intensitatea legăturilor în materie de corelații a cuvântului cheie cu alți termeni reprezentativi utilizați în articole.

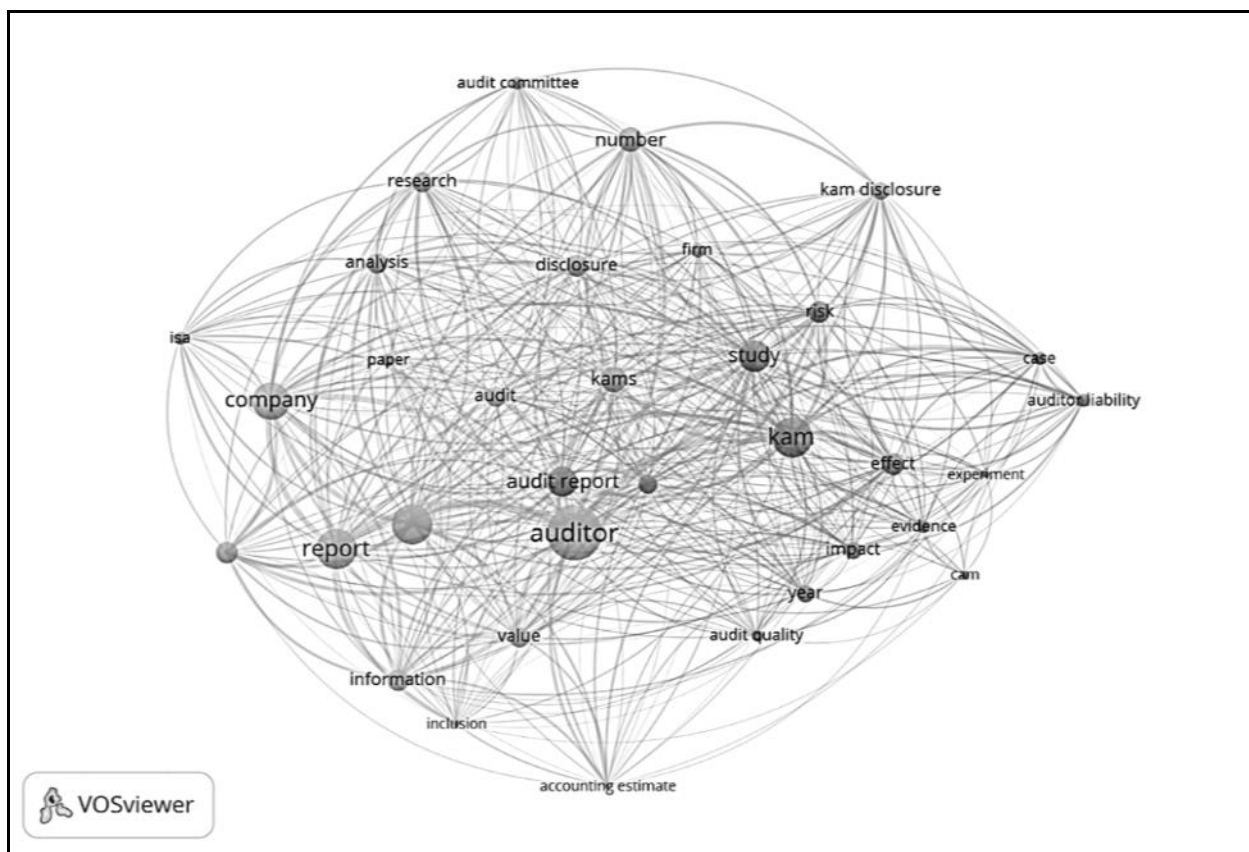
Figura nr. 2. Analiza co-apariției cuvintelor cheie

Sursa: Analiza proprie a autorilor

3.461 de conexiuni și 105 apariții; *raport*, cu o intensitate a legăturii de 2.226 de conexiuni și 70 de apariții; *aspect cheie în audit*, cu o legătură de 1.178 de conexiuni și 67 de apariții, prezentate în **Figura nr. 3**, care arată grupurile formate din corpusul literaturii științifice din domeniu.

Figura nr. 3. Analiza co-apariției pe baza datelor de tip text

Sursa: Analiza proprie a autorilor

Scopul analizei literaturii științifice, utilizând funcționalitatea de extragere a textului *VOSviewer*, este de a oferi o mai bună înțelegere și vizualizare a datelor de cercetare, de a oferi informații despre cele mai frecvent utilizate cuvinte cheie și de a valida prezumția că datele selectate sunt relevante pentru această cercetare (Van Eck, 2010).

Din cele 47 de lucrări academice selectate, 87% sunt în domeniul afacerilor și al economiei, iar restul articolelor provin din alte domenii precum: chimie, inginerie,

agricultură, științe ale mediului și ecologie, relații
internationale și științe sociale.

În ceea ce privește locația, mai mult de jumătate din studii se referă la companii situate în Europa (55%), aceasta fiind de departe cea mai studiată regiune, urmată de o distribuție semnificativă în Asia (23%), iar regiunile rămase au o distribuție totală de 21%. Analiza locației este semnificativă, ilustrând zonele de cel mai mare interes pentru cercetători și atrăgând atenția asupra regiunilor care ar putea necesita cercetări suplimentare.

În ceea ce privește Europa, țara dominantă este de departe Regatul Unit al Marii Britanii, unde raportul auditorului independent a încorporat paragraful de aspect cheie în audit încă din anul 2013 (Gambetta et al., 2019). De departe, cele mai puțin studiate continente sunt Australia (4%) și Africa (2%). În cazul Africii, o posibilă explicație ar fi faptul că standardul se află încă într-o fază incipientă a implementării (Dumay et al., 2015). În Australia reglementările de audit referitoare la aspectele cheie în audit au fost pe deplin adoptate, ca în majoritatea țărilor europene, în 2016 (Kend & Nguyen, 2020), fiind totuși un interval scurt de timp, care reduce abilitatea cercetătorilor de colectare a datelor reprezentative.

Ponderea Americii de Nord și de Sud în distribuția studiilor este de aproximativ 15%, acesta fiind un procent destul de scăzut pentru eșantionul luat în calcul. Standardul similar cu ISA 701 a fost introdus în SUA abia în anul 2017, denumit generic relativ similar, fiind cunoscut sub denumirea de aspect critic în audit, reglementat de către Comitetul de supraveghere a contabilității companiilor publice (PCAOB). Întrucât acest studiu vizează în prealabil aspectele cheie în audit, rezultatele s-au concentrat în consecință pe ISA 701 – *Comunicarea chestiunilor cheie de audit în raportul auditorului*

independent, conform reglementărilor impuse de către Comitetul Internațional pentru Standarde de Audit și Asigurare (IAASB).

Cu toate acestea, justificarea procentului mare de lucrări referitoare la companiile europene are ca bază „răspândirea progresivă a co-creației de valoare care începe din primii ani ai noului mileniu și a implicat un număr tot mai mare de cercetători care operează pe continentul european” (Tommasetti et al., 2020).

Comunicarea aspectelor cheie în audit – factori de influență măsurabili

Primul criteriu utilizat în această analiză structurată a literaturii de specialitate este reprezentat de factorii care influențează comunicarea aspectelor cheie în audit și sunt totodată măsurabili. Acești factori au fost împărțiți în două categorii: măsurabili și „nemăsurabili”, pentru a oferi o perspectivă mai organizată, dar și pentru a facilita dezvoltarea ulterioară a subiectului. Prin aplicarea acestui criteriu, au fost identificate 16 subcategorii, care sunt prezentate în Tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1. KAM – factori măsurabili	
Factor	Referință
A1. Genul auditorului / partenerului de audit (feminin/masculin)	Abdelfattah et al., 2020
A2. Factori culturali / Alți factori externi	Velte, 2018
A3. Industria companiei auditate	Abdullatif & Al-Rahahleh, 2020 Pinto & Morais, 2019 Sierra-Garcia et al., 2019 Velte, 2020 Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020
A4. Estimările contabile și nivelul acestora de incertitudine	Asbahr & Ruhnke, 2019 Lau, 2020
A5. Țara în care se află compania auditată	Ciger et al., 2019 Lau 2020 Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020
A6. Existența unui comitet de audit în cadrul companiei	Abu & Jaffar, 2020 Vasconcelos et al., 2020 Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020
A7. Tipul companiei de audit (Big Four/Non-Big Four)	Abdullatif & Al-Rahahleh, 2020 Filipovic et al., 2019 Kend & Nguyen, 2020 Moroney et al., 2020 Sierra-Garcia et al., 2019

Factor	Referință
A8. Structura pieței de audit	Gambetta et al., 2019
A9. Standarde de contabilitate aplicate pentru anumite clase de conturi / elemente din situațiile financiare	Cortes de Vasconcellos et al., 2019 Kend & Nguyen, 2020 Pereira et al., 2020 Pinto & Morais, 2019 Warzocha, 2018
A10. Tariful de audit	Mamcarczyk et al., 2020 Pinto & Morais, 2019 Sierra-Garcia et al., 2019
A11. Numărul de segmente de activitate (complexitatea activității companiei)	Pinto & Morais, 2019 Sierra-Garcia et al., 2019
A12. Gradul de reglementare al sectorului în care operează compania auditată	Pinto & Morais, 2019 Sierra-Garcia et al., 2019
A13. Nivelul de risc al clientului	Pinto & Morais, 2019
A14. Existența asigurării de răspundere civilă a directorilor companiei auditate	Lin et al., 2020

Sursa: Proiecție proprie

Pe lângă factorii prezentați mai sus, au fost create alte două subcategorii pentru a mapa restul articolelor din eșantion care nu prezintă factori măsurabili (A15) și lucrările care conțin factori multipli (A16), categorie în care se situează patru articole. Cei mai comuni factori din publicațiile analizate sunt: „Tipul companiei de audit (Big Four/Non-Big Four)” (A7) și „Standarde de contabilitate aplicate pentru anumite clase de conturi / elemente din situațiile financiare” (A9), ambii factori fiind prezentați în cinci articole.

Companiile de audit sunt împărțite în două categorii relevante: „Big Four” și „non-Big Four”. Acest statut influențează și natura aspectelor cheie în audit comunicate, deoarece companiile Big Four au o abordare mai standardizată, pentru a limita răspunderea auditorului. Studiile arată că „Deloitte, EY și KPMG tind să raporteze mai puține aspecte cheie la nivel de entitate decât PwC, în timp ce KPMG și BDO raportează mai puține aspecte cheie la nivel de cont contabil decât PwC” (Sierra-Garcia et al., 2019).

Tipul de companie de audit joacă un rol semnificativ, ca urmare a nivelului de subiectivitate și scepticism al fiecărui auditor și al metodologiei utilizate de către fiecare companie în parte. Nu este o surpriză faptul că apar discrepanțe de la o companie la alta cu privire la aprecierea anumitor spețe contabile și diferitele metode de interpretare ale standardului ISA 701. Astfel, este justificată apariția anumitor „diferențe dintre practicienii de audit mari și mici în raport cu numărul mediu de aspect

cheie în audit comunicate și cu numărul mediu de proceduri de audit întreprinse pentru fiecare aspect comunicat în parte” (Kend and Nguyen, 2020).

Abdullatif and Al-Rahahleh (2020) susțin, de asemenea, că „firmele de audit în general nu sunt de acord cu natura și conținutul aspectelor cheie în audit comunicate și tind în mod covârșitor să raporteze aspecte cheie specifice industriei, mai degrabă decât aspecte cheie specifice entității, evitând totodată cu precădere raportarea aspectelor cheie legate de guvernanță sau controale interne”.

Un număr semnificativ de studii evaluează ce standarde contabile aplicabile pentru anumite conturi contabile sau linii din situațiile financiare (A9) afectează cel mai mult conținutul prezentat în paragraful de aspecte cheie în audit. De Vasconcellos et al. (2019) consideră că „principalele aspecte cheie prezentate fac referire la evaluarea valorii de recuperare a activelor imobilizate, veniturilor, provizioanelor și datorilor contingente, investițiile directe sau indirecte în părți afiliate și realizarea impozitelor amânate, respectiv recuperarea impozitelor”.

Adițional, „aspectele cheie în audit prezentate sunt legate de deprecierea fondului comercial și a activelor necorporale, precum și evaluarea activelor” (Kend și Nguyen, 2020). Această opinie se corelează direct cu activitatea companiei și cu riscul de denaturare semnificativă, în funcție de cele mai vulnerabile și incerte arii auditate. În consecință, „s-a presupus că riscurile legate de recunoașterea veniturilor vor fi în general considerate semnificative și, prin urmare, vor fi

identificate și comunicate de către auditori ca fiind KAM” (Warzocha, 2018).

Pinto și Morais (2019) concluzionează că diferența dintre contabilitatea bazată pe reguli și contabilitatea bazată pe principii influențează și poziția auditorilor în ceea ce privește aspectele cheie în audit. În prima situație, tendința auditorului este de a dezvălui mai multe aspecte cheie, iar în al doilea caz este vorba despre riscul de a comunica un număr mai mic de aspecte cheie în audit. În acest sens, Pinto și Morais (2019) consideră că „în lipsa unui standard de contabilitate care nu este suficient de precis, auditorilor le este mai ușor să justifice necomunicarea unui aspect cheie”.

Mențiunile de mai sus sunt direct corelate cu complexitatea companiei auditate (A11), astfel că „un număr mai mare de segmente de activitate (complexitate) și standarde contabile mai precise conduc la comunicarea unui număr mai mare de KAM-uri” (Pinto și Morais, 2019), un rezultat destul de intuitiv, deoarece „cu cât un client este mai complex cu atât este mai riscant auditul firmei respective” (Pinto și Morais, 2019).

Un alt aspect corelat cu complexitatea companiei și abordarea de audit este riscul la care sunt expuși auditorii. Prin urmare, aceștia „își propun să-și reducă răspunderea și să își mențină reputația dezvăluind mai multe KAM în cazul firmelor care au număr mai mare de segmente de business” (Pinto and Morais, 2019).

În plus față de complexitatea afacerii, studiile relevă, de asemenea, că industria companiei auditate (A3) influențează aspectele cheie dezvăluite. Dintr-o perspectivă, Abdullatif și Al-Rahahleh (2020) au observat „o tendință de a evita problemele specifice entității și o preferință a auditorilor de a se concentra asupra problemelor specifice industriei”.

Totuși, standardul ISA 701 subliniază intenția de a comunica aspectele cheie într-o manieră cât mai specifică, orientarea principală fiind spre companie, nu spre industrie. Astfel, „utilizarea formulărilor prea standardizate trebuie evitată de către firmele de audit” (Abdullatif & Al-Rahahleh, 2020). În unele cazuri, anumite probleme ar putea apărea în mai multe companii din aceeași industrie, dar se pare că „auditorii au recurs la raportarea aspectelor cheie specifice industriei, care nu afectează într-un mod negativ clienții, pentru a evita anumite riscuri implicite, cum ar fi pierderea acestora, sau pentru a nu afecta reputația companiei auditate” (Abdullatif & Al-Rahahleh, 2020).

De asemenea, Abdullatif & Al-Rahahleh (2020) sugerează că „tendința auditorilor de a raporta KAM specifice industriei poate fi văzută ca un răspuns la necesitatea de a aplica standardul ISA 701”. Dintr-o perspectivă ușor diferită, Velte (2020) consideră că o bună înțelegere a industriei și existența „experților financiari, a experților din industrie și a combinației dintre experți financiari și industriali în comitetul de audit cresc lizibilitatea aspectelor cheie raportate”.

Wuttichindanon și Issarawornrawanich (2020) demonstrează că „firmele cu multe filiale și firme din domeniul tehnologiei, construcțiilor și finanțelor au un număr raportat de aspect cheie în general mai mare față de alte domenii de activitate”, o concluzie care este destul de opusă celor menționate de Pinto și Morais (2019), care arată că „auditorii dezvăluie mai puține KAM pentru instituții financiare, deși auditorii pot dezvălui mai multe aspecte cheie în cazul băncilor din cauza complexității și opacității acestei industrii, iar faptul că industria este foarte bine reglementată și supravegheată îi poate determina să găsească mai puține zone de risc”.

O explicație pentru cele menționate mai sus ar putea fi corelată cu un alt factor identificat și anume gradul de reglementare al sectorului în care operează compania auditată (A12), dat fiind faptul că firmele care se încadrează în această categorie au un risc mai scăzut pentru posibile erori și implicit nevoia de a dezvălui un număr semnificativ de aspecte cheie.

Un alt factor crucial direct corelat cu factorul prezentat anterior este onorariul de audit care variază, de asemenea, în funcție de mărimea companiei și de riscul asociat acelei companii. Astfel, „există o asociere pozitivă între onorariul de audit și numărul de aspecte cheie raportate” (Pinto and Morais, 2019). De asemenea, „prezentarea unui număr mai mare de aspecte cheie este direct proporțională cu taxele de audit” (Mamcarczyk et al., 2020).

Corelația în sine este destul de controversată, „întrucât onorariile de audit sunt principala sursă de venit pentru auditori, nivelul de relevanță al unui client poate fi stimulente pentru care auditorii ar fi dispuși să își compromită independența” (Pinto and Morais, 2019).

Onorariul de audit se corelează cu numărul de KAM comunicate, tocmai din cauza dimensiunii și complexității companiei auditate, fiind luate în calcul mai multe aspecte, relevanță având în primă instanță și tipul companiei, adică o entitate listată la bursă sau nu. Prezentarea aspectelor cheie este necesară numai pentru companiile listate, prin

urmă, trebuie înțeles că în cazul acestor companii onorariul de audit este de la bun început mai crescut decât în cazul unei companii similare, dar care nu este de interes public (Pinto & Morais, 2018).

În cele din urmă, alegerea de a dezvălui unul sau mai multe aspecte cheie în audit este strict a auditorului. Standardul ISA 701 subliniază faptul că auditorul ar trebui să justifice alegerea prezentării unui anumit aspect cheie, dar și procedurile de audit care au fost făcute în acest sens. Comunicarea a cel puțin unui aspect cheie este indicată, cu toate acestea nu există o limită impusă. Există, de asemenea, și cazuri în care nu a fost identificat niciun KAM, dar în astfel de circumstanțe, auditorul trebuie să emită o declarație în raportul auditorului independent pentru a explica de ce nu este necesară prezentarea niciunui aspect cheie (Jermakovicz et al., 2018).

Un alt factor cheie relevant pentru numărul de KAM comunicat este existența unui comitet de audit în cadrul companiei (F6), factor prezentat în trei dintre lucrările evaluate. Abu și Jaffar (2020) propun testarea corelației dintre prezența comitetului de audit și a numărului de aspecte cheie prezentate în raportul auditorului independent. Cu toate acestea, modelul statistic utilizat indică o „asociere negativă între existența comitetului de audit cu numărul de aspecte cheie comunicate”.

Dintr-o altă perspectivă, Velte (2018) reușește să demonstreze că „lizibilitatea aspectelor cheie în audit este asociată pozitiv cu proporțiile membrilor-femei în comitetul de audit și cu expertiza financiară și industrială a comitetului de audit”. Wuttichindanon și Issarawornrawanich (2020) arată existența unei astfel de corelații doar într-o măsură limitată, fără a obține rezultate tocmai concludente; astfel, problema este încă deschisă investigației și oferă oportunități adiționale de cercetare.

Continuând cu importanța genului auditorului/partenerului de audit (A1) în corelație cu KAM, concluziile unui alt

studiu arată că „partenerile de audit de sex feminin sunt mai predispuse decât partenerii de audit de sex masculin să comunice mai multe KAM cu mai multe detalii după un control în prealabil al atributelor clientului și firmei” (Abdelfattah et al., 2020).

Din perspectivă geografică, țara în care se află compania auditată (F5) se putea corela cu comunicarea aspectelor cheie în audit. Ciger et al. (2019) identifică unele țări din Europa Centrală și de Est, și anume Polonia, România și Turcia, care au chiar și șase KAM raportate. Republica Cehă este „singura țară în care toate rapoartele auditorilor includ o secțiune KAMs”, în contrast cu România care „are cel mai mare procent de rapoarte de audit care nu includ o secțiune de aspect cheie”. Rezultatele sunt pur statistice; nu a fost testată nicio ipoteză care să valideze acest factor, dar cercetările ulterioare s-ar putea axa pe investigarea posibilelor diferențe între regiunile Europei.

Comunicarea aspectelor cheie în audit – factori de influență nemăsurabili

Celălalt criteriu aplicat este intitulat „Comunicarea aspectelor cheie în audit – factori de influență nemăsurabili” (B), referindu-se în principal la factorii cheie care influențează comunicarea aspectelor cheie, dar care nu pot fi cuantificați (**Tabelul nr. 2**). Cel mai discutat factor nemăsurabil (9%) din lucrările analizate este complexitatea și subiectivitatea implicate în tratamentul contabil (B2), urmat de riscul de litigiu al auditorului (B3) la 4%, în timp ce incertitudinea și nivelul de înțelegere al standardului ISA 701 (B1) s-a identificat într-o singură lucrare. Restul de 85% sunt lucrări care nu se referă la niciun factor care nu poate fi cuantificat (B4).

Tabelul 2. KAM – factori de influență nemăsurabili

Factor	Referință
B1. Incertitudinea și nivelul de înțelegere al standardului ISA 701	Abdullatif & Al-Rahahleh, 2020
B2. Complexitatea și subiectivitatea implicate în tratamentul contabil	Asbahr & Ruhnke, 2019 Lau, 2020 Pereira et al., 2020 Pinto & Morais, 2019
B3. Riscul de litigiu al auditorului	In et al., 2020 Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020

Sursa: Proiecție proprie

Incertitudinea de măsurare se referă la „incertitudinea care apare atunci când sumele monetare din rapoartele financiare nu pot fi observate direct și trebuie în schimb estimate” (IASB, 2018). Astfel, „estimările contabile, cum ar fi evaluarea justă și estimarea pierderilor din depreciere, necesită aprecierea și crearea unor ipoteze de către conducerea companiei, care sunt supuse incertitudinii de măsurare și erorilor de estimare” (Lau, 2020).

Odată cu introducerea standardului ISA 701, „una dintre cele mai importante modificări ale raportului de audit este informația extinsă asupra aspectelor cheie în audit, unde se prezintă arii identificate ca având riscuri semnificative, tranzacții sau evenimente semnificative, precum și anumite supoziții făcute de auditori (inclusiv auditul estimărilor contabile)” (Pinto & Morais, 2019).

Lau (2020) susține că „în ciuda dezbaterilor recente, estimarea valorii juste reprezintă doar o proporție mică, în timp ce evaluarea deprecierei și estimarea pierderilor reprezintă cea mai mare parte din totalul aspectelor cheie comunicate cu privire la estimările contabile”, explicând, de asemenea, că „incertitudinea de măsurare este un determinant relevant în ceea ce privește raportarea aspectelor cheie în audit referitoare la estimările contabile”.

Unele clase de conturi sunt mai dificil de auditat decât altele. Așa cum s-a menționat mai sus, în aproape toate cazurile apar dificultăți în ceea ce privește elementele financiare care se referă la estimări contabile. Prin urmare, cu cât este mai mare nivelul de incertitudine cu atât este mai mare riscul de apreciere al managementului. Potrivit lui Lau (2020), „incertitudinea de măsurare este determinantul major al auditorilor care raportează aspecte cheie în audit referitoare la estimările contabile și deprecierea activelor”.

Referitor la secțiunea anterioară, care descrie factorii măsurabili, Pinto și Morais (2019) afirmă că „un număr mai mare de segmente de afaceri (complexitate) și standarde contabile mai precise duc la raportarea unui număr mai mare de aspecte cheie în audit”.

Complexitatea implicată în tratamentul contabil este, de asemenea, influențată de reglementările aplicabile în anumite industrii. Prin urmare, „auditorii pot comunica mai multe aspecte cheie ale instituțiilor bancare datorită complexității și opacității acestei industrii” (Pinto & Morais, 2019). Astfel, o industrie complexă vine în mod implicit cu

tratamente contabile complexe, care influențează într-adevăr comunicarea aspectelor cheie.

Odată introdus, un standard ar putea fi interpretat în diferite moduri din perspective diferite. Există, fără îndoială, multă subiectivitate atunci când vine vorba despre audituri, dar mai ales atunci când se pune problema comunicării aspectelor cheie în audit. Potrivit lui Abdullatif și Al-Rahahleh (2020), „firmele de audit nu sunt în general de acord cu privire la natura și conținutul aspectelor cheie, astfel că tendința generală este să raporteze aspecte cheie specifice industriei, mai degrabă decât specifice entității și să evite raportarea acestora cu privire la guvernarea sau controale interne”. Această subsecțiune a fost introdusă în cadrul analitic, tocmai pentru a aborda nivelul de înțelegere al cerințelor standardului ISA 701, fapt care incontestabil afectează comunicarea KAM.

Ultima subsecțiune se referă la riscul de litigiu al auditorului (G3), care, conform lui In et al. (2020), este destul de ridicat atunci când se raportează KAM. Astfel, „în cazul companiilor care sunt auditate și asupra cărora este aplicabil standardul ISA 701, conservatorismul auditorilor va crește pentru a reduce riscul de litigii” (In et al., 2020).

Adițional celor menționate, Wuttichindanon și Issarawornrawanich (2020) susțin că „comunicarea aspectelor cheie în audit protejează auditorii împotriva litigiilor în legătură cu erori nedetectate”; prin urmare, „numărul aspectelor cheie comunicate este asociat cu riscul de litigiu al auditorului și cu caracteristicile companiei auditate”. Având în vedere acest lucru, tendința firească a auditorilor este de a minimiza riscul de eroare și de a fi acoperiți, atunci când poate există îndoieli cu privire la tratamentul unei situații contabile, cum ar fi o tranzacție semnificativă, reevaluări sau estimări contabile. Astfel, potrivit lui Wuttichindanon și Issarawornrawanich (2020), un număr mai mare de aspecte cheie este comunicat în raportul auditorului independent în astfel de situații tocmai pentru a diminua riscul de audit.

Discuții și direcții pentru cercetări ulterioare

Stabilirea direcției de cercetare viitoare este un pas esențial al oricărei revizuirii a literaturii, pentru a oferi o predicție asupra viitoarelor publicații din acest domeniu.

În urma studiului realizat, concluzionăm că există mai mulți factori care se corelează cu o creștere / scădere a aspectelor cheie de audit care sunt comunicate în raportul auditorului independent. Studiul împarte acești factori în două subcategorii – factori măsurabili și nemăsurabili, pentru a facilita înțelegerea acestora și a posibilităților de cuantificare.

Compania auditată în sine influențează în mod deosebit comunicarea KAM, accentul fiind pus pe dimensiunea companiei, complexitatea afacerii și reglementarea industriei în care aceasta își desfășoară activitatea, toate acestea influențând nivelul de risc general al clientului. Atât reglementările aplicabile, cât și standardele contabile pe care trebuie să le respecte compania joacă un rol semnificativ.

Din această perspectivă, unele clase de conturi și / sau linii din situațiile financiare necesită o înțelegere mai profundă și anumite estimări clare din partea conducerii asupra spețelor mai delicate, precum estimările contabile, reevaluările și deprecierea. În astfel de circumstanțe, tratamentul contabil este destul de sensibil și nivelul de subiectivitate crește, împreună cu nivelul de incertitudine și probabilitatea ca astfel de aspecte să fie comunicate ca fiind KAM, pe baza aprecierii auditorului. Un alt grup de factori relevanți sunt cei care au legătură cu compania de audit, mai ales cu privire la modul în care raportează companiile „Big Four” și ceea ce comunică ca și KAM, nivelul de standardizare, lizibilitatea aspectelor cheie comunicate, precum și impactul pe care îl are partenerul de audit.

În final, nu trebuie neglijată locația companiei auditate și faptul că aceasta poate avea și un impact asupra numărului de aspecte cheie comunicate. Cu toate acestea, momentan nu au fost identificate suficiente studii pentru a valida acest factor, probabil și datorită limitărilor de timp, dat fiind faptul că standardul ISA 701 se aplică în aproape toate țările, începând cu anul 2017. O direcție relevantă pentru cercetări ulterioare s-ar putea îndrepta spre studiul mai aprofundat al acestui factor de influență.

Concluzii

După cum arată acest studiu, există multiple provocări pentru auditori în ceea ce privește comunicarea aspectelor cheie în audit. Impactul standardului ISA 701 este semnificativ și influențează direct reducerea asimetriei informațiilor între grupurile de părți implicate și auditori. Prin urmare, responsabilitatea auditorului

este de a furniza un raport clar și informativ, de a reduce asimetria informațională alături de opiniile discreționare ale părților interesate și de a reduce riscul ca investitorii cu un profil de risc mai scăzut să interpreteze greșit informațiile și să își reconsidere deciziile de investiții.

Mediul de afaceri incert și complex de astăzi aduce noi provocări pentru auditori în ceea ce privește raportarea financiară și necesitatea de a satisface cerințele utilizatorilor. Lucrarea oferă o listă de factori care influențează comunicarea aspectelor cheie în raportul auditorului independent. Cei mai comuni factori care influențează comunicarea KAM sunt numărul mai mare de segmente de afaceri care se corelează cu standarde contabile precise, dat fiind faptul că o companie cu astfel de atribuții este o corporație care aduce frecvent în atenția auditorului probleme specifice și complexe care cresc riscul de audit.

În plus, onorariul de audit se corelează cu numărul de aspecte cheie comunicate, reflectând încă o dată dimensiunea și complexitatea companiei auditate. Onorariul de audit ia în considerare mai multe variabile, inclusiv nivelul de importanță pe care o companie o are pentru utilizatorii raportului de audit (de exemplu, companie listată sau nelistată la bursă). Raportarea KAM este necesară numai pentru companiile listate la bursă, prin urmare este evident că aceste companii plătesc un onorariu de audit semnificativ (Pinto & Morais, 2019).

Auditorii din cadrul firmelor mai mari fac dezvăluiri mai specifice pentru a menține reputația companiei. O analiză a companiilor „Big Four” arată că auditorii de la Deloitte și EY se concentrează în general asupra informațiilor numerice, în ceea ce privește raportarea aspectelor cheie, în comparație cu PwC. De asemenea, judecând după structura și formatul informațiilor, fiecare companie de audit „Big Four” va avea probabil o procedură internă ușor diferită în ceea ce privește raportarea aspectelor cheie în audit (Christofferson & Gronberg, 2018).

În ceea ce privește acționarii, comunicarea aspectelor cheie poate duce la o asimetrie informațională mai crescută (Velte & Issa, 2019). Prin urmare, auditorii trebuie să ia în considerare cu atenție factorii care influențează aspectele cheie în audit și să le comunice într-un mod corespunzător, astfel încât să evite

supraîncărcarea informațiilor în raportul auditorului independent, fapt care în esență scade utilitatea implementării standardului ISA 701.

Referitor la nivelul de informare al aspectelor cheie în audit, opiniile din literatură sunt variate și contradictorii. Scopul inițial al acestui standard fost atins doar într-o măsură limitată, deoarece aspectele cheie comunicate în raportul auditorului independent nu dețin un nivel ridicat de specificitate care ar crește calitatea raportului de audit, așa cum de altfel s-a intenționat (Christofferson & Gronberg, 2018).

Una din limitările principale ale acestui studiu face referire la intervalul de timp asupra căruia s-a desfășurat studiul, comunicarea aspectelor cheie ale auditului (ISA 701) a devenit obligatorie în majoritatea țărilor abia începând cu anul 2017. Cercetările anterioare cu privire la raportarea aspectelor cheie se concentrează asupra Regatului Unit al Marii Britanii, unde raportul auditorului independent a integrat paragraful pentru comunicarea

aspectelor cheie încă din anul 2013.

Astfel, rezultatele obținute în urma studiului sunt implicit influențate de perioada limitată de cercetare, precum și de literatura de specialitate disponibilă pentru analiza literaturii. În al doilea rând, observarea subiectivă, înțelegerea și experiența stau la baza analizei făcute cu privire la aspectele cheie în audit, precum și interpretarea rezultatelor și identificarea direcțiilor de cercetare ulterioară. În acest sens, nu este exclus ca alți cercetători, care ar fi avut la dispoziție aceleași date să facă alte interpretări și să obțină rezultate diferite. În cele din urmă, autorii își asumă responsabilitatea pentru eventualele erori și/sau omisiuni.

Ca direcții de cercetare viitoare, ne propunem realizarea unui studiu care vizează corelarea locației geografice a companiei auditate cu comunicarea KAM, dar și o analiză aprofundată a beneficiilor suplimentare aduse de la implementarea acestui standard de audit și identificarea unor metode de optimizare a standardului ISA 701.

BIBLIOGRAFIE

1. Abdelfattah, T., Mohamed, E. & Ahmed, E., 2020. Female Audit Partners and Extended Audit Reporting: UK Evidence. *Journal of Business Ethics*, doi:10.1007/s10551-020-04607-0.
2. Abdullatif, M. & Al-Rahahleh, A. S., 2020. Applying a new audit regulation: Reporting Key Audit Matters in Jordan. *International Journal of Auditing*, 24(2), pp. 268-291.
3. Abu, N. ' & Jaffar, R., 2020. Audit Committee Effectiveness and key Audit Matters. *Asian Journal of Accounting and Governance*, 14, pp. 1-12.
4. Asbahr, K. & Ruhnke, K., 2019. Real effects of reporting key audit matters on auditors' judgment and choice of action. *International Journal of Auditing*, 23(2), pp. 165-180.
5. Bedard, J., Gonthier-Besacier, N. & Schatt, A., 2019. Consequences of Expanded Audit Reports: Evidence from the Justifications of Assessments in France. *Auditing-A Journal of Practice & Theory*, 38(3), pp. 23-45.
6. Blackman, N. J.-M. & Koval, J. J., 2000. Interval estimation for Cohen's kappa as a measure of agreement. *Statistics in Medicine*, 19, p. 723-741.
7. Bloch, D. A. & Helena, K. C., 1989. 2 x 2 kappa coefficients: measures of agreement or association. *Biometrics*, 45, pp. 269-287.
8. Boolaky, P. K. & Quick, R., 2016. Bank Directors' Perceptions of Expanded Auditor's Reports. *International Journal of Auditing*, 20(2), pp. 158-174.
9. Christofferson, E. & Gronberg, K., 2018. Informativeness of Key Audit Matter (KAM) Disclosures – An exploratory study of ISA 701 in Sweden, s.l.: *University of Gothenburg*, School of Business, Economics and Law.
10. Church, B. K., Davis, S. M. & McCracken, S. A., 2008. The Auditor's Reporting Model: A Literature Overview and Research Synthesis. *Accounting Horizons*, 22(1), p. 69-90.
11. Ciger, A., Vardar, G. C. & Kinay, B., 2019. Key audit matters: A research on listed firms in CEE countries and Turkey. *Business and Economic Horizons*, 15(3), pp. 393-422.
12. Coram, P. J. & Wang, L., 2020. The Effect of Disclosing Key Audit Matters and Accounting Standard Precision on the Audit Expectation Gap. *International Journal of Auditing*, 25(2), pp. 270-282.

13. Cordoș, G.-S. & Fülöp, M. T., 2014. A Framework for Understanding and Researching Audit Changes: Key Audit Matters. s.l., *Proceedings of the 9th International Conference Accounting and Management Information Systems (Amis 2014)*.
14. Cortes de Vasconcellos, F., Nilson Coelho, G. & Atherton, L., 2019. First year of the new auditor's report: Analysis of the key audit matters of the Ibovespa listed companies. *Contabilidad y Negocios*, 14(27), pp. 57-72.
15. Cuozzo, B., Dumay, J., Palmaccio, M. & Lombardi, R., 2017. Intellectual capital disclosure: a structured literature review. *Journal of Intellectual Capital*, pp. 9-27.
16. Daugherty, B. E., Dickins, D., Pitman, M. K. & Tervo, W. A., 2020. The process of identifying and reporting CAMs: early evidence. *International Journal of Disclosure And Governance*, 18(1), pp. 16-23.
17. Denyer, D. a. T. D., 2006. Using qualitative research synthesis to build an actionable knowledge base. *Management Decision*, 44(2), pp. 213-227.
18. Dumay, J. a. S. A., 2015. Citation classics published in Knowledge Management journals. Part II: studying research trends and discovering the Google Scholar Effect. *Journal of Knowledge Management*, 43(8), pp. 1821-1835.
19. Dumay, J., Guthrie, J. & Puntillo, P., 2015. IC and public sector: a structured literature review. *Journal of Intellectual Capital*, 16(2), pp. 267-284.
20. Fahimnia, B., Sarkis, J. & Davarzani, H., 2015. Green supply chain management: A review and bibliometric analysis. *International Journal of Production Economics*, pp. 101-114.
21. Filipovic, I., Bartulovic, M. & Susak, T., 2019. Key Audit Matters: New Informational Value of Auditor's Report. s.l., *Josip Juraj Strossmayer Univ Osijek*.
22. Gambetta, N., Antonia Garcia-Benau, M., Sierra-Garcia, L. & Orta-Perez, M., 2019. Key Audit Matters expected in Spain: Are auditors foreseeable? *Revista De Contabilidad-Spanish Accounting Review*, 22(1), pp. 32-40.
23. Gold, A., Heilmann, M., Pott, C. & Rematzki, J., 2020. Do key audit matters impact financial reporting behavior? *International Journal of Auditing*, 24(2), pp. 232-244.
24. Guiral-Contreras, A., Gonzalo-Angulo, J. A. & Rodgers, W., 2007. Information content and recency effect of the audit report in loan rating decisions. *Accounting and Finance*, p. 285-304.
25. Hoang, H. & Phang, S.-Y., 2020. How Does Combined Assurance Affect the Reliability of Integrated Reports and Investors' Judgments?. *European Accounting Review*, 30(1), pp. 175-195.
26. Hui, L., 2020. A Study of Key Audit Matters Disclosure. *Modern Economy*, 11, pp. 399-406.
27. In, C.-y., Kim, T. & Park, S., 2020. Key Audit Matters for Production-To-Order Industry and Conservatism. *International Journal of Financial Studies*, 8(1), pp. 1-18.
28. Iwanowicz, T. & Iwanowicz, B., 2019. ISA 701 and Materiality Disclosure as Methods to Minimize the Audit Expectation Gap. *Journal of Risk and Financial Management*, 12(4), pp. 1-20.
29. Jermakovicz, E. K., Epstein, B. J. & Ramamoorti, S., 2018. CAM versus KAM – A Distinction without a difference?. *The CPA Journal*, pp. 34-40.
30. Kend, M. & Nguyen, L. A., 2020. Investigating recent audit reform in the Australian context: An analysis of the KAM disclosures in audit reports 2017-2018. *International Journal of Auditing*, 24(3), pp. 412-430.
31. Kitiwong, W. & Sarapaivanich, N., 2020. Consequences of the implementation of expanded audit reports with key audit matters (KAMs) on audit quality. *Managerial Auditing Journal*, 35(8), pp. 1095-1119.
32. Koehler, A., Ratzinger-Sakel, N. & Theis, J., 2020. The Effects of Key Audit Matters on the Auditor's Report's Communicative Value: Experimental Evidence from Investment Professionals and Non-professional Investors. *Accounting in Europe*, 17(2), pp. 105-128.
33. Krippendorff, K., 2013. Content Analysis. An Introduction to Its Methodology. Third Edition ed. Thousand Oaks: Sage Publications.
34. Lau, C. K., 2020. Measurement uncertainty and management bias in accounting estimates: the perspective of key audit matters reported by Chinese firms' auditors. *Asian Review Of Accounting*, 29(1), pp. 79-95.

35. Li, H., Hay, D. & Lau, D., 2019. Assessing the impact of the new auditor's report. s.l.: *Pacific Accounting Review*.
36. Lin, C. et al., 2020. The Effects of Directors' and Officers' Liability Insurance on Key Auditing Matters. *Emerging Markets Finance and Trade*, 56(5), pp. 977-1002.
37. Mamcarczyk, M., Poplawski, L. & Zieniuk, P., 2020. Disclosures of Key Audit Matters in European listed companies from the chemical sector. *Przemysł Chemiczny*, 99(12), pp. 1727-1730.
38. Marques, D. d. S., Portugal, G. T. & Almeida, S. R. V., 2019. The Impact Generated by Key Audit Matters on the Application of Audit Procedures. *European Journal of Scientific Research*, 152(2), pp. 144-152.
39. Massaro, M., Dumay, J. & Guthrie, J. G., 2016. On the shoulders of giants: undertaking a structured literature review in accounting. *Accounting Auditing & Accountability Journal*, 22(13), pp. 766-801.
40. McAlister, A. M. et al., 2017. Qualitative Coding: An Approach to Assess Inter-Rater Reliability, s.l.: *American Society for Engineering Education*.
41. Milton, S., 2019. Key audit matters: insight from audit experts. *Mediatry Accounting Research*, 27(3), pp. 472-492.
42. Modell, S., 2020. In defence of triangulation: A critical realist approach to mixed methods research in management accounting. *Management Accounting Research*, pp. 208-221.
43. Moroney, R., Phang, S.-Y. & Xiao, X., 2020. When Do Investors Value Key Audit Matters?. *European Accounting Review*, 30(1), pp. 63-82.
44. Pereira, R. Q. et al., 2020. Analysis of the usefulness of fair value measurement of forest assets under the perspective of preparers of the financial statements. *Custos E Agronegocio On Line*, 16(1), pp. 47-78.
45. Pinto, I. & Morais, A. I., 2019. What matters in disclosures of key audit matters: Evidence from Europe. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 30(2), pp. 145-162.
46. Pratoomsuwan, T. & Yolrabil, O., 2018. The key Audit Matters (KAM) practices: the review of first year experience in Thailand. *NIDA Business Journal*, 23(1), pp. 63-91.
47. Pratoomsuwan, T. & Yolrabil, O., 2020. Key audit matter and auditor liability: evidence from auditor evaluators in Thailand. *Journal of Applied Accounting Research*, 21(4), pp. 741-762.
48. Sierra-Garcia, L., Gambetta, N., Garcia-Benau, M. A. & Orta-Perez, M., 2019. Understanding the determinants of the magnitude of entity-level risk and account-level risk key audit matters: The case of the United Kingdom. *British Accounting Review*, 51(3), pp. 227-240.
49. Sirois, L.-P., Bédard, J. & Bera, P., 2018. The Informational Value of Key Audit Matters in the Auditor's Report: Evidence from an Eye-tracking Study. *Accounting Horizons*, 32(2), pp. 141-162.
50. Sneller, L., Bode, R. & Klerkx, A., 2017. Do IT matters matter? IT-related key audit matters in Dutch annual reports. *International Journal of Disclosure and Governance*, 14(2), pp. 139-151.
51. Tiron-Tudor, A., Cordoș, G. S. & Fülöp, M. T., 2018. Stakeholders' perception about strengthening the audit report. *African Journal of Accounting Auditing and Finance*, 6(1), pp. 43-69.
52. Tommasetti, A., Mussari, R., Maione, G. & Sorrentino, D., 2020. Sustainability Accounting and Reporting in the Public Sector: Towards Public Value Co-Creation?. *MDPI*, pp. 1-19.
53. Trpeska, M., Atanasovski, A. & Lazarevska, Z. B., 2017. The relevance of financial information and contents of the new audit report for lending decisions of commercial banks. s.l., *Proceedings of the 12th International Conference Accounting and Management Information Systems (AMIS 2017)*.
54. Van Eck, N. & W. L., 2010. Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), p. 523-538.
55. Vanstraelen, A., Schelleman, C., Meuwissen, R. & Hofmann, I., 2012. The Audit Reporting Debate: Seemingly Intractable Problems and Feasible Solutions. *European Accounting Review*, 21(2), pp. 193-215.
56. Vasconcelos, C., Carolina, A., Alves, K. C. & Fagundes Miranda, L. T., 2020. Relationship between characteristics of the audit committee and

- independent audit in listed companies of B3. *Revista Ambiente Contabil*, 12(1), pp. 152-170.
57. Velte, P., 2018. Does gender diversity in the audit committee influence key audit matters' readability in the audit report? UK evidence. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(5), pp. 748-755.
 58. Velte, P., 2020. Associations between the financial and industry expertise of audit committee members and key audit matters within related audit reports. *Journal of Applied Accounting Research*, 21(1), pp. 185-200.
 59. Velte, P. & Issa, J., 2019. The impact of key audit matter (KAM) disclosure in audit reports on stakeholders' reactions: a literature review. *Problems and Perspectives in Management*, 17(3), pp. 323-341.
 60. Warzocha, G., 2018. Significant Risks and Key Audit Matters In The Independent Auditors' Reports. s.l., INT BUSINESS INFORMATION MANAGEMENT ASSOC-IBIMA.
 61. White, T. & McBurney, D., 2012. *Research Methods*. Wadsworth, OH, USA: Cengage Learning.
 62. Woods, M., Paulus, T. & Atkins, D., 2015. Advancing Qualitative Research Using Qualitative Data Analysis Software (QDAS)? Reviewing Potential Versus Practice in Published Studies using ATLAS.ti and NVivo, 1994–2013. *Social Science Computer Review*, pp. 1-21.
 63. Wuttichindanon, S. & Issarawornrawanich, P., 2020. Determining factors of key audit matter disclosure in Thailand. *Pacific Accounting Review*, 32(4), pp. 563-584.
 64. Xiyang, H., 2020. A visual analysis of the research on the use of mobile phones by college students based on VOSviewer. *Education and Management Engineering*, pp. 10-16.
 65. Zaheer, H., Breyer, Y. & Dumay, J., 2019. Digital entrepreneurship: An interdisciplinary structured literature review and research agenda. *Technological Forecasting & Social Change*, pp. 3-20.

Fundamentarea deciziilor privind investițiile de portofoliu pe baza opiniei de audit în cazul firmelor cotate

Asoc. dr. George-Marian AEVOAE,
Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
e-mail: aevoae@gmail.com

Conf. univ. dr. habil. Ioan-Bogdan ROBU,
Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
e-mail: bogdan.robust@feaa.uaic.ro

Conf. univ. dr. Roxana Manuela DICU,
Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
e-mail: rm.dicu@gmail.com

Conf. univ. dr. habil. Ionuț-Viorel HERGHILIGIU,
Facultatea de Design Industrial și Managementul Afacerilor,
Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” din Iași,
e-mail: iherghilegiu@tuiasi.ro

Rezumat

Ca parte a tranzacțiilor strategice, corporațiile achiziționează adesea participații la alte companii care nu le acordă controlul, dar le permit să își folosească resursele pentru a-și crește profitabilitatea, pentru a accesa progresul tehnologic și inovația acestora, pentru a dezvolta produse sau pentru a obține dividende. Prezentul articol are ca obiectiv principal identificarea factorilor de influență a comportamentului achizitorilor care cumpără titluri în capitalul companiilor țintă vizate și care sunt cotate la Bursa de Valori București, fără însă a intenționa să le controleze pe acestea. Studiul vizează descrierea a două dimensiuni ale comportamentului achizitorilor, atunci când cumpără participații care nu conduc la controlul companiilor țintă cotate la Bursa de Valori București (sub 50%). Prima dimensiune se referă la decizia cumpărătorului de a investi într-o anumită cotă de capital, influențată de profitabilitatea companiei țintă și de capitalizarea bursieră a acesteia (dimensiuni ale performanței acesteia), dar și de opinia de audit asupra situațiilor financiare anuale. Relația este pozitivă și semnificativă. A doua dimensiune se concentrează pe decizia achizitorilor/investitorilor de a investi sau nu într-o companie din categoria blue chip (companii de top, considerate cele mai eficiente și mai stabile pe piața financiară), cu scopul principal de a obține dividende sau de a tranzacționa titlurile respective pe piața de capital, pentru a genera fluxuri de trezorerie. Rezultatul arată că investitorii cumpără cote mici în companiile blue chip, comparativ cu celelalte companii, luând în calcul performanța acestora și opinia de audit asupra situațiilor financiare anuale.

Cuvinte cheie: opinia de audit; investiții de portofoliu; companii blue chip; capitalizare bursieră; rentabilitate financiară; Bursa de Valori București

Clasificare JEL: E22, G32, M42, M48, O16

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Aevoae, G.-M., Robu, I.-B., Dicu, R. M., Herghiligiu, I.-V. (2021), Can the Audit Opinion Influence the Portfolio Investment Decisions? The Case of Listed companies, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp.759-768, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/026

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/026>
Data primirii articolului: 2.09.2021
Data revizuirii: 13.09.2021
Data acceptării: 7.10.2021

1. Introducere

Globalizarea și creșterea economică rapidă au determinat o nouă abordare strategică pentru companii, care au început să caute oportunități de investiții în economiile emergente. Ca rezultat, volumul și numărul de fuziuni și achiziții (F&A) care implică companii rezidente pe piețele emergente au înregistrat o creștere notabilă, devenind comparabilă cu economiile dezvoltate (Zhou și colab., 2016). Unele opinii acordă o atenție deosebită strategiilor de creștere externă ale companiilor, concentrându-se pe F&A, cu accent pe cele din economiile dezvoltate (Yang și Deng, 2017; Lin și colab., 2009; Cheng și Yang, 2017; Caiazza și colab., 2017), dat fiind faptul că acestea se implică în majoritatea acestor tranzacții strategice (Aevoe și colab., 2019; Lucas, 1990).

Cunoscute în anii '80 sub termenul de *țări nou industrializate*, aplicat câtorva țări din Asia și America Latină care au înregistrat o creștere rapidă, economiile emergente își au originea într-o liberalizare pe scară largă și adoptarea de politici bazate pe piață de către majoritatea țărilor în curs de dezvoltare. Hoskisson și colab. (2000) au identificat, în studiul lor, o listă cu 64 de economii emergente, inclusiv România, pe baza criteriilor legate de PIB, PNB pe cap de locuitor și rata inflației. Având în vedere condițiile lor economice atrăgătoare, aceste economii au devenit, pe de o parte, puncte focale pentru expansiunea globală, oferind oportunități pentru strategii corporative. Pe de altă parte, guvernele economiilor emergente au adoptat politici bazate pe piață, legate de deciziile strategice ale întreprinderilor private, cum ar fi asocierile, fuziunile și achizițiile, adaptând practicile occidentale condițiilor naționale. Astfel, ca parte a tranzacțiilor lor strategice, corporațiile achiziționează adesea participații la alte companii care nu le acordă controlul, dar le permit să își folosească resursele pentru a-și crește profitabilitatea, pentru a accesa progresul tehnologic și inovația, pentru a dezvolta produse sau pentru a obține pur și simplu dividende.

Considerând cazul României, în calitate de economie emergentă, prezentul articol are ca obiectiv principal identificarea factorilor de influență a comportamentului achizitorilor care cumpără titluri în

capitalul firmelor cotate la Bursa de Valori București, fără a intenționa să controleze companiile țintă vizate. De asemenea, este analizată intenția acestora de a prefera companiile *blue chip* în defavoarea celorlalte. Ca factori de influență, am avut în vedere performanța companiilor țintă (reflectedă în rentabilitatea financiară și în capitalizarea bursieră), dar și opinia de audit asupra situațiilor financiare anuale ale acestora.

Rezultatele obținute în studiu arată faptul că performanța financiară influențează negativ și semnificativ cota achiziționată în compania țintă, în condițiile unei opinii fără rezerve a auditorului. Considerând a doua parte a studiului, achizitorii cumpără cote mici în *companiile blue chip* care prezintă performanță bună, financiară și la nivelul pieței de capital. Prin urmare, intenția de îmbunătățire a fluxurilor de trezorerie este corelată cu investiția în companii profitabile, în timp ce cotele ridicate sunt achiziționate în companii neauditate, pentru care considerăm că există intenția de păstrare pe termen mediu și lung.

2. Trecerea în revistă a literaturii de specialitate

Ca rezultat al istoriei sale de 30 de ani în a fi o economie de piață liberă, România este considerată de mulți autori (Albu și Albu, 2012; Filip, 2010; Albu și colab., 2013), precum și de instituțiile financiare (FMI, 2019) o economie emergentă. România este o țară care a parcurs mai multe etape pentru a atinge, în septembrie 2020, statutul de economie emergentă secundară, acordat de FTSE Russell (FTSE Russell, 2020; Dicu și colab., 2019), în ciuda evoluției sale controversate și a diferitelor metode de privatizare propuse de guvernul român, care au stimulat controlul extern corporativ ca nicăieri altundeva în Europa Centrală și de Est (Pop, 2006).

Controlul extern corporativ (engl. *market for corporate control*) este o teorie specifică fuziunilor și achizițiilor, care consideră că dacă proprietarul unei companii nu este capabil să aducă valoare adăugată afacerii, atunci activele generează beneficii economice sub nivelul standard, afacerea tinde să fie subevaluată și, în cele din urmă, devine o companie țintă (Robins și Wiersema, 1995). Un exemplu în

acest sens este cazul OMV, care a finalizat, pe 14 decembrie 2004, preluarea pachetului de acțiuni reprezentând 51% din capitalul social al Petrom. Compania austriacă a plătit Ministerului Economiei și Comerțului din România suma de 669 milioane euro pentru achiziția directă a unui pachet de 33,34% din acțiunile Petrom și a participat cu alte 830 milioane euro la operațiunea de majorare a capitalului social prin care a dobândit participația majoritară. După finalizarea transferului a 51% din acțiuni către OMV, participația Ministerului Economiei și Comerțului a fost diminuată de la circa 93% la 40,74%. Banca Europeană pentru Investiții și Dezvoltare a devenit, de asemenea, acționar al Petrom, cu un pachet de 2,03%, prin conversia unei sume de 73 de milioane de dolari dintr-un credit acordat companiei românești.

Având în vedere evoluția României după căderea comunismului în 1989, aceasta s-a caracterizat în principal printr-o rată a inflației foarte mare (256% în 1993) (Banca Mondială, 2019). Anii 2000 au fost influențați de aderarea la NATO în 2004 și de aderarea la Uniunea Europeană în 2007. După o creștere anuală robustă a PIB-ului de 21,64% în perioada 2000-2005 și o creștere majoră în anul aderării la UE de 42,42%, efectele crizei economice mondiale au început să se manifeste și în România, ducând la scăderea PIB în 2009 (19,19%) și din nou în 2010 (3,45%).

În ultimii ani, PIB-ul României a înregistrat o creștere constantă (Banca Mondială, 2019). În 2020, conform Indicelui libertății economice, România ocupa locul 38 în lume, cu un scor de 69,7, fiind plasată între Cipru (o economie în mare parte liberă cu un scor de 70,1) și Kazahstan (considerată, de asemenea, o economie moderat liberă, cu un scor de 69,6 puncte). În 2021, România a căzut pe locul 43, cu un scor de 69,5, situându-se între Tailanda (scor 69,7) și Uruguay (scor 69,3).

Unul dintre simbolurile economiei de piață este Bursa de Valori București, după redeschiderea sa la 21 aprilie 1995. De atunci, a ajuns la un număr de 84 de companii listate pe marca principală, 281 listate pe piața alternativă AeRO (*Alternative Exchange in Romania*) și 15 companii listate la SMT International, dedicate instrumentelor financiare admise la tranzacționare pe o piață reglementată sau pe o piață echivalentă cu o piață reglementată, într-o țară

terță (BVB, 2021). Multe dintre acestea s-au implicat în achiziții, ca ținte sau achizitori. Dintre ele, achizițiile care nu au condus la controlul companiilor țintă sunt în centrul studiului nostru.

Există literatură cu privire la motivele pentru care are loc o fuziune sau o achiziție (Calipha și colab., 2010; Nguyen și colab., 2013). Atunci când se discută fuziunile sau achiziția unei participații care conduce la controlul companiei țintă, motivele pot fi reduse la trei aspecte principale care caracterizează aceste operațiuni de creștere anorganică: sinergie, agenție și reputația managementului (Seth și colab., 2000; Hayward și Hambrick, 1997; Berkovitch și Narayanan, 1993). Atunci când cercetările se concentrează asupra achizițiilor care nu conduc la control, motivele care determină achizitorii să cumpere cote de capital care nu le permit să preia companiile țintă sunt legate de partajarea profitabilității companiei achiziționate, de partajarea tehnologiei sau de dezvoltarea de produse comune (Nain și Wang, 2018). Folosite în scopul îmbunătățirii eficienței operaționale, achizițiile care nu conduc la controlul companiei țintă pot duce la reducerea costurilor, la atenuarea constrângerilor financiare și la facilitarea activităților inovatoare (Fee și colab., 2006).

Referitor la motivele invocate de companiile achiziitoare pentru a se implica în F&A, numeroase cercetări empirice au încercat să identifice factori externi, legați de sector și mediu, precum și factori interni, legați de companiile implicate în proces, care influențează diferite aspecte ale F&A. Factorii externi sunt de obicei legați de fuziunile și achizițiile transfrontaliere și includ influența calității mediului juridic și instituțional și a capitalizării pieței asupra fluxurilor de F&A (Hyun și Kim, 2010), amploarea pieței bursiere și a guvernantei corporative (Chen și colab., 2009), influența pozitivă și semnificativă a PIB-ului pe cap de locuitor, a distanței geografice relative și a PIB-ului (Byun și colab., 2013), oferta monetară largă, prețurile acțiunilor și rata de schimb efectivă (Boateng și colab., 2014). Factorii de mediu economici, legali, instituționali dintr-o țară influențează în principal fluxurile de F&A, în interior și în exterior, dar nu explică un comportament specific al achizitorilor sau al companiilor țintă, în ceea ce privește prețul tranzacției, volumul investiției, metoda de plată aleasă și așa mai departe.

Factorii specifici firmei includ, printre altele, constrângerile financiare ale companiei țintă (Chen și colab., 2009),

legătura tehnologică și de piață între companiile implicate (Cassiman și colab., 2005; Hussinger, 2010), informațiile financiare (Kiyamaz și Baker, 2008), abordarea durabilă (Hu și colab., 2020; Sarabia și colab., 2019) etc. Lucrările științifice recente sunt, de asemenea, orientate, uneori, și pe conexiunea dintre fuziuni și procedurile contabile conexe (Sedláček, Křizová, Hyblová, 2012).

3. Ipoteza generală de cercetare și ipotezele de lucru propuse spre testare și validare

Pornind de la cele prezentate în literatura de specialitate de profil, studiul nostru își propune să testeze și să valideze următoarele ipoteze:

Ipoteza generală de cercetare: *Opinia din raportul auditorului influențează semnificativ deciziile strategice ale investitorilor în cadrul operațiunilor de tranzacționare a acțiunilor companiilor listate pe piața de capital reglementată.*

Având în vedere această ipoteză generală, în studiu se consideră următoarele două ipoteze de lucru:

Ipoteza de lucru 1: *Opinia din raportul de audit însoțește conținutul informațional al situațiilor financiare în fundamentarea deciziilor investitorilor privind cota de capital achiziționată în companiile țintă listate pe piața de capital reglementată.*

Ipoteza de lucru 2: *Opinia din raportul de audit însoțește conținutul informațional al situațiilor financiare în influențarea probabilității de achiziție de către investitori a acțiunilor companiilor listate pe piața de capital reglementată din categoria blue chip.*

Ipotezele vor fi testate și validate pe baza analizei datelor colectate utilizând SPSS 25.0.

4. Metodologia cercetării

Pentru a testa și a valida ipotezele de cercetare propuse, studiul urmează un demers pozitivist, de tip logic. Astfel, se pornește de la populația studiată și se argumentează eșantionul analizat, iar cu ajutorul metodelor statistice avansate de analiză a datelor sunt estimați parametrii modelelor de regresie propuse în studiu. Pentru a valida ipotezele de cercetare propuse se vor folosi modelele liniare generalizate, regresia logistică, ANOVA (Grosu și colab, 2015; Jaba, 2002; Jaba și colab., 2012; Robu, 2012).

4.1. Populația țintă și eșantionul analizat

Pentru testarea și validarea ipotezelor de cercetare, populația studiată este reprezentată de firmele cotate la Bursa de Valori București, pentru care au fost urmărite în perioada 2010-2019 operațiunile de fuziuni și achiziții, respectiv un număr de 710 de F&A. În studiu au fost incluse doar tranzacțiile care cuprind o companie achiziitoare și una țintă, cea din urmă fiind localizată în România și cotelă la Bursa de Valori București.

4.2. Modele propuse spre analiză, variabilele utilizate și sursa datelor

În studiu este analizată o serie de factori care influențează cota din capital achiziționată de o companie achiziitoare în compania țintă, precum și decizia de a investi în companiile blue chip, considerând investițiile în companiile cotate la Bursa de Valori București, pentru perioada 2010-2019.

Variabilele propuse sunt prezentate în **Tabelul nr. 1**.

Tabelul nr. 1. Variabilele propuse spre analiză			
Simbol	Reprezentare	Descriere	Explicație
Cota de capital (S)	%	Variabila dependentă	Cota de capital reprezintă procentajul achiziționat în compania țintă cotelă la Bursa de Valori București.
Rentabilitatea financiară (ROE)	%	Variabilă independentă/ numerică	Rata rentabilității financiare este calculată ca raport între profitul net și capitalurile proprii ale companiei țintă.
Capitalizarea bursieră (Mkt)	Numeric	Variabilă independentă/numerică	Valoarea companiei țintă pe piața de capital, proporțională cu cota de capital achiziționată în tranzacție.
Opinia de audit (Audit)	1. Opinie cu rezerve 2. Opinie fără rezerve 3. Companie neauditată	Variabilă independentă/nominală	Opinia de audit emisă pentru situațiile financiare anuale ale companiei țintă, conform reglementărilor legale în vigoare.
Categorie companie (Blue_chip)	1. Blue chip 2. Non blue chip	Variabilă independentă/nominală	Companiile considerate de top, care sunt cele mai solide, mai eficiente și mai stabile de pe piață.

Sursa: Reprezentarea proprie a autorilor.

Pentru prima ipoteză de lucru, modelul ia în considerare factorii Cota de capital (S), ca variabilă dependentă, și Rata rentabilității financiare (ROE), Capitalizarea bursieră (Mkt) și Opinia de audit ($Audit$), ca *predictori*. Deoarece intenționăm să vedem dacă predictorii au o influență semnificativă în estimarea cotei de capital achiziționate în compania țintă, considerăm modelul prevăzut în Ec. (1):

$$S = \beta_0 + \beta_1 \cdot Audit + \beta_2 \cdot ROE + \beta_3 \cdot Mkt + \varepsilon \quad (1)$$

unde,

S reprezintă cota de capital achiziționată de investitor în compania țintă cotate la Bursa de Valori București;

$\beta_i, i = 0, \dots, 3$ reprezintă parametrii modelului de regresie;

ε reprezintă componenta eroare.

Pentru cea de-a doua ipoteză de lucru, luăm în considerare probabilitatea achizițiilor de la Bursa de Valori București de a investi în companii blue chip, ceea ce ne va ajuta să testăm și să validăm

ipoteza conform căreia predictorii considerați în modelul anterior influențează alegerea unui anumit tip de companie țintă, așa cum se poate observa în Ec. (2):

$$\ln(p/1-p) = \gamma_0 + \gamma_1 \cdot Audit + \gamma_2 \cdot ROE + \gamma_3 \cdot Mkt + \varepsilon \quad (2)$$

unde,

p reprezintă probabilitatea ca investitorul să aleagă să investească în acțiunile unei companii cotate pe piața reglementată, din categoria *blue chip*, iar $(1-p)$ reprezintă diferența, adică probabilitatea ca investitorul să nu aleagă să investească în acțiunile unei companii cotate pe piața reglementată;

$\gamma_i, i = 0, \dots, 3$ reprezintă parametrii modelului de regresie;

iar ε reprezintă componenta eroare.

Cel de-al treilea model propus utilizează *regresia logistică* și interacțiunile dintre variabila categorială *Audit* și ceilalți factori de influență:

$$\ln(p/1-p) = \theta_0 + \theta_1 \cdot Audit + \theta_2 \cdot ROE + \theta_3 \cdot Mkt + \theta_4 \cdot Audit \cdot ROE + \theta_5 \cdot Audit \cdot Mkt + \varepsilon \quad (3)$$

Pentru perioada analizată, datele privind fuziunile și achizițiile au fost colectate din două baze de date, respectiv din baza de date Zephyr (țara companiei țintă, țara companiei achizitoare, valoarea tranzacției, codul primar al NACE Rev.2 pentru ambele companii vizate și a celei care achiziționează), iar informațiile financiare au fost colectate din baza de date Orbis (capitaluri proprii, capitalizarea bursieră, rentabilitatea financiară, opinia de audit).

5. Rezultate și discuții

În urma analizei datelor colectate la nivelul eșantionului propus, în studiu este prezentată o serie de statistici descriptive pentru variabilele analizate (pe total și pe categorii considerate în analiză), rezultatele ANOVA pentru cota de capital în funcție de variabila *Audit*, precum și estimările parametrilor modelelor de regresie propuse.

În **Tabelul nr. 2** sunt prezentate o serie de statistici descriptive privind eșantionul considerat pentru testarea ipotezelor de lucru.

Tabelul nr. 2. Statistica descriptivă a eșantionului de lucru – variabile numerice

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
S	,03	21,20	3,2933	5,78432	2,084	,092	3,311	,183
ROE	-15,30	21,20	7,3612	7,36654	-,371	,092	,021	,183
Mkt	,03	708,54	139,8276	130,36818	1,663	,092	3,384	,183

Sursa: Prelucrare proprie utilizând SPSS 25.0.

Conform informațiilor din **Tabelul nr. 2**, investiția cea mai redusă este de 0,03% din capitalul companiei țintă, iar maximum este de 21,20%. De asemenea, se remarcă existența unor valori negative pentru variabila ROE, ceea ce semnifică faptul că există companii țintă, cotate la BVB,

care se dovedesc ineficiente în utilizarea capitalurilor proprii cu scopul de a înregistra profit.

În **Tabelul nr. 3** este prezentată situația descriptivă a companiilor țintă, considerând opinia de audit asupra situațiilor financiare anuale sau absența acesteia.

Tabelul nr. 3. Statistica descriptivă a eșantionului de lucru – variabile categoriale

Audit	Medie	Std. Deviation	N
Opinie cu rezerve	5,2310	7,01864	7 (1%)
Opinie fără rezerve	2,5517	5,06878	615 (86,6%)
Companie neauditată	8,3222	7,62716	88(12,4%)
Total	3,2933	5,78432	710 (100%)

Sursa: Prelucrare proprie utilizând SPSS 25.0.

Referitor la situația companiilor țintă, luând în calcul opinia de audit sau absența acesteia, observăm că majoritatea covârșitoare a acestora prezintă opinie de audit fără rezerve (615 companii, reprezentând 86,6% din eșantion). Numărul companiilor pentru care opinia exprimată de auditor, referitor la situațiile financiare anuale, a fost cu rezerve este de doar 7 (reprezentând 1% din eșantion). De asemenea, există și 88 companii neauditate, cotate pe piața alternativă AeRo, reprezentând 12,4% din eșantion.

Rezultatele ANOVA prezintă testarea existenței unor diferențe semnificative între mediile *cotelor de capital achiziționate* pe categorii, în funcție de variabila categorială *Audit*, utilizând testul post hoc LSD (Jaba, 2002). Prezentate în **Tabelul nr. 3**, rezultatele indică o diferență semnificativă între mediile cotelor de capital achiziționate în companiile țintă, luând în considerare opinia de audit referitoare la situațiile financiare ale companiilor țintă cotate la Bursa de Valori București.

Tabelul nr. 4. Rezultatele ANOVA, considerând cota achiziționată și opinia de audit

(I) Audit	(J) Audit	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Opinie cu rezerve	Opinie fără rezerve	2,67929	2,07811	,198	-1,4007	6,7593
	Companie neauditată	-3,09125	2,14700	,150	-7,3065	1,1240
Opinie fără rezerve	Opinie cu rezerve	-2,67929	2,07811	,198	-6,7593	1,4007
	Companie neauditată	-5,77054*	,62310	,000	-6,9939	-4,5472

*. Semnificativă la nivel 0.01.

Sursa: Prelucrare proprie utilizând SPSS 25.0.

Pe baza rezultatelor obținute în urma ANOVA din **Tabelul nr. 4** observăm că există o diferență semnificativă între cotele de capital achiziționate în companiile neauditate, comparativ cu cele achiziționate în companii pentru care opinia de audit asupra situațiilor financiare anuale a fost fără rezerve. Companiile achiziționate cumpără cote mai mari în companiile neauditate,

comparativ cu cele care au situațiile financiare anuale corecte (sig. = 0,000), ceea ce semnifică faptul că achizitorii sunt interesați în corectitudinea datelor publicate în situațiile financiare anuale în situația în care doresc să-și îmbunătățească fluxurile de numerar. În cazul în care cumpără cote mai ridicate, nu sunt interesați ca societatea să fie auditată.

Tabelul nr. 5. Parametrii estimați pentru modelul din ecuația (1)

Parametri	B	Std. Error	t	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Constanta	9,430	,561	16,820	,000	8,329	10,530
[Audit = Opinie cu rezerve]	-4,732	2,031	-2,330	,020	-8,721	-,744
[Audit = Opinie fără rezerve]	-4,192	,613	-6,843	,000	-5,394	-2,989
[Audit = Companie neauditată]	0 ^a	.	.	.	.	.
ROE	-,212	,028	-7,646	,000	-,267	-,158
Mkt	-,006	,002	-4,071	,000	-,009	-,003

Audit = Companie neauditată este categoria de referință
R Squared = 0,213

Sursa: Prelucrare proprie utilizând SPSS 25.0.

Considerând parametrii din **Tabelul nr. 5**, observăm că toți predictorii au o influență semnificativă asupra cotei de capital achiziționate în compania țintă. Rezultatele arată că achizitorii cumpără cote mai mari în companiile neauditare, comparativ cu cele auditate. Acest aspect subliniază faptul că investitorii care cumpără cote de capital la Bursa de Valori București și au în vedere siguranța investiției vor lua în considerare opinia auditorului asupra situațiilor

financiare anuale emise de compania țintă. De asemenea, achizitorii au în vedere performanța companiei țintă în cazul cotelor reduse, deoarece sunt interesați în îmbunătățirea fluxurilor de trezorerie. În cazul achiziției de cote ridicate, intenția este de cumulare a unei cote de capital semnificative. Prin urmare, în acest caz, intenția de preluare primează în fața performanței, fie ea financiară sau manifestată pe piața de capital.

Tabelul nr. 6. Parametrii estimați pentru modelul din ecuația (2)

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Audit = Companie neauditată			39,534	2	,000	
Audit = Opinie cu rezerve	6,369	1,296	24,154	1	,000	583,726
Audit = Opinie fără rezerve	3,596	,622	33,475	1	,000	36,461
ROE	,072	,013	29,855	1	,000	1,075
Mkt	,006	,001	39,258	1	,000	1,006
Constanta (pentru categoria Companie neauditată)	-4,406	,639	47,487	1	,000	,012

a. Variabile considerate în etapa 1: Audit, ROE, Mkt.
b. Cox & Snell R Square = 0,287

Sursa: Prelucrare proprie utilizând SPSS 25.0.

Datele prezentate în **Tabelul nr. 6** reflectă faptul că, în alegerea unei companii blue chip, predictorii considerați au influență pozitivă și semnificativă. Astfel, probabilitatea achizitorilor de a investi într-o companie blue chip este influențată pozitiv de existența unui raport de audit, dar și de performanța financiară și de pe

pieța de capital a companiilor țintă. Intenția de a investi în companii blue chip nu este însoțită de intenția de preluare sau de influențare a activității acestora, ci de obiectivul de a îmbunătăți fluxurile de numerar ale companiei achiziționate, ca rezultat al încasării de dividende sau al tranzacțiilor speculative desfășurate pe piața reglementată.

Tabelul nr. 7. Parametrii estimați pentru modelul din ecuația (3)

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Audit = Companie neauditată			12,657	2	,002	
Audit = Opinie cu rezerve	22,519	10765,528	,000	1	,998	6026556763,166
Audit = Opinie fără rezerve	2,575	,724	12,657	1	,000	13,128
ROE	-,088	,106	,688	1	,407	,916
Mkt	,005	,006	,808	1	,369	1,005
Audit = Companie neauditată * ROE			2,408	2	,300	
Audit = Opinie cu rezerve * ROE	-8,101	2645,856	,000	1	,998	,000
Audit = Opinie fără rezerve * ROE	,167	,107	2,408	1	,121*	1,181
Audit = Companie neauditată * Mkt			,048	2	,976	
Audit = Opinie cu rezerve * Mkt	-,004	192,923	,000	1	1,000	,996
Audit = Opinie fără rezerve * Mkt	,001	,006	,048	1	,826	1,001
Constanta	-3,461	,702	24,332	1	,000	,031

a. Variabile considerate în etapa 1: Audit, ROE, Mkt, Audit * ROE, Audit * Mkt.

b. Cox & Snell R Square = 0,299

c. * significant for a 0,15 risk level

Sursa: Prelucrare proprie utilizând SPSS 25.0.

Considerând influența combinată a predictorilor luați în considerare, observăm o schimbare în influența performanței financiare asupra probabilității de alegere a unei companii blue chip, comparativ cu celelalte companii. În cazul în care compania țintă dovedește ineficiență în utilizarea capitalurilor proprii, atunci pierderea are o influență negativă în probabilitatea alegerii unei investiții în companiile cel mai bine cotate pe piața de capital din România.

Concluzii

Companiile achiziitoare, care se implică în achiziții la Bursa de Valori București, manifestă un comportament dictat de două direcții de acțiune. Pe de o parte, achiziționează cote ridicate din companiile țintă, preferând companiile care nu sunt auditate. În opinia noastră, acest fapt conduce la concluzia că intenția este de investiție pe termen lung și de influențare a activității companiei achiziționate. Faptul că achizitorii nu sunt interesați de existența unui raport de audit denotă că nu îi interesează calitatea informației raportate de compania țintă, ci obiectul de activitate al acesteia și modul în care activele și activitatea acesteia pot influența, în viitor, situația financiară a companiei achiziționate. În acest sens, avem în vedere studii viitoare care să urmărească influența obiectului de

activitate și relaționarea acestuia cu cel al societății achiziționate asupra cotei de capital achiziționate pe piața reglementată din România.

Pe de altă parte, sunt achiziționate cote de capital reduse în companii care manifestă o performanță financiară și pe piața de capital ridicate. Dovadă în acest sens stau rata rentabilității financiare și capitalizarea bursieră, care influențează semnificativ, dar și negativ cota de capital cumpărată în companiile țintă cotate la Bursa de valori București. De asemenea, rezultatele studiului arată faptul că opinia de audit, fie ea cu rezerve sau fără rezerve, influențează pozitiv opțiunea pentru companii blue chip, dar doar opinia fără rezerve are o influență pozitivă și semnificativă în acest sens. În cazul în care considerăm influența combinată a predictorilor, observăm că rentabilitatea financiară are o influență pozitivă asupra deciziei de a investi într-o companie blue chip, în condițiile în care opinia asupra situațiilor financiare anuale este fără rezerve.

În concluzie, comportamentul achizitorilor la Bursa de Valori București este orientat fie spre a cumpăra titluri în companiile țintă neauditate, cu scopul de a le păstra, fie de a investi în companiile auditate, cu scopul de a-și

îmbunătăți fluxurile de trezorerie, prin dividende sau acțiuni speculative.

Ca direcții de cercetare viitoare, avem în vedere analiza influenței obiectului de activitate al celor două companii implicate, pentru a concluziona dacă acesta are sau nu impact semnificativ asupra deciziei de investiții a

companiilor achizitoare, care se implică în achiziții la Bursa de Valori București.

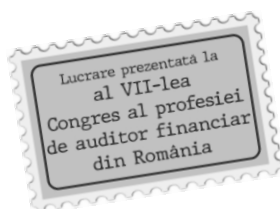
Mulțumiri: Această lucrare a fost susținută de un grant al Ministerului Educației și Cercetării din România, CNCS – UEFISCDI, numărul proiectului PN-III-P1-1.1-TE-2019-1642, în cadrul PNCDI III.

BIBLIOGRAFIE

1. Aevoae, G.M., Dicu, R.M., Mardiros, D.N. (2019): The Innovation Perspective of the Acquirers: Empirical Evidence Regarding Patent-Driven M&As, *Review of Economic and Business Studies*, 12(2), pp. 57-78.
2. Albu, C.N., Albu, N., Pali-Pista, S.F., Gîrbină, M.M., Selimoglu, S.K., Kovács, D.M., Lukács, J., Muhl, G., Müllerová, L., Paseková, M., Arsoy, A.P., Sipahl, B., Strouhal, J. (2013): Implementation of IFRS for SMEs in Emerging Economies: Stakeholder Perceptions in the Czech Republic, Hungary, Romania and Turkey, *Journal of International Financial Management & Accounting*, 24(2), pp. 140-175.
3. Albu, N., Albu, C.N. (2012): International Financial Reporting Standards in an Emerging Economy: Lessons from Romania, *Australian Accounting Review*, 22(4), pp. 341-352.
4. Berkovitch, E., Narayanan, M.P. (1993): Motives for Takeovers: An Empirical Investigation, *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 28(3), pp. 347-362.
5. Boateng, A., Hua, X., Uddin, M., Du, M. (2014): Home country macroeconomic factors on outward cross-border mergers and acquisitions: Evidence from the UK, *Research in International Business and Finance*, 30, pp. 202-216.
6. Bucharest Stock Exchange (2020): Acțiuni. Disponibil online la <http://bvb.ro/FinancialInstruments/Markets/Shares>, accesat pe 21 iulie, 2021.
7. Byun, H., Hadlock, H., Park, C. (2012): Assessing Factors Affecting M&As Versus Greenfield FDI in Emerging Countries, in: *Asian Development Bank Economics Working Paper Series No. 293*. disponibil la: SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2198156>
8. Caiazza, R., Very, P., Ferrara, G. (2015): New Geography of M&As: A Framing Device of Firms' Strategies, *Thunderbird International Business Review*, 59(25), pp. 243-250.
9. Calipha, R., Tarba, S., Brock, D. (2010): *Mergers and acquisitions: A review of phases, motives, and success factors*, in Cooper, C.L., Finkelstein, S. (ed.): *Advances in Mergers & Acquisitions*, Bingley: Emerald Group Publishing Limited, pp. 1-24.
10. Cassiman, B., Colombo, M.G., Garrone, P., Veugelers, R. (2005): The impact of M&A on the R&D process, *Research Policy*, 34(2), pp. 195-220.
11. Chen, Y.R., Huang, Y.L., Chen, C.N. (2009): Financing Constraints, Ownership Control, and Cross-Border M&As: Evidence from Nine East Asian Economies, *Corporate Governance: An International Review*, 17(6), pp. 665-680.
12. Cheng, C., Yang, M. (2017): Enhancing performance of cross-border mergers and acquisitions in developed markets: The role of business ties and technological innovation capability, *Journal of Business Research*, 81, pp. 107-117.
13. Dicu, R.M., Toma, C., Aevoae, G.M., Mardiros, D.N. (2019): The influence of deal value's determinants in mergers and acquisitions with community dimension: Some empirical evidence from the European Union, *Transformations in Business & Economics*, 18(2A), pp. 510-530.
14. Fee, C.E., Hadlock, C.J., Thomas, S. (2006): Corporate Equity Ownership and the Governance of Product Market Relationships, *The Journal of Finance*, 61(3), pp. 1217-1251.
15. Filip, A. (2010): IFRS and the value relevance of earnings: evidence from the emerging market of

- Romania, *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, 6(2/3), pp. 191-223.
16. FTSE Russell (2020): Reclassification of Romania to Secondary Emerging Market Status, disponibil online la https://research.ftserussell.com/products/downloads/FTSE_FAQDocumentRomania.pdf, accesat în 10 iulie, 2021.
17. Grosu, M., Robu, I.B., Istrate, C. (2015): Studiu explorator privind impactul IFRS asupra opiniei de audit în cazul firmelor românești cotate, *Audit Financiar*, 13(7), pp. 3-15
18. Hayward, M.L.A., Hambrick, D.C. (1997): Explaining the Premiums Paid for Large Acquisitions: Evidence of CEO Hubris, *Administrative Science Quarterly*, 42(1), pp. 103-127.
19. Hoskisson, R.E., Eden, L., Lau, C.M., Wright, M. (2000): Strategy in Emerging Economies, *Academy of Management Journal*, 43(3), pp. 249-267.
20. Hu, X., Yin, X., Jin, Z., Li, J. (2020): How Do International M&As Affect Rival Firm's Sustainable Performance? – Empirical Evidence from an Emerging Market, *Sustainability*, 12(4), pp. 1318-1327.
21. Hussinger, K. (2010): On the importance of technological relatedness: SMEs versus large acquisition targets, *Technovation*, 30(1), pp. 57-64.
22. Hyun, H.J., Kim, H.H. (2010): The Determinants of Cross-border M&As: The Role of Institutions and Financial Development in the Gravity Model, *World Economy*, 33(2), pp. 292-310.
23. Jaba, E. (2002): Statistică, ediția a 3-a, *Editura Economică*, București
24. Jaba, E., Robu, I.-B., Bălan, C.-B., Robu, M.-A. (2012): Folosirea metodei ANOVA pentru obținerea probelor de audit cu privire la efectul domeniului de activitate asupra variației indicatorilor poziției și performanței financiare, *Audit Financiar*, 10(8), pp. 3-12
25. Kiyamaz, H., Baker, H.K. (2008): Short-Term Performance, Industry Effects, and Motives: Evidence from Large M&As, *Quarterly Journal of Finance and Accounting*, 47(2), pp. 17-44.
26. Lin, Z., Peng, M.W., Yang, H., Sun, S.L. (2009): How do networks and learning drive M&As? An institutional comparison between China and the United States, *Strategic Management Journal*, 30(10), pp. 1113-1132.
27. Lucas, R. (1990): Why doesn't capital flow from rich to poor countries?, *The American Economic Review*, 80(2), pp. 92-96.
28. Nain, A., Wang, Y. (2018): The Product Market Impact of Minority Stake Acquisitions, *Management Science*, 64(2), pp. 825-844.
29. Nguyen, H.T., Yung, K., Sun, Q. (2012): Motives for Mergers and Acquisitions: Ex-Post Market Evidence from the US, *Journal of Business Finance & Accounting*, 39(9-10), pp. 1357-1375.
30. Pop, D. (2006): M&A market in transitions economies: Evidence from Romania, *Emerging Markets Review*, 7(3), pp. 244-260.
31. Robins, J., Wiersema, M.F. (1995): A resource-based approach to the multi-business firm: empirical analysis of portfolio interrelationships and corporate financial performance, *Strategic Management Journal*, Vol. 16, Issue 4, pp. 277-299
32. Robu, I.-B. (2012): O perspectivă financiară asupra triumfului fraudei, *Audit Financiar*, 10(1), pp. 12-23
33. Sarabia, M., Crecente, F., Castaño, R. (2019): Why Do Sustainable Mergers Fail to Manage Entrepreneurship?, *Sustainability*, 11(2), pp. 525-534.
34. Sedláček, J., Křížová, Z., Hýblová, E. (2012): Comparison of accounting methods for business combinations, *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 60(2), pp. 315-324.
35. Seth, A., Song, K.P., Pettit, R. (2000): Synergy, Managerialism or Hubris? An Empirical Examination of Motives for Foreign Acquisitions of U.S. Firms, *Journal of International Business Studies*, 31(3), pp. 387-405.
36. Valdóne, D., Frigerio, M., Clo, S. (2020): Contemporary development financial institutions in Europe, in Bernier, L., Florio, M., Bance, P. (eds.):

The Routledge Handbook of State-Owned Enterprises, <i>London: Routledge</i>, pp. 390-412. 37. World Bank (2019): GDP Growth, disponibil online la https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG, accesat în 10 iulie, 2021. 38. Yang, M., Deng, P. (2015): Cross-Border M&As by Chinese Companies in Advanced Countries:	Antecedents and Implications, <i>Thunderbird International Business Review</i>, 59(3), pp. 263-280. 39. Zhou, C., Xie, J., Wang, Q. (2016): Failure to Complete Cross-Border M&As: "To" vs. "From" Emerging Markets, <i>Journal of International Business Studies</i>, 47(9), pp. 1077-1105.

Digitalizarea în profesia contabilă și de audit prin sisteme informatică de tip ERP

Prof. univ. dr. Bogdan-Ștefan IONESCU,
Academia de Studii Economice din București,
departamentul de Informatică de gestiune,
e-mail: bogdan.ionescu@cig.ase.ro

Drd. Laura-Eugenia-Lavinia BARNA,
Academia de Studii Economice din București,
e-mail: barnalaura15@stud.ase.ro

Rezumat

Obiectivul acestei lucrări este de a observa posibilitatea de digitalizare a profesiei contabile și de audit prin implementarea sistemelor informatice de tip ERP, ca urmare a schimbărilor masive ale tehnologiei de-a lungul timpului. Scopul acestei lucrări este de a aduce un plus de valoare literaturii de specialitate, având în vedere aspectele pozitive sau negative ale digitalizării profesiei contabile și de audit utilizând sisteme informatice de tip ERP.

Sistemele informatice de tip ERP au un rol primordial în gestionarea și desfășurarea activității contabile și de audit, oferind suport profesioniștilor contabili și auditorilor.

Metoda de cercetare utilizată pentru a identifica posibilitatea de digitalizare a profesiei contabile și de audit prin sisteme informatice de tip ERP se bazează pe analiza arhivei (de revizuire a literaturii de specialitate), culegând datele și informațiile din articole selectate din diferite baze de date.

În urma studiului, autorii au ajuns la concluzia că profesia contabilă și de audit poate fi digitalizată prin utilizarea sistemelor informatice de tip ERP, deoarece permite automatizarea unui număr foarte mare de sarcini, iar informațiile prelucrate cu aceste sisteme sunt mult mai transparente și mai corecte.

Cuvinte cheie: digitalizare, sisteme ERP, profesia contabilă, audit, control intern

Clasificare JEL: M15, M40, M41, M42

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Ionescu, B.-Ș., Barna, L.-E.-L. (2021), Digitalization in the Accounting and Auditing Profession through ERP Systems, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp. 769-778, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/027

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/027>

Data primirii articolului: 30.07.2021

Data revizuirii: 6.08.2021

Data acceptării: 26.08.2021

Introducere

Sistemele informatice au evoluat foarte repede într-un interval scurt de timp, devenind primordiale în desfășurarea activităților zilnice ale profesioniștilor contabili și auditorilor. Astfel, companiile au început să implementeze într-un număr foarte mare aceste sisteme cu scopul de a-și îmbunătăți considerabil activitatea desfășurată. Datorită progresului tehnologic, profesiile contabile și de audit au fost nevoite să se adapteze rapid alternativelor tehnologice. Conform studiului realizat de Market Intelligence and Consulting Institute (2009, citat de Chang ș.a., 2014) s-a constatat că cele mai multe companii care au implementat sisteme ERP sunt de dimensiuni mari, deoarece activitățile desfășurate de aceste companii sunt mult mai numeroase, iar posibilitățile de implementare a acestor sisteme sunt mult mai mari din punct de vedere financiar.

Decizia organizației de a implementa aceste sisteme ERP depinde foarte mult de „posibilitatea de satisfacere a obiectivelor organizației în timp real” (Galani, Gravas și Stavropoulos, 2010), asigurându-se că informațiile prezentate sunt corecte și complete. Sistemele ERP au rolul de a influența semnificativ performanța și strategia companiei prin intermediul digitalizării unui număr cât mai mare de activități (Hietala și Păivărinta, 2021), precum și avantajele și dezavantajele oferite de procesarea datelor cu aceste sisteme ERP (date corecte și complete, transparența datelor, eficiență și eficacitate sporită, deoarece toate datele sunt stocate într-o singură bază de date). Toate datele procesate pot fi diseminate mult mai ușor între departamentele companiei, oferind „o imagine corectă și completă asupra situației organizației” (Kanellou și Spathis, 2013). Scopul principal al lucrării este de a pune în valoare aspectele pozitive și negative ale digitalizării profesiei contabile și de audit utilizând sisteme informatice de tip ERP, precum și poziția și rolul profesionistului contabil în cadrul companiei în era digitalizării tehnologice.

Prin termenul de digitalizare se înțelege „utilizarea unor noi tehnologii, robotizarea, servicii de cloud, sisteme inteligente și Big Data care au pătruns cu rapiditate în zona contabilă” (Boghian și Socoliu, 2020)

și au contribuit în principal la creșterea eficienței activității desfășurate de companii și a acurateții datelor prelucrate cu acest sistem informatic de tip ERP.

Folosirea sistemelor ERP conduce la digitalizarea unui număr cât mai mare de activități. Astfel, profesioniștii contabili „sunt mai puțin implicați în prelucrarea manuală a datelor” (Rodriguez și Spraakman, 2012), permițând organizațiilor să realizeze diferite analize pe baza datelor prelucrate cu aceste sisteme și minimizând considerabil eventualele erori umane.

Prezentul articol este structurat în 4 părți: o secțiune de revizuire a literaturii de specialitate, unde autorii au prezentat principalele concepte specifice temei lucrării, o secțiune privind motivarea alegerii metodei de cercetare prin intermediul căreia a fost prezentată modalitatea de culegere a informațiilor și a datelor relevante, o secțiune de analiză a datelor culese și o secțiune în care au fost prezentate principalele concluzii ale lucrării și câteva direcții privind cercetările viitoare.

1. Revizuirea literaturii de specialitate

Sistemele ERP au evoluat de-a lungul timpului, îmbunătățindu-și continuu funcțiile, asigurând o prelucrare corectă și completă a informațiilor introduse de utilizatori (Seethamraju și Sundar, 2013). Totodată, această evoluție a sistemelor ERP în rândul contabililor și auditorilor se datorează și faptului că „foarte mulți clienți din domeniul afacerilor” apelează la aceste sisteme ERP, deoarece încorporează un număr foarte mare de funcții. Aceste sisteme care evoluează în mod continuu pot schimba substanțial mediul și practica contabilă, astfel încât un profesionist contabil sau un bun auditor trebuie să fie întotdeauna pregătit pentru noile schimbări ale sistemelor informatice și ale mediului de afaceri (Groșanu ș.a., 2020).

Sistemele ERP sunt definite în literatura de specialitate ca „niște aplicații integrate complexe” (Spathis și Ananiadis, 2005) formate dintr-un „set de module de aplicații integrate care acoperă cele mai multe funcții comerciale (inclusiv contabilitate și audit)” (Scapens și

Jazayeri, 2003 citați de Hassan și Mouakket, 2016, p. 488). Toate informațiile prelucrate cu aceste sisteme ERP sunt stocate într-o singură bază de date, oferind utilizatorilor posibilitatea de a accesa și genera informații în timp real. Fiecare modul al sistemului ERP reprezintă o funcție diferită a acestui sistem, cum ar fi: module specifice „activității de aprovizionare, finanțe, contabilitate, producție, resurse umane, vânzări și activități specifice pentru diferiți clienți” (Rajal și Baral, 2015). Aceste module integrează cea mai mare parte din activitățile unei organizații. Sistemele ERP oferă oportunitatea de a-și dezvolta și eficientiza afacerea, organizațiile începând să implementeze sisteme integrate de tip ERP într-un număr cât mai mare, deoarece aceste sisteme permit automatizarea unui număr foarte mare de activități.

Automatizarea este definită în literatura de specialitate ca fiind „procesul de transformare digitală a afacerilor”, în special a profesiei contabile și de audit, prin folosirea sistemelor integrate de tip ERP. Digitalizarea profesiei contabile și de audit depinde de „capacitatea de percepție și analiză” a angajaților organizației (Lacurezeanu, Tiron-Tudor și Bresfelean, 2020, p. 623).

Procesul de digitalizare reprezintă o oportunitate pentru „redefinirea rolului profesiei contabile” și de audit, precum și gradul de implicare a profesioniștilor contabili și auditorilor în procesul decizional (pe termen scurt, mediu și lung) (CECCAR, 2019).

În subcapitolele următoare abordăm posibilitatea de digitalizare a profesiei contabile și de audit prin folosirea sistemelor informatice de tip ERP.

1.1. Digitalizarea profesiei contabile

Profesia contabilă este adeseori comparată în literatura de specialitate cu „o ființă vie care evoluează într-o măsură tot mai mare ca urmare a progresului din domeniul IT și din cel economico-social”, totul fiind într-o continuă schimbare (CECCAR, 2019). Astfel, profesioniștii contabili joacă un rol important în „gestionarea sistemelor și proceselor care sprijină achiziția, managementul, analiza și distribuția informațiilor” în era digitală (Pavel, 2017 citat de CECCAR, 2019).

Automatizarea proceselor de contabilitate poate fi îndeplinită doar prin implementarea sistemelor ERP care asigură îndeplinirea sarcinilor de lucru prin intermediul modulelor implementate. Conform Cooper ș.a. (2019), rolul profesionistului contabil nu se va mai rezuma doar la prelucrarea propriu-zisă a datelor (o mare parte a activităților fiind realizate de sistemele ERP), ci la alocarea unui timp mai mare activităților de analiză și de previzionare în detrimentul celor de rutină. Principalele roluri pe care le poate avea un profesionist contabil ca urmare a automatizării proceselor de contabilitate cu ajutorul sistemelor ERP sunt: consultanță, analiză și planificare strategică. Autorii Rodriguez și Spraakman (2012) au observat că implementarea sistemelor ERP conduce la eliminarea sarcinilor de lucru manuale, oferind „suport în procesarea tranzacțiilor zilnice, suport în procesul decizional intern și la îndeplinirea obligațiilor legate de administrație (obligații legale)” (Spathis și Constantinides, 2004). Alte avantaje ale digitalizării profesiei contabile sunt: comunicarea eficientă a rezultatelor sau a informațiilor între departamente (deoarece datele prelucrate sunt salvate în baza de date a sistemului ERP), acces rapid la documente, precum și procesarea mai rapidă a datelor cu aceste sisteme.

Aceste sisteme ERP oferă posibilitatea managerilor organizației de a avea o viziune financiară mai complexă despre întreaga organizație (Galani, Gravas și Stavropoulos, 2010).

Implementarea sistemelor ERP are de obicei „un impact semnificativ asupra întregii organizații”, deoarece informațiile furnizate de aceste sisteme ERP oferă suport în fundamentarea deciziilor managerilor asupra întregii activități a organizației (Grabski și Leech, 2007). În general, implementarea sistemelor ERP este destul de costisitoare, iar eșecul implementării ar avea un impact devastator pentru organizație (exemplu: faliment). Astfel, la un an de la implementarea sistemelor ERP, utilizatorii de informație financiar-contabilă au o percepție mult mai pozitivă comparativ cu perioada pre-implementării acestor sisteme (Spathis și Ananiadis, 2005).

Autorii Galy și Saucedo (2014) au identificat câteva beneficii post-implementării sistemelor ERP în cadrul organizațiilor, prezentate în *Figura nr. 1*.

Figura nr. 1. Beneficiile post-implementării sistemelor ERP

Sursa: Galy și Saucedo, 2014

Managerii organizațiilor care au implementat sistemele ERP au observat o creștere semnificativă a eficienței utilizării resurselor și un control al performanței mult mai bun.

Lazarus și McManns (2006, citați de Al-Jabri și Roztock, 2015) au definit transparența informației ca fiind „accesul la informații financiar-contabile de către utilizatorii acestor sisteme” necesare pentru a lua decizii de afaceri. Street și Meister (2004, citați de Al-Jabri și Roztock, 2015) au identificat două tipuri de transparență a informației: internă și externă. Transparența internă reflectă gradul în care angajații unei organizații au acces la informații necesare pentru îndeplinirea sarcinilor lor, pe când transparența externă reflectă modul de partajare a informațiilor în exteriorul organizației.

Modalitatea de stocare și partajare a datelor prelucrate cu sisteme ERP oferă un nivel mai înalt de transparență acestor informații. Pe lângă transparența datelor, sistemele oferă și capacitatea de evaluare a riscurilor și să crească calitatea auditului datorită automatizării proceselor (Făniță, 2020a). Totuși, ar trebui să implementeze și o serie de controale cu scopul de a asigura că datele stocate în baza de date a aplicației sunt în siguranță. Controlul poate fi asigurat prin implementarea și exercitarea unor mecanisme care conduc la reglarea comportamentului utilizatorilor cu scopul de a evita alterarea intenționată sau neintenționată a datelor stocate în baza de date a aplicației.

1.2. Digitalizarea profesiei de auditor

În ceea ce privește procesul de digitalizare a profesiei de auditor trebuie avută în vedere infrastructura digitală (platformă, software) deoarece „prin intermediul acesteia se asigură conexiunea între membrii echipei de audit și organizația auditată” (Făniță, 2020a).

Digitalizarea procesului de audit permite echipei de audit să identifice eventualele anomalii din cadrul sistemelor ERP cu care au fost prelucrate datele contabile, precum și oportunitățile și riscurile financiare ale organizației. Alte beneficii ale digitalizării procesului de audit ar fi înțelegerea mult mai aprofundată a datelor prelucrate cu sistemele ERP, precum și o monitorizare mult mai eficientă a controalelor privind fraudă, pe baza cărora să poată oferi o recomandare pentru îmbunătățirea proceselor de raportare financiar-contabilă. Un audit transformat digital se bazează „pe utilizarea canalelor digitale de la început până la sfârșit în procesul de auditare a organizației-client” (EY.com, 2019).

Făniță (2020b) consideră că un audit digitalizat se poate încheia cu succes doar dacă echipa de audit are acces în timp real la „datele, sistemele și aplicațiile analitice ale organizației-client” pentru a evita duplicarea eforturilor de culegere a datelor.

În urma digitalizării procesului de audit, „competențele de auditor nu se vor mai rezuma doar la analiza situațiilor financiare”, în special a probelor de audit, ci vor trebui să dețină și competențe din domeniul IT (Șuşnea, 2019).

2. Metodologia cercetării

Obiectivul principal al lucrării noastre este de a observa dacă profesia contabilă și de audit poate fi digitalizată prin utilizarea sistemelor informatice de tip ERP, urmărind în principal avantajele și dezavantajele procesului de digitalizare.

Metoda de cercetare folosită a pornit de la analiza exhaustivă a lucrărilor care tratează subiectul de digitalizare a profesiei contabile și de audit prin sisteme informatice de tip ERP. Pentru selectarea articolelor relevante temei de cercetare, am utilizat diferite baze de date, cum ar fi: Google Scholar, ScienceDirect, Web of Science, Emerald Management Ejournal, în cadrul cărora am efectuat o căutare pe baza următoarelor cuvinte cheie: „digitalizarea profesiei contabile prin sisteme informatice de tip ERP”, „digitalizarea profesiei de auditor prin sisteme informatice de tip ERP”,

„implementarea sistemelor ERP”, „avantajele și dezavantajele implementării sistemelor ERP” și „digitalizarea procesului de audit”. Criteriile pe baza cărora am selectat articolele au fost anul publicării și relevanța pentru subiectul prezentei lucrări.

Pe baza articolelor selectate am stabilit și câteva întrebări ale cercetării:

- Î1. Ce presupune implementarea sistemelor ERP într-o organizație care prestează servicii de contabilitate și de audit?
- Î2. Care sunt factorii pentru implementarea cu succes a sistemelor ERP?
- Î3. Care este legătura dintre efectele post-implementării sistemelor ERP și performanța financiară?
- Î4. Care este satisfacția profesioniștilor contabili și auditorilor în ceea ce privește utilizarea sistemelor ERP?
- Î5. Care sunt avantajele și dezavantajele sistemelor ERP în profesia contabilă și de audit?
- Î6. Care sunt viitoarele progrese digitale ale contabilității?
- Î7. Care sunt principalele competențe pe care ar trebui să le dețină viitorii profesioniști contabili și auditori ca urmare a digitalizării?
- Î8. Care sunt principalele provocări de audit și inspecție în ceea ce privește utilizarea sistemelor ERP?

Aceste întrebări vor fi analizate în secțiunea următoare, pe baza articolelor selectate din diferite baze de date.

3. Analiza rezultatelor

În această secțiune, autorii au identificat în articolele selectate principalele aspecte cheie pentru a răspunde la întrebările menționate în secțiunea anterioară.

- Î1. Ce presupune implementarea sistemelor ERP într-o organizație care prestează servicii de contabilitate și de audit?

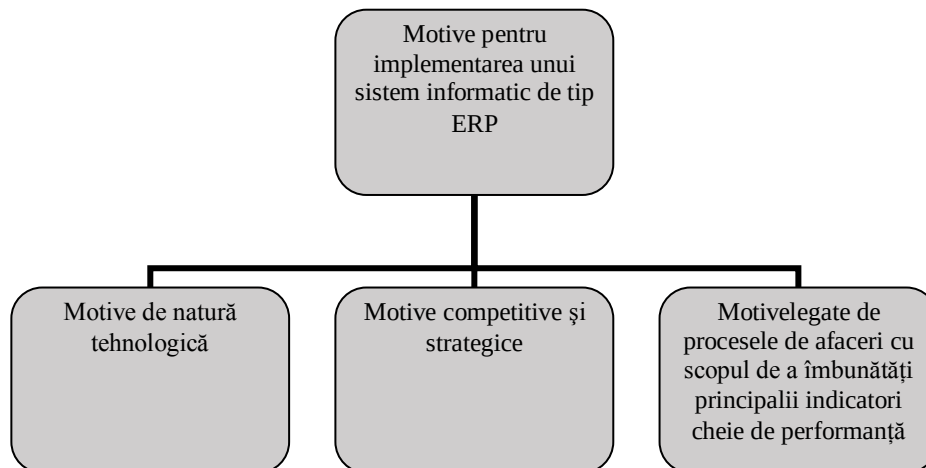
Implementarea unui nou sistem informatic (exemplu: sistem ERP) în cadrul organizației presupune re proiectarea integrală a proceselor sistemelor informatice existente și reorganizarea întregului flux de informații și activități, precum și o restabilire a culturii organizaționale. Procesul de implementare a sistemului ERP constă în analizarea principalelor riscuri la care poate fi supusă organizația în timpul sau după finalizarea implementării sistemului ERP. Durata

de implementare a sistemului ERP poate fi cuprinsă între 6 luni și 2 ani.

Motivele pentru care managerii organizațiilor decid să implementeze sisteme ERP sunt: volumul mare de activități sau tranzacții, procesele manuale predispușe la

erori sau refacere, efortul uman ridicat pentru a executa diferite activități sau schimbările periodice în domeniul IT. Alte motive pentru care se decide implementarea sistemelor ERP în cadrul organizației sunt prezentate în *Figura nr. 2*.

Figura nr. 2. Motive pentru a implementa un sistem informatic de tip ERP

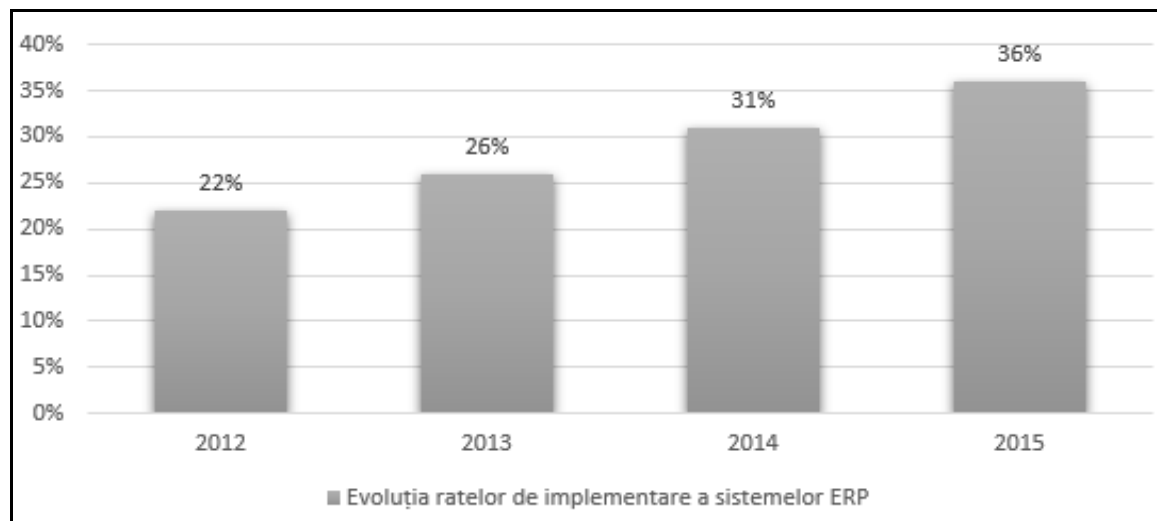

Sursa: Prelucrările autorilor

Autorii Amado și Belfo (2021, p. 581) au cercetat rata de implementare a sistemelor ERP în cadrul organizațiilor în

perioada 2012 – 2015, observând o creștere semnificativă a acestor rate (*Figura nr. 3*).

Figura nr. 3. Evoluția ratelor de implementare a sistemelor ERP

Sursa: Amado și Belfo, 2021, p. 581

Scopul principal pentru care se dorește implementarea sistemului ERP este eficientizarea întregii activități, oferind totodată credibilitate și un grad mai mare de transparență informațiilor prelucrate.

Î2. Care sunt factorii pentru implementarea cu succes a sistemelor ERP?

Principalii factori pentru implementarea cu succes a unui sistem ERP sunt:

- identificarea proceselor de afaceri care ar putea fi vulnerabile în procesul de implementare a sistemelor ERP
- utilizarea în implementare a unui număr mai mare de oameni din departamentul IT și alte departamente pentru asigurarea unei comunicări eficiente între aceștia în vederea implementării sistemului în condiții optime.
- implementarea treptată a sistemului ERP deoarece este un sistem informatic complex, fiind necesară o implementare atentă și bine planificată.
- parcurgerea fiecărei etape stabilite în planul de implementare.
- stabilirea unui plan de mentenanță după finalizarea implementării sistemului ERP.

Î3. Care este legătura dintre efectele post-implementării sistemelor ERP și performanța financiară?

Orice organizație care decide să implementeze sisteme ERP dorește să-și îmbunătățească performanța financiară, dar și alți indicatori, precum: poziția pe piață, numărul folosit de la o perioadă la alta sau câștigurile pe acțiune.

Scopul principal al sistemului ERP în raportările financiare presupune reducerea timpului de lucru pentru a efectua o anumită sarcină sau reducerea redundanțelor, astfel încât datele financiare prelucrate cu aceste sisteme sunt mult mai clare și mai concrete, facilitând întocmirea mult mai rapidă a rapoartelor financiare.

Astfel, între implementarea sistemului ERP și performanța financiară există o legătură puternică, deoarece datele prelucrate cu aceste sisteme oferă credibilitate și transparență, de aici rezultând o îmbunătățire semnificativă a indicatorilor financiari.

Î4. Care este satisfacția profesioniștilor contabili și auditorilor în ceea ce privește utilizarea sistemelor ERP?

În urma studiilor realizate de Kanellou și Spathis (2013), aceștia au constatat că volumul de informații care trebuie prelucrat manual s-a redus semnificativ în urma implementării sistemelor ERP, acest lucru conducând la creșterea satisfacției profesioniștilor contabili și auditorilor atâta timp cât sistemele ERP îndeplinesc cerințele lor de prelucrare a informațiilor (conținut, precizie, format)..

Tabelul nr. 1. Avantaje și dezavantajele sistemelor ERP în profesia contabilă și de audit

Categoria de utilizatori	Avantaje	Dezavantaje
Profesia contabilă	– procesarea rapidă a informației financiar-contabile – stocarea informațiilor într-o singură bază de date și accesul controlat la date – un control și o monitorizare mai bună a informațiilor prelucrate cu aceste sisteme – gestionarea mai bună a resurselor (financiare, materiale și umane) – acuratețea și completitudinea informațiilor – maximizarea profitului – reducerea costurilor – economisire de timp – limitarea erorilor umane	– schimbările permanente ale legislației, astfel sistemul ERP trebuie mereu actualizat – adaptarea dificilă la noile sisteme informatice a utilizatorilor care nu dețin competențe IT suficiente sau nu participă la programe de training
Auditor	– prelucrări rapide datorită conectării digitale între auditor și organizația-client – eficiență sporită – acces rapid la informații cheie (fără a mai fi necesară căutarea manuală a informației)	– reticența organizației-client în ceea ce privește securitatea partajării informației în mod electronic – incompatibilitatea între sistemul informatic utilizat de organizația-client și sistemul informatic utilizat de echipa de audit

Sursa: Prelucrările autorilor după Hietala și Păivărinta (2021), Hsu, Yen și Chung (2015), Kanellou și Spathis (2013), Nwankpa (2015)

Î5. Care sunt avantajele și dezavantajele sistemelor ERP în profesia contabilă și de audit?

În **Tabelul nr. 1** am evidențiat avantajele și dezavantajele sistemelor ERP în profesia contabilă și de audit

Î6. Care sunt viitoarele progrese digitale ale contabilității?

Conform studiului efectuat de Groșanu ș.a. (2020, p. 55), viitoarele progrese digitale ale contabilității ar putea fi reprezentate de:

- Schimb și prelucrare directă de date cu clientul sau furnizorul
- Citirea sau recunoașterea documentelor
- Plăți electronice
- Înlocuirea Excel-ului cu alte instrumente de calcul mai automatizate
- Răspunsuri mult mai prompte la întrebările tehnice în domeniul contabilității.

Î7. Care sunt principalele competențe pe care ar trebui să le dețină viitorii profesioniști contabili și auditori ca urmare a digitalizării?

Ca urmare a evoluției rapide a tehnologiei informației și a digitalizării activităților, atât profesioniștii contabili, cât și auditorii trebuie să dețină pe lângă competențele obișnuite (contabilitate, finanțe, audit) și competențe digitale (în utilizarea sistemelor informatice).

În urma digitalizării activităților desfășurate de profesioniștii contabili și auditori, aceștia vor putea acorda mai mult timp activităților de consultanță, analiză a datelor și planificare strategică, în detrimentul activităților de rutină.

Î8. Care sunt principalele provocări de audit în ceea ce privește utilizarea sistemelor ERP?

Principalele provocări de audit ar putea fi referitoare la identificarea riscurilor în urma implementării noului sistem, deoarece toată structura organizației se modifică în urma acestui proces. Principalele

probleme sunt legate de securitatea rețelei de internet, a bazei de date și a sistemului informatic.

După implementarea sistemelor informatice de tip ERP trebuie realizată o analiză în detaliu a securității datelor în noul sistem informatic. Auditorii trebuie să înțeleagă mai întâi arhitectura sistemelor ERP pentru a putea identifica zonele vulnerabile ale sistemului (Chang ș.a., 2014).

Concluzii

Evoluția masivă din ultimii ani în domeniul tehnologiei a avut un impact semnificativ asupra procesului de digitalizare a activităților desfășurate zilnic de oameni. Profesiile contabile și de audit sunt tot mai digitalizate ca urmare a progresului tehnologic, deoarece tot mai multe organizații implementează sisteme ERP performante cu scopul de a-și automatiza un număr tot mai mare de activități, în special cele care sunt repetabile, procedurale, structurate sau simple. Astfel, sistemele ERP devin tot mai prezente în activitățile financiar-contabile sau de audit datorită numeroaselor avantaje pe care le oferă: prelucrarea rapidă a unui volum mare de date, reducerea pe cât posibil a „timpilor morți”, a erorilor sau a costurilor suplimentare. Datele prelucrate cu sistemele ERP sunt mult mai clare și mai transparente și oferă suport în fundamentarea procesului decizional.

După implementarea sistemelor ERP va fi necesară o analiză în detaliu a securității datelor care vor fi stocate în baza de date a sistemului, pentru o mai bună redefinire sau o reorganizare a controalelor interne.

Ca urmare a digitalizării continue a activităților specifice profesioniștilor contabili și de audit prin implementarea sistemelor ERP, am identificat în literatura de specialitate (în articolele selectate) că viitoarele generații de profesioniști contabili și auditori vor avea nevoie în plus față de cunoștințele tradiționale despre contabilitate, finanțe sau audit și de cunoștințe din domeniul IT, dar și de abilități sociale pentru a putea oferi consultanță în domeniul contabilității sau auditului.

BIBLIOGRAFIE

1. Al-Jabri, I.M., Roztock, N. (2015), Adoption of ERP systems: Does information transparency matter?, *Telematics and Informatics*, nr. 32, pp. 300-310.
2. Amado, A., Belfo, F.P. (2021), Maintenance and support model within the ERP Systems lifecycle: Action research in an implementer company, *International Conference on Project MANagement / HCist – International Conference on Health and Social Care Information Systems and Technologies 2020*. În *Procedia Computer Science*, nr. 181, pp. 580-588
3. Boghian, F.A., Socoliuc, M. (2020), Viitorul profesiei contabile în era digitalizării, disponibil online la: https://irek.ase.md/xmlui/bitstream/handle/1234567890/608/Boghian_F-A_Socoliuc_M_%20conf_12.03.20.pdf?sequence=1&isAllowed=y, accesat la 2 iulie 2021
4. CECCAR (2019), Profesia contabilă într-o economie bazată pe globalizare și digitalizare, *CECCAR Business Magazine*, nr. 41, disponibil online la: <https://www.ceccarbusiness-magazine.ro/profesia-contabila-intr-o-economie-bazata-pe-globalizare-si-digitalizare-i-a5481/>, accesat la 15 iulie 2021
5. Chang, S.I., Yen, D.C., Chang, I.C., Jan, D. (2014), Internal control framework for a compliant ERP system, *Information & Management*, nr. 51, pp. 187-205
6. Cooper, LA, Holderness, DK, Sorensen, TL, Wood, DA. (2019). Robotic Process Automation in Public Accounting, *Accounting Horizons*, nr. 33, <https://doi.org/10.2308/acch-52466>, accesat la 10 iulie 2021
7. EY.com (2019), Conectivitatea din cadrul digitalizării auditului este o oportunitate omisă?, disponibil online la: https://www.ey.com/ro_ro/digital-audit/connectivity_audit_overlooked_opportunity, accesat la 17 iulie 2021
8. Făniță, A. (2020a), Digitalizarea auditului financiar, disponibil online la: <https://www.linkedin.com/pulse/digitalizarea-auditului-financiar-alina-fanita>, accesat la 18 iulie 2021
9. Făniță, A. (2020b), Roluri cheie în digitalizarea auditului financiar, disponibil online la: <https://ro.linkedin.com/pulse/roluri-cheie-%C3%AEn-digitalizarea-auditului-financiar-alina-fanita>, accesat la 18 iulie 2021
10. Galani, D., Gravas, E., Stavropoulos, A. (2010), The Impact of ERP Systems on Accounting Processes, *International Journal of Economics and Management Engineering*, vol. 4, nr. 6, pp. 774-779
11. Galy, E., Saucedo, M.J. (2014), Post-implementation practices of ERP systems and their relationship to financial performance, *Information & Management*, nr. 51, pp. 310-319
12. Grabski, S.V., Leech, S.A. (2007), Complementary controls and ERP implementation success, *International Journal of Accounting Information Systems*, nr. 8, pp. 17-39
13. Groșanu, A., Fulop, M.T., Cordoș, G.S., Raita, G. (2020), Provocări și tendințe privind încorporarea Big Data în profesia contabilă: de la abordarea tradițională la viitorul profesionist contabil, *CECCAR Business Review*, nr. 11, pp. 50-58
14. Hassan, M.K., Mouakket, S. (2016), ERP and organizational change. A case study examining the implementation of accounting modules, *International Journal of Organizational Analysis*, vol. 24, nr. 3, pp. 487-515, DOI: 10.1108/IJOA-05-2014-0760
15. Hietala, H., Päiväranta, T. (2021), Benefits Realisation in Post-Implementation Development of ERP Systems: A Case Study, *CENTERIS Conference 2020*. În *Procedia Computer Science*, nr. 181, pp. 419-426
16. Hsu, P.F., Yen, H.R., Chung, J.C. (2015), Assessing ERP post-implementation success at the individual level: Revisiting the role of service quality, *Information & Management*, nr. 52, pp. 925-942

17. Kanellou, A., Spathis, C. (2013), Accounting benefits and satisfaction in an ERP environment, *International Journal of Accounting Information Systems*, nr. 14, pp. 209-234
18. Lacurezeanu, R., Tiron-Tudor, A., Bresfelean, V. P. (2020), Robotic Process Automation in Audit and Accounting, *Audit Financiar*, vol. XVIII, nr. 4(160)/2020, pp. 752-770, DOI: 10.20869/AUDITF/2020/160/024
19. Nwankpa, J.K. (2015), ERP system usage and benefit: A model of antecedents and outcomes, *Computers in Human Behavior*, nr. 45, pp. 335-344
20. Rajan, C. A., Baral, R. (2015). Adoption of ERP system: An empirical study of factors influencing the usage of ERP and its impact on end user, *IIMB Management Review*, nr. 27, pp. 105-117
21. Rodriguez, C.S., Spraakman, G. (2012), ERP systems and management accounting: a multiple case study, *Qualitative Research in Accounting & Management*, vol. 9, nr. 4, pp. 398-414, DOI: 10.1108/11766091211282689
22. Seethamraju, R., Sundar, D.K. (2013), Influence of ERP systems on business process agility, *IIMB Management Review*, nr. 25, pp. 137-149
23. Spathis, C., Constantinides, S. (2004), Enterprise resource planning systems' impact on accounting processes, *Business Process Management Journal*, vol. 10, nr. 2, pp. 234-247
24. Spathis, C., Ananiadis, J. (2005), Assessing the benefits of using an enterprise system in accounting information and management, *The Journal of Enterprise Information Management*, vol. 18, nr. 2, pp. 195-210
25. Șuşnea, F. (2019), Digitalizarea auditului financiar, următoarea frontieră, disponibil online la: <https://ro.linkedin.com/pulse/digitalizarea-auditului-financiar-urm%C4%83toarea-frontier%C4%83-susnea>, accesat la 20 iulie 2021

audit FINANCIAR

Year XIX, No. 164 - 4/2021

4/2021

- 7th Congress of the Romanian Audit Profession:
**RESHAPING
THE FINANCIAL AUDITOR
PROFESSION IN THE LIGHT
OF THE CURRENT
GLOBAL CHALLENGES**

- Regulation of the Romanian Accountancy Profession – 100 years Celebration
- IFRS: Up-to-Date Challenges for Financial Auditors
- The Structure of the Financial Audit Market in the European Union from Fees Perspective
 - Factors Influencing KAM Reporting
 - Can the Audit Opinion Influence the Portfolio Investment Decisions?

Profession Digitalization through ERP Systems

Scientific Editorial Board

- Dinu Airinei – „Al. I. Cuza” University, Iași
Veronel Avram – Craiova University
Yuriy Bilan – Szczecin University, Poland
Daniel Botez – „Vasile Alecsandri” University, Bacău
Ovidiu Bunget – West University Timișoara
Alain Burlaud – The National Conservatory of Arts and Crafts, Paris
Tatiana Dănescu – University of Medicine, Pharmacy, Sciences
and Technology of Târgu Mureș
Nicoleta Farcane – West University Timișoara
Liliana Ionescu-Feleagă – Bucharest University of Economic Studies
Lilia Grigori – Academy of Economic Studies of Moldova, Chișinău
Allan Hodgson – University of Queensland, Australia
Bogdan Ștefan Ionescu – Bucharest University of Economic Studies
Costel Istrate – „Al. I. Cuza” University, Iași
Maria Manolescu – Bucharest University of Economic Studies
Ion Mihăilescu – „Constantin Brâncoveanu” University, Pitești
Vasile Răileanu – Bucharest University of Economic Studies
Ioan Bogdan Robu – „Al. I. Cuza” University, Iași
Donna Street – Dayton University, SUA
Aurelia Ștefănescu – Bucharest University of Economic Studies
Adriana Tiron Tudor – „Babeș-Bolyai” University, Cluj Napoca

All rights of this edition are reserved to the Chamber of Financial Auditors of Romania (CAFR). Reproduction, even partially, on any support, and the sale are prohibited without prior consent of the CAFR, being subjects to the stipulations of the copyright law.

Important for Authors!

The articles are submitted to the editor by e-mail at: audit.financiar@cafr.ro or revista@cafr.ro, compulsory in MS Office Word format, in black-and-white.

The authors are kindly requested to comply with the following:

- the language the article is drafted in is English
- the optimal size of the article is: 7-10 pages with 2000 signs/page, spaces included;
- the article must mention the title, the research methodology used, authors' contributions, the impact on the accounting profession and the references;
- an Abstract is compulsory, which must be written at the 3rd person plural, presenting the subject of the research, the main problems and authors' contributions;
- 4-5 Keywords;
- JEL Classifications.

Tables and graphs are developed in black and white whit up to six shades of gray and sent also separately, if they were elaborated in MS Office Excel.

The review of the articles is performed by members of the Scientific Assessment Council of the „Audit Financiar” Journal, by means of the „double-blind review” method, that is, the reviewers do not know the names of the authors, nor the authors know the names of the reviewers.

Assessment criteria for articles: innovative input, topicality, importance and relevance for the subject matter; the quality of the research methodology; clarity and pertinence of the presentation and argumentation; the relevance of the bibliographic sources used; contribution made to the research in the area.

The resolution of the Scientific Assessment Council of the journal can be: acceptance; acceptance with revisions; rejection. The results of the assessments are communicated to the authors and only the articles approved by the Scientific Assessment Council are published.

More details can be found on our website auditfinanciar.cafr.ro, section „For Authors Only”.

4/2021

Journal published by the
**Chamber of Financial Auditors
of Romania**

67-69 Sirenelor Street, District 5,
zip code 050855, Bucharest, OP 5,
CP 83

Scientific Director:
Professor **Pavel NĂSTASE**, Ph.D.

Editorial Director:
Corneliu CĂRLAN, Ph.D.

Editor in Chief:
Cristiana RUS
Editorial Assistant:
Cristina RADU

DTP: **Nicolae LOGIN**

*The Scientific Editorial Board and the
editorial technical team shall take no
responsibility for the content of the
articles published in the journal.*

International Databases:

Cabell's;
Deutsche Zentralbibliothek für
Wirtschaftswissenschaften;
DOAJ;
Ebsco;
ERIH PLUS;
Global Impact Factor;
Google Scholar;
Index Copernicus;
ProQuest;
Research Papers in Economics
(RePEc);
Ulrich's

OSIM Trademark no. M2010 07387

**Chamber of Financial Auditors
of Romania**

Phone: +4031.433.59.22;

Fax: +4031.433.59.40;

E-mail: auditfinanciar@cafr.ro;
revista@cafr.ro;

<http://auditfinanciar.cafr.ro>;
facebook.com/revistaauditfinanciar

ISSN: 1583-5812,

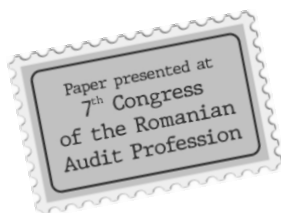
ISSN on-line: 1844-8801

Printing:

SC Print Group Serv SRL

Str. Baicului nr. 82, sector 2, București

e-mail: office@printgroup.ro

Regulation of the Romanian Accountancy Profession – 100 Years Celebration. A History Lesson for Today's Professionals

Associate Prof. Daniel BOTEZ, Ph. D.,
"Vasile Alecsandri" University of Bacău, Romania,
e-mail: daniel63331@yahoo.com

Abstract

On July 15th 1921, the Official Journal of Romania witnessed the publication of the Law on the organization of the Body of Licensed and Expert Accountants.

The longtime wish of higher school of business graduates thus became true, they established their first association in 1888. Since then, until the law was published, the regulation of the accountancy profession was the main topic of various discussions and attitudes, of several pleadings addressed to public authorities and debates held at the meetings of a multitude of institutes representing these graduates' interests, grouped within the Union of Business Schools Graduates, subsequently the Body of Higher Schools of Business Graduates, which acquired legal personality in 1916.

There were also other subjects, directly related to accountants' activity, that drew the graduates' attention, both before and after the law was published, such as: censors' statute, accounting expertise, visas on trade registers; business education reform; the Body's relations with authorities.

A number of public figures linked their faith to asserting the accountancy profession, its regulation and the ongoing representation of its interests. We should mention here, among many other, Nicolae Butculescu, I. St. Rasidescu, Vasile M. Ioachim, Petru Drăgănescu-Brateș, Grigore Trancu-Iași, George Alesseanu, Spiridon Iacobescu, Alexandru Sorescu.

An important activity of the Body was the organisation of congresses. They began taking place every two years, uninterruptedly, starting 1923 until 1939.

The activity of the Body of Expert and Licensed Accountants was influenced by the political and social events of its time, especially since 1935. Beginning with 1940, its activity saw a significant decrease.

To cite this article:

Botez, D., (2021), Regulation of the Romanian Accountancy Profession – 100 Years Celebration. A History Lesson for Today's Professionals, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp. 693-705, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/022

To link this article:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/022>
Received: 3.08.2021
Revised: 18.08.2021
Accepted: 1.09.2021

On 13 March 1951, by the decree of the Presidium of the Great National Assembly of the People's Republic of Romania, the Body was disbanded. The first legal acts regulating the accounting expertise activity in line with period-specific trends were published in 1957 and 1958.

After 1989, the Romanian accountancy profession regained its statute and is represented by the two professional bodies, the Body of Expert and Licensed Accountants of Romania and the Chamber of Financial Auditors of Romania. These bodies, and along with them, Romanian professional accountants, joined the regional, European and international professional organizations.

Key words: *accountancy profession; history of the accountancy profession; Romanian accountancy profession*

JEL Classification: *M40, M41, N93, N94*

Introduction

The regulation of the Romanian accounting profession dates back 100 years. The law on the organization of the *Body of Expert and Licensed Accountants of Romania* was voted by the Chamber of Deputies on 18 June 1921, by the Senate on the 1st of July 1921, signed by King Ferdinand on 13 July 1921 and published in the Official Journal of 15 July 1921.

This event was the success of more than 30 years of intensive and ongoing efforts of promoting accounting professionals. The actions carried out by people who devoted most of their time to supporting professional associations led to this moment, and even afterwards, they continued to fight for the enforcement of the law and the acknowledgement of the accountancy profession.

These godsend individuals, the majority of which were graduates of higher schools of business, some of them professors at the Academy of Higher Business and Trade Studies, laid the foundations of the profession today. Their memory deserves to be honored and cherished.

Even if, in time, various circumstances led to the existence of two professional qualifications within the Romanian accountancy profession, of expert accountant and financial auditor, the people back then, during that period, formed an accountancy profession that provided the professional services nowadays shared and separated between the two professional bodies. The censors of that

period, for example, can be considered the ancestors of the current financial auditors.

A journey back in time is needed and important, in order to highlight the significant stages of the emergence and development of the Romanian accountancy profession, while naming the people without which these would not have been possible.

The beginnings

We consider that the first significant moment in the process of emergence and development of the Romanian accountancy profession is represented by the education reform initiated by the ruler Alexandru Ioan Cuza.

Even before this there were accountants and accounting records. The rulers of Wallachia and Moldavia kept rigorous books on stewardship, receipts and tribute paid to the Ottoman Empire. Merchants had their own rules of recording business and sent their young to study trade in Italy and other Western European countries. Accounting literature already witnessed important benchmarks, such as the works of Emanoil Ioan Nichifor, Dimitrie Jarcu and Ion Ionescu de la Brad.

In November 1864, the *Law on education applicable in the Romanian United Principalities* was published, establishing the primary mandatory education for children of both sexes, between 8 to 12 years.

Section III of this law, *On science education*, stipulates: "Business schools are to be established in the cities of Bucuresti, Iasi, Galați, Brăila, Ploesti, Craiova and Turnu-Severinu." Children between 12 and 18 years were admitted to these schools, former graduates of primary school. The length of studies was set to 4 years.

That year, Theodor Ștefănescu, son of a merchant, student at St. Sava high-school in Bucharest, left high-school, together with 4 other colleagues and enrolled at the recently opened business school.

Theodor Ștefănescu

He was born in Bucharest in the year 1842. An important part of his activity was related to the accountancy chair of the Higher School of Business in Bucharest, of which he was a professor until 1901. He was also the principal of this school. His accountancy course, published in 1874, entitled "Double party accountancy course", was republished several times.

In 1880, upon the establishment of the National Bank of Romania, he was appointed as its director, being reelected seven times within his 28 years of service. He was vice-governor and even governor between 1907-1909. From this position, he supported many series of graduates of higher schools of business in choosing their profession.

Nicolae Butculescu was a deserving student of the higher school of business in Bucharest. He had Theodor Ștefănescu as one of his professors and he graduated in 1886. In the first issue of the *General Business and Accountancy Magazine*, no. 1/1908, the article *The role of business schools graduates* was published, from which we shall now quote: "When business schools were first created in our country, the objective was to provide the country with young trained and active, capable of taking a leading role in business, at some point. Unfortunately, this desire, at least from the Romanian perspective, did not fulfil, given that only a few sons of merchants enrolled at the business schools."

Nicolae Butculescu

He graduated business studies in Anvers, in 1889 and, upon his return to the country, he enrolled at the Business Studies Club. His name is linked to all the significant events asserting the Romanian accountancy profession, both before and after its regulation by law.

He acted as vice-manager and manager of the Royal House.

He was Dean and Honorary Dean of the Body of Licensed and Expert Accountants of Romania until his passing, in 1944.

After the country gained its independence, in 1878, the economic situation made it difficult for the graduates of the higher schools of business. It was then when the idea of an individual professional association was born, capable of debating all pending concerns and representing professional interests. Consequently, in 1888 the first grouping of graduates was formed, under the name "The Club of Higher Business Schools Graduates", which subsequently changed its name into "The Association of Higher Business Schools Graduates". Afterwards there were other professional bodies that emerged, representing the interests of various categories of graduates.

Steps towards the regulation of the accountancy profession

On 22 April 1901, when Professor Theodor Ștefănescu was celebrated on the occasion of his retirement, after 30 years of teaching, the participating graduates began discussing the older idea of requiring the regulation of the right to carry out accounting expertise. The discussions took the form of a memoire addressed to the President of the Bucharest Chamber of Commerce. Among the participants, we can name Nicolae Butculescu and Grigore Trancu-Iași.

During the first congress of the graduates of the higher business schools, in 1906, one of the topics focused on "the need for regulating the accountant and expert accountant profession", together with other issues related to their activity. This meeting anticipated the establishment, in 1907, of the Union of Graduates of Higher Business Schools, by the merger of existing associations, under the chairmanship of I. H. Rasidescu. During this same congress the launch of a magazine was also decided.

In 1908, the first issue of the *General Business and Accountancy Magazine* (RGCC) was published, coordinated by the Union of Graduates of Higher Business Schools, headquartered in Bucharest. When the first issue was published, on 31 January 1908, the editorial board consisted of:

- St. Rasidescu, merchant and trader, President of the Union of Graduates of Higher Business Schools, Bucharest
- G. Lucian Boltuș, with a Ph. D. in Public Science, Head Accountant of the Central Agricultural Credit institution
- Ulpiu Hodoș, trader, former professor at the business school
- N. Butculescu, Business science graduate, former professor at the business school
- Al. G. Spirescu, Former bank director, professor at the Herăstrău Agriculture School
- G. M. Eftimiu, Banker, diplomat of the Higher School of Political Sciences in Paris
- Gheorghiu, accountant at the Natural Gas and Electricity Company

- Otto Herbst, representative of the national paper factories
- V. I. Stănculescu, accountant at the Agricultural Bank and Romanian Weaving Factory
- Isac Rosen, accountant, professor at the “Cultura” business school
- Th. Sersca, official within the Public Debt Department
- I C. Negrescu, accountant at the public liability company “Petrolifera”, editorial secretary
- G. Plopeanu, accountant at Public Sugar Refining Factory, manager, Bucharest

Among other collaborations, we can name the following:

- I G. Munteanu, Principal of the Galați Higher School of Business, business graduate
- Chr. Staicovici, Secretary of the Bucharest Chamber of Commerce
- Gh. Alesseanu, Professor at the Bucharest Higher School of Business, Secretary of the High Court of Accounts
- G. L. Trancu, Lawyer and Professor at the Galați Higher School of Business
- Spiridon Iacobescu, Head accountant of the Bucharest Trading Bank
- Petre Drăgănescu, Lipsca, State scholarship holder, business studies
- D. Mociorniță, Paris. State scholarship holder, business studies

In 1908, the *General Business and Accountancy Magazine* publishes the announcement of the Ministry of Trade and Industry on the call addressed to higher business schools' graduates for two business and trade practice abroad.

I. St. Rasidescu

Graduate of the Bucharest higher business school in 1883, on the 22 June of the same year he joined the National Bank of Romania, where he worked until 1890. He started a trade and business activity that led, in 1915, to one of the most developed

businesses in the field of graphic art, the Institute of Graphic Art “Carol Gobl” S-sor I. St. Rasidescu. In 1915, at the age of 50, I. St. Rasidescu acted as Chair of the Body of Higher Schools of Business Graduates, President of the Trade Council, member of the Bucharest Chamber of Commerce and of the Workers Association.

He attended the first assembly in 1888 when the establishment of the Graduates Club was decided. Unfortunately, he passed the following year, in 1916.

In November 1908, the *General Business and Accountancy Magazine* publishes the pleading addressed to the Ministry of Trade and Industry by the unions of higher schools of business graduates, on the organization of the Body of Accountants.

At the end of 1908, there were 14 “bodies” of graduates, on whose flags it was written on one side “Honesty and Work”, and on the other “Protecting the interests of our profession by obtaining a law meant to restrict and determine accountants' duties and rights”.

During the XIth Congress of the Chambers of Commerce and Industry, held in Focșani between 21-22 May 1910, several measures related to business education were proposed, such as:

1. Business secondary schools are to be established in all county capitals;
2. Higher business schools are to be established in all county capitals where there are branches of the Chamber of Commerce;
3. Business university courses are to be organized by the universities in Iași and Bucharest.

In 1912, the *General Business and Accountancy Magazine* publishes a letter addressed to fellow deputies, given that five graduates of the business schools were deputies, among which the secretary of Ministry of Trade and Industry, summing up graduates' claims:

«1. The law on the body of accountants – as it is well known, nowadays anyone, absolutely anyone, can be an accountant. No qualification is required, no permit to carry out this profession – therefore no obligation is involved, no responsibility, no penalty can be imposed to an accountant.”

2. Modification of a part of the commercial code on public limited companies – All public limited companies should have, in their managing boards, especially in the censors' board, at least a graduate of a business school, whether elected or appointed.
3. All ministries and State-owned companies should exclusively use for their accounting services business school graduates.
4. Expert accounting – there is no norm, no regulation for the judges when selecting an expert accountant
5. Business education – business professors are not adequately trained
6. The body of higher schools of business graduates should be acknowledged as an autonomous legal person»

Establishment of the Academy of Higher Business and Trade Studies

In October 1912, The Body of Higher Schools of Business Graduates sent a pleading to N. Xenopol, the minister of Trade and Industry, on the need of establishing a higher business education institution, a Business Academy, a Trade Faculty, in order to overcome certain social- related issues: matching the cultural level represented by the MSc diplomas awarded to the leaders of various Romanian public and private activity areas of the time; and this Business Academy will provide the teaching staff for many of the national business schools.

In the 3rd issue/1913 of the General Business and Accountancy Magazine the explanatory memorandum of the ministry of Trade and Industry, N. Xenopol, was published, related the draft law on the creation of the Academy of Higher Business and Trade Studies: «However, we completely lack a business education system, of a truly high quality, a school which, according to the dean of the Cologne business faculty, is capable to train young students who will serve the big trade by “understanding the subtleties of the economic architecture, which tend to increasingly overcome national barriers” and teach them to quickly move from findings to practice and “enables them to meaningfully acquire the rich intellectual and moral culture offered by the economic scene itself, to all those adequately equipped to receive it”.

At that time, all countries set the foundations of this business education, of a truly high quality.

If 15 years ago there were only 5 or 6 of these schools in the entire world, and barely three in Europe..., today there is no civilized country without at least a Business Academy or Faculty, accompanied by several secondary or higher schools- such as those existing in our country, which, in certain areas, are tens or even hundred years old.

In our country, the need for such an education system is felt nowadays more than ever. Besides the duty – dictated by the progress registered by all other countries – of matching our merchants and traders with their foreign fellows, to allow them to fight with the same weapons, the political transformation should be taken into account, which is on the point of taking place in the immediate proximity of our borders.»

The law on the establishment of the Academy of Higher Business and Trade Studies was published in the Official Journal of Romania no. 12 of 13 April 1913.

Moving forward towards regulation

On 17 February 1916, King Ferdinand signed the law acknowledging the legal personality of the “Body of Higher Schools of Business Graduates”.

In 1918, the “Association of Graduates in Business Science” was set up, as well as the “Business Studies” Club. During the Club's meeting on the 5th of May 1919, Petru Drăgănescu-Brateș hold a speech during the conference on *The status of Expert Accountants in Romania*, when he gave the notion of „expert accountant” a larger meaning than that of legal accounting expertise. Following this conference, it was agreed that a draft norm on the regulation of the expert accountant was to be prepared, by Prof. Vasile M. Ioachim, Ph. D. and Petru Drăgănescu-Brateș, Ph. D. This draft was amended by provisions regarding the accountancy profession in general, upon the recommendation of N. Butculescu to take into account the 1908 draft. This draft was debated by the members of the Business Studies Club. It was also made available, at national level, and shared among all

accountants, but few proposals and observations were received.

Vasile M. Ioachim

Vasile M. Ioachim (1891-1976) was an assistant, lecturer and professor at the Academy of Higher Business and Trade Studies.

He attended the higher business school in Ploiești, based on a scholarship awarded by the State. He also attended the Higher Business School in Berlin (1911-1912), where he was the student of Werner Sombart. Beginning with 1912, he worked for the National Bank of Romania and the Bucharest Chamber of Commerce and Industry.

Between 1921-1939 he was the manager of the Body. In 1925 he also appears as vice-president of the Ploiești Stock Exchange, and in 1927 as the latter's President.

He was vice-president of the Body of Higher Schools of Business Graduates.

The Official Journal of 10 September 1920 saw published the explanatory memorandum presented in the Assembly of Deputies of the draft law on the regulation of the accountant and expert accountant profession.

Petre Drăgănescu Brateș

Petre Drăgănescu Brateș graduated the Bucharest higher school of business, valedictorian in 1904.

In 1915, in the first issue of the General Business and Accountancy Magazine, the Managing Board comprises, among others, Petre Drăgănescu, National Bank, Professor.

Petre Drăgănescu opened the series of conferences of the Business Studies Club in 1919 with the conference entitled "The status of Expert Accountants in Romania" and he marked the second year of the Club on the 5th of December 1920 with the conference "Business Education in Romania in connection with the country's economic needs".

In 1924, in relation with Petre Drăgănescu, in the section entitled "Fellows" from the General Business and Accountancy Magazine, it is mentioned that he left for Vienna to work on the closing balance sheet of the previous Austro-Hungarian Bank.

In February 1921, the labor minister, Grigore Trancu-Iași, and the deputy and questor of the Chamber, Virgil Slăvescu were invited, among others, at a graduation charity event. On this occasion, Grigore Trancu-Iași asked Virgil Slăvescu to work on the draft law. The very second day, the draft was back on the table and sent to the Chamber's President to be submitted to the Labor Commission for debate. Virgil Slăvescu was also one of the members of this commission.

Grigore Trancu-Iași

Born on 23 October 1873, in Târgu Frumos, Iași county, in the household of the Armenian merchant Lazăr Trancu, former mayor assistant and central figure in the city. Between 1884 and 1890 he attended the courses of the Business school in Iași, where he was the student of Constantin Petrescu. In 1901 he enrolled the Law Faculty of the „Al.I. Cuza” University.

Beginning with 1933, after obtaining his PhD title in economic science, he was appointed professor at the Academy of Higher Business and Trade Studies of Bucharest. During his academic activity of more than 25 years (1913-1939), Grigore Trancu-Iași contributed to the development of the Romanian economic education.

In 1917 he founded the Labor Party, which was only active for a year and in 1918 he joined the People's Party, founded by Alexandru Averescu. In the inter-war period, he was member of two governments led by Averescu: as a Labor and Social Protection Minister – ministry created by his initiative – between March 1920 – December 1921 and Minister of Labor, Cooperation and Social Security, between March 1926 – June 1927.

He was member of the associations of higher schools of business graduates, as a supporter and promoter of the law regulating the accountant profession. He was honorary president of the Body of Licensed and Expert Accountants until his passing, in 1940.

On the 1st of April 1921, the Labor Commission issued a favorable report on the draft law, accompanied by several amendments, before the law was debated by the Assembly of Deputies. One of the commission members was Virgil Madgearu, the future minister.

These amendments were not accepted by the initiators of the law, the higher business schools graduates, who organized two "protest meetings", on April 10 and 17. Nicolae Butculescu, Vasile M. Ioachim, G. Leonte, T. A.

Teodoru, N. Arghir, S. Blumenfeld, C. Hurmuzache represented the graduates' interests and presented their arguments.

On June 18th, the law was voted by the Chamber of Deputies. An essential role was played by the deputy D. R. Ioanițescu, president of the commission, professor of the Business Academy. On July 1st, the Senate also voted the law. It was signed by King Ferdinand on 13 July 1921 and published in the Official Journal of 15 July 1921.

The activity of the Body of Licensed and Expert Accountants

Even from its initial stage, the law depicted a democratic exercise, difficult to match, even for our current period. Thus, the Superior Council of the Body comprised appointed and elected members. Appointed members ensured the continuity of measures meant to stabilize the profession within its normal coordinates and represented at the highest level the professionals' interests, based on geographical considerations. All eight regions of the Greater Romania had a representative in the Superior Council, elected by the branches in each region.

The law on the organization of the "Body of Licensed and Expert Accountants of Romania", in its 1921 form, provided the following:

"The Superior Council is composed of:

- a) the president of the Bucharest Chamber of Commerce, or a delegate;
- b) the rector of the Bucharest Academy of Higher Business and Trade Studies or a delegate and an accounting professor;
- c) a director of the Romanian National Bank;
- d) the director of the Business School or a delegate;
- e) the president of the Body of Higher Schools of Business Graduates or a delegate;
- f) the president of Bucharest branch and three elected members of the Bucharest branch;
- g) a representative of the branches in Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Moldova, Transylvania, Banat, Bucovina and Basarabia, elected by the branch committee of each of the 8 regions."

On 6 November 1921 the first Superior Council of Body was constituted, with the following structure:

- Grigore Trancu-Iași, honorary president
- Nicolae Butculescu, president and dean of the Body
- Gheorghe Leonte, secretary general
- Vasile M. Ioachim, vice-president of the Ploiești Stock Exchange, Muntenia delegate – director
- Petru Drăgănescu-Brateș, superior officer at the National Bank, Bucovina delegate, standing delegation member
- Dem. Constantinescu, standing delegation member
- Nicolae Arghir, director in the Ministry of Trade and Commerce, member
- Stanislas Cihoski, rector of the Academy of Higher Business and Trade Studies, member
- Dimitrie Dumitriu, director of the Râmnicu Vâlcea branch of the National Bank of Romania, Oltenia delegate, member
- Grigore Eremia, director in the National Bank, member
- C. Lungu, director of the Chișinău branch of the National Bank of Romania, Basarabia delegate, member
- Ion Negrescu, vice-director at the Affordable Housing Company, member
- Spiridon Iacobescu, professor of the Academy of Higher Business and Trade Studies, member
- Ilie Mecu, director of the Constanța branch of the National Bank of Romania, Dobrogea delegate, member
- V. Th. Orghidan, vice-president of the Bucharest Stock Exchange, member
- V. Popovici, trade inspector, Banat delegate, member
- E. Pașcanu, director of the Bucharest Higher School of Business, member
- V. Puiu, director of the Galați branch of the National Bank of Romania, Moldova delegate, member
- D. Rațiu, director of the Agricultural Bank in Cluj, Transylvania delegate, member
- Christian D. Staicovici, secretary general of the Bucharest Chamber of Commerce, member

After the law was issued, the main interests of the Body management were to ensure its enforcement.

In 1921, Spiridon Iacobescu makes certain observations in the *General Business and Accountancy Magazine*, after the law was published, on issues to be taken into account: the practice of the accountancy profession; expertise and counter-expertise; censorship in public limited liability companies.

During the meeting of 1 September 1922, the report presented by the standing delegation to the Superior Council mentions that the composition of the Council was amended by regional delegates: Dominic Rațiu – director of the Agricultural Bank in Cluj, Transylvania delegate, member; V. Puiu – director of the Râmnicu Vâlcea branch of the National Bank of Romania, Oltenia delegate; C. Lungu, director of the Chișinău branch of the National Bank of Romania, Basarabia delegate; Petre Drăgănescu from the National Bank, Bucovina delegate and V. M. Ioachim, director of the Body, Muntenia delegate. At that time, the Body comprised 49 branches, the most recent ones from Basarabia: Soroca, Tighina and Bălți, from Ardeal: Lugoj and Zalău, and from Muntenia: Dâmbovița.

The main issues the management of the Body focused on were discussed in the management bodies meetings, were reflected by various articles published in the *General Business and Accountancy Magazine* and/or debated during the congresses held beginning with 1923. These issues mainly consisted of the following:

Business and accounting expertise

Art. VI of the law on the organization of the Body of Expert and Licensed Accountants stipulates: "Financial, administrative and legal authorities shall use an expert accountant from the body's register for any expertise related to bankruptcy and default cases, judgements where accounts and tax charges are imposed, inventories and balance sheet-related arbitrage, shared management, revenues and expenses decisions, based on experience and rotation criteria, to the extent possible."

Unfortunately, this provision was not taken over in the Commercial Code, therefore, many years after the law was published, the management of the Body fought for its application.

In 1928, a deputy inquired the ministry of justice why legal courts appointed as business experts individuals other

than those stipulated by law, namely the members of the Body. As a consequence, the minister of justice sent a message to all national legal courts to abide by the law.

In 1934, the Body sent a pleading to the minister of finance regarding the appointment of expert accountants by the appeal commissions. The appointment was made by the Ministry of Finances who only included in the list 30-40 expert accountants in Bucharest and 3-4 regional experts, thus affecting the Body's appointment. We shall hereby quote from the pleading: "We have been fighting for years to stop the de facto monopoly on the expertise activity, which always caused severe and rightful dissatisfaction. If we were not able to reach the legal courts on the rotation stipulated by law, in terms of tax expertise we managed to give a shape to this principle, by introducing a limitation to a single expertise per month, with the support of the minister back then, Virgil Madgearu. Because of this legal disposition, last year, from the 220 expert accountants listed in the ministry-approved register, 150 accountants carried out expertise services, compared to 10-20 as before. Whereas now, by limiting the number of individuals entitled to carry out tax expertise services to 30, the monopoly is being reintroduced, and this time under a legal umbrella."

Company censors

Regarding the censors, the law stipulated, under art. V: "At least one of the members of the censors' committee of public limited companies with a capital of at least 5 million lei, established after the publication of this law, shall be expert or licensed accountants, observing all the requirements imposed by the code of commerce."

The first article on censorship was published in 1914 in the *General Business and Accountancy Magazine*, signed by Alexandru Sorescu, at that time officer of the Trading Bank, future professor of the Academy of Higher Business and Trade Studies.

On this topic, the law was again applied with difficulty, following several pleadings addressed to authorities.

In July 1921, Alexandru Sorescu already raises several issues in the article "Accountants, beware!", where he notices that the publication of the law was a difficult process, but its application is even more difficult. In terms of the legal provision to have at least an expert accountant in the censors' committee of public limited companies whose capital equals at least 5.000.000 lei, he

mentions that these companies do not hurry to apply this requirement. He highlights the challenge comprised by the fact that the law did not foresee any non-compliance sanctions.

Closing and endorsing traders' registers

The code of commerce stipulated that trade registers had to be annually closed and endorsed, for conformity, by commercial courts.

On the status of accountants, the law mentioned, under art. II: "The profession of licensed accountants working for the State and commercial undertakings, of a capital exceeding 500.000 lei, which are loan beneficiaries, as well as the expert accountant professionals working with legal, administrative, financial authorities, shall only be carried out by individuals- members of this body.", and under art. V: "The undertakings in art. II will not be entitled to receive the endorsement visa on their registers from the commercial courts, unless their registers are signed by a licensed accountant." But the same law stipulated that the entrepreneurs keeping their registers by themselves were exempted from this obligation.

Moreover, it was found that, when endorsing registers, the court made observations on their accuracy, which exceeded their powers.

In 1925, the Bucharest Court of Appeal received a claim from "Alianța" public limited company, contesting the closing visa of the court on the ledger, arguing that it was inadequately kept, since daily operations were not registered; it admitted the appeal and ruled that the court "shall apply on the registers kept by the undertaking, upon their submission at year end, under the last record, the Court visa in the wording expressly dictated by this text, without any control on the adequacy and order of the register operations."

In 1933, the proposal for the General Ledger to be introduced as mandatory register was approved. At that time, the mandatory registers were the ledger and the inventory. Also, another proposal was to have the registers adequacy certified in advance by the signature of an expert or licensed accountant.

Introducing double party accounting in public administration

This topic was an ongoing concern for Body members, but the public administration's attitude did not always raise to the expectations.

In 1925 a pleading was sent to the minister of finances, claiming that the appointment of specialized staff was limited to those observing the requirements in the respective Body law and the accountants were not included in these provisions.

In 1929 a public accounting reorganization process was launched, calling upon foreign experts from countries where this reform had been initiated but without a broad consultation with Romanian experts. Prof. G. Alesseanu had been appointed as a member of the newly created commission, however, despite all assurances expressed by the minister of finances, M. Popovici, Romanian experts were not consulted.

Trade schools graduates' enrolling at law faculties

An issue on which the management of the Body sent countless pleadings to various education ministers and covered many years was the request that trade schools graduates, higher or secondary courses, were allowed to take the law faculty exam. Even after the reforms of the education system, which no longer foresaw such situations, these graduates' access was restricted. For example, higher studies graduates were allowed to take the exam including at the Academy of Business Studies.

The Congresses of the Body

In accordance with the regulatory provisions on the organization and functioning of the Body, congresses were organized every two years, beginning with 1923. They were true discussion fora on different challenges often faced by Body members. The topics under debate were directly and openly presented, under all their positive and negative aspects. During every Congress, V. M. Ioachim, the chair of the Superior Council, presented a report on his activity and a general report of the Body.

The first congress was held in **Bucharest**, on 27 – 28 May 1923, at the Carol I Foundation. Here is a quote from the article signed by Petru Drăgănescu-Brateş published before the Congress in the *General Business and Accountancy Magazine*, entitled “Our Congress”: “Why did we choose the month of May? Because it is the nicest weather to travel, because the needs of spring weigh on us less than the needs of autumn, in terms of mind and pocket and the impetus of the mind is freer and more spontaneous. Why the agenda comprises general cultural-economic topics instead of professional business issues, such as the debate surrounding the law on the Body of accountants? Because it was felt that our first gathering should not focus on small, petty talks, centered on profession; instead, starting from strengthening general interests, we will have afterwards the time to step towards consolidating our individual interests or our group-restricted issues.”

The second Congress was held in **Cluj**, in 1925.

The chair of this Congress was Nicolae Chirculescu. Here is a quote from his address: “Gentlemen! This is a reward of our work when we think from where our colleagues started and where we are now, from the darkness of the offices, lacking any solidarity, a toy in anyone’s hands, our colleague was splashed with mud the second day and thrown away like a squeezed lemon, since his work was no longer needed. Things have changed. Now you are a strong force and the proof is our Congress today and the topics to be discussed. These are general and relevant issues, which will show that we raise to the challenges of the problems we encounter.

Gentlemen! Allow me to say, when you gained certain rights, you must show your worthiness. Each one of us needs to highlight his work, to make proof of his honesty, to develop himself.”

In his Report, V. M. Ioachim mentioned that the number of regional branches reached 56.

The membership structure of the Body of Licensed and Expert Accountants at 31 December 1924 was:

Expert accountants	Licensed accountants	Trainees	TOTAL
2013	4901	453	7367

The number of members in all 56 branches is significantly different, depending on the geographical area and the town. The branches with a larger number of members were Ilfov, Craiova, Cluj, Galaţi, Oradea, Satu Mare, Timişoara. There were also branches without any expert accountants: Buzău, Călăraşi, Caransebeş, Deva, Orhei, Slatina, Soroca, Tecuci, Tighina.

Between the congresses, the articles published in the *General Business and Accountancy Magazine* outlined and discussed the membership of the Body.

In relation to members, in a complex article entitled *The institution of expert accountants abroad and in Romania*, V. M. Ioachim makes the following remark: “Before the 1921 law, we used to experience the same situation as in France, the only difference being that for us too few people made use of the expert accountant title, even if they were among the ones who were commissioned to carry out expertise engagements by the legal court, since this type of services were carried out by anyone, irrespective of their connection to accountancy.

In the effort to put an end to this, we went to the other extreme, because we considered as expert accountants all those who had taken a higher full time or evening business course and a number of years passed after their graduation, even if during that period they operated in agriculture, arts or army, so we managed to have more than 800 expert accountants in Bucharest.”

In his presentation on *The role of business graduates in the economic life, in relation to trade and industry*, he lists the reasons why business graduates were not significantly involved in the economic life: “I will refer to some of the main causes, to be able to analyze afterwards the means to remove them. These causes can be summed up as follows:

- 1) The material and social condition of students, namely business schools’ graduates
- 2) The lack of a defense mechanism of our profession
- 3) The lack of solidarity in relation to the Body
- 4) The preconceived ideas
- 5) The development of our economic life.”

In terms of the relation between the Body of Higher Schools of Business Graduates and the Superior Council of the Body of Expert and Licensed Accountants, in the former’s report for 1926, it is mentioned that: “the cultural activity and the social-economic stage go hand in hand.”

The third Congress was held in **Chişinău** on 14 – 15 October 1927.

In the opening of the Congress in Chişinău, Grigore Trancu-Iaşi took the floor: “It was with deep emotion that we travelled to Chişinău to express the Body’s power of solidarity which, even if only 6 years old, brings together central figures of our economic and financial stage, company managers, high private and public officials, members of the academia, irrespective of their political views and religious beliefs, guided by the only wish to pave a smooth way for our nation’s economic development.”

An important point of this Congress was the debate on the balance sheet model, to be used by public limited companies and cooperative undertakings. The related statement of reasons mentioned:

“In accordance with the balance sheet scheme, voted by the International Accounting Congress in Brussels, in July 1926, the Balance Sheet Model would comprise: under assets, the accounts listed and grouped after their degree of liquidity and under debts their degree of chargeability. The suspense accounts, listed at the end of the balance sheet, outside the body of the balance sheet, will include all values held for safe-keeping, administration or consignment, listed under main categories, and the pension funds or staff social assistance funds will be listed so that their separate placing and management is clearly illustrated in the balance sheet.

The law should require that the profit or loss account is published jointly with the balance sheet and comprises under the Credit category: all sources of revenues, including their gross amounts and under Debt: all expenses divided into relevant categories, illustrating production costs and taking into consideration tax law provisions.”

In his closing remark, Grigore Trancu-Iaşi added: “If 12 years ago I would have spoken to someone and told him that in 1927, in the month of October, a Congress will take place in Chişinău, gathering accountants from the Greater Romania, joined under a single Body, I would have been called a dreamer... Let us thank once again our friends in Chişinău, who welcomed us according to the Moldavian hospitality tradition... Many think that if three Romanians gather, they will fight over political or some other type of differences of opinion. I am glad that our Body taught a valuable lesson: no personal divergence was brought forward – despite the different ideals we all have.”

The fourth Congress of 1929, took place in **Constanţa** between 22-24 June 1929 and gathered over 200 members. Following the discussions therein, several motions were adopted, one regarding “the issue of the business education”, the other on “the issue of the Assurance and Pensions Institution”. A series of proposals on the amendment of the *Commercial Code* on the functioning of stock companies were also adopted, as well as a motion on expert accountants’ liability.

The fifth Congress of 1931, was also the **VIIth International Accounting Congress** and was held in Bucharest. The event took place under the presidency of professor Nicolae Iorga, President of the Council of Ministers. The guests included foreign participants from Spain, France, Belgium, Switzerland, Brazil, Italy, USA, the Netherlands, Austria, Germany, Bulgaria, Czechoslovakia, Turkey, Poland. Rene Delaporte, President of the French Union of Accounting Associations was one of the central figures attending this Congress.

In 1932 the first *General Directory of Romanian Accountants* was published, prepared by Alexandru Botez, Superior Council member and Constantin Vicol, lawyer. It was issued and published by the former’s printing house, called *Profit şi Pierdere*. This directory comprises a register of the Body, structured at county-level and for every county information on the respective region is included, its capital, number of inhabitants and the main economic activities in the region. The opening date of each regional branch is indicated. Then, the expert and licensed accountants, as well as the trainees are listed in alphabetical order, for some of them the address is mentioned, for some others the relevant education.

During the sixth Congress of 1933, organized on **Cernăuţi**, many of the discussions were centered on accounting unemployment – an important issue for the members. We hereby quote from the Congress question of order: “The members of the Body of Expert and Licensed Accountants, gathered within the VIth Congress in Cernăuţi, notice that the accounting unemployment is caused, let aside the economic crisis, by the legal and administrative measures, disregarding accounting and its benefits.

The Body hereby adopts a pledge to fight these measures and procedures, especially against the imposition system based on assessment and by rejecting trade registers.”

Beginning with 1935, the national events and circumstances, especially from a political point of view, led the Body's ongoing actions in the members' interests, always aware of the internal situation.

The VIIth Congress took place in **Timișoara**, on 22-23 September 1935. During his presentation, V. M. Ioachim refers to 67 branches aggregating 12.000 members. He complains that certain courts still use experts lacking the qualification required by law. The cooperation law included expert accountants providing expertise services in the field of cooperative establishments.

The VIIIth Congress of the Body was organized in **Galați**, on 19-22 June 1937. Looking back, V. M. Ioachim makes a summary of the possible achievements (which he calls desires) following the discussions and motions of previous Congresses:

- The introduction of double party accounting for State, municipal and local companies, by the 1929 law, a main discussion of the 1925 Congress held in Cluj;
- The balance sheet model, which was the main focus of the Chișinău Congress in 1927, was introduced, for that time, only for banks, by the Banking law of 1934;
- The amendment of the Commercial Code, debated during the congresses of Bucharest – 1923, Constanța – 1929 and Bucharest – 1933, was given appropriate follow-up;
- The business education reform debates were taken over in the recent reform, namely the continuity between the secondary and higher courses, the employment of professors among the graduates of the Academy of Higher Business and Trade Studies;
- The access of members, which were private servants, in the field of social assurance, due to the 1933 law;
- The benefits participation, a topic discussed during the Congress in Cluj, was required by law, for municipal companies and State – owned enterprises.

It was only in 1937, that the law on the Body was amended and included the provision that in order to register as a member, one had to be graduate of a high national or international business studies academy or graduate of a higher full-time business school.

In 1939, by the amendment of the Commercial Code, the closing and stamping of registers was taken over by the Registry of Commerce, instead of the courts. It was in the same year that the annual exercise notion was introduced by the tax law.

The last Congress of the Body, its IXth, was held between 26-27 February 1939, in **Brașov**. Concluding that economic skills based on titles and expertise were not acknowledged, as well as identifying the lack of enrollment norms for public and private services, the proposal for a College of Economists took shape (the Economic, Cooperation and Accounting College), to be in charge of control, discipline and professional qualification, as well as of qualification recognition, based on titles and the establishment of differences and various member categories.

From 1940, the branches of the Body were managed by interim commissions, appointed by labour minister decision. However, their activity decreased, in the light of the historical turmoil. Until 1946, the *General Business and Accountancy Magazine* continued to publish many articles highlighting the difficulties of the economic life and the expression of members' patriotism, by the voice of the Body management.

The *Body of Licensed and Expert Accountants of Romania* was disbanded by decree of the Presidium of the Great National Assembly of the People's Republic of Romania no. 40 of 10 March 1951, published in the Official Journal no. 31 of 13 March 1951. The decree was based on the Decision of the Council of Ministers no. 201 of 8 March 1951. Following this decree, all Body assets were taken over by the Scientific Association of Engineers and Technicians – ASIT. Between 1951-1953 this association comprised an "Accounting Registry" division.

The subsequent events casted a shadow on the accounting expertise activity and on the professional accountant profession, as a whole. New unprecedented rules changed the profession, despite all prior efforts and perseverance. Censors were no longer needed. Accounting lost its importance and was submitted to forces that no longer saw its true value. Accounting expertise was only later regulated, by two decrees of 1957 and 1958, in a limited form, subject to administrative procedures, far from the practice before. A decree in 1971 set out the framework governing the accountancy expertise until 1989.

On a final note: An arch over time

Romanian accountancy profession arose and developed in strong connection with the progress of the Romanian society in the modern age. Essential social transformations, such as industrialization, the development of the monetary and credit system, the reform of the education system, the evolution of the local capital and so on, called for the development of the accounting system and the rise of professionals. They came forward and played their part with responsibility and devotion. Major historical events completed the picture of circumstances shaping society. Their way of overcoming hardship and turmoil, still standing, not giving up their ideals and professional purposes, teaches us a valuable lesson.

After 1989, the accountancy profession took back its regulated character, as an independent and autonomous profession. The first step was the establishment, in 1992, of the professional association, the *Body of Licensed and Expert Accountants of Romania* (after the creation, in 1190, of a *General Association of Technical and Accounting Experts*), which set up local branches and organized professional training courses. In 1994, the Government Ordinance no. 65 established the *Body of Expert and Licensed Accountants of Romania*, as a legal non-profit public interest person.

This legal act also stipulated the requirements for obtaining the expert or licensed accountant title. Soon

after its set up, the Body was directly involved in the reform of the Romanian accounting system, initiated in 1994.

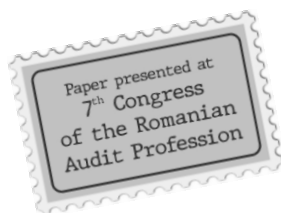
Towards the end of the '90s, the economic and accounting reforms triggered the need for an important professional accountant, existing in all worldwide developed economies, the financial auditor. It was in this context that the Government Emergency Ordinance no. 75/1999 was issued, laying down the requirements for obtaining the financial auditor qualification and the setting up the *Chamber of Financial Auditors of Romania*, legal public interest non-profit person, the professional body in charge of financial auditors.

Today, the two professional bodies are full members of the *International Federation of Accountants* – IFAC, of *Accountancy Europe* and of various regional structures. They also play an active part in discussing all relevant issues affecting professional accountants, having in mind their ongoing challenges, such as new information technologies, the digitalization of information and communication, business diversity, as well as the ever-changing demands of the economic environment.

A fact is certain: the Romanian accountancy profession proved its importance for the European and international profession. We only need to welcome and face challenges.

BIBLIOGRAPHY

1. Botez, A., Vicol, C. (1932) <i>General Directory of Romanian Accountants</i>, <i>Profit și Pierdere</i> Publishing House, Bucharest2. Collection of the <i>General Business and Accountancy Magazine</i>, issued by the Body of Higher Schools of Business Graduates, Bucharest, 1908-1916; 1920-19463. Law on the organization of the Body of Expert and Licensed Accountants of Romania, in: Alexandru	Botez, Constantin Vicol, "General Directory of Romanian Accountants", "Profit și Pierdere" Publishing House, Bucharest, 19324. Law on public education, no. 1150/1864, http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/213315. Ioachim M. Vasile, <i>Memories and accounting reflections (1908-1974)</i>, manuscript

Valences of Financial Reporting According to IFRS. Up-to-Date Challenges for Financial Auditors

Prof. Emeritus Maria MANOLESCU, Ph. D.,
Bucharest University of Economic Studies, Romania,
e-mail: maria.manolescu@soter.ro

Georgeta PETRE, Ph. D.,
financial auditor,
e-mail: gpetre.expert25@gmail.com

Alexandra LAZĂR, Ph. D.,
financial auditor,
e-mail: lazaralexandra1971@gmail.com

Abstract

Through this paper, the authors want to mark the centenary of the accounting profession in our country (1921-2021). They aim to analyze the evolution of financial reporting, at the national level, in the last three decades, parallel to the natural development of the accounting profession and to bring into the spotlights:

- *how developments at the national level have kept pace with the ever-changing European and international financial reporting requirements;*
- *the current challenges for the accounting profession in general and financial auditors, in particular, generated by the frequent and particularly complex changes of international standards in the field, changes generated precisely by the need to strengthen the quality of the information provided by financial reporting;*
- *the natural steps to be taken to strengthen professional cooperation and collaboration within and in the interest of the accounting profession, to respond effectively to the expectations of all stakeholders in the development of financial reporting.*

Keywords: financial reporting; accounting profession; IFRS; professional judgement; statutory audit; audit opinion

JEL Classification: M41, M42, M48

To cite this article:

Manolescu, M., Petre, G., Lazăr, A. (2021), Valences of Financial Reporting According to IFRS. Up-to-Date Challenges for Financial Auditors, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp. 706-723, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/023

To link this article:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/023>
Received: 19.08.2021
Revised: 30.08.2021
Accepted: 21.09.2021

Introduction

We consider it necessary to mark the centenary of the accounting profession, respectively the 100th anniversary of the approval by "ROYAL DECREE no. 3063/1921 of the Law for the organization of the Body of Certified Accountants and Expert Accountants in Romania", by highlighting the main steps in achieving, in the last three decades, modern accounting fully connected to European and international concepts in the field.

In this "anniversary frame", we consider that it is not a lack of modesty if we emphasize the fact that the authors of this article had the determination and conviction, but also the chance to get involved in this valuable country project whose general objective was to achieve the long-term strategy, harmonization, convergence and then compliance of Romanian accounting with the concepts and principles of European and international accounting.

The strategic objective, as was natural, had several dimensions, and the projects of the packages of normative acts had to be permanently synchronized with the requirements of the stages completed by Romania after its opening to the competitive economy.

The main pillars on which the whole process-focused, which made possible the achievement of all the assumed objectives, we appreciate that are as follows:

- emphasis on ensuring the basic legal framework for the organization and functioning of new entities specific to a market economy; we mention first of all the Company Law and the Accounting Law, normative acts whose process of elaboration, endorsement, and approval took place simultaneously and their initiators (Ministry of Justice and Ministry of Public Finance) conducted a wide public consultation and debate throughout their promotion and improvement;
- recognition of the role and importance of regulated professions specific to the accounting field. Thus, the first set of draft normative acts on the re-establishment of the profession of expert accountant and certified accountant and the Organization and Functioning Regulation of this profession was started by the Ministry of Public Finance at the same time as the draft of Accounting Law, so that the new liberal accounting profession to be functional, based on the Company Law, of new entities specific to the market economy. We also note on this occasion the role of the Association of Expert Accountants and Certified

Accountants (which some of the former members of the Professional Body approved in 1921 registered as a foundation immediately after 1990, a foundation which, through its members, was particularly active and involved in the whole process of legislative consolidation of the accounting profession and with which an exceptional collaboration was achieved);

- achieving a very consistent professional collaboration and dedicated to the legislative developments in the field, collaboration initially realized within the Accounting Advisory Board (established by GD no. 575/1992 which later, in 2005, became the Accounting and Financial Reporting Council), body with the role of consulting and endorsing all regulations in the field, of approving training programs for accounting staff based on new regulations approved and of experimenting on representative samples of entities, which included representatives of regulators, such as Ministry of Public Finance and Ministry of Justice; of professional bodies, first the Association of Expert Accountants and Certified Accountants, then Body of Expert and Licensed Accountants of Romania (CECCAR), The National Association of Romanian Authorized Valuers (ANEVAR), Chamber of Financial Auditors of Romania (CAFR), and The Chamber of Tax Consultants from Romania (CCF), after their establishment by law; of the universities with economic profile from the representative university centers (The Bucharest University of Economic Studies, the universities from Timișoara, Cluj-Napoca, Iași, Craiova), and last, but not least the business environment, through the representative employers' organizations. We are very pleased to highlight on this occasion the exceptional collaboration achieved within this professional body between all its members throughout its operation, collaboration noted and mentioned appreciably by the various external institutions and bodies that have overseen legislative developments overtime of the accounting field in Romania;
- access to external resources needed to finance some training programs for all professional categories with responsibilities in the field of accounting and financial reporting;
- ensuring the effective implementation of major legislative changes in the field of accounting only after completing "pilot stages", which included representative samples of entities from all economic sectors of activity and which supported the process of

consolidating the accounting practices imposed by those changes;

- providing professional practitioners in the accounting field with professional guidance appropriate to the level of development and complexity of accounting regulations (guidelines first developed by regulators and then, of course, by professional bodies);
- the major concern of the economic universities from all over the country for updating and adapting the accounting curriculum with the current legislative developments and with the European and international requirements in the field and launching training programs based on bilateral agreements with universities from main countries. At the same time, all the research appropriate to the periods completed by the teams of these universities and published during all this time were of real use for professionals in the accounting field.

At the same time, we are very pleased to mention the positive way in which professionals in the accounting field have received these major changes, the responsible involvement in the implementation of these substantive reforms, the availability and conviction of the importance, usefulness, and necessity of new approaches.

1. Review of the specialized legislation

The objectives of our research lead us to an adequate approach to the issue of specialized literature, namely the synthesis of the documentary fund involved in the scope of the reforms of the accounting field, carried out over a representative period. Thus, for the first objective of the research aimed at the evolution of the accounting system reform in general and financial reporting in particular, we focused mainly on the legislation that defined its essential stages.

1.1. The period of the "first steps of the reform" was marked by the concern to ensure the legal framework of the accounting field is appropriate to the new context. The basic responsibility of the accounting regulatory authority which has the legal responsibilities to ensure the process of transition of the legal framework of the accounting field from the requirements of the centralized economy to the new approaches of an open economy (whose buds materialized in the first draft acts norms that highlighted

substantive changes), assumed naturally a solid documentation base.

In the case of the field of accounting, the documentation process started with the national legislation of the accounting field, before the transition to the centralized economy.

We consider it important to mention that the first meeting of accounting specialists, organized in early 1990 at the Ministry of Public Finance, chaired by the Minister of Public Finance and attended by specialists of the Ministry of Public Finance, representatives of universities, specialists in economics, including accounting experts – former members of the Body of Certified Accountants and Expert Accountants – established in 1921, representatives of the Ministry of Justice, etc., had as a starting point for discussions the following regulations:

- Law since 31 July 1929 on public accounting and on budgetary control and public patrimony (published in Official Gazette no. 167 of 31 July 1929); and
- Law for the organization of the Body of Certified Accountants and Expert Accountants in Romania, promulgated by King Ferdinand I of Romania on July 13, 1921.

The purpose of these first meetings of specialists was to launch the process of updating the legal framework of accounting and the accounting profession and, at the same time, to ensure a common vision on the regulatory framework of the accounting field. At that time, there were some opinions according to which the regulations regarding companies, including accounting ones, should be comprised in the same law, and others argued that these regulations should be included in an updated Commercial Code for the new conditions, etc.

The legislation specific to the field of accounting in countries with a solid and functional market economy has been documented and understood, to avoid the risk of loopholes in the new regulatory process.

1.2. We consider that the identity document of the accounting field reform was represented by the signing on February 1st, 1993 of the Association Agreement of Romania to the E.U. Based on this act, all the professional approaches of the period were focused on the understanding and gradual takeover in the internal legislation of the provisions of three European Directives, the representative for the field of accounting and the accounting profession:

- The European Directive No IV (Directive No. 78/666/EEC), which provides that the individual financial statements of companies reflect in a real and fair manner the financial resources, the liabilities, the financial position, the profit and loss and establishes the structure of the Balance Sheet, of the Income Statement, assessment rules, publication rules, etc.;
- Seventh Directive (Directive No. 83/349/EEC) on consolidated accounts, which sets out clear requirements for parent companies for the purpose of drawing-up consolidated financial statements, so that they can offer a true picture of the assets and financial position of those companies;
- The Eighth Directive (Directive No. 84/253/EEC) laying down strict requirements concerning the qualification of persons responsible for carrying out statutory audits of financial statements drawn up under the Fourth and Seventh Directives.

Over time, these directives have undergone numerous changes which have been taken up at the right time in the relevant national accounting legislation.

1.3. The act of maturity and full compliance of national accounting regulations with the European ones is certainly represented by the signing of the Treaty of Accession of Romania to the European Union, at which time the European Commission's assessments found and recorded the high degree of compliance.

1.4. The process of transition to the implementation of international accounting standards by some categories of companies has been influenced by the acceptance of international accounting standards at the European level, a process marked by several stages, of which we aim to focus on the most representative ones.

After 1990, the European Union accepted the IASB's invitation to participate as an observer in the process of harmonizing international accounting and became a member of the Advisory Group. In 1995, at IOSCO Conference, a list of accounting areas to be reviewed until 1999 was established by IOSCO AND IASC so that financial statements prepared under IASC rules could be recognized in all financial markets of the world. All this time, at the E.U. level, steady progress

has been made towards accepting international accounting standards, so that – in 1995 – the European Commission's Decision was issued to support IFAC's initiatives and efforts to bring European accounting requirements to a common denominator with international accounting standards developed by IASC.

The decisive moment is marked by the approval on July 19, 2002, of Regulation No. 1606 of the European Parliament and the Council on the Implementation of International Accounting Standards.

In Romania, this moment of reference at the European level was preceded by national regulations that launched the privatization process of the representative companies of the Romanian economy, namely G.O. No. 40/1999 for the ratification of the PSAL loan agreement – for the institutional development of the private sector.

On this basis, the first program for the application of international accounting standards was established in our country, which targeted this category of companies, and the national legislation in the field of accounting gradually took over both the IASC and IFAC regulations.

It should be noted that the whole period of accounting reforms can be considered as "the most prolific" if we consider the specialized research published by many authors and which covered the requirements of documentation and professional development of practitioners and training of new specialists. This effort was joined by the researches of specialists published in the pages of the „Financial Audit” journal, researches that accompanied all important changes in the field and covered through the scientific content the very complex issue of new approaches to IFRS.

We consider it necessary to mention the fact that a decisive factor in the successful implementation of an accounting reform is the tax settlement of its effects. That is why we appreciate in this context the fact that the taking over of the fiscal solution of the impact of the application of IFRS through the Fiscal Code (and, respectively, through the regulations for its modification and completion) represented support in the implementation process. Thus, the need for the elaboration by the state institutions of the Decisions of the Central

Fiscal Commission and, respectively, the Manuals of fiscal reconciliation was eliminated. We consider that future actions should be oriented more towards the overlap of the tax settlement deadlines with those of the entry into force of IFRS so that there are no more "periods of non-coverage of some accounting treatments provided by IFRS with related fiscal solutions".

2. Research methodology

Through this current paper, we aimed primarily at the dynamic analysis of the evolution of accounting reforms, in the last three decades, to conclude on their "current situation".

The research undertaken aimed to highlight the direct purpose of the reform of the accounting field, respectively: the quality of the information provided to users of financial information; how all the reforms carried out in time were correlated with the political objectives of the periods covered; to identify the factors that decisively influenced the whole course of the reforms and, last but not least, the strategy followed for their implementation.

After concluding on the fact that from the point of view of the in-force regulations, Romania is in total agreement with the concerns at the European and international level, as was natural, we followed a research approach aiming at the issue of up-to-date practice in the accounting field. In this context, the second research objective was to objectively observe the aspects related to the effective implementation of IFRS as a basis for accounting – having as a source of research the public financial reports and the audit reports related to a representative number of companies considered to be with enough experience in the accounting field. The objective was to identify the elements of difficulty that the practice faces after a significant period of implementation of IFRS, how the recent changes brought by IFRS 15, IFRS 16, IFRS 9, etc. were assimilated, the main causes generating difficulties and some ways to be followed. The results of the observations were particularly conclusive and the inexplicable elements we want to draw attention to concern "the existence of public interest companies that, although they claim

to implement IFRS, have not yet taken the first step – ie they have not adapted their accounting policies to the international accounting standards applicable, so about these entities we can say that they are still in the beginning.

We consider it important to mention in this context the fact that, through the Reports of Analysis of the Implementation of Standards and Codes (ROSC) prepared by the World Bank, after 2000, for many countries (including Romania) a special emphasis was placed on "accountability of the Government of each country in terms of regulation of financial reporting". The justification for this responsibility, which is considered not to be delegated by governments, is as realistic as possible: "Because negative information, as a rule, is not published on its initiative."

We are now in a situation where we can say: The public nature of the information provided by the financial reports is regulated, the information is available, and can be researched and analyzed without limitations. The natural question that can be asked now is the following: Who and how can act to correct non-compliances in the application of IFRS by public interest entities?

In our opinion, an answer to the identified issue is ensured by the provisions of the "Regulation (EU) No. 537/2014 on specific requirements regarding the statutory audit of the public interest companies", and financial auditors have an essential role in this regard.

We remind that, within the meaning of the national legislation, in the category of legal persons of public interest are included not only the companies whose securities are admitted to trading on a regulated market, the entities from the regulatory area of the NBR, respectively of Financial Supervisory Authority (ASF) but also the national companies; companies with full or majority state ownership; autonomous companies.

We emphasize that neither the accounting regulations, nor those relating to the statutory audit make any ranking of the entities in terms of the usefulness of the information provided through the financial statements prepared by them and, consequently, neither in terms of the need to provide users with reliable information.

3. Conceptual approach of the accounting system reform in general and of the financial reporting especially in Romania

3.1. The process of harmonization, convergence, and compliance with the european directives

We consider it necessary to point out that the initial major concerns regarding the draft packages of basic normative acts were focused on European legislation given the natural and immediate steps to open negotiations for the signing of the EU Association Agreement with Romania, an event that took place effectively on February 1st, 1993.

A realistic and careful analysis shows that the fundamental reforms of the Romanian accounting system and a gradual but sure process of assimilation of the accounting concepts and principles provided by the European Directives underlying the financial statements began with the elaboration of the first accounting regulations of implementation of the Accounting Law no. 82/1991.

We must also mention the fact that, over time, there were some assessments (in our opinion quite simplistic and lacking sufficient documentation) according to which Romania would have opted after 1990 for the French accounting model – and after 2000 – for the Anglo-Saxon model, assessments that were probably based on the fact that Romania has signed bilateral agreements with the respective states and has benefited from the collaboration and direct support of renowned specialists in the accounting field in these countries. In this context, it should be clarified that the main funding for the major reforms of the pre-accession period was realized through the PHARE program, and an essential conditionality of this funding was that the reforms benefiting from those funding should be based on conceptual approaches in line with European Directives.

The complexity of such a profound reform of the accounting field required a staging in correlation with: the evolution of the legal framework specific to the competitive economy, with the development of the

accounting profession, with the creation of the capital market, and last but not least with the dynamics of the business environment, and followed by the White Paper on Romania's accession to the European Union.

The opening of the negotiation process for our country's accession to the European Union in February 2000, including for Chapter 5 "Company Law", found the field of accounting and auditing at a high level of compliance with European Directives, so that on November 28, 2001, negotiations for this chapter have been provisionally closed precisely as a result of major developments in legislation found in the evaluation process.

3.2. Developments marked by the increasing interest in the quality of information provided by financial reporting

An important stage in the evolution of Romanian accounting was marked by the ratification of the Loan Agreement between Romania and IBRD on the project of institutional development of the private sector in Romania, signed on June 17, 1999 (Government Ordinance No. 40/5 August 1999, published in the Official Gazette of Romania No. 382/12 August 1999).

To agree, a particularly rigorous diagnostic analysis on the state of development of national regulations in the field of accounting and financial audit was carried out based on a specialized assistance agreement concluded between the Ministry of Public Finance and the UK Government – through Know How Fund – project agreed by the international financial bodies in the perspective of the negotiations for the ratification of the mentioned agreement, an agreement that marked the opening of the privatization process of the big Romanian companies.

The assessments concerned both the level of compliance with the European Directives in the accounting field, at that date, but also the capacity to gradually implement international accounting standards and the General Framework for the preparation and presentation of financial statements developed by the IASC and also the need to create the profession of financial auditor – a profession that applies international auditing

standards and complies with all IFAC's rules of ethical and professional conduct. Last but not least, the regulation of liability for the opinion expressed by the auditor regarding the financial statements prepared based on the application of international accounting standards was considered, doubled by the accountability of those responsible for preparing financial reports as real guarantees to ensure the quality of financial information.

The "PSAL" loan agreement provided a set of major conditions in the field of accounting and financial audit, supported by the need to meet the requirements of international investors interested in the extensive privatization process to be launched in Romania.

Among those conditions we mention:

- the implementation of the International Accounting Standards and the General Framework for the preparation and presentation of the financial statements elaborated by IASC, by all the representative companies of the Romanian economy;
- the establishment of the Romanian Chamber of Financial Auditors, whose members can apply the International Auditing Standards in the audit missions of the financial statements prepared based on the International Accounting Standards;
- the support by the Romanian Government of these actions and the approval through the Government Ordinance of the establishment of the Chamber of Financial Auditors;
- providing comprehensive training programs for professionals involved in the implementation of International Accounting Standards and International Auditing Standards, respectively.

In this context, at the end of 1999, the "Plan for the further development of the Romanian accounting system" was elaborated, whose objectives were pursued with priority:

- improving the quality of financial reporting in terms of addressability of national accounting regulations to two broad categories of users, namely:
 - users who will apply the provisions of the Accounting Law and accounting regulations based on European Directives;

- users who will apply the provisions of the Accounting Law, the provisions of the International Accounting Standards, and the General Framework for the preparation and presentation of financial statements developed by the IASC. In this regard, in 2000 the IASC authorized the publication of the official version of the International Accounting Standards in Romanian;
- finalizing the accounting regulations for the two major categories of users and preparation for the launch of the "pilot" phase for the experimental application of International Accounting Standards on a representative sample of entities;
- launching the national training program for staff involved in the implementation of International Accounting Standards, a program funded by the World Bank;
- launching by the Ministry of Public Finance of the first practical guide for the implementation of the International Accounting Standards, published in 2001;
- launching of the first practical guides on the reconciliation between fiscal and accounting results based on European Directives and International Accounting Standards (initially approved by the Decision of the Central Fiscal Commission, then by the Accounting Advisory Board).

The launch of this program took place during the first National Conference on accounting with the theme "ACCOUNTING OF THE THIRD MILLENNIUM", organized in Bucharest in June 2000 attended by prestigious European and international personalities in the accounting field representing: the European Union; the International Accounting Standards Committee (IASC); the European Federation of Experts (EFE); The International Federation of Professional Accountants (IFAC), representatives of the professions from France, Great Britain, Belgium, etc. with which the Romanian professionals had a very good collaboration, in time. The unanimous assessments were positive, highlighting the progress already made in the field of accounting reforms and appreciating the new objectives launched as being in full agreement with the concerns at the European level.

The process of implementing this set of measures has been carried out, as is well known, in stages between

2001 and 2005, to ensure the time needed to properly assimilate the new regulations with a high degree of complexity and to make it possible the appropriate adaptation of the behavior generated by the specific cultural tradition and by mentality.

The financial scandals that have shaken the United States, Italy, and the Netherlands since 2000, and the economic crises that have erupted in Asia and South America have raised major concerns for the World Bank in assessing the consistency of financial reporting regulations and their implementation, in many countries, including Romania. Those assessments comprised in the Reports of Analysis of the Implementation of Standards and Codes (ROSC) were addressed to state Governments and included clear objectives for the short and medium-term directions of action in the accounting field.

The World Bank's assessment of Romania started in 2002, was materialized in the "ROSC" report issued in May 2003 and highlighted the main progress made by Romania in the last decade (1993-2002) on accounting regulations and their implementation, and recommended some steps to be taken to further improve the quality of the information provided by the financial reports.

It should be noted that for the field of accounting the year 2002 remained as a reference year marked by the approval of Regulation (EC) no. 1606/2002 of the European Parliament and the Council since 19 July 2002 on the implementation of International Accounting Standards.

That Regulation aimed at adopting and using International Accounting Standards in the European Union, to ensure a high level of transparency and comparability of the consolidated financial statements of listed companies. To achieve this objective, listed companies under the law of a Member State were required to prepare their consolidated accounts (for each financial year beginning on or after 1st January 2005) under the International Accounting Standards in force. At the same time, some derogations were regulated in the sense that the Member States could provide that the requirements for the application of International Accounting Standards for listed companies to be applied from the financial year 2007 onwards for those entities that were covered by the Regulation.

In the new context generated by the provisions of Regulation EC No. 1606/2002, as well as based on the

fact that in 2003 the European Council established the timetable for Romania's accession to the EU, respectively the completion of negotiations in 2004, the signing of the Accession Treaty in 2005 and the effective accession on 1st January. 2007, all subsequent reforms had to be subordinated to these major objectives.

Based on the objectives of the field of up-to-date accounting and the World Bank's recommendations formulated by "ROSC", in the first part of 2004, Romania adopted the "Country Action Plan for Improving Financial Reporting". The strategic objective of this plan was "Fulfillment before 2007 – the year of Romania's accession to the EU – the main accounting and financial audit obligations arising from the *acquis communautaire*" and several major objectives have been identified for achieving this target, including:

- ensuring that national accounting and auditing legislation complies with the *acquis communautaire*;
- the program for the implementation of International Accounting Standards and International Auditing Standards that target public interest entities and correlate with their effective ability to apply them;
- identifying and promoting concrete measures to improve public oversight and transparency, as well as corporate governance.

At the end of 2004, the Romanian Government approved the "Strategy for the Implementation of the Country Action Plan for Improving Financial Reporting", a document that placed major emphasis on holding all institutions and stakeholders accountable for the quality of the information provided by financial reporting.

As an institution responsible for the implementation, monitoring, and periodic reporting to the Government of the achievement of the Plan's objectives, the Accounting Advisory Board was nominated, which in 2005 became (by GD No. 401/2005) the Accounting and Financial Reporting Council (CCRF), within which also included representatives of financial market and capital market surveillance bodies and which had clear objectives for monitoring measures to increase the confidence of users of accounting information in financial reporting and corporate governance. The main purpose of this body was "to develop on a national scale the competence and capacity of the institutions involved in the implementation of the

acquis communautaire and international standards in the field of accounting and regulated professions, as they are taken over in national law".

A summary assessment of developments in the field in correlation with the objectives set by the Strategy shows the major interest for compliance, as follows:

- In 2005, the CCRF approved the accounting regulations under European Directives, applicable from 1st January 2006 approved by Order of the Minister of Public Finance, regulations on which, following the evaluations carried out, the European Commission ruled on the high degree of compliance of them.
- In the first part of 2006, CCRF approved the Strategy on the application of IFRS in Romania, in correlation with the provisions of Regulation 1606/2002 of the European Parliament and the Council. Thus, by the Order of the Minister of Public Finance no. 1121/2006 on the application of International Financial Reporting Standards provided that, starting with the financial year 2007, companies whose securities are admitted to trading on a regulated market prepare consolidated financial statements under IFRS. Also, according to the same order, the consolidated financial statements of credit institutions had to be prepared under IFRS.
- The other public interest entities (as initially defined by OMPF No. 907/2005 on the approval of categories of legal persons applying accounting regulations compliant with International Financial Reporting Standards, respectively accounting regulations compliant with European Directives, and then by Accounting Law) could prepare consolidated financial statements either based on national regulations based on the 7th EEC Directive or based on IFRS.
- Concerning the preparation of individual annual financial statements of public interest entities, they had a legal obligation to apply national regulations based on European Directives, but also had the option to prepare a separate set of IFRS compliant financial statements for their own needs of information of users other than state institutions. An example in this respect is represented by the credit institutions for which, in 2006, the CCRF together with the NBR launched

a questionnaire in which the answers received showed the following:

- for the financial year 2005, several banking institutions representing about 74% of the total assets of the banking system prepared a separate set of financial statements under IFRS (and these financial statements were prepared by restatement under the guidance of financial auditors);
- to the question of the extent to which credit institutions would be prepared to apply IFRS as a basis for accounting (including the preparation of individual financial statements), several banking institutions representing about 72% of the assets of the banking system answered positively.

However, the major problems generated by the adaptation of software, the reconciliation of accounting and tax treatments, the natural requirements to strengthen the training of staff involved led to a prudent approach so that in 2010 by Order No. 9/16 July 2010 was approved the application of IFRS as the basis for the accounting by credit institutions for the annual individual financial statements starting with the financial year 2012, an order that also established a list of general and specific objectives that had to be ensured for this purpose.

In 2012, the IFRS program as a basis for accounting continued with entities whose securities were admitted to trading on a regulated market (OMPF No. 881/2012 and OMPF No. 1286/2012, respectively), according to which with the financial year 2012, the respective entities applied IFRS to the preparation of the individual financial statements.

A few years after the establishment of the obligation for the respective entities to apply accounting regulations compliant with IFRS, by the Order of the Ministry of Public Finance No. 666/2015 on the application of the Accounting Regulations compliant with the International Financial Reporting Standards by some entities with state ownership, it was established that the legal entities included in the appendix to the

mentioned order to apply the respective regulations starting with the financial year 2018.

We consider that the establishment of such a requirement is proof of the need for transparency of the financial information reported by those entities.

In 2014, as a result of the Government Emergency Ordinance No. 79/2014 for the amendment and completion of the Accounting Law no. 82/1991, CCRF ceased its activity in all respects in the field of accounting of economic entities and regulated professions, remaining valid special attributions regarding the field of public accounting. The decision was based on the fact that its objectives regarding the accounting of economic entities and regulated professions were achieved.

At that time, some of the CCRF members considered it necessary to hold a public "final" meeting to present and disclose the results. However, the option was for a "quiet" end, considering that this is how all the activity took place during over 22 years of activity of the Accounting Advisory Board and then of the CCRF: "quietly, with professionalism, responsibility and in an assumed collaboration".

We allow ourselves to take advantage of the fact that it is the "anniversary year for the accounting profession" and to address – albeit belatedly – congratulations and thanks to all those who have made their professional contribution in all that have meant "reform of the accounting system in Romania".

We also pay a pious tribute and bow our heads with respect and deep gratitude to our beloved colleagues, friends, and good collaborators who, in recent years, have left this world, perhaps to solve equally important reforms in other unknown worlds.

We use this opportunity to bring our thanks to the faculty of the West University of Timisoara for the beautiful initiative to mark in 2018 – with the CENTENNIAL OF THE GREAT UNION both achievements and contributions to accounting reform in our country. Thank you, dear professors, we appreciate you and confess that we have always felt close to you and we want to remain "close" to each other in our profession.

We can rightly say that all the achievements in the field so far have been largely possible through the fact that we have collaborated and, therefore, we have been close.

To the natural question "if we started a reform of the field now, could we be as close?" We cannot answer because in time "vanity" began to appear in our profession, too. Maybe it's good to remember that the importance of everything we do now will only be decided by time.

4. Perspectives in the field of accounting and financial reporting

It is well known that to understand the present and future of a field it is necessary to first understand its past. That is why this retrospective on the evolution of the field of accounting over the last thirty years has allowed us to make an objective analysis of the present to see if we are prepared for the challenges of its future. We can ask the natural question: *Is there a possibility that the future of accounting will bring new challenges?* The answer is: definitely "YES", as the information provided by the accounting is essential for the decision-making process. We consider relevant in this context the statements of Prof. Emil Horomnea, according to which "In a world of competition, great wealth is measured in the quantity and quality of information held at a given time" (Emil Horomnea, "Scientific social and spiritual dimensions in accounting", Moldavia Tipo Publishing House, 2010, p. 180).

To be able to identify the perspectives of the field, we intend to briefly summarize the current situation of the regulations underlying the obtaining of accounting information.

a) Categories of entities that apply IFRS as a basis for accounting:

- credit institutions (starting with the financial year 2012);
- companies whose securities are traded on a regulated market (starting with the financial year 2012);
- entities authorized, regulated, and supervised by the FSA in the Financial Instruments and Investments sector (starting with the financial year 2016);
- the entities provided by OMPF no. 666/2015 (starting with the financial year 2018).

b) Entities that prepare for informational purposes a set of individual annual financial statements under 2IFRS, by reprocessing the information determined according to the provisions contained in the national accounting regulations. This category of entities includes non-banking financial institutions that until 2022 – inclusive – apply IFRS for information purposes, and starting with the financial year 2023 will apply IFRS as a basis for accounting.

c) The other categories of economic actors apply National Accounting Regulations under the relevant European Directives.

It is surprising that among the entities that apply IFRS as a basis for accounting we do not find the field of insurance, a field which through the activity profile implies an urgent need for quality financial information precisely because of the inherent risks to which it is subject. In these circumstances, we ask ourselves: *Why is not at least a timetable made public indicating the prospects in this regard, after many years of extra-accounting application of IFRS in this field, in parallel with the accounting regulations compliant with European Directives?* We consider that an authorized response in this regard can only come from the Financial Supervisory Authority.

Given the situation presented above, it is found that Romania compared to other EU Member State is at this time in the general trend of applying IFRS.

Regarding the application in the E.U. of IFRS, we mention that at this date we do not have information according to which there is any intention to amend Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19 July 2002 on the application of International Accounting Standards, to extend the application of IFRS. We note that the latest official EU situation in this regard concerns information from December 2018 and can be found on the European Commission site, at: https://ec.europa.eu/info/law/international-accounting-standards-regulation-ec-no-1606-2002/implementation/implementation-eu-countries_en.

The document published on that website highlights the options made by the Member States regarding the extension of the use of IFRS to the preparation of the annual (individual) financial statements of listed companies and the annual and consolidated financial statements prepared by entities other than listed ones.

Consequently, regarding the application of IFRS, future concerns (in the short and medium-term) at the national level will follow the rigorous application of the current standards and for their future amendments will ensure the timely issuance of amending and supplementing regulations – as were, for example, OMPF No. 3189/2017 and 3456/2018, which provided the legal framework for the application of the recent IFRS.

Initiatives at the level of European structures for the next period refer to the reporting by entities of information on sustainability. Thus, in April 2021 the European Commission published the proposal for a Directive on Corporate Sustainability Reporting (CSRD), which complements Directive 2014/95 / EU (known as NFRD – Non-financial Reporting Directive), the provisions of which have been taken up in due time in our national legislation.

The draft Directive launched in April this year and to be applied from 1st January 2023 proposes the amendment of four basic European normative acts in the field of accounting and auditing: Accounting Directive 2013/34/EU; Directive 2006/43/EC on statutory audit and EU Regulation no. 537/2014 on specific requirements regarding the audit of public interest entities; Directive 2004/109/EC on the harmonization of transparency obligations.

The revision of the provisions of these basic regulations on accounting and auditing of entities was generated by the deficiencies found by the EC services regarding the reporting of non-financial information, as well as the need to connect their provisions with other European acts adopted in the field, such as European Ecological Pact; European Regulation on the establishment of a framework for facilitating sustainable investments, etc.

We exemplify in this regard the provisions of the Accounting Directive in force (Directive 2013/34/EU) which does not require the presentation of financial statements and the directors' report in a digital format, and users of sustainability information expect that such information can be found in a digital format.

Specifically, the draft Directive proposes that companies prepare their financial statements and directors' reports in XHTML (single electronic reporting format). These proposals are connected with the provisions of art. 3 of the Delegated Regulation of the Commission (EU) 2018/815 of 17 December 2018 and art. 8 of Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020.

A separate article proposes to amend the Audit Directive (Directive 2006/43/EC) so that it meets all sustainability reporting requirements, including the auditor's assessment of how the audited entity's reporting on sustainability complies with EU Regulation no. 2020/852, mentioned above.

Regarding the Audit Committee of public interest entities, it will also have concrete attributions regarding the sustainability reporting process.

Last but not least, the provisions of Regulation (EU) no. 537/2014 (Audit Regulation) are supplemented with references to consultancy service providers for the preparation of sustainability reporting when statutory auditors or audit firms provide sustainability reporting services.

As mentioned before, the changes presented above are due to take effect on January 1st 2023 covers all categories of entities, regardless of the applicable accounting reporting framework, so that all authorities with responsibilities in the field of accounting regulation and statutory audit are to be involved and ensure understanding, takeover in the field regulations and proper application of the new provisions of the mentioned Directive.

We consider that it is fully accepted that the regulation is part of a whole represented by authorities, profession, customers, and third parties, and a good collaboration between them is for the benefit of all.

5. Relevant aspects regarding IFRS implementation in Romania

We can say with certainty that after 2000 the concern for the application of IFRS in Romania was continuous, and the main reason consisted precisely in the nationally and internationally recognized values of the financial reports prepared on their basis. As previously shown, the major complexity of this approach has determined that in Romania, as in other countries that have adopted IFRS as a basis for accounting, the strategy applied should be based on a responsible and prudent approach. We detail some aspects in this regard:

- entities that have applied IFRS as a basis for accounting have been required to prepare financial statements under IFRS for several annual financial years by restating the information presented in the financial statements prepared under national

regulations. The differences between the accounting treatments compliant with national regulations and IFRS had to be presented for each element of the financial statements, together with the necessary explanations.

- IFRSs as a basis for accounting have been applied together with the Accounting Law and other applicable legal provisions (Chart of Accounts and content of each account; examples regarding the reflection in the accounting of different new or high difficulty operations; the layout of the transposition of account balances; situation including the results of the restatement on IFRS of the information from the accounting organized according to the national regulations). The elements of support in the application of IFRS were appreciated as welcome by all those involved in this process and were intended to contribute to ensuring a high degree of transparency and comparability of the annual financial statements.

To carry out this paper, we set out to analyze – based on legal public reporting – the current situation of the application of IFRS by 12 entities whose securities were traded on the Bucharest Stock Exchange on 31 December. 2020 (Appendix 1) and 12 entities from the list – Appendix to OMPF no. 666/2015 (Appendix 2). The analysis was based exclusively on the information publicly presented by these entities on the financial reports for 2020, which is also the reason why we did not intend to make concrete references in our examples.

I. The results of the research on the first category, namely the entities whose securities were traded on the Bucharest Stock Exchange and for which the year 2020 represented the 8th financial year for the application of IFRS as a basis for accounting can be summarized as follows:

- for 11 entities The Audit Reports expressed the opinion of the compliance of the financial statements with the provisions of IFRS and the presentation of a true and fair view of the financial position, performance and cash flows concerning the applicable regulatory framework; for a single entity the auditors expressed an opinion with reservations;
- the significant accounting policies presented by these entities in the "Notes" inform users of the measurement bases used for the items in the annual financial statements in a systematic and intelligible manner, indicating the relevant accounting standards.

These accounting policies are updated, including references to recently applied standards (IFRS2-15 and IFRS 16);

- the statutory auditors have identified and highlighted some key issues in some of these entities, namely:
 - a) the existence of risks regarding the recognition of income and receivables, generated mainly by the following:
 - sales to customers in a difficult financial situation (bankruptcy, insolvency), with the risk of non-recovery of receivables and with some difficulties in applying professional reasoning in estimating adjustments for their depreciation;
 - sales with a policy of granting commercial discounts for which there is a risk that their estimation at the end of the year will be difficult;
 - the existence of pressures that the management of some of the respective entities feel for the realization of the budgeted revenues;
 - b) the existence of risks generated by difficulties in applying professional judgement regarding the estimation of the recovery period of the book value of some fixed assets and, respectively, in the estimation of the provisions for decommissioning. These risks are mainly generated by the fact that the recoverability of the value of the operating assets of some entities is determined by the estimation of natural reserves (oil, natural gas, etc.), for the exploitation of which these assets are held.

In conclusion, it can be appreciated that the experience gained by this category of entities in the process of theoretical and practical acquisition of IFRS has allowed to provide relevant information based on which their users can make decisions.

II. Following the analysis of the annual financial statements prepared by the entities included in the list annexed to OMPF no. 666/2015 (Annex 2) and the audit reports issued on their basis at the end of 2020, given that that year represented the 3rd financial year for the application of IFRS as a basis for accounting, is at least a worrying situation if we consider the following:

- for six entities (out of the 12 analyzed) the audit opinion is with reservations, and for two entities the opinion is contrary;

- the accounting policies presented by some entities are general, not adapted to the specifics of the unit, without references to the relevant accounting standards, and not updated concerning the accounting standards applicable in that year (for example IFRS 15; IFRS 16; IFRS 9);
- the existence of erroneous valuation rules that have been identified in the accounting policies presented in the "Notes" to the financial statements (for example references to standards are erroneous; reference is made to the provisions of the regulations approved by OMPF No. 1802/2014; revenue recognition are those in IAS 18, regarding the time when the seller transferred to the buyer the main risks and rewards of ownership of the goods and can correctly estimate the value of the income);
- some of these entities are heavily dependent on their revenues from resources coming from state authorities. Sometimes the revenues from the budget subsidies exceed by more than 200% the revenues realized from the carried-out activities;
- the existence of major litigation pending in some entities, for which the volume of provisions that would be established and the related expenses recognized, represent significant values;
- risks identified concerning the professional judgement adopted by some entities in this category concerning the accounting of concession contracts;

In the current legal context, the accounting of concession contracts that entities with majority state ownership have concluded with state authorities is a key issue for all factors involved in financial reporting;

- the financial auditors also highlighted the existence of risks, sometimes major, regarding the recognition of revenues due to the pressure felt by the management of some entities for the realization of budgeted revenues and the probability of non-collection from state institutions, of revenues represented by subsidies;
- in the case of entities with branches in the territory, the financial auditors identified risks arising from the lack of integrated information systems to obtain operational and essential information from those branches;
- the existence in the records of some of the analyzed entities of some lands for which they do not yet hold property titles.

In these circumstances, the credibility of the information presented in the financial statements is considered to be affected by non-compliance with certain requirements of the IASB General Framework regarding the quality of financial information, with major effects on:

- a) business continuity, in the context in which all 12 analyzed entities mentioned that they prepared the annual financial statements based on the premise that they will operate in the foreseeable future, based on the fact that the areas in which they operate are strategic for the national economy and is of social importance. The auditors of some of these entities expressed reservations in the audit reports regarding the continuity of the activity based on "significant uncertainties" found and which are generated by: significant annual and cumulative accounting losses; negative net asset values in the last three years for some of the entities; current liabilities that exceed current assets and other causes.
- b) comparability of information, in some entities, which in the opinion of financial auditors could be affected as a result of corrections determined by the application of IFRS 9, the reason for which they expressed reservations about the comparability between the information presented in the financial statements of 2019 and 2020.

In conclusion, the existing problems in these entities reflect in our opinion major dysfunctions whose causes can be:

- the exercise without the necessary coherence of corporate governance at the level of these entities, if we take into account the frequent changes of their management, including possible political interferences in the respective appointments;
- the lack of follow-up or insufficient follow-up by the Audit Committees of their major objective regarding the monitoring of the financial reports;
- poor professional training or disinterest in the executive management of entities that have such shortcomings in the final reporting

Given that the financial auditors warned in some audit reports about: the non-compliance of the financial statements with IFRS; the risk of

discontinuity of the activity of some entities; non-compliance with the provisions of the Companies Law regarding the level of equity and others, we consider that some measures must be taken to protect both the entities concerned and financial auditors who in turn are subject to major risks in case of bankruptcy of strategic entities.

First of all, we consider that the provisions of Regulation (EU) no. 537/2014 it is transmitted to the body with equivalent functions.

The Regulation also provides that the Member States may lay down additional requirements as to the content of the supplementary audit report.

Based on the above, some measures can be initiated to streamline the communication of financial auditors with those responsible for corporate governance and the Audit Committees of public interest entities, which are not provided with supervisory bodies, to avoid shortcomings such as presented, the consequences of which may be among the most worrying.

Last but not least, it may even be necessary to promote an attitude of discouraging the lack of interest in IFRS financial reporting by public interest entities, including by announcing reservations when concluding contracts for the provision of audit services until obtaining assurances of compliance with the rules of the audit mission and, as a result, of avoiding implicit risks.

We believe that it is important to bring to the fore the "up-to-date" challenges of our profession – the digitization process – which is considered a "real opportunity" in redefining all practical activities and procedures specific to the accounting and financial audit profession. In our opinion, digitalization represents not only a real challenge for the profession but also the way to achieve the objective regarding the quality of the information provided by the accounting reporting. However, the risks arising from the digitization process cannot be ignored, and to avoid them, concrete and well-managed actions are needed to standardize specific procedures and activities, to optimize information flows, to secure the programs/sets of software used, and last but not least, the consolidation of continuous professional training – with the well-defined aim of removing some of the barriers still felt.

6. Conclusions and future research approaches

The evolutions of the national legislative framework, the assimilation of all the professional and ethical standards and norms specific to the accounting field ensure the basic pillars for positioning the accounting profession in our country, in full agreement with the evolutions and concerns "up-to-date" at both European and international level.

We can notice the preoccupations of the professional bodies for the permanent adaptation of the content of the programs regarding the continuous professional training with the elements of actuality and interest for the profession; the interest is shown for increasing the scientific and practical content of specialized publications and for organizing joint workshops of the liberal professions, actions that through the thematic content and the quality of the debates enjoyed a real interest from the participants.

We also suggest a set of proposals, that we believe can bring a contribution to a better understanding of the issue in the accounting field and a better solution of complex issues, strictly topical and long-awaited by stakeholders, for example:

- Periodical organization of workshops aimed at the integrated approach to financial reporting, with a program containing all the underlying elements (on accounting recognition, accounting assessment, and estimation, professional judgement, representative tax issues for financial reporting, etc.). In our opinion, such consistently prepared and well-publicized professional events are not only necessary but also highly anticipated by stakeholders.
- The agreement by the professional bodies Certified Accountants, then Body of Expert and Licensed Accountants of Romania (CECCAR), The National Association of Romanian Authorized Valuers (ANEVAR), Chamber of Financial Auditors of Romania (CAFR), and The Chamber of Tax Consultants from Romania (CCF), on the integrated approach of the whole issue of financial reporting, within their continuous professional training programs. To achieve this objective, we believe that a set of topics should be selected by common agreement to be prepared, debated, and covered in all the aspects mentioned above.

- Strengthening professional cooperation and collaboration – in the interest of the profession – between the professional bodies that form the "accounting profession" in Romania. The complexity and magnitude of the natural changes generated by European and international concerns for increasing the quality of financial information for decisions can only be addressed in a full availability of involvement in cooperation and collaboration, and the successful examples of this approach are innumerable.
- Given the relatively recent Wirecard event, on which more and more analysts point out the similarity with the collapse of the American group Enron in early 2000, we consider it necessary and propose the organization of joint regular actions, with a well-defined theme, of The Authority for the Public Oversight of the Activity of the Statutory Audit (ASPAAS), The Body of Expert and Licensed Accountants of Romania (CECCAR), Chamber of Financial Auditors of Romania (CAFR), The Authority of Financial Supervisory (ASF), and The Bucharest Stock Exchange (BVB), intended to assess the extent to which Romania is protected against large-scale fraud risks, including falsifications of financial reports. We also take into account the fact that the European Commission pays special attention to this European event, and its Vice-President stated that he could also consider changing the transparency rules for listed companies and of accounting rules.
- Encourage and further support of scientific research in the field of accounting and financial audit, including by professional bodies in the field under the well-established European and international practice. We mention that such a punctual proposal was launched and accepted during the paper works of the previous Congress of Chamber of Financial Auditors of Romania (CAFR) and the concrete solution of this action is expected. The complexity of financial reporting fully justifies the scientific investment in an integrated research approach, and a rigorous process of establishing the criteria for candidates' access (for the first year can start with a single candidate) can ensure the expected scientific results as following the research.

Instead of an EPILOGUE

This paper is an approach generated by the authors' concerns to bring to the forefront of accounting and

financial audit the real course of its reform, achieved in over three decades of profound and necessary changes.

Institutional actions and approaches are reflected – exactly as they unfolded and ultimately led to the current status of compliance with European and international rules and practices.

Throughout the paper, we highlighted the fact that, permanently, the final goal was aimed at the quality of the information provided by the accounting reporting. To ensure that the aim was achieved, we completed our research with an up-to-date objective observation on the quality of the information provided by accounting reporting on several public interest entities that are representative of the Romanian economy.

A correct answer to this approach presupposes a realistic and pertinent reflection on all the expected desideratum.

That is why our final message to the accounting profession as a whole and to the financial auditors, in particular, supervisors, audit committees, and not only is the following: Dear professionals, implement exactly and responsibly the accounting legislation and regulations specific to the field of activity.

We consider that this is the only way to provide stakeholders with real and quality information and to protect the Romanian economy from major events whose consequences can be difficult to estimate.

Last, but not least, by dealing with problems with maximum accountability, you protect your much deserved reputation, earned through hard work and professionalism.

REFERENCES

1. Accounting Law no. 82/1991, republished in The Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 454/18 June 2008, with subsequent amendments and additions;
2. Companies Act No. 31/1990, republished in The Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 1066/17 November 2004, with subsequent amendments and additions;
3. Government Ordinance no. 65/1994 regarding the management of the activity of accounting expertise and of the authorized accountants, republished in The Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 13/ 8 January 2008, with subsequent amendments and additions;
4. Government Ordinance no. 75/1999 regarding the financial audit activity, republished in The Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 598/ 22 august 2003, with subsequent amendments and additions;
5. Law No. 162/2017 regarding the statutory audit of individual annual financial statements and consolidated financial statements, published in The Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 548/12 July 2017, with subsequent amendments and additions;
6. Government Ordinance no. 40/1999 for the ratification of the Loan Agreement between Romania, represented by the Ministry of Finance, and the International Bank for Reconstruction and Development on the project of institutional development of the private sector, amounting to USD 25 million, signed in Washington D.C. on June 17, 1999, published in the Official Gazette of Romania, Part I, no. 382 of 12 August 1999;
7. Government Decision no. 575/1992 on the experimentation of the new accounting system and the establishment of the Accounting Advisory Board, published in the Official Gazette of Romania, Part I, no. 259 of 16 October 1992;
8. Government Decision no. 1449/2002 on the approval of the Regulation for the organization and functioning of the Accounting Advisory Board, published in the Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 933 of 19 December 2002;
9. Government Decision no. 2170/2004 on the approval of the Country Strategy for the implementation of the Country Action Plan for the improvement of financial reporting in Romania and some measures for the organization of the Accounting Advisory College, published in the Official Gazette of Romania, Part I, no. 1232 of 21 December 2004;
10. Government Decision nr. 401/2005 on the establishment of the Accounting and Financial Reporting Council through the reorganization of the Accounting Advisory Board, published in the Official

- Gazette of Romania, Part I, no. 409 of 16 May 2005, with subsequent amendments and additions;
11. The Order of the Minister of Finance no. 403/1999 for the approval of the Accounting Regulations harmonized with Directive IV of the European Economic Communities and with the International Accounting Standards, published in the Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 480 of 4 October 1999;
 12. The Order of the Minister of Public Finance no. 94/2001 for the approval of the Accounting Regulations harmonized with Directive IV of the European Economic Communities and with the International Accounting Standards, published in the Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 85 of 20 February 2001;
 13. The Order of the Minister of Public Finance no. 1121/2006 on the application of International Financial Reporting Standards, published in the Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 602 of 12 July 2006, with subsequent amendments and additions;
 14. The Order of the Minister of Public Finance no. 881 of 25 June 2012 on the application by companies whose securities are admitted to trading on a regulated market of International Financial Reporting Standards, published in the Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 424 of 26 June 2012, with subsequent amendments and additions;
 15. The Order of the Minister of Public Finance no. 1775/2004 on some regulations in the field of accounting, published in the Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 27 and 27a of 10 January 2005;
 16. The Order of the Minister of Public Finance no. 1752/2005 for the approval of accounting regulations in accordance with European directives, published in the Official Gazette of Romania, 1st Part, no. 1080 of 30 November 2005;
 17. The Europe Agreement of 1 February 1993 establishing an association between Romania, of the one part, and the European Communities and their Member States, of the other part, signed in Brussels on 1 February 1993, ratified by Law No. 20/1993, published in the Official Gazette of Romania, Part I, no. 73 of 12 April 1993;
 18. Treaty of Accession of Romania and Bulgaria to the European Union, published in the Official Journal of the European Union, L series, no. 157 of 21 June 2005;
 19. Regulation (EC) No Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19 July 2002 on the application of International Accounting Standards, published in the Official Journal of the European Union, L series, no. 1606/2002 of 19 July 2002 on the application of International Accounting Standards, published in the Official Journal of the European Union, L series, No 1606/2002. 243 of 11 September 2002;
 20. Regulation (EU) No 537/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on specific requirements for statutory audits of public interest entities and repealing Commission Decision 2005/909/EC, published in the Official Journal of the European Union, L series, no. 158 of 27 May 2014;
 21. Fourth Council Directive of 235 July 1978, pursuant to Article 54 (3) (g) of the Treaty, on the annual accounts of certain types of companies (78/660/EEC), published in the Official Journal of the European Communities, L series, No. 222 of 14 August 1978;
 22. Seventh Council Directive of 13 June 1983 on the basis of Article 54 (3) (g) of the Treaty on consolidated accounts (83/349/EEC), published in the Official Journal of the European Communities, L series, No. 193 of 18 July 1983;
 23. Eight Council Directive of 10 April 1984 on the basis of Article 54 (3) (g) of the EEC Treaty on the authorization of persons responsible for the statutory review of accounting documents (84/253/EEC), published in the Official Journal of the European Communities, L series, No. 126 of 12 May 1984;
 24. Directive 2013/34/UE of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC in the Official Journal on 29 June 2013.
 25. Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council of 17 May 2006 on statutory

audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC, published in the Official Journal of the European Union, L series, No 2006/43/EC of the European Union, no 157 of 9 June 2006, with subsequent amendments and additions.

26. European Commission, accessed online at: https://ec.europa.eu/info/law/international-accounting-standards-regulation-ec-no-1606-2002/implementation/implementation-eu-countries_en.
27. European Commission, accessed online at: https://ec.europa.eu/info/publications/210421-sustainable-finance-communication_en#csrd

Appendix 1. Entities whose securities were traded on December 31st, 2020

No.	Company
1.	ALRO GROUP
2.	ANTIBIOTICE SA
3.	CONPET SA ROMÂNIA
4.	SOCIETATEA ENERGETICA ELECTRICA SA
5.	SN NUCLEARELECTRICA SA
6.	SOCIETATEA OIL TERMINAL SA CONSTANTA
7.	SOCIETATEA OMV PETROM SA
8.	SC ROMCARBON SA
9.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE GAZE NATURALE "ROMGAZ " SA
10.	ROMPETROL RAFINARE SA
11.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE TRANSPORT DE GAZE NATURALE "TRANSGAZ" SA
12.	ZENTIVA SA

Appendix 2. Entities with majority state ownership (OMPF No. 666/2015)

No.	Company
1.	COMPANIA NAȚIONALĂ AEROPORTURI BUCUREȘTI SA
2.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE TRANSPORT FERVIAR DE CĂLĂTORI „CFR CĂLĂTORI” SA
3.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE TRANSPORT FERVIAR DE MARFĂ „CFR MARFĂ” SA
4.	CNAIR SA
5.	SOCIETATEA COMPLEXUL ENERGETIC HUNEDOARA SA
6.	SOCIETATEA COMPLEXUL ENERGETIC OLTENIA SA
7.	ELECTROCENTRALE BUCUREȘTI SA
8.	S.P.E.E.H. HIDROELECTRICA SA
9.	SOCIETATEA COMERCIALĂ DE TRANSPORT CU METROUL "METROREX" SA
10.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE RADIOCOMUNICAȚII SA
11.	REGIA AUTONOMĂ REGISTRUL AUTO ROMÂN SA
12.	SOCIETATEA NAȚIONALĂ A SĂRII "SALROM" SA

Aspects Regarding the Structure of the Financial Audit Market in the European Union from Fees Perspective

Univ. Prof. Habil. Ovidiu Constantin
BUNGET, Ph. D.,

correspondent author, e-mail: ovidiu.bunget@e-uvr.ro

Univ. Lecturer Alin Constantin DUMITRESCU,
Ph. D.

Univ. Lecturer Rodica Gabriela BLIDIȘEL, Ph. D.

Oana Alina BOGDAN, Ph. D.

Valentin BURCĂ, Ph. D.

West University of Timișoara

Abstract

The audit market, developed out of the need to strengthen the credibility and the quality of financial reporting, has led since the 1980s to a concentration around large audit firms, the dominance effect being marked on the one hand by the auditor's increasing reputation and notoriety, and on the other hand by the client's association with a reputed auditor, which contributes to improving the company's image on the market.

In this context, a major issue is represented by the level of the fees charged, as they represent key elements that may affect the auditor's independence. Moreover, a sensitive aspect is the relationship between the fee charged for financial audit services and the one for non-audit services and the compensation practices between them.

The European Commission wants to facilitate competition in an overly concentrated market and also provide the opportunity for small and medium-sized audit firms to become active players in the large corporate audit market through joint audit, in which at least one of the audit firms is not part of the Big4 group.

The mandatory audit firm rotation and the limitation on the non-audit services provided are the main aspects of the recent audit reform that directly influences the fee level.

The main purpose of this study is to analyse whether there is a pattern of audit costs at the community level. In this context, this paper aims to assess the uniformity of audit costs, namely to determine the structure of the audit market in the European Union. The research involves data set comparison methods, by analysing a sample of 2,896 firms listed on the stock exchange in 35 different states over the period 2013-2021.

To cite this article:

Bunget, O.-C., Dumitrescu, A.-C., Blidișel, R.G., Bogdan, O. A., Burcă, V. (2021), Aspects Regarding the Structure of the Financial Audit Market in the European Union from Fees Perspective, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp.724-742, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/024

To link this article:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/024>
Received: 1.09.2021
Revised: 7.09.2021
Accepted: 5.10.2021

The main results of the research highlight the fact that entities outside the Big4 charge lower rates than large firms for the audit or audit-related services they provide. There is an obvious declining trend in the percentage of non-audit fees against the total fees since the entry into force of the two European reform regulations in 2014.

Key words: audit market structure; fees; financial audit services; non-audit services;

JEL Classification: M42, M48

1. Introduction

The major financial scandals have revealed the instability of the economic and financial system, having required the adoption within the European Union of a new legislation on auditing financial statements issued by public-interest entities, the entities listed on a regulated market representing a significant percentage, being designed to help increase the quality of audit missions and reinforce the credibility of financial reporting.

Through the Directive 56/2014/EU (European Commission, 2014a) and the Regulation 537/2014/EU (European Commission, 2014b) issued in 2014, applicable since 2016, the European Union aims to reform the architecture of the audit market and to create a single market for professional services among the member states.

The concentration around large audit firms began in the 1980s, when the market included 8 major players. Over time, the Big Eight group has become the Big Five (Abidin et al. 2008). Since 2002, Arthur Andersen's involvement in the Enron scandal has generated further massive market concentration around the four firms that form the Big Four, namely KPMG, PricewaterhouseCoopers, Ernst & Young and Deloitte, which dominate the audit market of listed companies within the EU member states. On the one hand, the audit of a large company listed on regulated markets increases the auditor's reputation and notoriety (European Commission, 2010), which can amplify, through a domino effect, the concentration and lack of dynamism of the market. On the other hand, the client's association with a reputed auditor leads to the improvement of the company's image on the market (Chersan et al., 2012a), which may determine the

concentration of the market around the auditors who contribute to increasing investor confidence.

Thus, the excessive concentration of the market harms the competitiveness, impacts the independence, but also the level of the fees charged by external auditors for the services provided (Bottaro de Lima Castro et al. 2015; Xu, 2017). Researchers have shown interest in establishing the level of fees charged ever since 1980 (Simunic, 1980), but the topic is still relevant nowadays (Averhals et al., 2020; Cho et al., 2020; Zhang, 2021). Legislative texts issued at the European Union level, through which the European Commission aims to reform the statutory audit among member states, consider fees as key elements that may affect the auditor's independence. Moreover, a sensitive issue requiring additional regulations is the relationship between the fee charged for financial audit services and the one charged for non-audit services and the compensation practices between them. Thus, the high fees for non-audit services as opposed to low audit fees may pose a threat to the auditor's independence, with a negative impact on the opinion expressed in the report, or they may reveal an attempt to corrupt it in order to influence opinion (Robu, 2014).

The mandatory audit firm rotation and the limitation on the non-audit services provided are the basic aspects of the audit reform that directly influence the level of the fees charged. Through these measures, the European Commission aims to facilitate competition on an overly concentrated market and provide an opportunity for small and medium-sized audit firms to become active players on the market for large-scale corporate auditing through joint audit, where at least one of the audit firms is not part of the Big4 group.

Do the measures adopted change the market structure at the EU level? Does the implementation of legislative regulations influence the level of the fees charged? Does the market allow the access of small players or is auditor rotation limited to Big4 firms?

The topic of our research led us to the following objectives:

- OB1: *assessing the uniformity of audit costs, and*
- OB2: *determining the structure of the audit market at EU level.*

The proposed study is structured in five sections. The first section presents the context of our research. The second section is dedicated to reviewing the literature, and the next two sections present the research methodology, the results obtained and the discussions around them. The last section, the fifth, highlights the conclusions of the case study.

2. Literature review

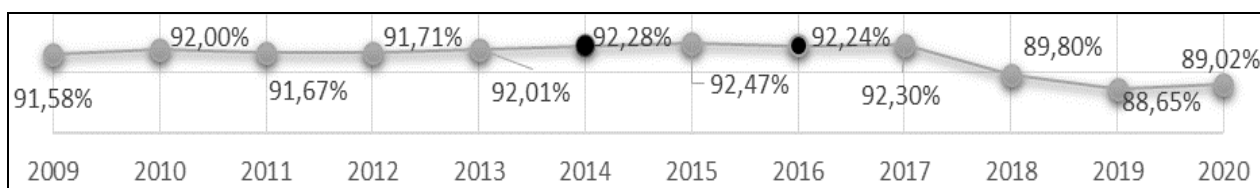
The audit reform was based on the regulators' concerns regarding the negative effect that the excessive market concentration may have on the quality of the services provided by the statutory auditor and on its independence, which may be threatened by the level and structure of the fees charged. On the one hand, the studies performed highlight a direct link between the level of concentration and the audit fees, namely the more concentrated the market, the higher the fees charged by the auditor (London Economics, 2006; Audit Analytics, 2020; Xu, 2017). On the other hand, the market is concentrated around

the strongest consulting and audit companies, capable of providing insurance services to large corporations and of aligning with new trends, such as auditing a new asset class, the cryptocurrencies, a service found in the portfolio of the giant PwC (PwC, 2019). Large audit firms also invest in digitization and emerging technologies such as Blockchain, Big Data, Data Analytics, Cloud Accounting or RPA that take over redundant tasks in the audit business and contribute to increasing efficiency, work productivity and the quality of the services provided (Farcane & Deliu, 2020; Tiron-Tudor et al., 2021; Tiron-Tudor & Deliu, 2021; Oncioiu et al., 2019).

The overall picture of the market structure at European level highlights the market concentration around the large audit firms in the Big4 group. The latter hold a dominant position on the market of statutory audit services provided to public-interest entities, with an average of over 90% of the total revenues (European Commission, 2021), an aspect highlighted in

Figure no. 1.

Figure no. 1. Big4's share of fees

Source: Authors' processing after Audit Analytics database

Regardless of the level of market concentration, the fees charged in the statutory audit sector must justify the auditor's effort to ensure the quality of the information presented in the financial statements, being correlated with the audit risk associated with the audited entity (Robu, 2014). The higher the risk, the higher the fees charged by the auditor (Popa et al., 2014). Thus, the entities operating by the going concern principle, which are efficient and transparent in financial reporting, pay lower audit fees compared to entities that have low

financial performance (Chersan et al., 2012a). However, due to the high-quality services they provide, large audit firms charge higher rates than the rest of the competition (Chersan, 2012b). Nevertheless, studies reveal that there are also situations where, with a view to attract new clients in the portfolio, some firms set lower rates than the audit cost during the first year of contracting the audit mission, a practice known as "low balling", and which may threaten the auditor's independence and audit quality (Desir et al., 2014). Thus, the

reduced fee represents an incentive to retain the customer for several commitments, so that the initially granted discount is recovered (Cho et al. 2020). Naturally, the fee for the first year should be higher because the time invested in getting to know the customer, in analysing the internal control system, etc. is higher during the first year. Signing multi-year contracts reduces the pressure of the first-year budget. There are also studies showing that, in order to lower the fee level, audit firms are committed to providing other non-audit services to compensate for them (Antle et al., 2006), but which negatively affect independence (Meuwissen & Quick, 2019; Dart, 2011; Chen et al., 2005).

In this context, the provisions of the Directive 56/2014/EU and of the Regulation 537/2014/EU generate significant changes both for professional audit service providers and for audited entities, in order to contribute to the stabilization of the financial markets in the European Union and to increasing the trust in the statutory audit (Ratzinger-Sakel & Schoenberger, 2015).

A first measure prevents the auditor from providing non-audit services, within the meaning of article 5, para. (1) of the Regulation 537/2014/EU. However, statutory auditors are allowed to provide other non-audit services, but are limited to no more than 70% of the average of the fees paid in the last three consecutive financial years for the statutory audit performed (European Commission, 2014b).

The impact of the legislative provisions issued in 2014 at the European level with regard to the percentage of fees for audit and non-audit services provided for the entities listed on regulated markets in the European Union can be seen in **Table no. 1**. There is an obvious declining trend in the percentage of the non-audit fees against the total fees since the entry into force of the two European regulations, in 2014, when the fees charged for non-audit services represented the largest percentage against the total fees. In 2016, when the provisions began to be transposed into the national regulations of the member states, there was a 10.36% drop in percentage, a decreasing trend that continues until 2020.

Table no. 1. Audit services fees vs. non-audit service fees Big4 (euro)

Year	Big4 audit fees	Non-audit service fees – Big4	Share of non-audit services in total – Big4
2009	3,454,952,106	530,198,981	13.30%
2010	4,138,909,059	668,022,294	13.90%
2011	4,306,551,137	670,896,691	13.48%
2012	4,417,345,853	712,032,547	13.88%
2013	4,532,882,208	725,734,298	13.80%
2014	4,886,852,289	799,224,420	14.06%
2015	5,020,277,229	777,305,318	13.41%
2016	5,134,304,686	593,292,544	10.36%
2017	5,197,008,745	594,683,534	10.27%
2018	5,408,955,237	612,747,892	10.18%
2019	5,578,161,748	585,979,758	9.51%
2020	5,328,177,152	555,846,278	9.45%

Source: Authors processing based on information extracted from the Audit Analytics database

The same decreasing trend can be noticed for the entities that are not part of the major market players' group (**Table no. 2**). The fees charged confirm that the entities outside the Big4 charge lower rates for the audit or audit-related services they provide, compared to big audit firms.

The trust relationship between the auditor and the client is built over time, but there are fears that a

long-term partnership might reduce professional scepticism and threaten the auditor's independence. Thus, the mandatory audit firm rotation after a maximum period of ten years is another measure through which the European Union wants to ensure the auditor's independence and objectivity and, at the same time, contribute to the dynamization of the audit market.

Table no. 2. Audit services fees vs. non-audit service fees non- Big4 (euro)

Year	Non-Big4 audit fees	Non-audit service fees – non-Big4	Share of non-audit services in total – non-Big4
2009	342,837,021	23,744,549	6.48%
2010	391,702,914	26,260,791	6.28%
2011	418,255,755	34,037,043	7.53%
2012	431,148,437	32,415,414	6.99%
2013	423,598,256	33,323,247	7.29%
2014	438,519,916	36,934,081	7.77%
2015	440,580,684	31,451,705	6.66%
2016	453,634,123	28,026,749	5.82%
2017	458,136,173	24,933,810	5.16%
2018	652,576,364	31,270,022	4.57%
2019	765,800,871	23,334,750	2.96%
2020	702,801,921	23,037,106	3.17%

Source: Authors' processing based on information extracted from the Audit Analytics database

In the study performed on 198 companies listed on the Warsaw Stock Exchange, Indyk (2019) points out that the mandatory audit firm rotation does not reduce the level of market concentration because the auditors' rotation is also performed in Big4 firms. Moreover, in the context imposed by the legislative provisions, the entities in the Big4 group have a greater bargaining power and benefit more from customer rotation than from their retention. The results of the study conducted on the Polish market are also supported by those identified by Bleibtreu & Stefani (2013), attesting that, in concentrated markets, the mandatory audit firm rotation determines an even greater homogeneity, thus opposing the objectives of the European Commission.

However, there are other studies that highlight the positive impact of this measure imposed among the EU member states, such as those performed by Bulucea (2020) and Kim et al. (2015), which highlight that the mandatory audit firm rotation improves audit quality.

A solution to reducing concentration may be the joint audit, a concept rooted in France but not so widespread among other member states. This practice involves auditing the entity by at least two auditors who share the audit work and prepare and sign a joint audit report. Companies opting for such a mechanism benefit from a longer auditor rotation period (the Regulation 537/2014/EU provides in this context a 24-year period without the need for a tender) compared to single auditors, who can audit the same public-interest entity for 20 years only if a public tender takes place after the first ten years.

Joint audits represent a way to improve the European audit market (European Commission, 2010), and the EU is promoting this concept through legislative provisions issued in order to reform the audit. The Regulation 537/2014/EU requires the audit committee to make two or more recommendations on the choice of the new auditor, while ensuring that small audit firms are not ignored during the tender process. Thus, the aim is to reduce the level of concentration by facilitating market access for audit firms that are not part of the Big4.

The studies performed show that hiring two Big4 audit firms does not ensure a higher quality audit mission, than in the case where both a Big4 firm and one outside the group are involved in the engagement (Lobo et al., 2017). In the research undertaken, Bianchi (2018) finds that joint audits facilitate knowledge transfer, increase the auditors' expertise and investor trust, the audit quality being influenced by the collaboration between the firms involved in the joint audit mission. However, there are also studies that reflect the opposite. André et al. (2016) analyse the situation of the listed entities in France, a country where joint audit is mandatory, and finds out that joint audit involves higher fees than in other countries such as the UK and Italy, where this system is not required. The authors also point out that these higher rates do not implicitly improve audit quality, as there is no direct relationship between the two variables.

The globalization trend has also left its mark on the business environment. Companies have expanded and

diversified their activities both within and outside the European Union, thus generating the need for audit firms to adapt and widen the range of insurance services provided to their customers. However, large audit firms are becoming stronger, with an increasingly rich client portfolio, representing an important market segment. This is a concern for regulators who need to ensure the proper functioning of the market in order to allow for fair competition and help improve the quality of the audit missions performed.

3. Research methodology

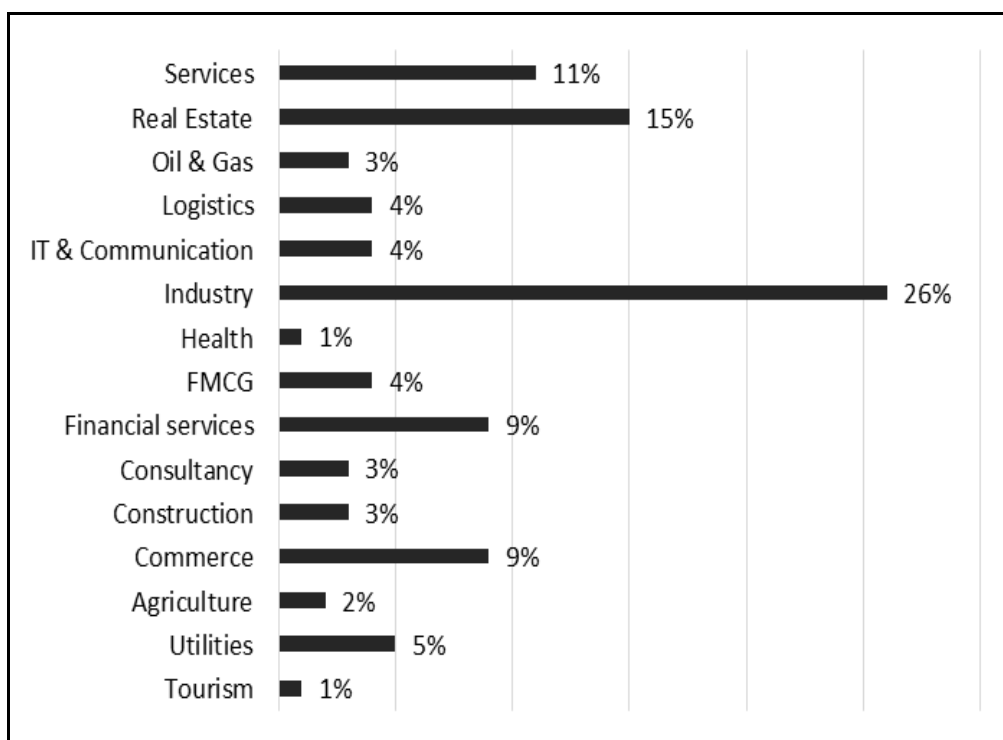
3.1. The structure of the analysed sample

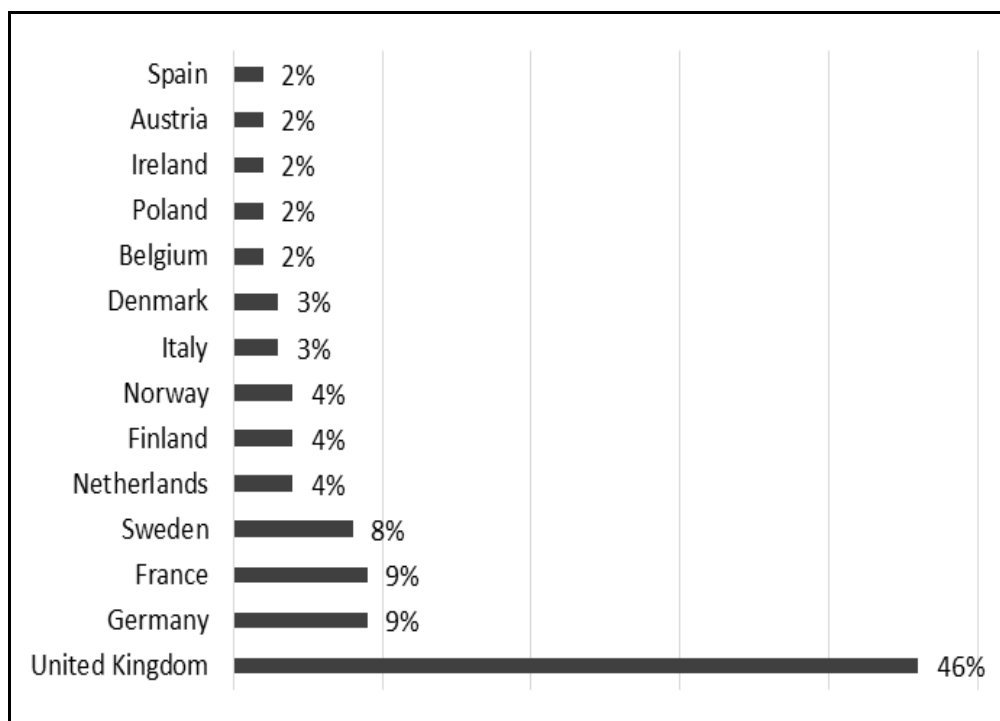
The analysis of the audit market from the fees' perspective is performed on a global sample, consisting of listed companies. The 2,896 companies included in the analysis belong to 35 states. In total, the sample we refer to includes 9,489 observations. Due to the availability of the data

extracted from the Audit Analytics database, we notice that 93.79% of the total sample is covered by companies in 14 states. The distribution of the companies by their country of origin is described in **Figure no. 2**. This graph illustrates that around 46% of the analysed sample are UK companies, followed by 9% companies from Germany, 9% companies from France and 8% companies from Sweden.

Although the sample reflects to a greater extent the audit market in the United Kingdom, the distribution of the sample describes a mix of information regarding the audit market in the Community economic space. Given the analysed period, and despite the fact that the United Kingdom has left the EU since 2021, the sample best reflects the pre-Brexit period. The period under study is 2013-2021. Most of the observations included in the analysis (84.99%) refer to the 2017-2020 period. Consequently, the analysis of the available information will also be linked to the significant changes made in terms of the Community acquis on the audit market.

Figure no. 2. Sample distribution

Source: Authors' processing

Our approach focuses on analysing the specific effect of the business segment where the analysed companies operate. We notice in **Figure no. 2** a concentration of observations showing that most companies operate in industry (26%), real estate (15%), services (11%), financial services (9%) and trade (9%), representing over 70% of the total sample of analysed data.

3.2. The empirical data analysis

The main objective of this study is to analyse the extent to which there is a pattern of audit costs at the Community level. For this purpose, we proceeded to assess the existence of regional disparities and disparities in the business segments under analysis, from the perspective of the statutory audit costs. The amplitude of these disparities was highlighted by conducting an assessment of the degree of concentration of audit costs, especially in the business segments where the analysed firms operate.

The concentration analysis concerns, on the one hand, the extent to which the Big4 market share has changed substantially during the period

analysed. Moreover, we proceeded to analyse the degree of uniformity of audit fees, by calculating a concentration coefficient, taking into account the analysis at the level of the business segment covered by the analysed sample. At the same time, we performed the dynamic analysis of the concentration coefficient, by checking the existence of a significant evolution that could be generated by any substantial legislative change to the methodology for calculating the audit fee.

The concentration coefficient is calculated by using the trapezoidal estimation method, starting from the definition of the Lorenz curve and the two consecrated areas. In a formal expression, considering n intervals and a variable x representing the amount of audit costs corresponding to the analysed audit reports, we calculated both A and B areas corresponding to the Lorenz curve. We therefore considered the probability distribution of the variable x as variable:

$$X: \begin{pmatrix} x_1, & x_2, & \dots, & x_i, & \dots, & x_k \\ x_1, & n_2, & \dots, & n_i, & \dots, & n_k \end{pmatrix}$$

The cumulative frequencies relative to the analysed audited reports are given by the relation $N_i = \sum_{i=1}^k n_i$, for each value group of the level of logarithmic audit costs. Based on the resulting histogram, starting from intervals of equal values, we obtained 9 such intervals, so that $k = 9$. The probability starting from the number of audited reports that have associated audit costs falling within the value interval i of the audit cost population is determined by the relation

$$q_i(\%) = \frac{N_i}{\sum_{i=1}^k n_i}. \text{ The probability corresponding}$$

to the cumulated product corresponding to the value interval i of the audit costs, is given by the

$$\text{relation } p_i(\%) = \frac{\sum_{i=1}^k x_i \cdot n_i}{\sum_{i=1}^k x_i \cdot n_i}.$$

We calculated the cumulative probability of the number of audit reports that do not exceed the upper limit of the interval i , starting from the relation $Q_i(\%) = \sum_{j=1}^i q_j(\%)$. Similarly, we calculated the cumulative probability of the cumulative amount of the audit costs corresponding to the intervals up to the maximum limit of the interval i , namely $P_i(\%) = \sum_{j=1}^i p_j(\%)$. The difference $Q_i(\%) - P_i(\%)$ is applied to each value interval i .

By summarizing the differences

$Q_i(\%) - P_i(\%)$ we obtained the area of the zone A specific to the representation of the Lorenz curve. In parallel, we proceeded to the cumulation of probabilities $\sum_{i=1}^{k-1} n_i$, describing the area $A + B$ corresponding to the representation of the Lorenz curve. We thus obtained the concentration coefficient defined by the relation $\frac{\sum_{i=1}^k (Q_i(\%) - P_i(\%))}{\sum_{i=1}^{k-1} n_i}$ (Tarca, 1998).

This indicator reveals a high level of uniformity of audit costs as long as its value approaches 0. On the other hand, it is recommended that a high

level of disparities of the fees charged approaches the value 1 of this concentration indicator.

The analysis of the degree of concentration of the audit services market is performed by using the Herfindahl-Hirschman concentration index, calculated with the relation $HH_i = \sum_{j=1}^k s_j^2$, where s_j is the market share of the firm j , corresponding to the analysed sample, i represents the analysed industry, and k represents the number of audit firms that provided services and obtained revenues from the statutory audit activity in industry i . The market share s_j is calculated at the level of the revenues obtained from the audit activity, limited to the sample analysed.

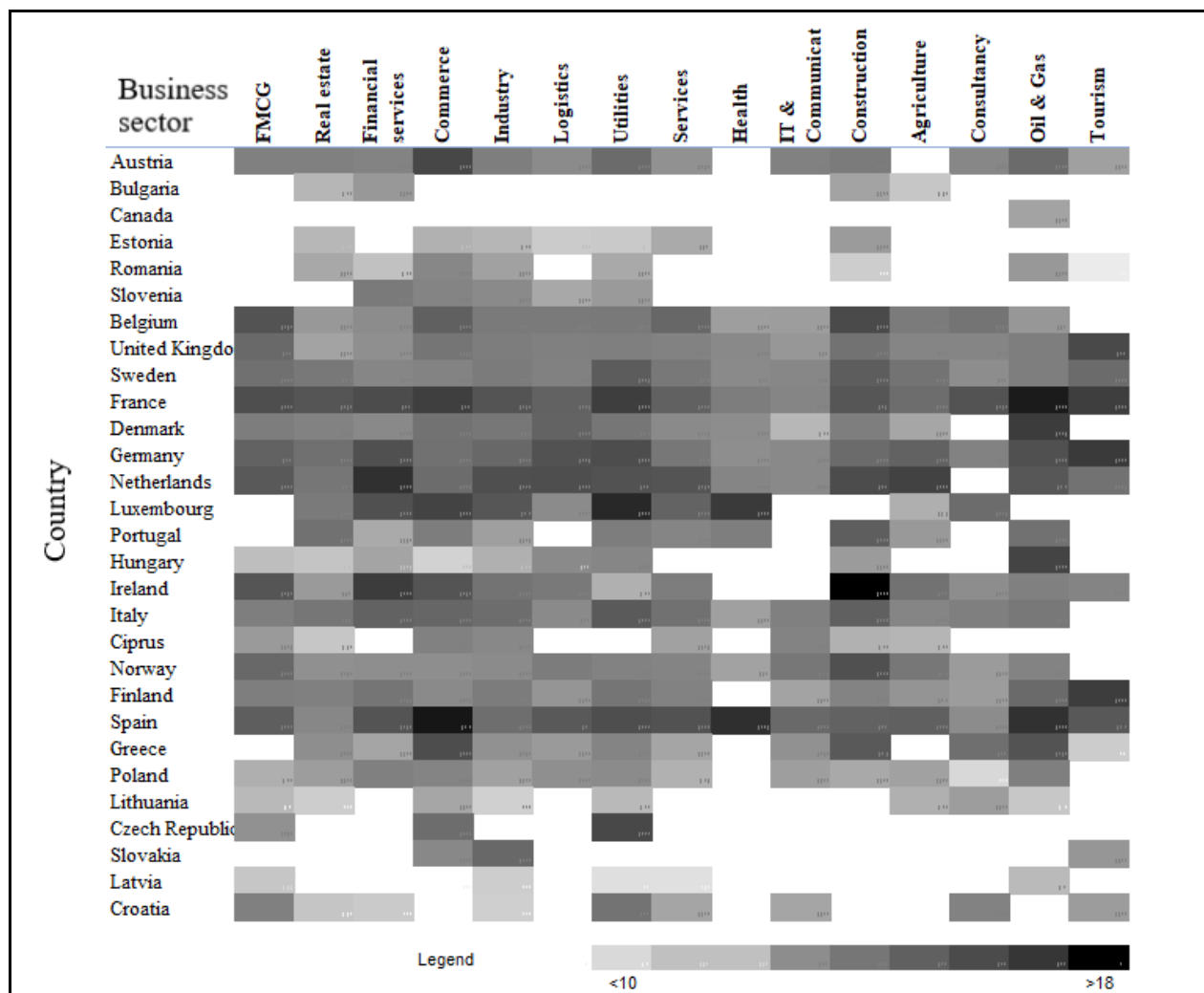
4. Results and discussions

4.1. Assessing the uniformity of audit costs

In *Figure no. 3* we represented the matrix of the fee level of the statutory audit services, corresponding to the analysed sample. We easily notice a high level of audit fees, especially in highly developed economies. As noted by Gunn et al. (2019) or Eierle et al. (2021), the differentiation of audit fees is significantly influenced by economic and institutional factors specific to each jurisdiction. The more developed national economies are, the more complex business models become and the more exposed they are to interference with other national economies, with direct implications for the level of audit risk that increases significantly.

Consequently, audit fees are higher, covering the audit risk supplement assumed by the auditors (Popa et al., 2014; Chersan et al., 2012). There is a similar explanation for the high level of audit fees in certain business segments, such as extraction and production of petroleum products.

Figure no. 3. Audit fee market map – average analysis (logarithmic)

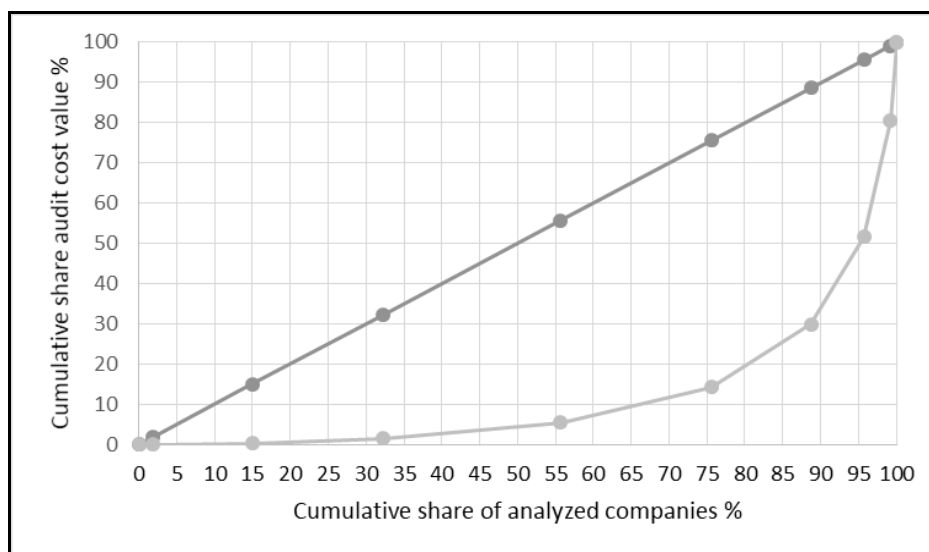

Source: Authors' processing

At the same time, it should be noticed that audit fees do not have standard patterns, as each audit commitment is described by a significant degree of specificity. This differentiation of audit fees is also noticed in the degree of uniformity of audit costs, represented by the Lorenz curve in *Figure no. 4*. This graph is representative of a concentration (standardization) coefficient of audit fees of approximately 0.605, which is a significant standardization level. However, this level of uniformity of audit fees is largely due to the high degree of concentration of the audit market, where most of the revenue from audit activities is

obtained by Big4 audit firms (London Economics, 2006; Audit Analytics, 2020; European Commission, 2021). These companies are known for the high level of standardization of audit activities, implementing policies, processes, procedures and support tools that outline a framework which allows the systematization of audit activities to a significant extent. At the same time, these audit firms are, in most cases, promoters of the adoption and implementation of emerging technologies and best auditing practices, both internationally and regionally or locally.

Figure no. 4. Evolution of the degree of standardization (concentration) of audit costs

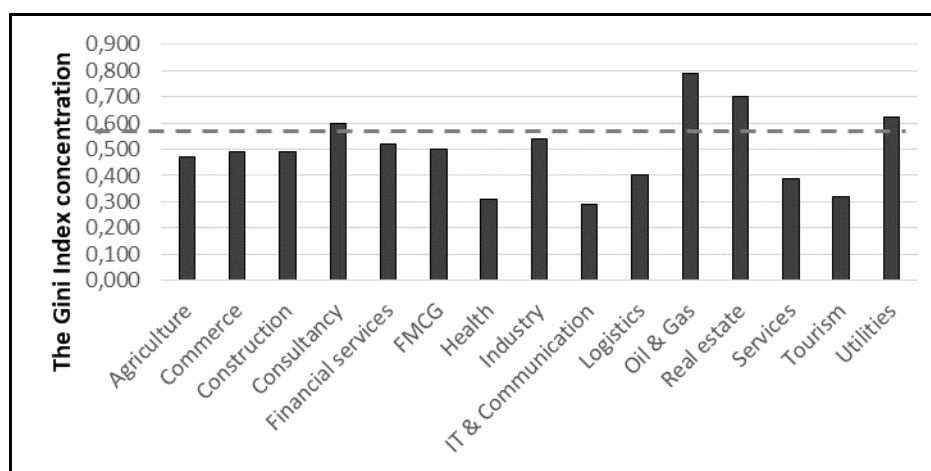

Source: Authors' processing

However, these results have to be analysed with caution, given that the sample analysed by the authors consists of large firms listed on international capital markets, which is why most audit engagements are contracted by Big4 audit firms, with direct negative implications on establishing competitive audit fees throughout the bidding process. Big4 audit firms have similar bargaining power, and the approach to audit

commitments is similar for the most important key elements, which is why there is a relatively high level of uniformity of audit fees. However, we would like to point out that there are differences in the audit fees charged, even among Big4 audit firms. The differentiation is reduced mainly to the specifics of the audited firms and less to the institutional framework and the level of macroeconomic development.

Figure no. 5. The degree of concentration of audit costs across business segments

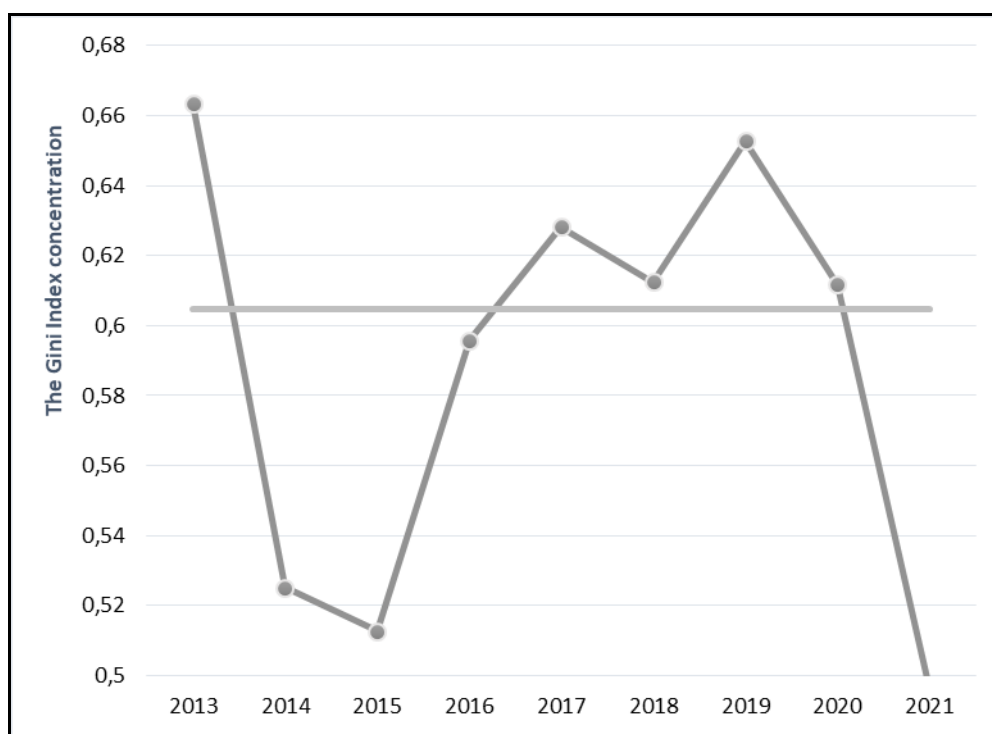
Source: Authors' processing

Figure no. 5 shows visible differences in terms of the inequalities of the aggregate audit costs across the business segments where the audited firms operate. As expected, in business sectors with a higher degree of specificity of the audited companies' operations, there is a higher level of uniformity, precisely because there is a lower margin for negotiating audit fees, as the audit firms must be specialised in the specifics of the business model and the implications on accounting estimates, and on the audit risk assumed. This is the case of oil and gas extraction, or real estate investments sectors. On the

other hand, in the sector of services, tourism, or IT, the audit activity is characterised by a lower level of complexity, and the audit risk is lower, which is why in these areas the bargaining power of audit clients is higher.

In time, the degree of uniformity of audit fees has fluctuated, as can be seen in **Figure no. 6**. However, there is a significant increasing trend in the degree of uniformity (concentration) of audit fees with the adoption and implementation of the Directive 2014/56/EU, which has been integrated into national regulations over a period of 2 years.

Figure no. 6. The evolution of the degree of concentration of audit fees

Source: Authors' processing

However, we equally have to mention the opinion of Zhang et al. (2021), who point out that reducing audit costs should not be confused with a decline in audit quality, but it may also be associated with improving the auditor's efficiency, who may propose bids for more competitive bidding audits, in the context of certain cost reductions. These cost savings are even greater for large audit firms, given the more rigorous systematic approach to audit commitments. However, the common approach to

audit activities across multiple audit engagements is closely linked to the homogeneity of the business models in the business segment where audit clients operate, leading to significant economies of scale, with indirect effects on the audit firms' competitiveness by price (Bills et al., 2015).

At the same time, we notice the impact of the COVID-19 crisis on the audit market, through a significant drop in the degree of uniformity of

audit fees, most likely due to the intensification of activities meant to capitalize the competitive advantage. Under the conditions imposed by the COVID-19 crisis, the high level of economic uncertainty leads to an increase in audit risk, which generates more differentiated audit fees in pandemic times. In the context in which economic crises increase the degree of economic uncertainty, companies are forced to reduce costs, which is why audit firms reduce their audit fees until the return of economic growth (Zhang et al., 2018). Under these conditions, audit firms carry out different marketing strategies and pricing policies in order to remain competitive (Cho et al., 2020; Desir et al., 2014) and avoid impacting the quality of audit services (Popa et al., 2014). This behaviour is all the more visible at the level of Big4 audit firms that have to face real competition from competitors of the same size and bargaining power (Francis et al., 2013; Willekens et al., 2020).

4.2. Assessing the degree of concentration of the audit services market

The overall picture of the audit market shows that the size of the audit market, the existence of real competitors and the emergence of a competitive advantage by specializing in specific business segments are the main pillars in shaping the structure of the audit market and its degree of concentration. However, given the higher degree of concentration of the audit market, it seems that the central pillar conditioning audit quality is the dominant position of the market leader over its competitors, while the competitive advantage obtained by industrial specialisation is of secondary importance (Willekens et al., 2020). The indirect effects of the degree of concentration of the audit market are felt, most often, at the level of audit costs, especially in the case of certain heterogeneous business segments, in which audit firms must specialise. However, indirect effects are also felt at the level of the financing costs of audit clients, given that financial institutions perceive negatively an increased level of audit market concentration, with possible negative implications on audit quality (Geng et al., 2019). Under these

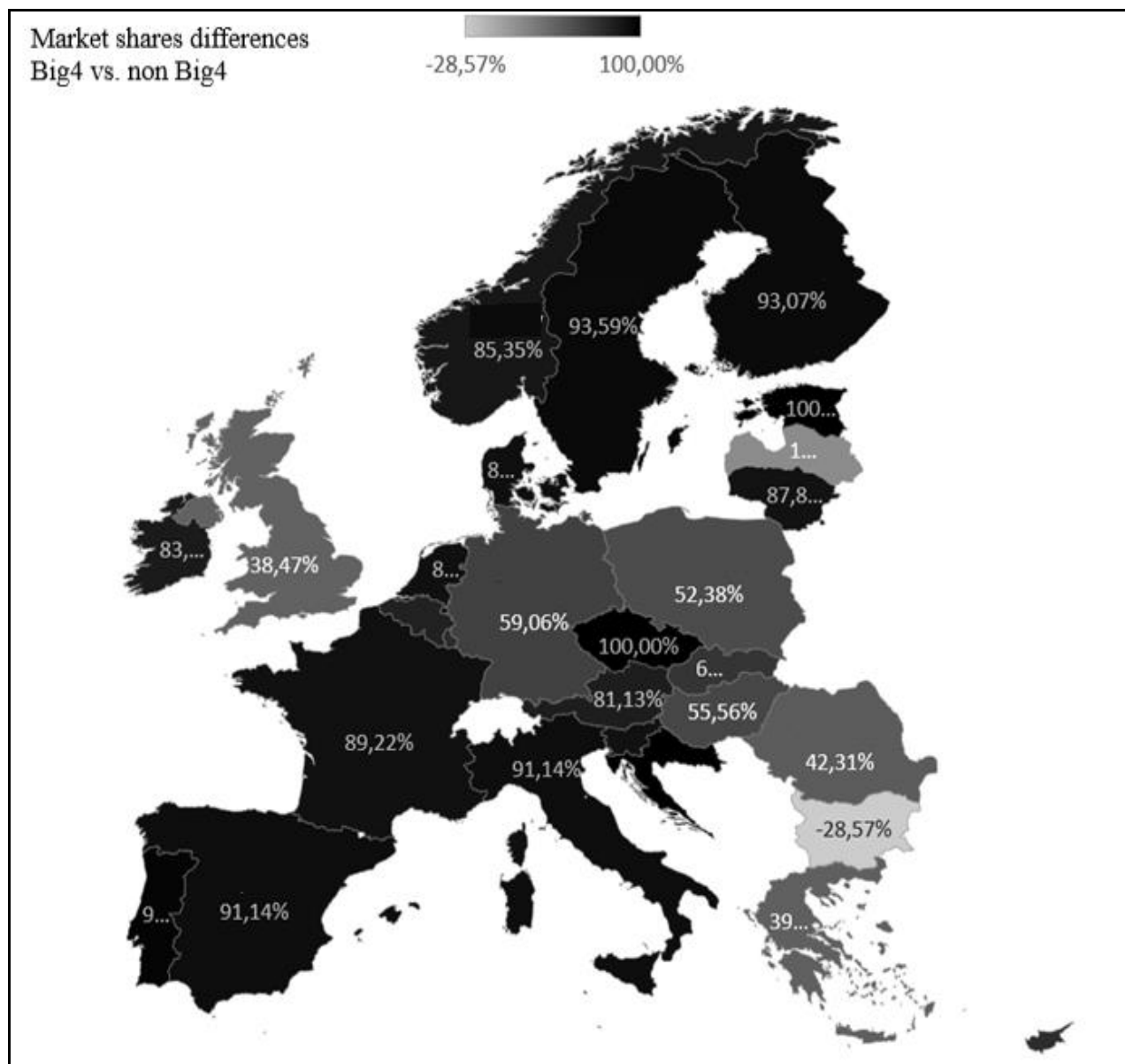
circumstances, domestic regulators are not the only ones interested in reducing disparities on the audit market, but audit clients as well.

The audit market is currently perceived as an oligopoly formed by Big4 audit firms, with implications on the level of audit fees and barriers imposed on new audit firms that wish to bid at the request of listed firms to select an auditor. As long as the process of negotiating audit commitments does not allow or condition the quality of the information disclosed in the audit report at the level of audit fees, there are no signs of concern. However, this negotiation process is implicitly reflected in the quality of audit reports, precisely for the auditor to ensure continuity and keep the audit client in its own portfolio and in the following financial years (Cho et al., 2020; Desir et al., 2014).

The literature reveals an increase in audit fees if there is an oligopoly of audit firms on the audit market, in the context of a limited number of audit firms that offer audit services with a high degree of specialisation in each business segment. On the other hand, at the level of the audit market where audit clients do not require auditors' specialisation in the particularities of the field they operate in, a concentration of the audit market is achieved only in the context of a significant reduction of audit fees (Xu, 2017).

Figure no. 7 shows a higher concentration of the audit market in highly developed economies, justified by the higher complexity level of audit commitments and by the need for auditors to specialise in various business segments, with a direct effect on the level of audit fees (Guo et al., 2020; Scheidt, 2020). However, these additional costs paid by audit clients for the specialisation of large audit firms are rather accepted by large firms, as smaller firms prefer to turn their attention even to smaller audit firms, that do not specialise in specific business segments (Zhang et al., 2021). Thus, the premises of a higher level of audit fees are outlined especially in the case of highly developed economies and with a consolidated institutional framework, which is mature enough to sanction any non-compliance with the domestic legal framework (Eierle et al., 2021).

Figure no. 7. Differences between the number of audit missions performed by Big4 companies vs. non- Big4

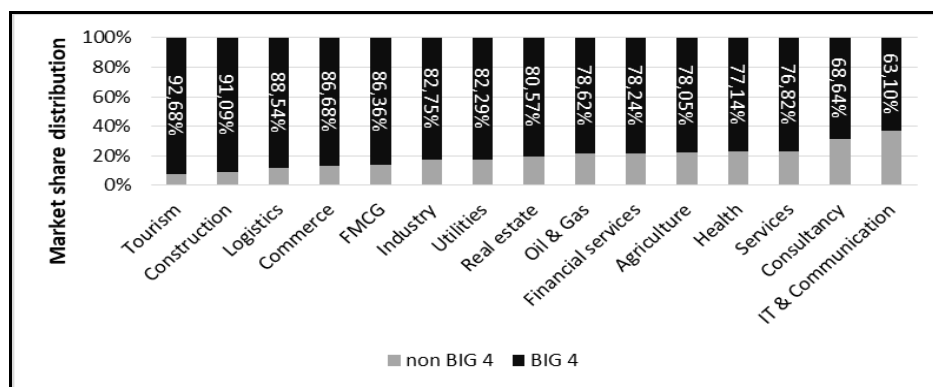

Source: Authors' processing

Figure no. 8 emphasizes the existence of an oligopoly type of audit market, outlined at the level of audit services requested by the large listed companies included in our sample. As mentioned above, the requirements for auditor specialisation prevent the

entry of non-Big4 firms in the bidding process, which explains the high degree of concentration in the business segments characterised by companies with complex business models and significantly higher audit risks.

Figure no. 8. Distribution of market share according to the class of the audit firm

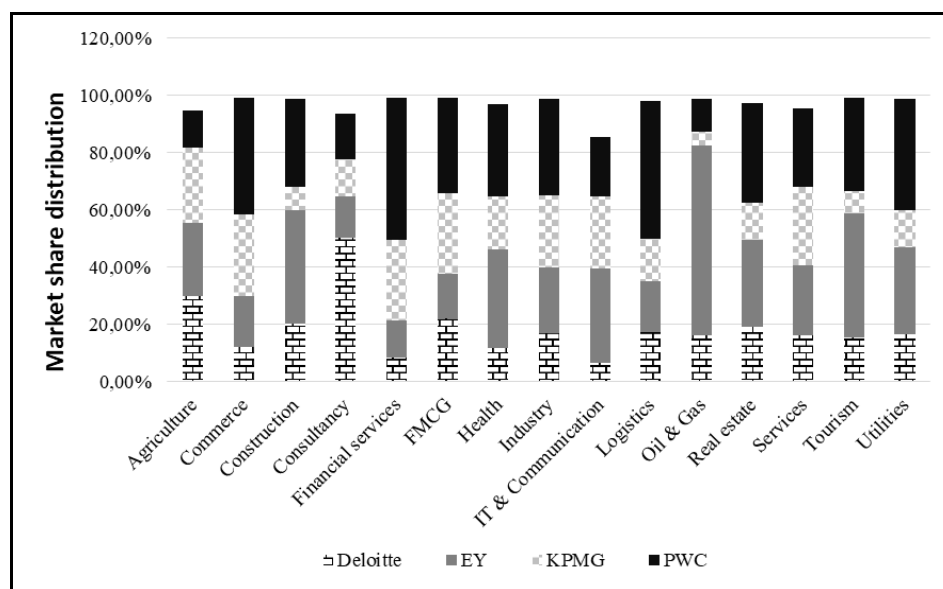

Source: Authors' processing

Under these circumstances, audit clients have limited opportunities to obtain competitive rates, especially in the context of bidders with similar capabilities in terms of business specialisation and a coherent framework for planning and performing audit commitments. However, we notice that Big4 audit firms are not present to the same extent in all business segments, as revealed by the market share we calculated, corresponding to the sample under analysis. For example, in *Figure no. 9* we

can easily notice that Ernst & Young is more present in the gas and oil extraction segment, or in tourism. On the other hand, PwC is more present in the financial services sector. We are used to the research activities, the guides and public consulting campaigns of these audit firms in different business segments. These tools are fundamental marketing elements of Big4 firms that illustrate the degree of specialisation in certain business segments.

Figure no. 9. Representation of the market share of Big4 audit firms by business sectors

Source: Authors' processing

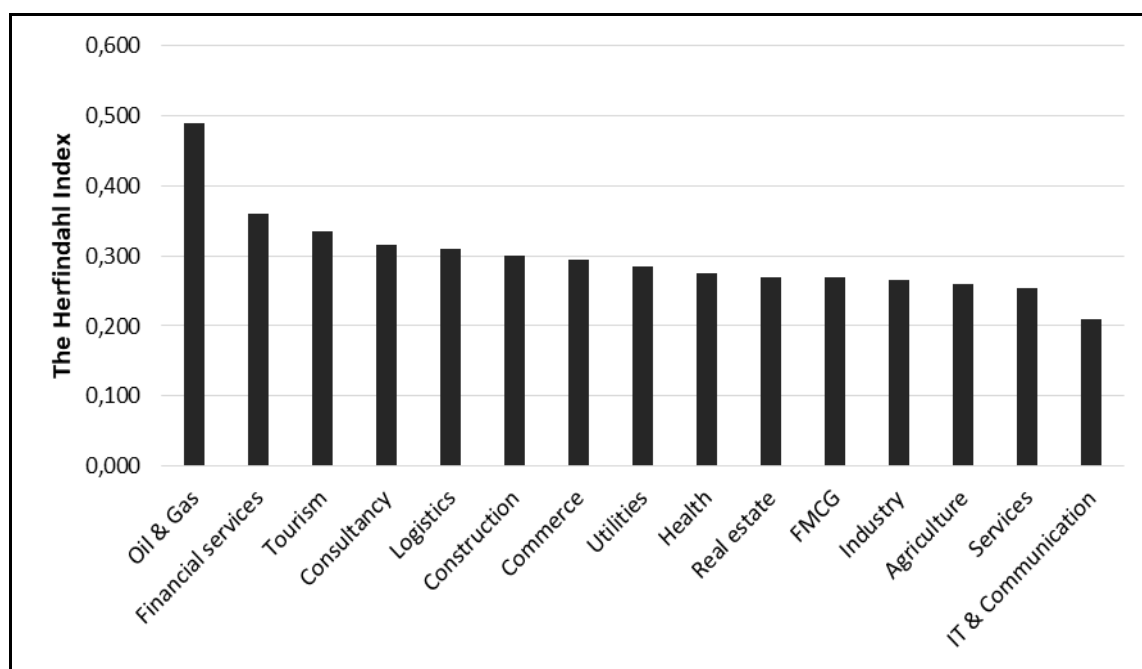
Figure no. 10 illustrates a representation of the HHI index (Herfindahl–Hirschman index) for audit market concentration. As noticed earlier, in the business segments that require the specialisation of audit firms, there is a higher level of audit market concentration, precisely because Big4 audit firms have turned this business specialisation into a competitive advantage, which has reduced competitiveness and raised visible barriers preventing the entrance of other audit firms.

The relationship between the level of audit fees and the degree of audit market concentration is even more visible in large economic sectors with a small number of customers (Xu, 2017). However, Francis et al. (2013) pointed out the importance of Big4 audit firms seen as leaders and promoters of audit practices that ensure the detection and punishment of the earnings

management reported by audit clients. However, the authors point out that this position as a promoter of sound audit practices is conditioned by similar market shares of the Big4 audit firms. This conclusion is similar to the position of Willekens et al. (2020), who emphasize the importance of the audit firm's dominance over its competitors in ensuring a quality audit.

Thus, the dominance of Big4 audit firms can be perceived as a good sign in the audit market. However, the institutional framework of each jurisdiction should be able to control and monitor this phenomenon, either by a more careful regulation of the audit market, or by implementing a transparent, continuous, efficient and fair penalty system for the violation of legal provisions or the auditors' ethics and professional conduct.

Figure no. 10. Statutory audit services market concentration index

Source: Authors' processing

In this respect, we reiterate some of the most acknowledged regulations outlined at an international level, namely:

- the mandatory auditor rotation;
- the mandatory audit partner rotation;

- mandatory joint-audit auditors, in the case of companies of public-interest or of key importance for the economy;
- limiting the percentage of revenues from an audit client, in relation to the total revenues obtained by an audit firm (fee caps);

- the mandatory transparency in reporting audit costs;
- preventing or limiting the provision of insurance services or of joint-audit services, exclusively to statutory audit services.

Conclusions

In the context of an excessive audit market concentration marked by the presence of the Big4 group, especially in highly developed economies, the arising issue is the damage to competitiveness, the influence of independence, but also the level of fees charged by external auditors for their services. At the level of literature, we identified ideas arguing that high values of non-audit fees as opposed to low values of audit services may pose a threat to the auditor's independence, with a negative impact on the opinion expressed in the report or they may reveal an attempt to corrupt it in order to influence opinion.

In order to facilitate competition in an overly concentrated market and provide the opportunity for small and medium-sized audit firms to become active players in the audit market of large corporations, the European Commission has initiated reforms in the field of joint audit, which specify that at least one of the audit firms is not part of the Big4 group. Another aspect of the reform concerns the mandatory audit firm rotation and the limitation on the amount of non-audit services provided, which have a direct impact on the level of fees charged.

By analysing the literature, we can conclude that the structure of the audit market at the European level focuses on Big4 dominance. However, regardless of the level of market concentration, the fees charged in the statutory audit sector must justify the auditor's effort to ensure the quality of the information presented in the financial statements, being correlated with the audit risk associated with the audited entity.

The study of the impact of the legislative provisions issued in 2014 at a European level regarding the percentage of audit and non-audit fees charged for the entities listed on regulated markets in the European Union reveals an obvious declining trend in the percentage of fees for non-audit services

against the total fees since the entry into force of the two European regulations, in 2014, when the fees charged for non-audit services represented the largest percentage of the total fees. In 2016, when the provisions started to be transposed into the national regulations of the member states, there was a 10.36% drop in percentage, a decreasing trend that continues until 2020.

Given the specifics of the business segment where the analysed companies operate, we noticed that over 70% of the analysed companies operate in industry (26%), real estate (15%), services (11%), financial services (9%), trade (9%), 46% being concentrated in Great Britain, 9% in Germany, 9% in France and 8% in Sweden.

In order to highlight the regional disparities in terms of the reported costs of statutory audit in the analysed business segments, we calculated a concentration coefficient based on a significant market share for a small sample of audit firms, or by practicing differentiated audit rates, thus concluding that Big4 audit firms form an oligopoly in the audit services market, due both to their experience, expertise and global exposure, but also to the power to negotiate with the audited firms.

At the level of highly developed economies, we noticed a high level of audit fees, justified by the complexity of audit commitments and by the need for auditors to specialise in various business segments, with a direct effect on the level of audit fees. We identified the increasing tendency in the degree of uniformity (concentration) of audit fees with the adoption and implementation of the Directive 2014/56/EU, which was integrated into national regulations over a period of 2 years. The impact of the COVID-19 crisis cannot go unnoticed either, as we identified a significant drop in the degree of uniformity of audit fees, most likely due to the intensification of the competitive advantage. The high level of economic uncertainty leads to an increase in audit risk, which generates more differentiated audit fees in pandemic times. In the context in which economic crises increase the degree of economic uncertainty, companies are forced to reduce costs, which is why audit firms adjust their audit rates until the return of economic growth.

REFERENCES

1. Abidin, S., Beattie, V., Goodacre, A. (2008). Audit Market Structure, Fees and Choice following the Andersen Break-Up: Evidence from the UK. *British Accounting Review*, 42(3), 187-206;
2. André, P., Broye, G., Pong, C. K. M., & Schatt, A. (2016). Are joint audits associated with higher audit fees? *European Accounting Review*, 25(2), 245-274;
3. Antle, R., Gordon, E., Narayanamoorthy, G., Zhou, L. (2006). The joint determination of audit fees, non-audit fees, and abnormal accruals. *Rev. Quant. Finance. Acc.*, 27 (3): 235-266;
4. Audit Analytics. (2020). Monitoring the audit market in Europe. Available on-line: [http://auditanalytics-2020euauditmarketreport.pagedemo.co/\(accessed: June 14, 2021\);](http://auditanalytics-2020euauditmarketreport.pagedemo.co/(accessed: June 14, 2021);)
5. Averhals, L., Van Caneghem, T., Willekens, M. (2020). Mandatory audit fee disclosure and price competition in the private client segment of the Belgian audit market. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 40;
6. Bianchi, P. A. (2018). Auditors' joint engagements and audit quality: Evidence from Italian private companies. *Contemporary Accounting Research*, 35(3):1533-1577;
7. Bills, K.L., Jeter, D.C., Stein, S.E. (2015). Auditor Industry Specialization and Evidence of Cost Efficiencies in Homogenous Industries. *The Accounting Review*, 90 (5): 1721-1754;
8. Bleibtreu, C., Stefani, S.U. (2013). The Effects of Mandatory Auditor Rotation on Low Balling Behavior and Auditor Independence. *Working Paper Series of the Department of Economics, University of Konstanz* 2013-14;
9. Bottaro de Lima Castro, W., Peleias, I.R., Peres da Silva, G. (2015). Determinants of Audit Fees: a Study in the Companies Listed on the BM&FBOVESPA, Brazil. *R.Cont.Fin.* 26(69): 261-273;
10. Bulucea, M.C. (2020). Audit firm rotation and audit quality: case of the listed Romanian firms. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 22(2): 158-168;
11. Chersan, I. C., Mironiuc, M., Robu, I. B. (2012a). Influența performanței financiare a firmei-client asupra onorariilor de audit. *Audit Financiar*, 10: 3-12;
12. Chersan, I.C., Robu, I.B., Carp, M., Mironiuc, M. (2012b). A Circular Causality Analysis on the Determinants of the Audit Fees within the NYSE-Quoted Companies. *IBIMA*, (2012), Article ID 896676;
13. Chen, K.Y., Elder, R.J., Liu, J.L. (2005). Auditor Independence, Audit Quality and Auditor-Client Negotiation Outcomes: Some Evidence from Taiwan, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 1(2): 119-146;
14. Cho, M., Kwon, S.Y., and Krishnan, G.V. (2020). Audit fee lowballing: Determinants, recovery, and future audit quality, *Journal of Accounting Public Policy*;
15. European Commission. (2010). Green Paper – Audit Policy: Lessons from the Crisis, available at: [https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0561:FIN:RO:PDF\(accessed: June 14, 2021\);](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0561:FIN:RO:PDF(accessed: June 14, 2021);)
16. European Commission. (2014a). Directive 56/2014 / EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 amending Directive 2006/43 / EC on the statutory audit of annual financial statements and consolidated financial statements, available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0056&from=EN, \(accessed: June 14, 2021\);](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0056&from=EN, (accessed: June 14, 2021);)
17. European Commission. (2014b). Regulation (EU) no. Regulation (EC) No 537/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on specific requirements regarding the statutory audit of public interest entities and repealing Commission Decision 2005/909 / EC, available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0537&from=NL, \(accessed: June 14, 2021\);](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0537&from=NL, (accessed: June 14, 2021);)
18. European Commission (2021). Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank and the European Systemic Risk Board on developments in the EU market for the provision of statutory audits to public-interest entities pursuant to Article 27 of Regulation (EU) No 1095/2010. 537/2014, available at: [https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/eeeeae9d5-6151-11eb-8146-01aa75ed71a1, \(accessed: June 14, 2021\);](https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/eeeeae9d5-6151-11eb-8146-01aa75ed71a1, (accessed: June 14, 2021);)

19. Dart, E. (2011). UK investors' perceptions of auditor independence. *The British Accounting Review*, 43(3): 173-185;
20. Desir, R., Casterella, J.R., Kokina J. (2014). A Reexamination of Audit Fees for Initial Audit Engagements in the Post-SOX Period. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 33(2): 59-78;
21. Eierle, B., Hartlieb, S., Hay, D. C., Niemi, L., Ojala, H. (2021). Importance of country factors for global differences in audit pricing: New empirical evidence. *International Journal of Auditing*, 25(2): 303-331;
22. Farcane, N., Deliu, D. (2020). Stakes and Challenges Regarding the Financial Auditor's Activity in the Blockchain Era. *Audit Financiar*, 18(1/157): 154-181;
23. Francis, J.R., Michas, P.N. and Seavey, S.E. (2013). Does Audit Market Concentration Harm the Quality of Audited Earnings? Evidence from Audit Markets in 42 Countries. *Contemporary Accounting Research*, 30(1): 325-355;
24. Geng, H., Zhang, C., & Zhou, F. (2019). Does Audit Market Competition Matter to Investors? Evidence from Cost of Bank Financing, *SSRN Electronic Journal*;
25. Guo, Q., Koch, C., Zhu, A. (2020). The Value of Auditor Industry Specialization – Evidence from a Structural Model. *SSRN Electronic Journal*;
26. Gunn, J. L., Kawada, B. S., Michas, P. N. (2019). Audit market concentration, audit fees, and audit quality: A cross-country analysis of complex audit clients. *Journal of Accounting and Public Policy*, 38(6);
27. Indyk, M. (2019). Mandatory audit rotation and audit market concentration-evidence from Poland. *Economics and Business Review*, 5(19): 90-111;
28. Kim, H., Lee, H., Lee, J.E. (2015). Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality. *The Journal of Applied Business Research*, 31(3);
29. Lobo, G. J., Paugam, L., Zhang, D., & Casta, J. F. (2017). The effect of joint auditor pair composition on audit quality: Evidence from impairment tests. *Contemporary Accounting Research*, 34(1): 118-153;
30. London Economics. (2006). Economic Impact of Auditors' Liability Regimes, available at <https://londoneconomics.co.uk/blog/publication/study-on-the-economic-impact-of-auditors-liability-regimes/> (accessed: June 14, 2021);
31. Meuwissen, R., Quick, R. (2019). The effects of non-audit services on auditor independence: An experimental investigation of supervisory board members' perceptions. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 36(C);
32. Oncioiu, I., Bunget, O. C., Türkeş, M.C., Căpuşneanu, S., Topor, D.I., Tamaş, A.S., Rakoş, I.-S., Hint, M.Ş. (2019). The Impact of Big Data Analytics on Company Performance in Supply Chain Management. *Sustainability*, 11, 4864;
33. Popa, I.E., Vladu Cuzdriorean, A.B., Şpan, G.A., Simon, A. (2014). Studiu empiric privind modul de stabilire a onorariilor de audit. *Audit Financiar*, 5: 30-36;
34. PwC. (2019). PwC launches solutions supporting audit of cryptocurrency, available at: <https://www.pwc.com/gx/en/news-room/press-releases/2019/cryptocurrenc-audit.html>, (accessed: June 14, 2021);
35. Ratzinger-Sakel, N.V.S., Schoenberger, M. (2015). Restricting Non-Audit Services in Europe – The Potential (Lack of) Impact of a Blacklist and a Fee Cap on Auditor Independence and Audit Quality. *Accounting in Europe*, a Journal of the European Accounting Association, Forthcoming;
36. Robu, I.B. (2014). Onorariile de audit, între reducerea riscului de audit şi coruperea auditorului financiar. *EconomiaOnline.ro*, available at: <https://economiaonline.ro/onorariile-de-audit-intre-reducerea-riscului-de-audit-si-coruperea-auditorului-financiar-2/>(accessed: June 14, 2021);
37. Simunic, D. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. *Journal of Accounting Research*, 18(1), 161-190.
38. Scheidt, I. (2020). The Audit Oligopoly in the European Union. Quantitative Analysis on the Client Industry Structure for the Big Four Audit Firms in the European Union. *Bachelor Thesis Business Administration*. Mid Sweden University;
39. Tarca, M. (1998). *Tratat de statistică aplicată, Editura Didactică şi pedagogică*, Bucureşti;
40. Tiron-Tudor, A., Deliu, D., Farcane, N., Dontu, A. (2021). Managing change with and through blockchain in accountancy organizations: A systematic literature

review. <i>Journal of Organizational Change Management</i>, 34(2): 477-506; 41. Tiron-Tudor, A., Deliu, D. (2021). Big Data's Disruptive Effect on Job Profiles: Management Accountants' Case Study. <i>Journal of Risk and Financial Management</i>, 14(8), 376: 1-26; 42. Willekens, M., Dekeyser, S., Bruynseels, L., Numan, W. (2020). Auditor Market Power and Audit Quality Revisited: Effects of Market Concentration, Market Share Distance, and Leadership. <i>Journal of Accounting, Auditing & Finance</i>, 1-21; 43. Xu, H.K. (2017). Differential Effects of Market Concentration on Oligopolistic and Atomistic	Segments: Evidence of Audit Fees and Audit Quality. <i>Journal of Accounting and Finance</i>, 17(3):121-136; 44. Zhang, M., Xu, H., Tong, L., Ye, T. (2018). International evidence on economic policy uncertainty and asymmetric adjustment of audit pricing: Big 4 versus non-big 4 auditors. <i>Journal of Business Finance & Accounting</i>, 45(5-6):728-756; 45. Zhang, P., Ye, M., Simunic, D.A., Chu, L. (2021). An Examination of the Impact of Audit Market Concentration on Audit Fees through the Prism of Auditors' Efficiency. <i>Canadian Academic Accounting Association (CAAA) Annual Conference</i>.

Factors Influencing KAM Reporting: A Structured Literature Review

*Ec. Teodora PORUMBĂCEAN, Ph. D.,
Babes-Bolyai University, FSEGA, Cluj-Napoca,
e-mail: teodora.porumbacean@econ.ubbcluj.ro*

*Univ. Prof. Adriana TIRON-TUDOR, Ph. D.,
Babes-Bolyai University, FSEGA, Cluj-Napoca,
e-mail: adriana.tiron@econ.ubb.cluj.ro*

Abstract

The disclosure of KAMs contribute to the increase of financial-reporting quality, the value of the audit report and implicit interest in it. Moreover, KAM's disclosure has a positive influence over the expectation gap between the auditors and other users of the audit report and financial statements. This study aims to identify relevant drivers influencing the Key Audit Matters (KAMs) disclosed in the audit report, based on a review of the articles published in top accounting journals. Our results reveal the fact that the audited company itself especially influences the disclosure of the KAMs, emphasizing the size of the company, the complexity of the business, the applicable regulation of the industry in which the company operates, all of which impact the overall client-risk level. Other relevant factors are the accounting standards with which the company must comply and on which it must report, the audit company ('Big Four' or not) and the audited company's location.

Keywords: Key Audit Matters; Audit Report; ISA 701

JEL Classification: M41, M42

To cite this article:

To link this article:

To cite this article:

Porumbăcean, T., Tiron-Tudor, A. (2021), Factors Influencing KAM Reporting: A Structured Literature Review, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp. 743-758, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/025

To link this article:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/025>

Received: 19.08.2021

Revised: 30.08.2021

Accepted: 9.09.2021

Introduction

The purpose of the audit reports is to facilitate the communication of the auditors' concerns and opinions, regarding the accuracy and completeness of the financial statements, to various categories of stakeholders, such as investors, debtholders, shareholders, standard setters, regulators and other external users (Pratoomsuwan & Yolrabıl, 2018).

Prior research raises several concerns regarding the quality of the audit report and the expectation gap between the stakeholders and the auditors (Church et al., 2008), also highlighting situations in which the auditors fail to identify financial statements that do not present a true and fair image of the audited company's actual financial information (Guiral-Contreras et al., 2007). All these aspects generate an overall distrust of the auditor's work and lead to continuous debates on the matter (Vanstraelen et al., 2012).

The International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) adopted International Standard on Auditing (ISA) 701 in response to concerns that stakeholders raise, and in an attempt to reduce the information gap and the information asymmetry between the users of the financial statements and the auditors, as well as to improve transparency, increase audit quality and make the audit reports more relevant for their users.

Consequently, the audit report suffered some modifications and the auditor has an additional objective, namely, to determine key audit matters (KAMs) and communicate those that in the auditor's professional judgement were of most significance in auditing the financial statements of the current period, by describing them in the auditor's report.

Before the implementation of ISA 701, 'the auditor's report structure had been much simpler than it is today, with reports usually comprising of brief paragraphs' (Tiron-Tudor et al., 2018). However, a gap between auditors and users also existed, particularly due to the users' comprehension of a report that had become even more complex and quite difficult to follow.

After the introduction of the KAMs paragraph to the audit report, the fieldwork included performing more audit procedures on the audited financial accounts. Marques et al. (2019) and Moroney et al. (2020) demonstrate that the inclusion of the KAMs paragraph in the audit report improves its perceived value and offers greater credibility

only when a Non-Big Four audit company issues it. On a more positive note, Sirois et al. (2017) suggest that particularly due to the high level of the KAMs specificity, users can acquire a better understanding of the disclosures: 'KAMs can improve information search and acquisition efficiency by reducing attention to less relevant disclosures' (Sirois et al., 2018). However, to the authors' best knowledge, the gap in the literature remains; no study performs a rigorous literature review on factors influencing the KAMs disclosure (Sirois et al., 2018).

Thus, this paper aims to identify and discuss the key drivers that influence the disclosure of the Key Audit Matters in the audit report based on a structured literature review.

The study intends to contribute to the development of knowledge as follows. First, performing a comprehensive review of articles published in top accounting journals. Second, this study intends to facilitate better understanding of the KAMs, by explaining how some factors correlate with the matters disclosed, to enable more informed decision-making based on the information the audit report provides.

KAM emergency: role and debates

Nowadays, users' expectations of the financial statements and audit reports have increased tremendously, and so has the implicit pressure on authors to provide as much assurance as possible regarding the financial statements. In an attempt to decrease this expectation gap, to increase the quality of the audit and make the audit reports more relevant for users, the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) adopted International Standard on Auditing (ISA) 701, 'Communicating key audit matters in the independent auditor's report', which became effective for audits of financial statements for periods ending on or after December 15, 2016.

The purpose of ISA 701 is to improve communication with not only the users but also the regulators, perhaps to continuously improve the audit reporting quality and further diminish the expectation gap.

ISA 701 defines KAMs as "those matters that, in the auditor's professional judgement, were of most significance in the audit of the financial statements". Accordingly, the auditor should refer to areas with high risk of material misstatement (RMM) or significant risks identified as required by ISA 315 (revised); areas that

imply significant management judgement, such as accounting estimates that have a high level of uncertainty; and the impact on the audit of significant events or transactions that took place during the audited period (Jermakovicz et al., 2018). Regarding the KAM, the auditor should explain the rationale for selecting the matter and how the audit addressed it. Also, at least one KAM must be disclosed (Jermakovicz, et al., 2018).

The structure of the key audit matters consists of the introduction and the body. Each KAM is individually described, and all are sorted based on their priority, though in some cases, they appear sequentially as the notes to the financial statements. When communicated, these matters require attention to not only their level of completeness and appropriateness but also their wording in the requisite language appropriate to the matter (Hui, 2020).

According to Hui (2020), the subjects disclosed can fall into two categories: “firstly, areas of significant risk assessed by the auditor and secondly, areas of management’s major judgments designed in financial reports”. The second category directly connects with two relevant aspects, namely, accounting areas that require more time and a particular level of attention from the auditor and areas that involve professional judgement, such as accounting estimates.

The auditors have a unique perspective on the audited company’s activity and prospects, and they should be able to pass this along, so users get an insight into the important identified risks, quality of the internal controls, risk-management systems the company has implemented and the quality of its accounting policies. Also, most users believe that a significant amount of the audit report’s credibility comes from the audit firm’s prestige and reputation (Vanstraelen et al., 2012).

Some debates in the literature refer to the fact that since the implementation of ISA 701, the audit procedures have become more formalized, including additional documentation of the work performed and the rationale behind the areas that require professional judgement, and more audit procedures are performed, to mitigate the audit risk (Marques et al., 2019).

Moreover, an important objective of a KAM is to increase the usefulness of the audit report. However, this objective carries significant risk if the audit report discloses too many matters, nullifying the initial purposes and leading to its misinterpretation (Milton, 2019).

Others consider that ‘disclosing KAMs in the audit report does not affect the audit expectation gap’; moreover, the expectation gap ‘actually increases on measures associated with perceptions on the reliability of the audited financial reports when the audit report includes a KAM that follows a precise accounting standard, suggesting some potential unintended consequences of this reporting change’ (Coram & Wang, 2020). Also, in line with previous opinions, this process ‘increases audit fees, but it does not adversely impact audit quality’, and stakeholders question if the disclosure of KAMs ‘adds enough, if any, value to justify its costs’ (Daugherty, et al., 2020).

Other direct impacts on auditors refer to a more conservative audit approach, higher evaluation of the audit risk and the fact that auditors have greater liability and exposure to litigation risk (In et al., 2020). Pratoomsuwan and Yolrabil (2020) conclude that ‘disclosures reduce auditor liability only in cases of fraud and not in cases of errors’, putting the focus on a perceived benefit and reduction of liability.

According to Sirois et al. (2018), “KAMs have attention directing impact, in that participants access KAM-related disclosures more rapidly and pay relatively more attention to them when KAMs are communicated in the auditor’s report”; however, the users “devote less attention to the remaining parts of the financial statements”. The auditors must carefully consider the reporting drivers influencing KAMs and properly disclose them in a manner that avoids information overload in the audit report, which decreases its utility.

As the beginning of this section shows, the wording of the KAM is highly relevant, as nonprofessional investors might encounter difficulties with ‘processing the information conveyed with KAM’ (Koehler et al., 2020).

Other researchers do not identify a significant added value and believe that “standard setters should carefully analyze the effect of additional information before making decisions on expanding the content of the audit report” (Boolaky & Quick, 2016). In line with this opinion, no sufficient market reaction to KAMs disclosure and no significant impact on the audit report, audit quality or audit fees were identified (Bedard et al., 2019).

From a more positive perspective, Cordos and Fulop (2014) conclude that “KAMs are an important concept and that it will have a positive effect in the audit profession”. Also, Gold, et al. (2020) point out that “KAMs serve as a beneficial mechanism for enhancing financial reporting

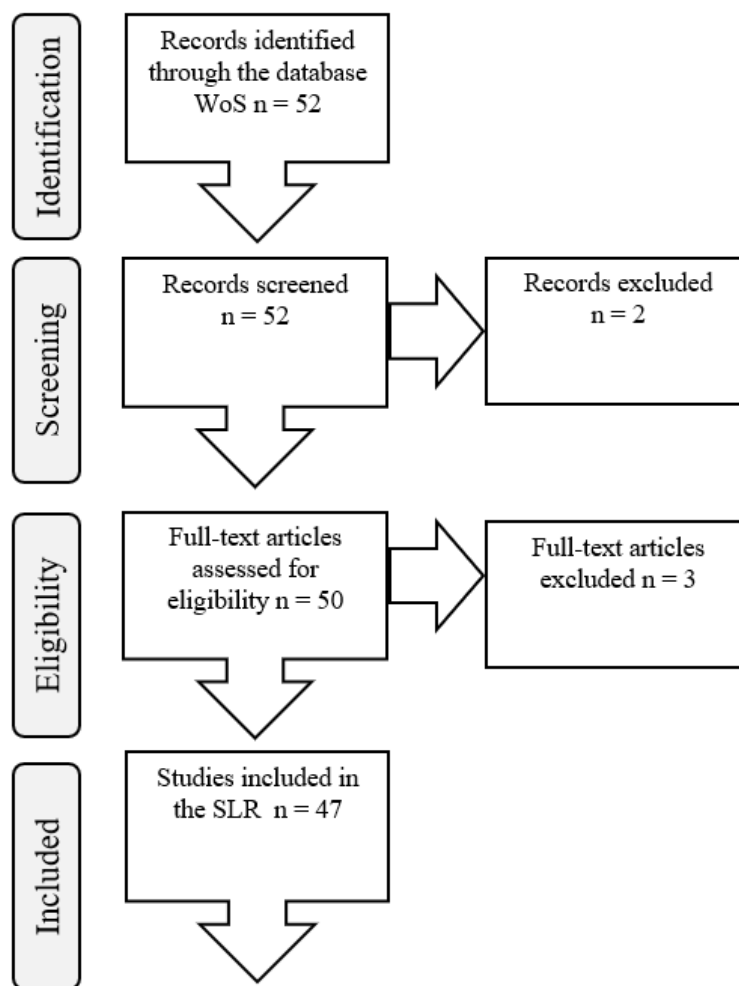
quality by attenuating aggressive financial reporting behavior, regardless of the precision employed by auditors". For now, the question of whether the initial purpose of ISA 701 is achieved remains unanswered (Christofferson & Gronberg, 2018).

Methodology

The purpose of this literature review is to critically analyze the relevant literature in the field, to identify the key drivers that directly or indirectly impact the disclosure of the audit matters in the

audit report. Accordingly, a structured literature review was performed. The search was conducted in Web of Science database using the keywords: KAM or Key Audit Matter and Audit or Auditing. The preliminary result of this research was 52 articles, of which 47 were considered representative for the study, based on an analysis of the abstract. No period filters were applied because the requirement for KAMs disclosure began in 2016. *Figure no. 1* illustrates the filtration and selection method that the authors applied, based on the study's purpose.

Figure no. 1. SLR flowchart

Source: Authors' projection

Then, analytical criteria were used such as: location, sector focus, focus of the article, measurable and non-measurable KAM disclosure factors.

Applying the manual coding procedure structured the data, and both qualitative and quantitative analysis ensued. The quantitative analysis was performed using software solutions VOSviewer and Bibexcel. VOSviewer visualises results in a compacted manner and is “widely used because of its easy use and beautiful graphics in co-occurrence analysis of keywords, topic words, and authors” (Xiyang, 2020). Bibexcel, designed for bibliographic analysis, “provides additional data statistics including author, affiliation and keyword statistics” and is also used to “prepare the input data for a detailed network analysis” (Fahimnia et al., 2015).

The qualitative analysis used NVivo software, useful for unstructured and qualitative data and helping the researcher to classify, arrange, sort and examine the data (Woods et al., 2015). Once

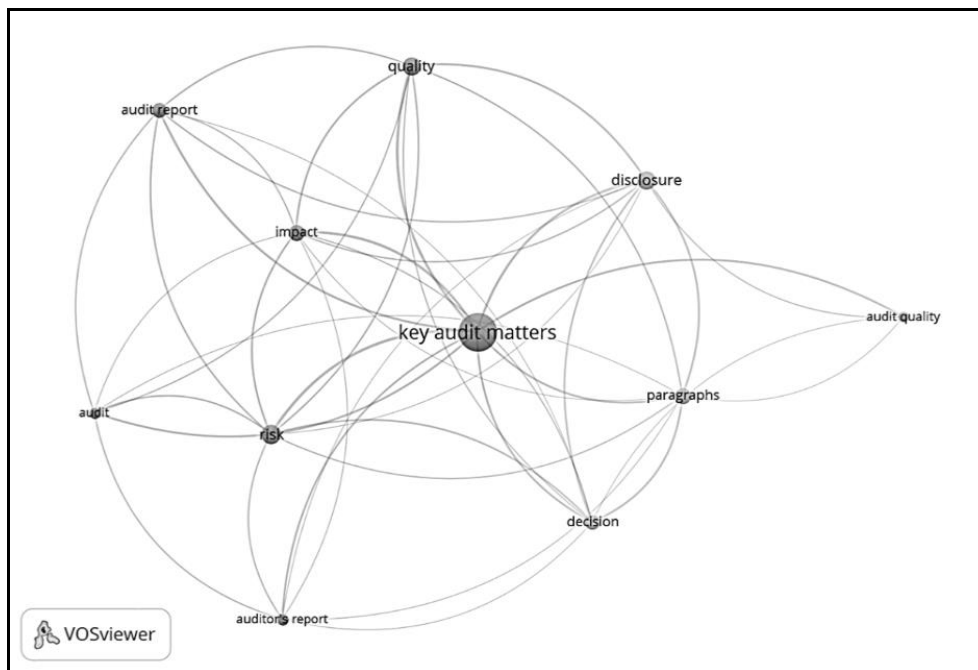
the articles were properly segregated, the authors performed the synthesis of the relevant data, by categorizing the findings of each paper and grouping similar results into relevant categories.

Sample description

The generated sample is composed by 41 articles and 6 proceedings papers. Only two articles were published before the implementation of ISA 701, but they focus on the topic by assessing the expectations and assumptions when the standard was still in the implementation-proposal stage. The remaining 45 articles were published between 2017 and 2020.

Wiley published the largest number of articles – 9 out of 47, followed by Emerald – with 7 and Taylor and Francis – with 4; thus, listed publishers published 43% of the total sample population. The total population of sample articles was published by 22 publishing houses. The majority, specifically 13% of the articles, were published in the *International Journal of Auditing*, not a surprise, considering the research field.

Figure no. 2. Analysis of the co-occurrence of the keywords

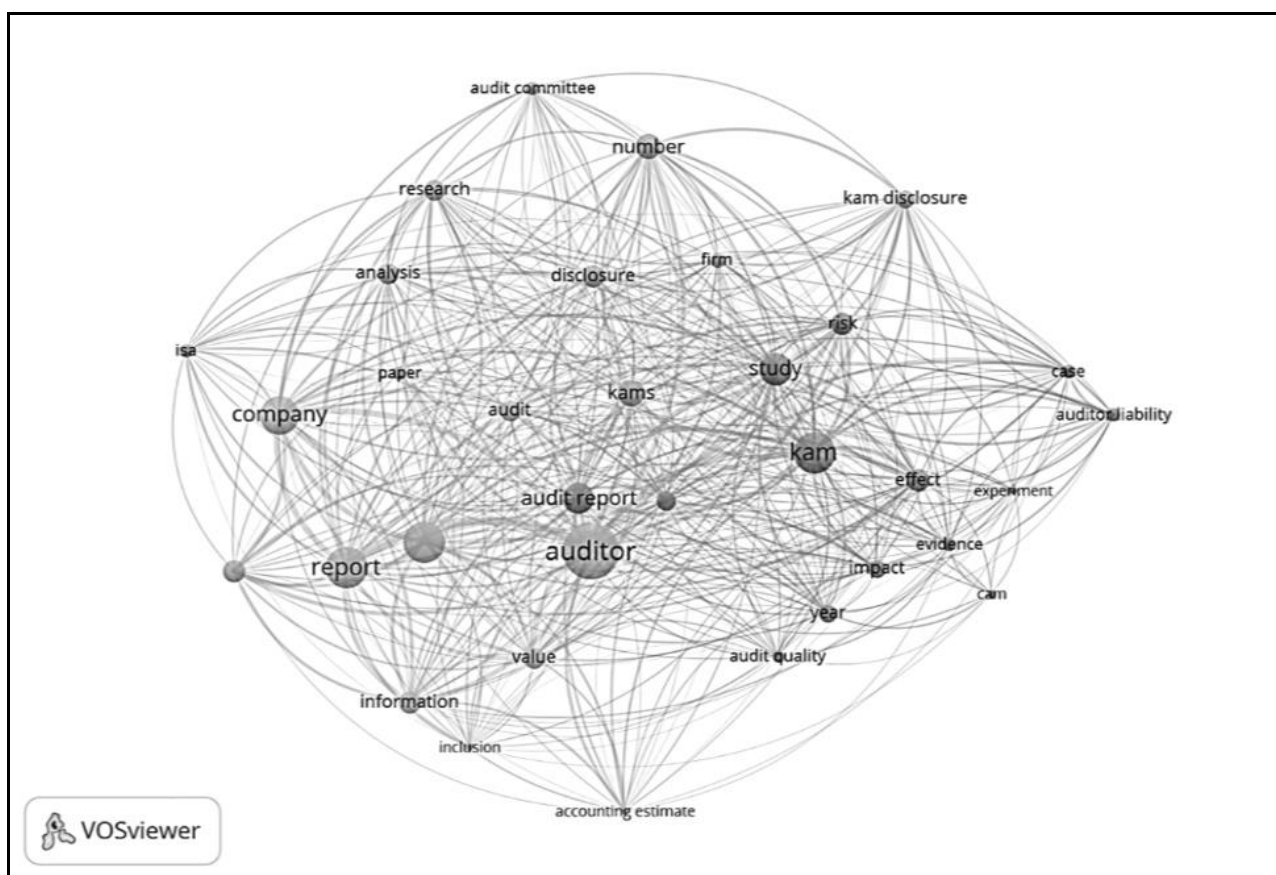

Source: Authors analysis, VOSviewer

An additional analysis based on the bibliographic data shows the co-occurrence of keywords in the selected articles. A significant occurrence threshold was set at 5 keyword occurrences. Therefore, out of 250 available keywords, only 11 keywords met the specified threshold. The most frequently used keyword is 'key audit matters', with a 62-link strength and 32 occurrences. **Figure no. 2** presents link strength as concern correlation of the keyword with others used in the articles.

The third data analysis is a mapping of the text data, co-occurrence of terms from the abstract and the title. The minimum occurrence threshold was established at 10 times. Of the 1,125 terms, 34 met the criteria, and the top three keywords identified are: *auditor*, with link strength of 3,461 and 105 occurrences; *report*, with a 2,226-link strength and 70 occurrences; *KAM*, with a 1,178-link strength and 67 occurrences, presented in **Figure no. 3** which shows the clusters formed from the corpus of scientific literature in the field.

Figure no. 3. Analysis of co-occurrence based on text data

Source: Authors analysis, VOSviewer

The purpose of the corpus of scholarly literature analysis, using the text mining functionality of VOSviewer, is to provide a better understanding and visualization of the research data, offer insights about the most frequently used keywords and validate the presumption that the

selected data is relevant for this research (Van Eck, 2010).

Of the 47 selected academic papers, 87% are in the field of Business and Economics, while those remaining are from business and affiliated fields: Chemistry,

Engineering, Agriculture, Environmental Sciences and Ecology, International Relations and Social Sciences.

Concerning the location, more than half of the studies concern companies located in Europe (55%), the most-studied region, followed by a significant distribution in Asia (23%), and the remaining regions have a total distribution of 21%. The analysis of the location is significantly important, showing the areas of most interest to the researchers and drawing attention to the regions that might require additional research.

Within Europe, the dominating country is by far the United Kingdom, where the audit report has integrated the KAMs paragraph since 2013 (Gambetta, et al., 2019). By far, the least represented locations are Australia (4%) and Africa (2%). In the case of Africa, the low involvement relates to the incipient phase of the audit-standards implementation (Dumay et al., 2015). In Australia, the auditing regulations around Key Audit Matters (KAMs) were fully adopted, as in the majority of the European countries, in 2016 (Kend & Nguyen, 2020), a short time span that would allow the collection of representative data.

North and South America's share of the distribution of studies is about 15%, quite a low sample size in this respect. The applicable similar disclosure requirement,

introduced in 2017, is Critical Audit Matters (CAM) in the USA, part of the Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) regulations. As the research focused on KAM, the results mostly focused on ISA 701, 'Communicating Key Audit Matters in the Independent Auditor's Report', in the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) regulations.

However, the justification of the large percentage of papers concerning European companies lies with the "progressive spread of value co-creation that starting from the first years of the new millennium and has involved an increasing number of scholars operating within the European continent" (Tommasetti, et al., 2020).

KAM Disclosure factors measurable

The first criterion used in this SLR is KAM Disclosure Factors Measurable (A), to address the first study research question. These factors were split into 'measurable' and 'non-measurable' types, to provide insight into factors for use in certain research models for further study and development of the topic. By applying the criterion of measurable factors, 16 subcategories were identified, as shown in **Table no. 1**.

Table no. 1. KAM Disclosure factors measurable	
Factor	Reference
A1. Gender of the auditor/audit partner (male/female)	Abdelfattah et al., 2020
A2. Cultural/ Other external factors	Velte, 2018
A3. Industry of the audited company	Abdullatif & Al-Rahahleh, 2020 Pinto & Morais, 2019 Sierra-Garcia et al., 2019 Velte, 2020 Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020
A4. Presence of significant accounting estimates and uncertainty directly related	Asbahr & Ruhnke, 2019 Lau, 2020
A5. Country of the audited company	Ciger et al., 2019 Lau 2020 Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020
A6. Existence of an Audit Committee in the company	Abu & Jaffar, 2020 Vasconcelos et al., 2020 Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020

Factor	Reference
A7. Type of audit company (Big Four/Non-Big Four)	Abdullatif & Al-Rahahleh, 2020 Filipovic et al., 2019 Kend & Nguyen, 2020 Moroney et al., 2020 Sierra-Garcia et al., 2019
A8. Audit market structure	Gambetta et al., 2019
A9. Accounting standards applied on particular accounting item/financial statement line item	Cortes de Vasconcellos et al., 2019 Kend & Nguyen, 2020 Pereira et al., 2020 Pinto & Morais, 2019 Warzocha, 2018
A10. Audit fee	Mamcarczyk et al., 2020 Pinto & Morais, 2019 Sierra-Garcia et al., 2019
A11. Number of business segments (complexity of the company's business)	Pinto & Morais, 2019 Sierra-Garcia et al., 2019
A12. Level of regulation of the market	Pinto & Morais, 2019 Sierra-Garcia et al., 2019
A13. Client risk level	Pinto & Morais, 2019
A14. Existence of directors and officers (D&O) liability insurance at the company	Lin et al., 2020

Source: Authors' projection

In addition to these factors, two other subcategories were created to also map articles that do not present measurable disclosure factors (A15) and the papers that contain multiple factors (A16), under which category four articles fall. The most common drivers within the papers were "Type of audit company (Big Four/Non-Big Four)" (A7) and "Accounting standards applied on particular accounting item/financial line item" (A9), both emphasized in five articles.

The audit companies are split into two relevant categories: Big Four and non-Big Four. This status also influences the nature of the KAMs because Big Four companies have a more standardized approach, to mitigate the auditor's liability. Studies show that 'Deloitte, EY and KPMG tend to report fewer entity-level-risk KAM (ELRKAM) than PwC, while KPMG and BDO report fewer account-level-risk KAM (ALRKAM) than PwC' (Sierra-Garcia et al., 2019).

The type of audit company plays a significant role, due to the subjectivity and skepticism level of each auditor and each company's methodology. Thus, it comes as no surprise that variations in judgement and different interpretation methods surrounding ISA 701 arise from one company to another, 'differences between large and small audit practitioners related to the average number of KAMs disclosed and the average number of audit procedures undertaken per KAM' (Kend and Nguyen, 2020).

Abdullatif and Al-Rahahleh (2020) also demonstrate that "audit firms generally disagree on the nature and content of KAMs, overwhelmingly tend to report industry-specific KAMs rather than entity-specific KAMs and avoid reporting KAMs related to governance or internal controls".

Multiple studies assess which accounting standards apply to a particular accounting item or financial statement line item (A9), most impacting the content disclosed in the

KAMs paragraph. De Vasconcellos et al. (2019) report that 'the main KAM[s] observed were assessment of the recovery value of non-current assets, revenues, provisions and contingent liabilities, investments in directly or indirect subsidiaries and realization of deferred taxes and taxes recovering'.

Additionally, 'KAM disclosures are related to impairments of goodwill and intangible assets, asset valuation' (Kend and Nguyen, 2020). These facts directly correlate with the company's business and the risk of material misstatement, depending on the most vulnerable and uncertain audited areas. Accordingly, 'it was tentatively assumed that risks relating to revenue recognition will in general be regarded as significant and therefore be identified and communicated in the key audit matters by the auditors' (Warzocha, 2018).

Pinto and Morais (2019) conclude that the difference between rule-based and principle-based accounting also influences the position of the auditors with respect to KAMs. In the first situation, the auditor's tendency is to disclose more KAMs, in the second case disclosing a lower number of KAMs. This relates to the fact that 'under a less precise accounting standard, auditors might find it easier to justify not disclosing a KAM' (Pinto & Morais, 2019).

Directly connected with the audit procedures is the complexity of the audited company (A11); 'a higher number of business segments (complexity) and more precise accounting standards lead to the disclosure of a higher number of KAMs' (Pinto and Morais, 2019) – quite an expected outcome since 'the more complex a client, the riskier auditing the firm is' (Pinto and Morais, 2019).

Directly correlating with the complexity of the business and the approach of the auditor is the risk to which the auditors are exposed. Therefore, they 'aim to reduce their liability and maintain their reputation, thus they tend to disclose more KAMs in firms with a higher number of business segments' (Pinto and Morais, 2019).

In addition to the complexity of the business, the studies also reveal that the industry of the audited company (A3) influences the disclosed KAMs. From one angle, Abdullatif and Al-Rahahleh (2020) observed "a tendency to avoid entity-specific matters and a preference to concentrate on industry-specific matters".

Even though ISA 701 emphasizes its intention to disclose KAMs that are as entity-specific as possible, 'using overly standardized wording is to be avoided by audit firms'. In

some instances, particular matters could appear in multiple companies from the same industry, but it seems that 'auditors resorted to reporting industry-specific KAMs that do not harm the clients because they did not want to annoy them in fear of losing them or causing problems with them that may affect the audit firm's reputation and its fees' (Abdullatif & Al-Rahahleh, 2020).

In addition, Abdullatif and Al-Rahahleh (2020) also suggest that 'the tendency of auditors to report industry-specific KAMs can be seen as a response to the need to apply ISA 701'. From a different angle, Velte (2020) shows that a good understanding of the industry and the existence of "financial experts, industry experts and the combination of financial and industry experts on the audit committee increase readability of KAM disclosure".

Wuttichindanon and Issarawornrawanich (2020) demonstrate that 'firms with many subsidiaries and firms in the technology, property and construction and finance have higher numbers of KAMs', a conclusion that is quite in opposition to Pinto and Morais's (2019) findings, which show that 'auditors disclose less KAMs for financial institutions; although auditors may disclose more KAMs in banks due to the complexity and opacity of this industry, the fact that the industry is very well regulated and supervised may lead them to find less areas of risk'.

This could be due to regulated industries (A12) already having a good level of monitorization and supervision, leaving less space for possible errors and implicitly needing to disclose KAMs.

Another crucial factor directly linked with those above is the audit fee that also varies with the size of the company and the risk associated with that business. Thus, 'a positive association exists between the audit fee and the number of KAMs disclosed' (Pinto and Morais, 2019). Also, 'the higher number of reported KAM was connected with the amount of an audit fee' (Mamcarczyk et al., 2020).

The correlation itself is quite controversial; 'as audit fees are the main source of income for auditors, the level of relevance of a client can determine the incentive that auditors have to compromise their independence' (Pinto and Morais, 2019).

The audit fee correlates with the number of KAMs disclosed, one again due to the size and complexity of the audited company, considering multiple variables and the type of the company, i.e., a public interest entity (PIE) or non-PIE client. The disclosure of KAMs is required only for listed companies; therefore, from the very beginning, no

insignificant fees can be charged for these types of companies (Pinto & Morais, 2018).

After all, the choice of disclosing a certain KAM or a particular number of KAMs is purely the auditor's. ISA 701 points out that the auditor should explain the rationale for selecting the matter and how the audit addressed it. Disclosing at least one KAM is expected; however, there is no imposed limit. There might be cases when no KAM was identified, but in such circumstances, the auditor must issue a statement in the audit report to address this aspect (Jermakovicz et al., 2018).

Another key factor relevant to the number of disclosed KAMs is the existence of an audit committee (F6), a factor brought up in three of the assessed papers. Abu and Jaffar (2020) propose testing the correlation between the presence of the audit committee and disclosed KAMs. However, their statistical model indicates a 'negative association between independent of audit committee with the number of KAMs'.

From a slightly different angle, Velte (2018) manages to demonstrate that 'KAM readability is positively associated with the proportions of female audit committee members and with the financial and industry expertise of the audit committee'. Wuttichindanon and Issarawornrawanich (2020) show the existence of such correlation only to a limited extent, without obtaining very conclusive results; thus, the matter is still open to investigation and provides a future research path.

Continuing with the importance to KAMs of the gender of the auditor/audit partner (A1), the study's findings reveal that 'female audit partners are more likely than male audit

partners to disclose more KAMs with more details after controlling for both client and audit firm attributes' (Abdelfattah et al., 2020).

From a geographic perspective, the country of the audited company (A5) could also correlate with the KAMs disclosure. Ciger et al. (2019) identify some countries from CEE, namely Poland, Romania, and Turkey, that see up to six KAM subheadings reported. However, on the opposite side, the Czech Republic is 'the only country in which all auditor reports include a KAMs section', whereas 'Romania has the highest percentage of audit reports that do not include a KAMs section'. The results are purely statistical; no hypothesis was tested respecting this factor, but further research might benefit from investigating possible differences between the regions of Europe.

KAM disclosure factors non-measurable

The second criterion applied is 'KAM disclosure factors non-measurable' (B), which mainly refers to aspects influencing the disclosure of KAMs. However, no measurement can be performed on these. The most discussed (9%) non-measurable factor within the analysed papers is the complexity and subjectivity involved in accounting treatment (B2), followed by auditor's litigation risk (B3) at 4%, while the uncertainty level of understanding of ISA 701 (B1) was identified in only one paper. The remaining 85% is papers that do not refer to any non-measurable factors (B4) – **Table no. 2.**

Table no. 2. KAM disclosure factors non-measurable

Factor	Reference
B1. Uncertainty level of understanding of ISA 701	Abdullatif & Al-Rahahleh, 2020
B2. Complexity and subjectivity involved in accounting treatment	Asbahr & Ruhnke, 2019 Lau, 2020 Pereira et al., 2020 Pinto & Morais, 2019
B3. Auditor's litigation risk	In et al., 2020 Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020

Source: Authors' projection

The measurement uncertainty refers to 'uncertainty that arises when monetary amounts in financial reports cannot be observed directly and must instead be estimated' (IASB, 2018). Thus, 'accounting estimates such as fair valuation and impairment loss estimation require management judgment and assumptions and hence are subject to measurement uncertainty and estimation errors' (Lau, 2020).

With the introduction of ISA 701, 'one of the most important changes in the report is the expanded information on key audit matters (KAMs) that are areas identified as significant risks, significant transactions or events, or significant judgments by auditors (including the audit of accounting estimates)' (Pinto & Morais, 2019).

Lau (2020) argues that "despite pervasive recent debate, fair value estimation represents only a small proportion, while impairment review and loss estimation makes up the major portion of the total KAMs related to accounting estimates", also explaining that "measurement uncertainty is the determinant of auditors reporting KAMs related to accounting estimates".

Some accounting classes are more difficult to audit than others. As mentioned above, in almost all cases, difficulties arise respecting financial line items that refer to accounting estimates. Hence, the higher the uncertainty level, the higher the risk of management bias. According to Lau (2020), "measurement uncertainty is the major determinant of auditors reporting KAMs related to accounting estimates and impairment of assets".

In a direct correlation with the previous section describing the measurable factors, Pinto and Morais (2019) state that 'a higher number of business segments (complexity) and more precise accounting standards lead to the disclosure of a higher number of KAMs'.

The complexity involved in the accounting treatment is also likened to the regulations applicable in specific industries. Hence, 'auditors may disclose more KAMs in banks due to the complexity and opacity of this industry' (Pinto & Morais, 2019). Arguably, perhaps a complex industry comes by default with complex accounting treatments of fact that indeed influence KAMs disclosure.

Once introduced, a standard could be interpreted in various ways from different perspectives; much subjectivity undoubtedly exists when discussing audits at all, but especially when focusing on KAMs. According to Abdullatif and Al-Rahahleh (2020), "audit firms generally disagree on the nature and content of KAMs, overwhelmingly tend to report industry-specific KAMs rather than entity-specific KAMs and avoid reporting KAMs related to governance or internal controls". With such reflection, this subsection was introduced in the analytical framework, to address the level of understanding respecting ISA 701's requirements that also affect KAMs disclosure.

The last subsection refers to the auditor's litigation risk (G3), which, according to In et al. (2020), is quite high when key audit matters apply. Thus, 'in the case of companies being audited to which key audit matters are applied, the conservatism of the auditors will increase to lower the risk of litigation' (In et al., 2020).

Additionally, Wuttichindanon and Issarawornrawanich (2020) argue that "KAM disclosures safeguard the auditors against litigation in connection with undetected misstatements"; therefore, "the number of KAM disclosures is associated with the auditor's litigation risk and firm characteristics". Considering this, the tendency of the auditors, when perhaps in doubt about the treatment of an accounting situation, such as a significant transaction, re-evaluations, accounting estimates, is to be covered. Thus, according to Wuttichindanon and Issarawornrawanich (2020), a greater number of KAMs is disclosed in such situations, to mitigate the audit risk.

Discussions and Further Research Paths

Contouring the research path to compute the foundation for predicting future directions of literature is the final essential step of any literature review.

In response to our research purpose, we conclude that there are multiple drivers that correlate with an increase/decrease of key audit matters that the audit report discloses. The study splits them into two subcategories – measurable and non-measurable, to

facilitate understanding the factors and the quantification possibilities.

The audited company itself especially influences KAMs disclosure, emphasizing the company's size, the complexity of the business and the regulation of the industry in which the company operates, all of which impact the overall client risk level. Both applicable regulations and the accounting standards with which the company must comply play a significantly important role.

From this perspective, some classes of accounts and/or financial-statement line items require a deeper understanding and estimation from the management, such as accounting estimates, revaluations and impairment. In such circumstances, the accounting treatment is quite sensitive and the subjectivity level increases, along with the level of uncertainty and the likelihood of such matters being disclosed as KAMs, based on the auditor's judgement. Another relevant cluster of factors are those related to the audit company, identified mostly with respect to how Big Four companies disclose and the content disclosed as KAM, the standardization level, the readability of the matter and the impact of the audit partner.

Finally, not to be neglected are the location of the audited company and the fact that it also can impact the number of the disclosed KAMs. However, some relatively small amount of research has taken this direction, perhaps also due to time limitations; ISA 701 applies in almost all countries, starting with 2017. A relevant path for further research could outline this relationship.

Conclusions

As our study reveals, there are multiple challenges for the audit respecting KAMs disclosure. The impact of ISA 701 is significant and directly influences the reduction of information asymmetry between investors and auditors. Therefore, the auditor's responsibility is to provide a clear and informative report, to decrease the information gap and diminish the risk of risk-averse investors misinterpreting the information and reconsidering investment decisions.

Today's uncertain and complex business environment brings new challenges for auditors regarding corporate reporting and the necessity of meeting user demands. The paper provides some key drivers that influence the

disclosure of KAMs in the audit report. The most common drivers that influence KAMs are the higher number of business segments that correlate with precise accounting standards, particularly because a company with such attributions is a big corporation that frequently brings to the auditor's attention specific and complex issues that increase audit risk.

Additionally, the audit fee correlates with the number of KAMs disclosed, once again reflecting the size and complexity of the audited company. The audit fee takes account of multiple variables and the type of company (i.e., PIE or non-PIE client). The disclosure of KAMs is required only for listed companies; therefore, from the very beginning, such companies pay no insignificant fees (Pinto & Morais, 2019).

Auditors from larger firms make more specific disclosures to maintain their company's reputation. An analysis of the Big Four companies shows that auditors from Deloitte and EY are more focused on numerical information, with respect to KAM reporting, than PwC. Also, judging by the structure and format of the information, each Big Four audit company will likely have a slightly different internal guideline with respect to KAM reporting (Christofferson & Gronberg, 2018).

Regarding the shareholders, the disclosure of KAMs may lead to a greater expectation gap. Hence, the auditors must carefully consider the reporting drivers influencing KAMs and properly disclose them, in a manner that avoids information overload in the audit report, which decreases the utility of KAMs.

With regard to KAMs disclosure and informativeness level, the opinions in the literature are various and contradictable. They have been realized only to a limited extent, and ISA 701 has not met its initial purpose, considering that KAM disclosures do not hold a high level of specificity that would increase the quality of the audit report, as intended (Christofferson & Gronberg, 2018).

The limitation of this research refers to the time frame; the Key Audit Matters disclosure (ISA 701) became mandatory in most of the countries starting with 2017. Prior research on KAMs focuses on the United Kingdom, where the audit report has integrated the KAM paragraph since 2013. Considering the limited research period, the literature available for compiling the SLR was also quite limited and, implicitly, that impacted the article analysis. Second, subjective

observation, understanding and experience are the basis for arguments regarding KAMs in the analysis as well as the interpretation of the findings and further research path development. In this respect, other researchers having the same data available may reach different interpretations and results. Finally, the authors take responsibility for any possible errors and/or omissions.

Further research developments target the correlation of the geographic location of the audited company with the disclosure of the Key Audit Matter, but also and an in-depth analysis of the additional benefits brought since the implementation of this audit standard and the identification of methods for optimizing ISA 701.

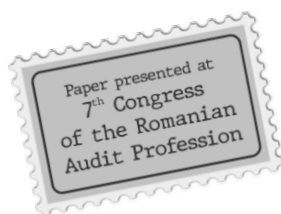
REFERENCES

1. Abdelfattah, T., Mohamed, E. & Ahmed, E., 2020. Female Audit Partners and Extended Audit Reporting: UK Evidence. *Journal of Business Ethics*, doi:10.1007/s10551-020-04607-0.
2. Abdullatif, M. & Al-Rahahleh, A. S., 2020. Applying a new audit regulation: Reporting Key Audit Matters in Jordan. *International Journal of Auditing*, 24(2), pp. 268-291.
3. Abu, N. ' & Jaffar, R., 2020. Audit Committee Effectiveness and key Audit Matters. *Asian Journal of Accounting and Governance*, 14, pp. 1-12.
4. Asbahr, K. & Ruhnke, K., 2019. Real effects of reporting key audit matters on auditors' judgment and choice of action. *International Journal of Auditing*, 23(2), pp. 165-180.
5. Bedard, J., Gonthier-Besacier, N. & Schatt, A., 2019. Consequences of Expanded Audit Reports: Evidence from the Justifications of Assessments in France. *Auditing-A Journal of Practice & Theory*, 38(3), pp. 23-45.
6. Blackman, N. J.-M. & Koval, J. J., 2000. Interval estimation for Cohen's kappa as a measure of agreement. *Statistics in Medicine*, 19, p. 723-741.
7. Bloch, D. A. & Helena, K. C., 1989. 2 x 2 kappa coefficients: measures of agreement or association. *Biometrics*, 45, pp. 269-287.
8. Boolaky, P. K. & Quick, R., 2016. Bank Directors' Perceptions of Expanded Auditor's Reports. *International Journal of Auditing*, 20(2), pp. 158-174.
9. Christofferson, E. & Gronberg, K., 2018. Informativeness of Key Audit Matter (KAM) Disclosures – An exploratory study of ISA 701 in Sweden, s.l.: University of Gothenburg, School of Business, Economics and Law.
10. Church, B. K., Davis, S. M. & McCracken, S. A., 2008. The Auditor's Reporting Model: A Literature Overview and Research Synthesis. *Accounting Horizons*, 22(1), p. 69-90.
11. Ciger, A., Vardar, G. C. & Kinay, B., 2019. Key audit matters: A research on listed firms in CEE countries and Turkey. *Business and Economic Horizons*, 15(3), pp. 393-422.
12. Coram, P. J. & Wang, L., 2020. The Effect of Disclosing Key Audit Matters and Accounting Standard Precision on the Audit Expectation Gap. *International Journal of Auditing*, 25(2), pp. 270-282.
13. Cordoș, G.-S. & Fülöp, M. T., 2014. A Framework for Understanding and Researching Audit Changes: Key Audit Matters. s.l., *Proceedings of the 9th International Conference Accounting and Management Information Systems (Amis 2014)*.
14. Cortes de Vasconcellos, F., Nilson Coelho, G. & Atherton, L., 2019. First year of the new auditor's report: Analysis of the key audit matters of the Ibovespa listed companies. *Contabilidad y Negocios*, 14(27), pp. 57-72.
15. Cuozzo, B., Dumay, J., Palmaccio, M. & Lombardi, R., 2017. Intellectual capital disclosure: a structured literature review. *Journal of Intellectual Capital*, pp. 9-27.
16. Daugherty, B. E., Dickins, D., Pitman, M. K. & Tervo, W. A., 2020. The process of identifying and reporting CAMs: early evidence. *International Journal of Disclosure And Governance*, 18(1), pp. 16-23.
17. Denyer, D. a. T. D., 2006. Using qualitative research synthesis to build an actionable knowledge base. *Management Decision*, 44(2), pp. 213-227.

18. Dumay, J. a. S. A., 2015. Citation classics published in Knowledge Management journals. Part II: studying research trends and discovering the Google Scholar Effect. *Journal of Knowledge Management*, 43(8), pp. 1821-1835.
19. Dumay, J., Guthrie, J. & Puntillo, P., 2015. IC and public sector: a structured literature review. *Journal of Intellectual Capital*, 16(2), pp. 267-284.
20. Fahimnia, B., Sarkis, J. & Davarzani, H., 2015. Green supply chain management: A review and bibliometric analysis. *International Journal of Production Economics*, pp. 101-114.
21. Filipovic, I., Bartulovic, M. & Susak, T., 2019. Key Audit Matters: New Informational Value of Auditor's Report. s.l., *Josip Juraj Strossmayer Univ Osijek*.
22. Gambetta, N., Antonia Garcia-Benau, M., Sierra-Garcia, L. & Orta-Perez, M., 2019. Key Audit Matters expected in Spain: Are auditors foreseeable? *Revista De Contabilidad-Spanish Accounting Review*, 22(1), pp. 32-40.
23. Gold, A., Heilmann, M., Pott, C. & Rematzki, J., 2020. Do key audit matters impact financial reporting behavior? *International Journal of Auditing*, 24(2), pp. 232-244.
24. Guiral-Contreras, A., Gonzalo-Angulo, J. A. & Rodgers, W., 2007. Information content and recency effect of the audit report in loan rating decisions. *Accounting and Finance*, p. 285-304.
25. Hoang, H. & Phang, S.-Y., 2020. How Does Combined Assurance Affect the Reliability of Integrated Reports and Investors' Judgments?. *European Accounting Review*, 30(1), pp. 175-195.
26. Hui, L., 2020. A Study of Key Audit Matters Disclosure. *Modern Economy*, 11, pp. 399-406.
27. In, C.-y., Kim, T. & Park, S., 2020. Key Audit Matters for Production-To-Order Industry and Conservatism. *International Journal of Financial Studies*, 8(1), pp. 1-18.
28. Iwanowicz, T. & Iwanowicz, B., 2019. ISA 701 and Materiality Disclosure as Methods to Minimize the Audit Expectation Gap. *Journal of Risk and Financial Management*, 12(4), pp. 1-20.
29. Jermakovicz, E. K., Epstein, B. J. & Ramamoorti, S., 2018. CAM versus KAM – A Distinction without a difference?. *The CPA Journal*, pp. 34-40.
30. Kend, M. & Nguyen, L. A., 2020. Investigating recent audit reform in the Australian context: An analysis of the KAM disclosures in audit reports 2017-2018. *International Journal of Auditing*, 24(3), pp. 412-430.
31. Kitiwong, W. & Sarapaivanich, N., 2020. Consequences of the implementation of expanded audit reports with key audit matters (KAMs) on audit quality. *Managerial Auditing Journal*, 35(8), pp. 1095-1119.
32. Koehler, A., Ratzinger-Sakel, N. & Theis, J., 2020. The Effects of Key Audit Matters on the Auditor's Report's Communicative Value: Experimental Evidence from Investment Professionals and Non-professional Investors. *Accounting in Europe*, 17(2), pp. 105-128.
33. Krippendorff, K., 2013. Content Analysis. An Introduction to Its Methodology. Third Edition ed. *Thousand Oaks: Sage Publications*.
34. Lau, C. K., 2020. Measurement uncertainty and management bias in accounting estimates: the perspective of key audit matters reported by Chinese firms' auditors. *Asian Review Of Accounting*, 29(1), pp. 79-95.
35. Li, H., Hay, D. & Lau, D., 2019. Assessing the impact of the new auditor's report. s.l.: *Pacific Accounting Review*.
36. Lin, C. et al., 2020. The Effects of Directors' and Officers' Liability Insurance on Key Auditing Matters. *Emerging Markets Finance and Trade*, 56(5), pp. 977-1002.
37. Mamcarczyk, M., Poplawski, L. & Zieniuk, P., 2020. Disclosures of Key Audit Matters in European listed companies from the chemical sector. *Przemysł Chemiczny*, 99(12), pp. 1727-1730.
38. Marques, D. d. S., Portugal, G. T. & Almeida, S. R. V., 2019. The Impact Generated by Key Audit Matters on the Application of Audit Procedures. *European Journal of Scientific Research*, 152(2), pp. 144-152.
39. Massaro, M., Dumay, J. & Guthrie, J. G., 2016. On the shoulders of giants: undertaking a structured literature review in accounting. *Accounting Auditing & Accountability Journal*, 22(13), pp. 766-801.
40. McAlister, A. M. et al., 2017. Qualitative Coding: An Approach to Assess Inter-Rater Reliability, s.l.: *American Society for Engineering Education*.

41. Milton, S., 2019. Key audit matters: insight from audit experts. *Mediatry Accounting Research*, 27(3), pp. 472-492.
42. Modell, S., 2020. In defence of triangulation: A critical realist approach to mixed methods research in management accounting. *Management Accounting Research*, pp. 208-221.
43. Moroney, R., Phang, S.-Y. & Xiao, X., 2020. When Do Investors Value Key Audit Matters?. *European Accounting Review*, 30(1), pp. 63-82.
44. Pereira, R. Q. et al., 2020. Analysis of the usefulness of fair value measurement of forest assets under the perspective of preparers of the financial statements. *Custos E Agronegocio On Line*, 16(1), pp. 47-78.
45. Pinto, I. & Morais, A. I., 2019. What matters in disclosures of key audit matters: Evidence from Europe. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 30(2), pp. 145-162.
46. Pratoomsuwan, T. & Yolrabil, O., 2018. The key Audit Matters (KAM) practices: the review of first year experience in Thailand. *NIDA Business Journal*, 23(1), pp. 63-91.
47. Pratoomsuwan, T. & Yolrabil, O., 2020. Key audit matter and auditor liability: evidence from auditor evaluators in Thailand. *Journal of Applied Accounting Research*, 21(4), pp. 741-762.
48. Sierra-Garcia, L., Gambetta, N., Garcia-Benau, M. A. & Orta-Perez, M., 2019. Understanding the determinants of the magnitude of entity-level risk and account-level risk key audit matters: The case of the United Kingdom. *British Accounting Review*, 51(3), pp. 227-240.
49. Sirois, L.-P., Bédard, J. & Bera, P., 2018. The Informational Value of Key Audit Matters in the Auditor's Report: Evidence from an Eye-tracking Study. *Accounting Horizons*, 32(2), pp. 141-162.
50. Sneller, L., Bode, R. & Klerkx, A., 2017. Do IT matters matter? IT-related key audit matters in Dutch annual reports. *International Journal of Disclosure and Governance*, 14(2), pp. 139-151.
51. Tiron-Tudor, A., Cordoş, G. S. & Fülöp, M. T., 2018. Stakeholders' perception about strengthening the audit report. *African Journal of Accounting Auditing and Finance*, 6(1), pp. 43-69.
52. Tommasetti, A., Mussari, R., Maione, G. & Sorrentino, D., 2020. Sustainability Accounting and Reporting in the Public Sector: Towards Public Value Co-Creation?. *MDPI*, pp. 1-19.
53. Trpeska, M., Atanasovski, A. & Lazarevska, Z. B., 2017. The relevance of financial information and contents of the new audit report for lending decisions of commercial banks. s.l., *Proceedings of the 12th International Conference Accounting and Management Information Systems (AMIS 2017)*.
54. Van Eck, N. & W. L., 2010. Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), p. 523-538.
55. Vanstraelen, A., Schelleman, C., Meuwissen, R. & Hofmann, I., 2012. The Audit Reporting Debate: Seemingly Intractable Problems and Feasible Solutions. *European Accounting Review*, 21(2), pp. 193-215.
56. Vasconcelos, C., Carolina, A., Alves, K. C. & Fagundes Miranda, L. T., 2020. Relationship between characteristics of the audit committee and independent audit in listed companies of B3. *Revista Ambiente Contabil*, 12(1), pp. 152-170.
57. Velte, P., 2018. Does gender diversity in the audit committee influence key audit matters' readability in the audit report? UK evidence. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(5), pp. 748-755.
58. Velte, P., 2020. Associations between the financial and industry expertise of audit committee members and key audit matters within related audit reports. *Journal of Applied Accounting Research*, 21(1), pp. 185-200.
59. Velte, P. & Issa, J., 2019. The impact of key audit matter (KAM) disclosure in audit reports on stakeholders' reactions: a literature review. *Problems and Perspectives in Management*, 17(3), pp. 323-341.
60. Warzocha, G., 2018. Significant Risks and Key Audit Matters In The Independent Auditors' Reports. s.l., INT BUSINESS INFORMATION MANAGEMENT ASSOC-IBIMA.
61. White, T. & McBurney, D., 2012. Research Methods. Wadsworth, OH, USA: Cengage Learning.
62. Woods, M., Paulus, T. & Atkins, D., 2015. Advancing Qualitative Research Using Qualitative Data Analysis

- Software (QDAS)? Reviewing Potential Versus Practice in Published Studies using ATLAS.ti and NVivo, 1994–2013. *Social Science Computer Review*, pp. 1-21.
63. Wuttichindanon, S. & Issarawornrawanich, P., 2020. Determining factors of key audit matter disclosure in Thailand. *Pacific Accounting Review*, 32(4), pp. 563-584.
64. Xiyang, H., 2020. A visual analysis of the research on the use of mobile phones by college students based on VOSviewer. *Education and Management Engineering*, pp. 10-16.
65. Zaheer, H., Breyer, Y. & Dumay, J., 2019. Digital entrepreneurship: An interdisciplinary structured literature review and research agenda. *Technological Forecasting & Social Change*, pp. 3-20.

Can the Audit Opinion Influence the Portfolio Investment Decisions?

The Case of Listed companies

Teaching Assistant George-Marian AEVOAE,
Ph. D., Faculty of Economics and Business
Administration, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași,
email: aevoae@gmail.com

Associate Prof. habil. Ioan-Bogdan ROBU,
Ph. D., Faculty of Economics and Business
Administration, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași,
email: bogdan.robust@feaa.uaic.ro

Associate Prof. Roxana Manuela DICU, Ph. D.,
Faculty of Economics and Business Administration,
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași,
email: rm.dicu@gmail.com

Associate Prof., habil. Ionuț-Viorel HERGHILIGIU,
Ph. D., Faculty of Industrial Design and Business
Management, "Gheorghe Asachi" Technical University of
Iași, email: iherghilegiu@tuiasi.ro

Abstract

As a part of their strategic transactions, corporations often acquire stakes in other companies that do not grant them control, but allow them to use their resources to increase their profitability, access technological progress and innovation, develop products, or obtain dividends. The main objective of this paper is to identify the factors influencing the behavior of acquirers who buy securities in the capital of the target companies, listed on Bucharest Stock Exchange, without intending to control them. The study aims to describe two dimensions of the buyers' behavior, when they buy shares that do not lead to the control of the target companies (below 50%). The first dimension refers to the buyer's decision to invest in a certain share of capital, influenced by the profitability of the target company and its market capitalization (dimensions of their performance), but also by the audit opinion on the annual financial statements. The relationship is positive and significant. The second dimension focuses on the decision of the acquirers to invest or not in a blue-chip company (top companies, considered the most efficient and stable on the financial market), with the main purpose of obtaining dividends or trading the respective securities on the capital market, in order to generate cash flows. The result shows that investors buy small shares in blue chip companies, compared to other companies, taking into account their performance and the audit opinion on the annual financial statements.

Key-words: audit opinion; portfolio investments; blue chip companies; stock market capitalization; Return on Equity, Bucharest Stock Exchange;

JEL Classification: E22, G32, M42, M48, O16

To cite this article:

Aevoae, G.-M., Robu, I.-B., Dicu, R. M., Herghiligiu, I.-V. (2021), Can the Audit Opinion Influence the Portfolio Investment Decisions? The Case of Listed companies, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp. 759-768, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/026

To link this article:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/026>

Received: 2.09.2021

Revised: 13.09.2021

Accepted: 7.10.2021

1. Introduction

Globalization and rapid economic growth have led to a new strategic approach for companies, which have begun to look for investment opportunities in emerging economies. As a result, the volume and number of mergers and acquisitions (M&As) involving resident companies in emerging markets has increased significantly, becoming comparable to developed economies (Zhou et al., 2016). Some papers pay particular attention to companies' external growth strategies, with a focus on those in and from developed economies (Yang and Deng, 2017; Lin et al., 2009; Cheng and Yang, 2017; Caiazza et al., 2017), given that they are involved in most of these strategic transactions (Aevoae et al., 2019; Lucas, 1990).

Known in the 1980s as *newly industrialized countries*, applied to several rapidly growing Asian and Latin American countries, emerging economies have their origins in the widespread liberalization and the adoption of market-based policies by most developing countries. Hoskisson et al. (2000) identified, in their study, a list of 64 emerging economies, including Romania, based on criteria related to GDP, GNP per capita and inflation rate. Given their attractive economic conditions, these economies have become, on one hand, focal points for global expansion, providing opportunities for corporate strategies. On the other hand, emerging economy governments have adopted market-based policies related to the strategic decisions of private enterprises, such as alliances, mergers and acquisitions, adapting Western practices to national conditions. Thus, as part of their strategic transactions, corporations often acquire stakes in other companies that do not grant them control, but allow them to use their resources to increase their profitability, access technological progress and innovation, develop products or to simply get dividends.

Considering the case of Romania, as an emerging economy, the main objective of this paper is to identify the factors influencing the behavior of the acquirers who buy securities in the capital of companies listed on the Bucharest Stock Exchange, without intending to control the target companies. Also, their intention to prefer blue chip

companies over others is analyzed. As influencing factors, the performance of the target companies is considered (reflected in the return of equity and the market capitalization), but also the audit opinion on their annual financial statements.

The results of the study show that the financial performance negatively and significantly influences the share acquired in the target company, in the conditions of an unqualified opinion of the auditor. Considering the second part of the study, buyers buy small shares in blue chip companies that perform well, financially and on the capital market. Therefore, the intention to improve cash flows is correlated with the investment in profitable companies, while the high shares are acquired in unaudited companies, for which we consider that there is an intention to keep them on a medium and long period of time.

2. Literature review

As a result of its 30-year history of being a free market economy, Romania is considered by many authors (Albu and Albu, 2012; Filip, 2010; Albu et al., 2013), as well as by financial institutions (IMF, 2019) an emerging economy. Romania is a country that has gone through several stages to achieve, in September 2020, the status of secondary-emerging economy, granted by FTSE Russell (FTSE Russell, 2020; Dicu et al., 2019), despite its controversial evolution and various privatization methods proposed by the Romanian government, which stimulated market for corporate control like nowhere else in the Central and Eastern Europe (Pop, 2006).

Market for corporate control is a theory specific to M&As, which considers that, if the owner of a company is not able to add value to the business, then the assets generate economic benefits below the standard level, the business tends to be undervalued and, eventually, becomes a target company (Robins and Wiersema, 1995). An example in this regard is the case of OMV, which completed, on 14 December 2004, the takeover of the 51% stake in Petrom. The Austrian company paid the Romanian Ministry of Economy and Trade the amount of 669 million euros for the direct acquisition of a package of 33.34% of Petrom

shares and participated with another 830 million euros to increase the capital, which led to a majority stake. After the completion of the transfer of 51% of the shares to OMV, the participation of the Ministry of Economy and Trade decreased from about 93% to 40.74%. The European Bank for Reconstruction and Development also became a shareholder of Petrom, with a 2.03% stake, by converting a sum of 73 million dollars from a loan granted to the Romanian company.

Given the evolution of Romania, after the fall of communism in 1989, it was mainly characterized by a very high inflation rate (256% in 1993) (World Bank, 2019). The 2000s were influenced by NATO membership in 2004 and the accession to the European Union in 2007. After a robust annual GDP growth of 21.64% between 2000 and 2005 and a major increase of 42.42% in the year of EU accession, the effects of the global economic crisis began to manifest in Romania as well, leading to the decrease of GDP in 2009 (19.19%) and again in 2010 (3.45%).

In recent years, Romania's GDP has grown steadily (World Bank, 2019). In 2020, according to the Index of Economic Freedom, Romania ranks 38th in the world with a score of 69.7, being placed between Cyprus (a largely free economy with a score of 70.1) and Kazakhstan (also considered a moderately free economy, with a score of 69.6 points). In 2021, Romania fell to 43rd place, with a score of 69.5, between Thailand (score 69.7) and Uruguay (score 69.3).

One of the symbols of the market economy is the Bucharest Stock Exchange, after its reopening on April 21, 1995. Since then, it has reached a number of 84 companies listed on the main brand, 281 listed on the alternative market AeRO (Alternative Exchange in Romania) and 15 companies listed on SMT International, dedicated to financial instruments admitted to trading on a regulated market or on a market equivalent to a regulated market, in a third country (BVB, 2021). Many of them were involved in M&As, as targets or acquirers. Of these, acquisitions that did not lead to the control of target companies are at the main point of our study.

There is plenty literature on the reasons for M&As to take place (Calipha et al., 2010; Nguyen et al., 2013). When discussing M&As which have

involved a stake leading to controlling the target company, the reasons can be reduced to three main aspects that characterize these inorganic growth operations: synergy, agency and hubris (Seth et al., 2000; Hayward and Hambrick, 1997; Berkovitch and Narayanan, 1993). When research focuses on non-controlling acquisitions, the reasons that lead acquirers to buy shares that do not allow them to take over target companies are related to sharing the acquired company's profitability, sharing technology or developing common products (Nain and Wang, 2018). Used to improve operational efficiency, acquisitions that do not lead to control of the target company can reduce costs, alleviate financial constraints and facilitate innovative activities (Fee et al., 2006).

Regarding the reasons given by the acquiring companies to get involved in M&As, numerous empirical papers have tried to identify *external factors*, related to the sector and the environment, as well as *internal factors*, related to the companies involved in the process, which influence different aspects of the M&As. External factors are usually related to cross-border M&As and include the influence of the quality of the legal and institutional environment and market capitalization on M&A flows (Hyun and Kim, 2010), the size of the stock market and corporate governance (Chen et al., 2009), the positive and significant influence of GDP per capita, relative geographical distance and GDP (Byun et al., 2013), the money supply, stock prices and the effective exchange rate (Boateng et al., 2014). Economic, legal, institutional environmental factors in a country mainly influence M&A flows, inside and outside, but do not explain a specific behavior of the acquirers or target companies, in terms of transaction price, investment volume, method of payment and so on.

Company-specific factors include, but are not limited to the financial constraints of the target company (Chen et al., 2009), the technological and market connection between the companies involved (Cassiman et al., 2005; Hussinger, 2010), the financial information (Kiymaz and Baker, 2008), sustainable approach (Hu et al., 2020; Sarabia et al., 2019) etc. Recent scientific papers are also sometimes focused on the connection between M&As and related accounting procedures (Sedláček et al., 2012).

3. General research hypothesis and working hypotheses, proposed for testing and validation

Starting from the existing research, our study aims to test and validate the following general hypothesis:

General research hypothesis: *The opinion in the auditor's report significantly influences the decisions of investors in trading the shares of companies listed on the regulated capital market.*

Given this general hypothesis, the study considers the following two working hypotheses:

Working Hypothesis 1: The opinion in the audit report accompanies the informational content of the financial statements in substantiating the investors' decisions regarding the stake acquired in the target companies listed on the regulated capital market.

Working Hypothesis 2: The opinion in the audit report accompanies the informational content of the financial statements in influencing the probability of acquisition of stakes in blue chip companies.

The hypotheses will be tested and validated, using SPSS 25.0.

4. Research methodology

In order to test and validate the proposed research hypotheses, the study follows a positivist, logical

approach. Thus, we start from the target population and argue the analyzed sample, and, with the help of advanced statistical methods of data analysis, the parameters of the regression models proposed in the study are estimated. In order to validate the proposed research hypotheses, generalized linear models, logistic regression, and ANOVA are used (Grosu et al., 2015; Jaba, 2002; Jaba et al., 2012; Robu, 2012) will be used.

4.1. Target population and analysed sample

For testing and validating the research hypotheses, the target population is represented by the companies listed on the Bucharest Stock Exchange, involved in M&As in the period 2010-2019. For this purpose, we will consider a number of 710 M&A. The study included only transactions that include an acquiring company and a target company, the latter being located in Romania and listed on the Bucharest Stock Exchange.

4.2. Proposed models for analysis, variables used and data source

The study analyzes a series of factors that influence the acquired stake by an acquiring company in the target company, as well as the decision to invest in blue chip companies, considering the target companies listed on Bucharest Stock Exchange, for the period 2010-2019.

The proposed variables are presented in **Table no. 1**.

Table no. 1. The proposed variables			
Variable (symbol)	Representation	Description	Explanation
Stake (S)	%	Dependent variable	The stake represents the purchased capital in the listed target company.
Return on Equity (ROE)	%	Independent variable/ numerical	Return on equity is calculated as a ratio between the net income and the shareholders' equity of the target company.
Market capitalization (Mkt)	Numeric	Independent variable/ numerical	The value of the target company on the capital market, proportional to the stake acquired in the transaction.
Audit opinion (Audit)	1. Qualified opinion 2. Unqualified opinion 3. Unaudited company	Independent variable/ nominal	The audit opinion issued for the annual financial statements of the target company, according to the legal regulations in force.
Category of the company (Blue_chip)	1. Blue chip 2. Non blue chip	Independent variable/ nominal	The companies considered top, which are the strongest, most efficient and most stable on the market.

Source: Authors' own projection.

For the first hypothesis, the model considers the factors Capital Stake (S), as a dependent variable, and Return on Equity (ROE), Market capitalization (Mkt) and Audit opinion ($Audit$), as predictors. Since we intend to see if the predictors have a significant influence in estimating the share of capital acquired in the target company, we consider the model presented in Ec. (1):

$$S = \beta_0 + \beta_1 \cdot Audit + \beta_2 \cdot ROE + \beta_3 \cdot Mkt + \varepsilon \quad (1)$$

where,

S represents the stake purchased by the acquirer in the listed target company;

$\beta_i, i = 0, \dots, 3$ represent the parameters of the regression model;

ε represents the error.

For the second hypothesis, we consider the probability of acquirers to invest in blue chip companies, as it can be seen in Ec. (2):

$$\ln(p/1-p) = \gamma_0 + \gamma_1 \cdot Audit + \gamma_2 \cdot ROE + \gamma_3 \cdot Mkt + \varepsilon \quad (2)$$

where,

p represents the probability that the acquirer will choose to invest in the shares of a listed company, in the blue chip category, and $(1-p)$ represents the difference, i.e. the probability that the investor will not choose to invest in the shares of a listed company;

$\gamma_i, i = 0, \dots, 3$ represent the parameters of the regression model;

ε represents the error.

The proposed third model uses *logistic regression* and interactions between the *Audit* categorical variable and other influencing factors.:

$$\ln(p/1-p) = \theta_0 + \theta_1 \cdot Audit + \theta_2 \cdot ROE + \theta_3 \cdot Mkt + \theta_4 \cdot Audit \cdot ROE + \theta_5 \cdot Audit \cdot Mkt + \varepsilon \quad (3)$$

For the period under review, data on M&As were collected from two databases, namely from the Zephyr database (country of target company, country of acquiring company, deal value, NACE Rev.2 primary code for both and acquiring target companies) and the financial information was collected from the Orbis database (equity, market capitalization, return on equity, audit opinion).

5. Results and discussions

Following the analysis of the data collected, the study presents a series of descriptive statistics for the analyzed variables (by total and categories considered in the

analysis), ANOVA results for capital share according to Audit variable, as well as model parameters estimates proposed regression.

In **Table no. 2**, are presented a series of descriptive statistics on the numerical variables on the sample, considered for testing the working hypotheses.

According to the information in **Table no. 2**, the lowest investment is 0.03% of the capital of the target company, with a maximum of 21.20%. Also, there are negative values for the ROE variable, which means that there are target companies, listed on BVB, which are inefficient in using equity in order to record profit.

Table no. 2. Descriptive statistics of the sample – numerical variables

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
S	.03	21.20	3.2933	5.78432	2.084	.092	3.311	.183
ROE	-15.30	21.20	7.3612	7.36654	-.371	.092	.021	.183
Mkt	.03	708.54	139.8276	130.36818	1.663	.092	3.384	.183

Source: Authors' own projection using SPSS 25.0.

In **Table no. 3**, the descriptive situation of the target companies is presented, considering the

audit opinion on the annual financial statements or its absence thereof.

Table no. 3. Descriptive statistics of the sample – categorical variables

Audit_	Mean	Std. Deviation	N
Qualified opinion	5.2310	7.01864	7 (1%)
Unqualified opinion	2.5517	5.06878	615 (86,6%)
Unaudited company	8.3222	7.62716	88(12,4%)
Total	3.2933	5.78432	710 (100%)

Source: Authors' own projection using SPSS 25.0.

Regarding the situation of the target companies, taking into account the audit opinion or its absence, we notice that the vast majority of them have an unqualified audit opinion on the financial statements (615 companies, representing 86.6% of the sample). The number of companies for which the opinion expressed by the auditor, regarding the annual financial statements, was qualified is only 7 (representing 1% of the sample). There are also 88 unaudited companies, listed on the alternative market AeRo, representing 12.4% of the sample.

The results of ANOVA show the testing of the existence of significant differences between the averages of the capital stakes acquired by categories, depending on the categorical variable Audit, using the post hoc LSD test (Jaba, 2002). Presented in **Table no. 3**, the results indicate a significant difference between the averages of the capital stakes acquired in the target companies, taking into account the audit opinion regarding the financial statements of the target companies listed on the Bucharest Stock Exchange.

Table no. 4. ANOVA results, considering the acquired share and the audit opinion

(I) Audit	(J) Audit	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Qualified opinion	Unqualified opinion	2.67929	2.07811	.198	-1.4007	6.7593
	Unaudited company	-3.09125	2.14700	.150	-7.3065	1.1240
Unqualified opinion	Qualified opinion	-2.67929	2.07811	.198	-6.7593	1.4007
	Unaudited company	-5.77054*	.62310	.000	-6.9939	-4.5472

*. Significant at a level of 0.01

Source: Authors' own projection using SPSS 25.0.

Based on the results obtained following ANOVA from **Table no. 4**, we note that there is a significant difference between the capital stakes purchased in unaudited companies, compared to those purchased in companies for which the audit opinion on the annual financial statements was unqualified. The acquiring companies buy higher shares in the

unaudited companies, compared to those that have the correct annual financial statements (sig. = 0.000), which means that the acquirers are interested in the correctness of the data published in the annual financial statements if they want to improve their cash flows. If they buy higher shares, they are not interested in the target company being audited.

Table no. 5. The estimated parameters for the model in equation (1)

Parameters	B	Std. Error	t	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Intercept	9.430	.561	16.820	.000	8.329	10.530
[Audit = Qualified opinion]	-4.732	2.031	-2.330	.020	-8.721	-.744
[Audit = Unqualified opinion]	-4.192	.613	-6.843	.000	-5.394	-2.989
[Audit = Unaudited company]	0 ^a	.	.	.	.	.
ROE	-.212	.028	-7.646	.000	-.267	-.158
Mkt	-.006	.002	-4.071	.000	-.009	-.003

Audit = Unaudited company is the reference category
R Squared = 0,213

Source: Authors' own projection using SPSS 25.0.

Considering the parameters from **Table no. 5**, we note that all predictors have a significant influence on the share of capital acquired in the target company. The results show that acquirers buy higher shares in unaudited companies compared to those which are audited. This aspect underlines the fact that investors who buy shares on the Bucharest Stock Exchange and have in mind the security of their investment will take into account the auditor's opinion on the annual

financial statements issued by the target company. Buyers also consider the performance of the target company in the case of low quotas, as they are interested in improving their cash flows. In the case of the acquisition of high shares, the intention is to accumulate a significant share of capital. Therefore, in this case, the takeover intention takes precedence over the performance, whether financial or manifested on the capital market.

Table no. 6. The estimated parameters for the model in equation (2)

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Audit = Unaudited company			39.534	2	.000	
Audit = Qualified opinion	6.369	1.296	24.154	1	.000	583.726
Audit = Unqualified opinion	3.596	.622	33.475	1	.000	36.461
ROE	.072	.013	29.855	1	.000	1.075
Mkt	.006	.001	39.258	1	.000	1.006
Constant (for category Unaudited company)	-4.406	.639	47.487	1	.000	.012

a. Variables considered in stage 1: Audit, ROE, Mkt.
b. Cox & Snell R Square = 0,287

Source: Authors' own projection using SPSS 25.0.

The data presented in **Table no. 6** reflects the fact that, in choosing a blue-chip company, the considered predictors have a positive and significant influence. Thus, the probability of the acquirers to invest in a blue-chip company is positively influenced by the existence of an audit report, but also by the financial and capital performance of the target

companies. The intention to invest in blue chip companies is not accompanied by the intention to take over or influence their activity, but by the objective to improve the cash flows of the acquiring company, as a result of the collection of dividends or speculative transactions carried out on the regulated market.

Table no. 7. The estimated parameters for the model in equation (3)

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Audit = Unaudited company			12.657	2	.002	
Audit = Qualified opinion	22.519	10765.528	.000	1	.998	6026556763.166
Audit = Unqualified opinion	2.575	.724	12.657	1	.000	13.128
ROE	-.088	.106	.688	1	.407	.916
Mkt	.005	.006	.808	1	.369	1.005
Audit = Unaudited company * ROE			2.408	2	.300	
Audit = Qualified opinion * ROE	-8.101	2645.856	.000	1	.998	.000
Audit = Unqualified opinion * ROE	.167	.107	2.408	1	.121*	1.181
Audit = Unaudited company * Mkt			.048	2	.976	
Audit = Qualified opinion * Mkt	-.004	192.923	.000	1	1.000	.996
Audit = Unqualified opinion * Mkt	.001	.006	.048	1	.826	1.001
Constant	-3.461	.702	24.332	1	.000	.031

a. Variables considered in stage 1: Audit, ROE, Mkt, Audit * ROE, Audit * Mkt.
b. Cox & Snell R Square = 0,299
c. * significant for a 0,15 risk level

Source: Authors' own projection using SPSS 25.0.

Considering the combined influence of the considered predictors, we notice a change in the influence of financial performance on the probability of choosing a blue-chip company, compared to other companies. If the target company proves inefficiency in using its equity, then the loss has a negative influence on the probability of choosing an investment in the best listed companies on the Romanian capital market.

Conclusions

The acquiring companies, which are involved in acquisitions on the Bucharest Stock Exchange, show a behavior dictated by two directions of action. On the one hand, they buy high stakes in target companies, preferring companies that are not audited. In our opinion, this leads to the conclusion that the intention is to involve in long-term investments and to influence the activity of the acquired companies. The fact that the acquirers are not interested in the existence of an audit report indicates that they are not interested in the quality of the information reported by the target company, but its object of activity and how its assets and activity may influence the financial situation of the acquiring company in the future. In this sense, we have in mind future studies that will follow the influence of the core activity and its relation with that of the acquiring company on the share of capital acquired on the regulated market in Romania.

On the other hand, low capital shares are acquired in companies that show a high financial performance on the capital market. Proof of this is the return on equity and the market capitalization, which significantly and also negatively influence the share of capital purchased in the target companies listed on the Bucharest Stock Exchange. The results of the study also show that the audit opinion, whether qualified or unqualified, positively influences the option for blue chip companies, but only the unqualified opinion has a positive and significant influence in this regard. If we consider the combined influence of predictors, we see that financial profitability has a positive influence on the decision to invest in a blue-chip company, given that the opinion on the annual financial statements is unqualified.

In conclusion, the behavior of the acquirers on the Bucharest Stock Exchange is oriented either to buy securities in unaudited target companies, in order to keep them, or to invest in audited companies, in order to improve their cash flows through dividends. or speculative actions.

As future research directions, we consider the analysis of the influence of the core activity of the two companies involved, in order to conclude whether or not it has a significant impact on the investment decision of the acquiring companies, which are involved in acquisitions on the Bucharest Stock Exchange.

Acknowledgements: This work was supported by a grant of the Romanian Ministry of Education and Research,

CNCS – UEFISCDI, project number PN-III-P1-1.1-TE-2019-1642, within PNCDI III.

REFERENCES

1. Aevoae, G.M., Dicu, R.M., Mardiros, D.N. (2019): The Innovation Perspective of the Acquirers: Empirical Evidence Regarding Patent-Driven M&As, *Review of Economic and Business Studies*, 12(2), pp. 57-78.
2. Albu, C.N., Albu, N., Pali-Pista, S.F., Gîrbină, M.M., Selimoglu, S.K., Kovács, D.M., Lukács, J., Mohl, G., Müllerová, L., Paseková, M., Arsoy, A.P., Sipahl, B., Strouhal, J. (2013): Implementation of IFRS for SMEs in Emerging Economies: Stakeholder Perceptions in the Czech Republic, Hungary, Romania and Turkey, *Journal of International Financial Management & Accounting*, 24(2), pp. 140-175.
3. Albu, N., Albu, C.N. (2012): International Financial Reporting Standards in an Emerging Economy: Lessons from Romania, *Australian Accounting Review*, 22(4), pp. 341-352.
4. Berkovitch, E., Narayanan, M.P. (1993): Motives for Takeovers: An Empirical Investigation, *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 28(3), pp. 347-362.
5. Boateng, A., Hua, X., Uddin, M., Du, M. (2014): Home country macroeconomic factors on outward cross-border mergers and acquisitions: Evidence from the UK, *Research in International Business and Finance*, 30, pp. 202-216.
6. Bucharest Stock Exchange (2020): Acțiuni. Available online at <http://bvb.ro/FinancialInstruments/Markets/Shares>, accessed on July 21, 2021.
7. Byun, H., Hadlock, H., Park, C. (2012): Assessing Factors Affecting M&As Versus Greenfield FDI in Emerging Countries, in: Asian Development Bank Economics Working Paper Series No. 293. Available at SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2198156>
8. Caiazza, R., Very, P., Ferrara, G. (2015): New Geography of M&As: A Framing Device of Firms' Strategies, *Thunderbird International Business Review*, 59(25), pp. 243-250.
9. Calipha, R., Tarba, S., Brock, D. (2010): *Mergers and acquisitions: A review of phases, motives, and success factors*, in Cooper, C.L., Finkelstein, S. (ed.): *Advances in Mergers & Acquisitions*, Bingley: Emerald Group Publishing Limited, pp. 1-24.
10. Cassiman, B., Colombo, M.G., Garrone, P., Veugelers, R. (2005): The impact of M&A on the R&D process, *Research Policy*, 34(2), pp. 195-220.
11. Chen, Y.R., Huang, Y.L., Chen, C.N. (2009): Financing Constraints, Ownership Control, and Cross-Border M&As: Evidence from Nine East Asian Economies, *Corporate Governance: An International Review*, 17(6), pp. 665-680.
12. Cheng, C., Yang, M. (2017): Enhancing performance of cross-border mergers and acquisitions in developed markets: The role of business ties and technological innovation capability, *Journal of Business Research*, 81, pp. 107-117.
13. Dicu, R.M., Toma, C., Aevoae, G.M., Mardiros, D.N. (2019): The influence of deal value's determinants in mergers and acquisitions with community dimension: Some empirical evidence from the European Union, *Transformations in Business & Economics*, 18(2A), pp. 510-530.
14. Fee, C.E., Hadlock, C.J., Thomas, S. (2006): Corporate Equity Ownership and the Governance of Product Market Relationships, *The Journal of Finance*, 61(3), pp. 1217-1251.
15. Filip, A. (2010): IFRS and the value relevance of earnings: evidence from the emerging market of Romania, *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, 6(2/3), pp. 191-223.
16. FTSE Russell (2020): Reclassification of Romania to Secondary Emerging Market Status, available online at https://research.ftserussell.com/products/downloads/FTSE_FAQDocumentRomania.pdf, accessed on July 10, 2021.
17. Grosu, M., Robu, I.B., Istrate, C. (2015): Studiu explorator privind impactul IFRS asupra opiniei de

- audit în cazul firmelor românești cotate, *Audit Financiar*, 13(7), pp. 3-15
18. Hayward, M.L.A., Hambrick, D.C. (1997): Explaining the Premiums Paid for Large Acquisitions: Evidence of CEO Hubris, *Administrative Science Quarterly*, 42(1), pp. 103-127.
 19. Hoskisson, R.E., Eden, L., Lau, C.M., Wright, M. (2000): Strategy in Emerging Economies, *Academy of Management Journal*, 43(3), pp. 249-267.
 20. Hu, X., Yin, X., Jin, Z., Li, J. (2020): How Do International M&As Affect Rival Firm's Sustainable Performance? – Empirical Evidence from an Emerging Market, *Sustainability*, 12(4), pp. 1318-1327.
 21. Hussinger, K. (2010): On the importance of technological relatedness: SMEs versus large acquisition targets, *Technovation*, 30(1), pp. 57-64.
 22. Hyun, H.J., Kim, H.H. (2010): The Determinants of Cross-border M&As: The Role of Institutions and Financial Development in the Gravity Model, *World Economy*, 33(2), pp. 292-310.
 23. Jaba, E. (2002): Statistică, ediția a 3-a, *Editura Economică*, București
 24. Jaba, E., Robu, I.-B., Bălan, C.-B., Robu, M.-A. (2012): Folosirea metodei ANOVA pentru obținerea probelor de audit cu privire la efectul domeniului de activitate asupra variației indicatorilor poziției și performanței financiare, *Audit Financiar*, 10(8), pp. 3-12
 25. Kiyamaz, H., Baker, H.K. (2008): Short-Term Performance, Industry Effects, and Motives: Evidence from Large M&As, *Quarterly Journal of Finance and Accounting*, 47(2), pp. 17-44.
 26. Lin, Z., Peng, M.W., Yang, H., Sun, S.L. (2009): How do networks and learning drive M&As? An institutional comparison between China and the United States, *Strategic Management Journal*, 30(10), pp. 1113-1132.
 27. Lucas, R. (1990): Why doesn't capital flow from rich to poor countries?, *The American Economic Review*, 80(2), pp. 92-96.
 28. Nain, A., Wang, Y. (2018): The Product Market Impact of Minority Stake Acquisitions, *Management Science*, 64(2), pp. 825-844.
 29. Nguyen, H.T., Yung, K., Sun, Q. (2012): Motives for Mergers and Acquisitions: Ex-Post Market Evidence from the US, *Journal of Business Finance & Accounting*, 39(9-10), pp. 1357-1375.
 30. Pop, D. (2006): M&A market in transitions economies: Evidence from Romania, *Emerging Markets Review*, 7(3), pp. 244-260.
 31. Robins, J., Wiersema, M.F. (1995), A resource-based approach to the multi-business firm: empirical analysis of portfolio interrelationships and corporate financial performance, *Strategic Management Journal*, Vol. 16, Issue 4, pp. 277-299
 32. Robu, I.-B. (2012): O perspectivă financiară asupra triungiului fraudei, *Audit Financiar*, 10(1), pp. 12-23
 33. Sarabia, M., Crecente, F., Castaño, R. (2019): Why Do Sustainable Mergers Fail to Manage Entrepreneurship?, *Sustainability*, 11(2), pp. 525-534.
 34. Sedláček, J., Křížová, Z., Hýblová, E. (2012): Comparison of accounting methods for business combinations, *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 60(2), pp. 315-324.
 35. Seth, A., Song, K.P., Pettit, R. (2000): Synergy, Managerialism or Hubris? An Empirical Examination of Motives for Foreign Acquisitions of U.S. Firms, *Journal of International Business Studies*, 31(3), pp. 387-405.
 36. Valdone, D., Frigerio, M., Clo, S. (2020): Contemporary development financial institutions in Europe, in Bernier, L., Florio, M., Bance, P. (eds.): *The Routledge Handbook of State-Owned Enterprises*, London: Routledge, pp. 390-412.
 37. World Bank (2019): GDP Growth, available online at <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>, accessed on July 10, 2021.
 38. Yang, M., Deng, P. (2015): Cross-Border M&As by Chinese Companies in Advanced Countries: Antecedents and Implications, *Thunderbird International Business Review*, 59(3), pp. 263-280.
 39. Zhou, C., Xie, J., Wang, Q. (2016): Failure to Complete Cross-Border M&As: "To" vs. "From" Emerging Markets, *Journal of International Business Studies*, 47(9), pp. 1077-1105.

Digitalization in the Accounting and Auditing Profession through ERP Systems

Univ. Prof. Bogdan-Ștefan IONESCU, Ph. D.,
Bucharest University of Economic Studies,
Management Informatics department,
e-mail: bogdan.ionescu@cig.ase.ro

Laura-Eugenia-Lavinia BARNA, Ph.D. Student,
Bucharest University of Economic Studies,
e-mail: barnalaura15@stud.ase.ro

Abstract

The objective of this paper is to observe the possibility of digitizing the accounting and auditing profession by implementing ERP systems, as a result of massive changes in technology over time. The purpose of this paper is to add value to the literature, given the positive or negative aspects of the digitization of the accounting and auditing profession using information systems such as ERP.

ERP systems such as information systems have a key role in managing and conducting accounting and auditing, providing support to professional accountants and auditors.

The research method used to identify the possibility of digitizing the accounting and auditing profession through ERP information systems is based on the analysis of the archive (literature review), collecting data and information from selected articles from different databases.

Following the study, the authors concluded that the accounting and auditing profession can be digitized through the use of ERP information systems, as it allows the automation of a large number of tasks, and the information processed with these systems is much more transparent and accurate.

Key words: digitization, ERP systems, accounting profession, audit, internal control

JEL Classification: M15, M40, M41, M42

To cite this article:

Ionescu, B.-Ș., Barna, L.-E.-L. (2021), Digitalization in the Accounting and Auditing Profession through ERP Systems, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 4(164)/2021, pp. 769-778, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/164/027

To link this article:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/164/027>

Received: 30.07.2021

Revised: 6.08.2021

Accepted: 26.08.2021

Introduction

Information systems have evolved very quickly in a short period of time, becoming essential in the day-to-day activities of professional accountants and auditors, so companies have begun to implement a large number of these systems in order to significantly improve their work. Due to technological progress, the accounting and auditing professions had to adapt quickly to technological alternatives. Thus, according to the study conducted by Market Intelligence and Consulting Institute (2009, cited by Chang et al., 2014), it was found that most companies that have implemented ERP systems are large, because the activities carried out by these companies are much more numerous, and the possibilities for implementing these systems are much greater financially.

The organization's decision to implement these ERP systems depends very much on the "possibility of meeting the organization's objectives in real time" (Galani, Gravas and Stavropoulos, 2010), ensuring that the information presented is correct and complete. ERP systems have the role of significantly influencing the performance and strategy of the organization through the digitization of as many activities as possible (Hietala and Päiväranta, 2021), as well as the advantages and disadvantages of data processing with these ERP systems (correct and complete data, transparency data, increased efficiency and effectiveness because all data is stored in a single database). All processed data can be disseminated much more easily between organization departments, providing a "correct and complete picture of the organization's situation" (Kanellou and Spathis, 2013). The main purpose of the paper is to highlight the positive and negative aspects of the digitization of the accounting and auditing profession using ERP systems, as well as the position and role of the professional accountant in the company in the age of technology digitization.

The term digitization means "the use of new technologies, robotics, cloud services, intelligent systems and Big Data that quickly entered the accounting area" (Boghian and Socoliu, 2020) and mainly contributed to increasing the efficiency of

the activity carried out by organizations and the accuracy of the data processed with this ERP system.

The use of ERP systems leads to the digitization of as many activities as possible, so accounting professionals "are less involved in manual data processing" (Rodriguez and Spraakman, 2012), allowing organizations to perform various analyzes based on data processed with these systems and considerably minimizing possible human errors.

This article is structured in 4 parts: a section of the literature review where the authors presented the main concepts specific to the topic of the paper, a section on motivating the choice of research method through which the way of collecting relevant information and data was presented, a section for the analysis of the data collected and a section in which the main conclusions of the paper were presented and some directions for future research.

1. Review of specialty literature

ERP systems have evolved over time, continuously improving their functions, ensuring a correct and complete processing of information entered by users (Seethamraju and Sundar, 2013). At the same time, this evolution of the ERP system among accountants and auditors is due to the fact that "many customers in the business field" use these ERP systems, because they incorporate a large number of functions. These constantly evolving systems can substantially change the accounting environment and practice, so a professional accountant or a good auditor must always be prepared for new changes in information systems and the business environment (Groșanu et al., 2020).

ERP systems are defined in the literature as "complex integrated applications" (Spathis and Ananiadis, 2005) consisting of a "set of integrated application modules covering most business functions (including accounting and auditing)" (Scapens and Jazayeri, 2003 cited by Hassan and Mouakket, 2016, p. 488). All information processed with these ERP systems is stored in a single database, giving users the ability to access and generate information in real time. Each module of

the ERP system represents a different function of this system such as: specific modules “supply activity, finance, accounting, production, human resources, sales and specific activities for different customers” (Rajal and Baral, 2015). These modules integrate most of an organization's activities. ERP systems offer the opportunity to develop and streamline their business, organizations starting to implement integrated ERP systems in as many as possible, because these systems allow the automation of a very large number of activities.

Automation is defined in the literature as “the process of digital transformation of business”, especially the accounting and auditing profession, by using integrated ERP systems. The digitalization of the accounting and auditing profession depends on the “perception and analysis capacity” of the organization's employees (Lacurezeanu, Tiron-Tudor and Bresfelean, 2020, p. 623).

The digitization process is an opportunity for “redefining the role of the accounting profession” and auditing, as well as the degree of involvement of professional accountants and auditors in the decision-making process (short, medium and long term) (CECCAR, 2019).

In the following subchapters we will address the possibility of digitizing the accounting and auditing profession by using ERP information systems.

1.1. Digitization of the accounting profession

The accounting profession is often compared in the literature with “a living being that evolves to an increasing extent as a result of progress in the IT and economic and social field”, everything being in a continuous change (CECCAR, 2019). Thus, professional accountants play an important role in “managing the systems and processes that support the acquisition, management, analysis and distribution of information” in the digital age (Pavel, 2017 cited by CECCAR, 2019).

The automation of the accounting processes can be accomplished only by implementing ERP systems that ensure the fulfillment of work tasks through the implemented modules. According to

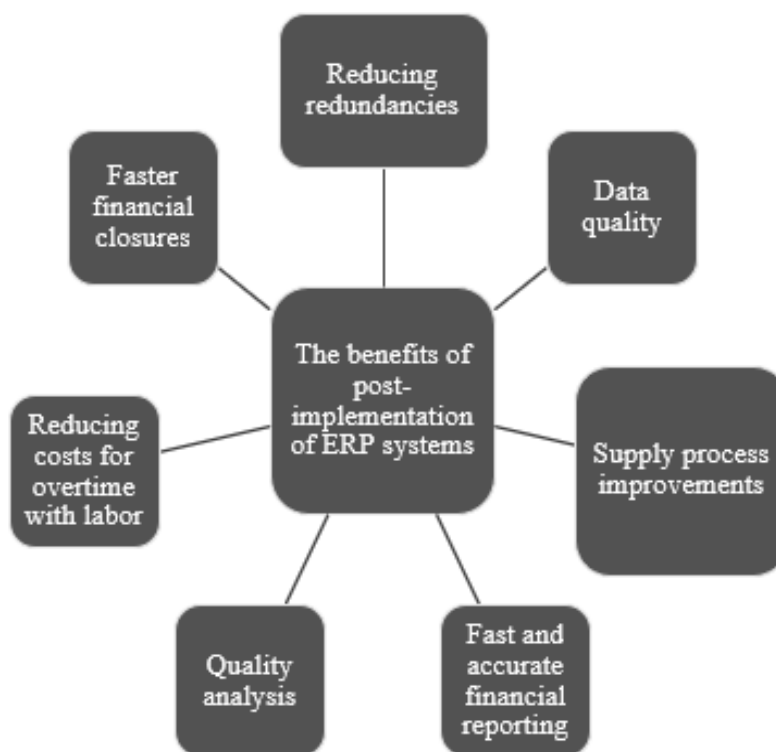
Cooper et al. (2019), the role of the professional accountant will no longer be limited only to the actual data processing (most of the activities being performed by ERP systems), but to allocating more time to analysis and forecasting activities to the detriment of routine ones. The main roles that a professional accountant can play as a result of automating accounting processes using ERP systems are: consulting, analysis and strategic planning. Rodriguez and Sprakman (2012) observed that the implementation of ERP systems leads to the elimination of manual workloads by providing “support in the processing of daily transactions, support in internal decision-making and fulfillment of obligations related to administration (legal obligations)” (Spathis and Constantinides, 2004). Other advantages of digitizing the accounting profession are: efficient communication of results or information between departments (because the processed data is saved in the database of the ERP system), fast access to documents, and faster data processing with these systems.

These ERP systems offer the organization's managers the opportunity to have a more complex financial vision of the entire organization (Galani, Gravas and Stavropoulos, 2010).

The implementation of ERP systems usually has a “significant impact on the entire organization”, because the information provided by these ERP systems provides support in substantiating managers' decisions on the entire activity of the organization (Grabski and Leech, 2007). In general, the implementation of ERP systems is quite expensive, and the failure of the implementation would have a devastating impact on the organization (example: bankruptcy). Thus, one year after the implementation of ERP systems, users of financial-accounting information have a much more positive perception compared to the pre-implementation period of these systems (Spathis and Ananiadis, 2005).

The authors Galy and Saucedo (2014) identified some benefits of post-implementation of ERP systems within the organizations shown in *Figure no. 1*.

Figure no. 1. The benefits of post-implementation of ERP systems

Source: Galy and Saucedo, 2014

Managers of organizations that have implemented ERP systems have seen a significant increase in resource efficiency and much better performance control.

Lazarus and McManns (2006, cited by Al-Jabri and Roztocki, 2015) defined the transparency of information as “access to financial-accounting information by users of these systems” needed to make business decisions. Street and Meister (2004, cited by Al-Jabri and Roztocki, 2015) identified two types of information transparency: internal and external. Internal transparency reflects the degree to which an organization's employees have access to the information needed to perform their tasks, while external transparency reflects how information is shared outside the organization.

The way is data stored and shared with ERP systems provides a higher level of transparency to this information.

In addition to data transparency, the systems also offer the ability to assess risks and increase the quality of audit due to process automation (Făniță, 2020a). However, it should also implement a series of controls in order to ensure that the data stored in the application database is secure. Control can be ensured by implementing and exercising mechanisms that lead to the regulation of user behavior in order to avoid intentional or unintentional alteration of data stored in the application database.

1.2. Digitization of the audit profession

Regarding the process of digitization of the audit profession, the digital infrastructure (platform, software) must be considered that “it ensures the connection between the members of the audit team and the audited organization” (Făniță, 2020a).

The digitization of the audit process allows the audit team to identify any anomalies in the ERP systems with which the accounting data were processed, as well as the opportunities and financial risks of the organization. Other benefits of digitizing the audit process would be a much deeper understanding of the data processed with ERP systems, as well as a much more effective monitoring of fraud controls on the basis of which to provide a recommendation to improve financial-accounting reporting processes. A digitally transformed audit is based on "the use of digital channels from start to finish in the audit process of the client organization" (EY.com, 2019).

Făniță (2020b) considers that a digitized audit can be successfully completed only if the audit team has real-time access to "data, systems and analytical applications of the client organization" to avoid duplication of data collection efforts.

Following the digitalization of the audit process, "auditor skills will no longer be limited to the analysis of financial statements", especially audit evidence, but will also to have IT skills (Șuşnea, 2019).

2. Research methodology

The main objective of our paper is to observe whether the accounting and auditing profession can be digitized by using ERP systems, mainly showing the advantages and disadvantages of the digitization process.

The research method used started from the exhaustive analysis of the works dealing with the subject of digitization of the accounting and auditing profession through ERP type information systems. To select articles relevant to the research topic, we used various databases such as: Google Scholar, ScienceDirect, Web of Science, Emerald Management Ejournal in which we conducted a search based on the following keywords: "digitization of the accounting profession through information systems such as ERP systems", "digitization of the audit profession through ERP systems", "implementation of ERP systems", "advantages and disadvantages of ERP systems implementation" and "digitalization of the audit process". The criteria on the basis of which we selected the articles were the year of publication and the relevance for the subject of this paper.

Based on the selected articles, we also established some research questions:

- Q1.** *What does it mean to implement ERP systems in an organization that provides accounting and auditing services?*
- Q2.** *What are the factors for the successful implementation of ERP systems?*
- Q3.** *What is the relationship between the post-implementation effects of ERP systems and financial performance?*
- Q4.** *What is the satisfaction of professional accountants and auditors in using ERP systems?*
- Q5.** *What are the advantages and disadvantages of ERP systems in the accounting and auditing profession?*
- Q6.** *What are the future digital advances in accounting?*
- Q7.** *What are the main skills that future professional accountants and auditors should have as a result of digitization?*
- Q8.** *What are the main audit and inspection challenges regarding the use of ERP systems?*

These questions will be analyzed in the next section, based on the selected articles from different databases.

3. Results analysis

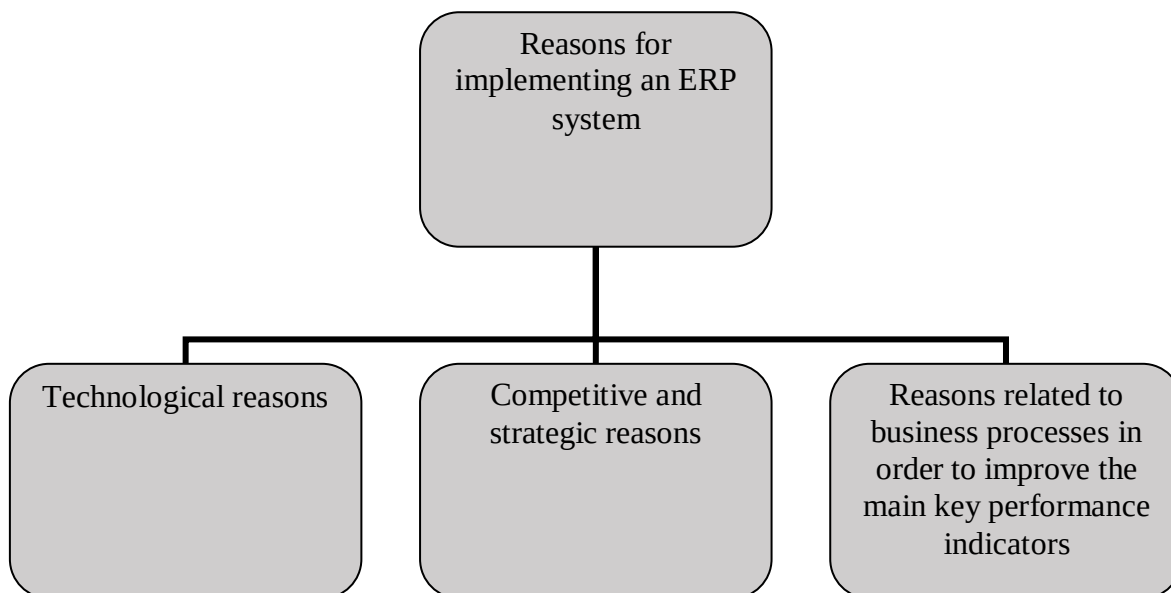
In this section, the authors identified in the selected articles the main key issues to answer the questions mentioned in the previous section.

- Q1.** *What does it mean to implement ERP systems in an organization that provides accounting and auditing services?*

The implementation of a new IT system (*for example: ERP system*) within the organization involves the complete redesign of the processes of existing IT systems and the reorganization of the entire flow of information and activities, as well as a restoration of the organizational culture. The ERP system implementation process consists in analyzing the main risks to which the organization may be subjected during or after the completion of the ERP system implementation. The implementation period of the ERP system can be between 6 months and 2 years.

The reasons why the managers of the organizations decide to implement ERP systems are: the large volume of activities or transactions, the manual processes prone to errors or redoing, the high human effort to execute various activities or periodic changes in the IT field. Other reasons for deciding to implement ERP systems within the organization are shown in *Figure no. 2*.

Figure no. 2. Reasons to implement an ERP system

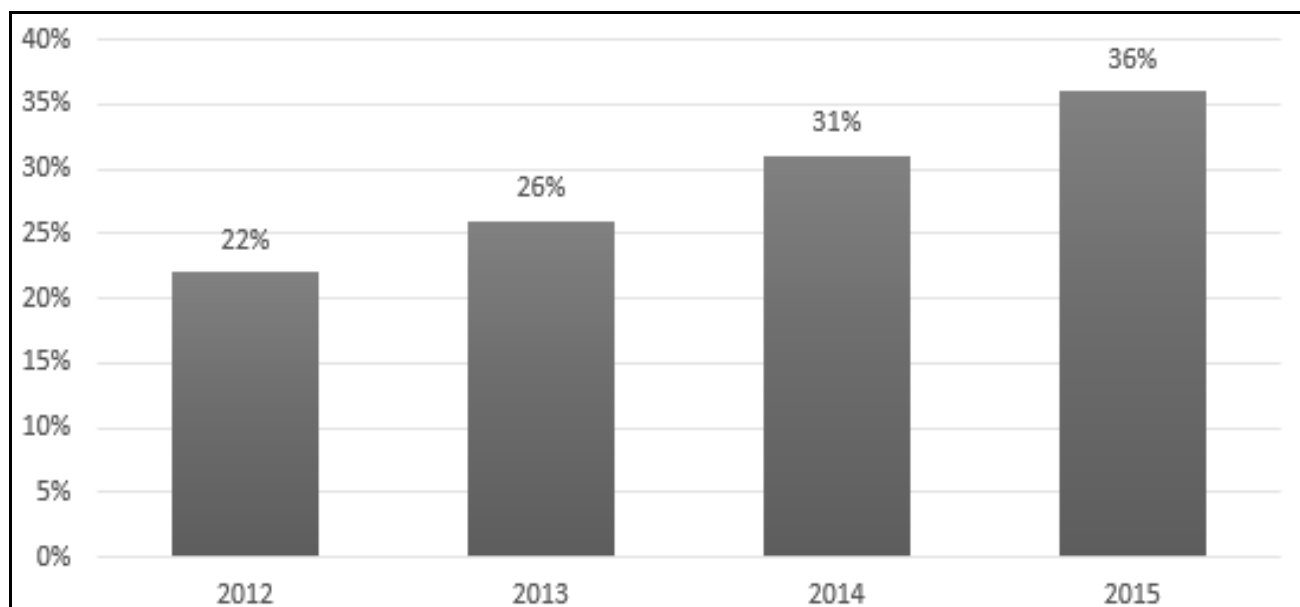

Source: Authors' creation

The authors Amado and Belfo (2021, p. 581) researched the implementation rate of ERP systems within

organizations in the period 2012-2015, noting a significant increase in these rates (*Figure no. 3*).

Figure no. 3. Evolution of ERP systems implementation rates

Source: Amado and Belfo, 2021, p. 581

The main purpose for which the implementation of the ERP system is desired is the efficiency of the entire activity and offering credibility and a greater degree of transparency to the processed information.

Q2. What are the factors for the successful implementation of ERP systems?

The main factors for the successful implementation of an ERP system are:

- identifying business processes that could be vulnerable in the process of implementing ERP systems
- the use in implementation of a larger number of people from the IT department and other departments to ensure an efficient communication between them in order to implement the system in optimal conditions.
- gradual implementation of the ERP system because it is a complex IT system, requiring a careful and well-planned implementation.
- completing each stage established in the implementation plan.
- establishing a maintenance plan after completing the implementation of the ERP system.

Q3. What is the relationship between the post-implementation effects of ERP systems and financial performance?

Any organization that decides to implement ERP systems wants to improve its financial performance, but also other indicators such as: market position, cash used from one period to another or earnings per share.

The main purpose of the ERP system in financial reporting is to reduce the working time to perform a certain task or reduce redundancy so that the financial data processed with these systems are much clearer and more concrete, facilitating much faster financial reporting.

Thus, there is a strong relationship between the implementation of the ERP system and the financial performance, because the data processed with these systems provide credibility and transparency, resulting in a significant improvement of the financial indicators.

Q4. What is the satisfaction of professional accountants and auditors in using ERP systems?

Following studies by Kanellou and Spathis (2013), they found that the volume of information that needs to be processed manually has been significantly reduced following the implementation of ERP systems, leading to increased satisfaction of accountants and auditors as long as ERP systems meet its requirements in information processing (content, accuracy, format).

Q5. What are the advantages and disadvantages of ERP systems in the accounting and auditing profession?

In **Table no. 1** we highlighted the advantages and disadvantages of ERP systems in the accounting and auditing profession.

Q6. What are the future digital advances in accounting?

According to the study conducted by Groșanu et al. (2020, p. 55), future digital advances in accounting could be represented by:

Direct exchange and processing of data with the customer or supplier

Reading or recognizing documents

Electronic payments

Replacing Excel with other more automated calculation tools

Much more prompt answers to technical questions in the field of accounting.

Table no. 1. Advantages and disadvantages of ERP systems in the accounting and auditing profession

User category	Advantages	Disadvantages
Accounting profession	– fast processing of financial-accounting information – storing information in a single database and controlled access to data – a better control and monitoring of the information processed with these systems – better management of resources (financial, material and human) – accuracy and completeness of information – maximum profit – cost reduction – time saving – limitation of human errors	– permanent changes of legislation, so the ERP system must always be updated – difficult adaptation to new IT systems of users who do not have sufficient IT skills or do not participate in training programs
Auditor	– fast processing due to the digital connection between the auditor and the client organization – increased efficiency – quick access to key information (no need to manually search for information)	– the retention of the client-organization regarding the security of information sharing electronically – incompatibility between the information system used by the client organization and the information system used by the audit team

Source: Authors' processing after Hietala and Päiväranta (2021), Hsu, Yen and Chung (2015), Kanellou and Spathis (2013), Nwankpa (2015)

Q7. *What are the main skills that future professional accountants and auditors should have as a result of digitization?*

Due to the rapid evolution of information technology and the digitization of activities, both professional accountants and auditors must have in addition to the usual skills (accounting, finance, auditing) and digital skills (in the use of information systems).

Following the digitization of the activities carried out by professional accountants and auditors, they will be able to devote more time to consulting, data analysis and strategic planning, to the detriment of routine activities.

Q8. *What are the main audit and inspection challenges regarding the use of ERP systems?*

The main audit challenges could be related to the identification of risks following the implementation of the new system, as the entire structure of the

organization changes as a result of this process. The main problems are related to the security of the internet network, the database and the computer system.

After the implementation of ERP information systems, a detailed analysis of data security in the new information system must be performed. Auditors must first understand the architecture of ERP systems in order to identify vulnerable areas of the system (Chang et al., 2014).

Conclusions

The massive evolution from recent years in the field of technology has a significant impact on the process of digitization of activities carried out daily by people. The accounting and auditing professions are increasingly digitized as a result of technological progress, as more and more organizations implement high-performance ERP systems in order to automate a growing number of activities,

especially those that are repeatable, procedural, structured or simple. Thus, ERP systems are becoming more and more present in financial-accounting or auditing activities due to the many advantages they offer: fast processing of a large volume of data, reduction as much as possible of "dead" times, of errors or additional costs. The data processed with ERP systems are much clearer and more transparent and provide support in substantiating the decision-making process.

After the implementation of ERP systems, a detailed analysis of the security of the data that will be stored in

the system database will be necessary, for a better redefinition or a reorganization of the internal controls.

As a result of the continuous digitization of specific activities of accounting and auditing professionals through the implementation of ERP systems, we have identified in the literature (in selected articles) that future generations of professional accountants and auditors will need in addition to traditional knowledge of accounting, finance or audit and IT knowledge, but also social skills to be able to provide consulting in the field of accounting or auditing.

REFERENCES

1. Al-Jabri, I.M., Roztocki, N. (2015), Adoption of ERP systems: Does information transparency matter?, *Telematics and Informatics*, no. 32, pp. 300-310.
2. Amado, A., Belfo, F.P. (2021), Maintenance and support model within the ERP Systems lifecycle: Action research in an implementer company, *International Conference on Project MANagement / HCist – International Conference on Health and Social Care Information Systems and Technologies 2020*. In *Procedia Computer Science*, no. 181, pp. 580-588
3. Boghian, F.A., Socoliuc, M. (2020), Viitorul profesiei contabile în era digitalizării, available at: https://irek.ase.md/xmlui/bitstream/handle/1234567890/608/Boghian_F-A_Socoliuc_M_%20conf_12.03.20.pdf?sequence=1&isAllowed=y, accessed on July 2, 2021
4. CECCAR (2019), Profesia contabilă într-o economie bazată pe globalizare și digitalizare, *CECCAR Business Magazine*, no. 41, available at: <https://www.ceccarbusinessmagazine.ro/profesia-contabila-intr-o-economie-bazata-pe-globalizare-si-digitalizare-i-a5481/>, accessed on July 15, 2021
5. Chang, S.I., Yen, D.C., Chang, I.C., Jan, D. (2014), Internal control framework for a compliant ERP system, *Information & Management*, no. 51, pp. 187-205
6. Cooper, LA, Holderness, DK, Sorensen, TL, Wood, DA. (2019). Robotic Process Automation in Public Accounting, *Accounting Horizons*, no. 33, <https://doi.org/10.2308/acch-52466>, accessed on July 10, 2021
7. EY.com (2019), Conectivitatea din cadrul digitalizării auditului este o oportunitate omisă?, available at: https://www.ey.com/ro_ro/digital-audit/connectivity_audit_overlooked_opportunity, accessed on July 17, 2021
8. Făniță, A. (2020a), Digitalizarea auditului financiar, available at: <https://www.linkedin.com/pulse/digitalizarea-auditului-financiar-alina-fanita>, accessed on July 18, 2021
9. Făniță, A. (2020b), Roluri cheie în digitalizarea auditului financiar, available at: <https://ro.linkedin.com/pulse/roluri-cheie-%C3%AEn-digitalizarea-auditului-financiar-alina-fanita>, accessed on July 18, 2021
10. Galani, D., Gravas, E., Stavropoulos, A. (2010), The Impact of ERP Systems on Accounting Processes, *International Journal of Economics and Management Engineering*, vol. 4, no. 6, pp. 774-779
11. Galy, E., Saucedo, M.J. (2014), Post-implementation practices of ERP systems and their relationship to financial performance, *Information & Management*, no. 51, pp. 310-319
12. Grabski, S.V., Leech, S.A. (2007), Complementary controls and ERP implementation success, *International Journal of Accounting Information Systems*, no. 8, pp. 17-39
13. Groșanu, A., Fulop, M.T., Cordoș, G.S., Raita, G. (2020), Provocări și tendințe privind încorporarea Big Data în profesia contabilă: de la abordarea tradițională la viitorul profesionist contabil, *CECCAR Business Review*, no. 11, pp. 50-58

14. Hassan, M.K., Mouakket, S. (2016), ERP and organizational change. A case study examining the implementation of accounting modules, *International Journal of Organizational Analysis*, vol. 24, no. 3, pp. 487-515, DOI: 10.1108/IJOA-05-2014-0760
15. Hietala, H., Päiväranta, T. (2021), Benefits Realisation in Post-Implementation Development of ERP Systems: A Case Study, CENTERIS Conference 2020. In *Procedia Computer Science*, no. 181, pp. 419-426
16. Hsu, P.F., Yen, H.R., Chung, J.C. (2015), Assessing ERP post-implementation success at the individual level: Revisiting the role of service quality, *Information & Management*, no. 52, pp. 925-942
17. Kanellou, A., Spathis, C. (2013), Accounting benefits and satisfaction in an ERP environment, *International Journal of Accounting Information Systems*, no. 14, pp. 209-234
18. Lacurezeanu, R., Tiron-Tudor, A., Bresfelean, V. P. (2020), Robotic Process Automation in Audit and Accounting, *Audit Financiar*, vol. XVIII, no. 4(160)/2020, pp. 752-770, DOI: 10.20869/AUDITF/2020/160/024
19. Nwankpa, J.K. (2015), ERP system usage and benefit: A model of antecedents and outcomes, *Computers in Human Behavior*, no. 45, pp. 335-344
20. Rajan, C. A., Baral, R. (2015). Adoption of ERP system: An empirical study of factors influencing the usage of ERP and its impact on end user, *IIMB Management Review*, no. 27, pp. 105-117
21. Rodriguez, C.S., Spraakman, G. (2012), ERP systems and management accounting: a multiple case study, *Qualitative Research in Accounting & Management*, vol. 9, no. 4, p. 398-414, DOI: 10.1108/11766091211282689
22. Seethamraju, R., Sundar, D.K. (2013), Influence of ERP systems on business process agility, *IIMB Management Review*, no. 25, pp. 137-149
23. Spathis, C., Constantinides, S. (2004), Enterprise resource planning systems' impact on accounting processes, *Business Process Management Journal*, vol. 10, no. 2, pp. 234-247
24. Spathis, C., Ananiadis, J. (2005), Assessing the benefits of using an enterprise system in accounting information and management, *The Journal of Enterprise Information Management*, vol. 18, no. 2, pp. 195-210
25. Șuşnea, F. (2019), Digitalizarea auditului financiar, următoarea frontieră, available at: <https://ro.linkedin.com/pulse/digitalizarea-auditului-financiar-urm%C4%83toarea-frontier%C4%83-susnea>, accessed on July 20, 2021

encorsa
SIMPLIFY YOUR BUSINESS

ENCORSA este un partener de transformare digitală și simplificare a proceselor operaționale ale unei companii prin implementarea de tehnologii de automatizare precum low-code development, roboți RPA și asistenți virtuali de tip chatboți dotați cu inteligență artificială.

Abordare umană

Oferim servicii de consultanță pentru analiza afacerii și recomandări pentru actualizarea tehnologică a unui business. Dar ne dorim să înțelegem și oamenii din spatele afacerilor pe care le ajutăm să crească.

Gândire sustenabilă

Bazându-ne pe date reale, formulăm soluții personalizate luând în calcul modalități de a susține antreprenorii locali și de a reduce emisiile de carbon, utilizarea hârtiei și deșeurile alimentare.

Adaptare agilă

Gândim re-ingineria proceselor de afaceri care să ofere traiectorii clare de internaționalizare, folosind platforma noastră de dezvoltare rapidă împreună cu tehnologii inovatoare precum RPA, chatbot și AI.

Siguranță pe viitor

Cu o viziune diferită, identificăm oportunități pentru clienții și partenerii noștri prin propunerea de modele tehnologice noi de business care să aducă rezultate chiar și în momente de incertitudine.

București (HQ) – Plaza Romania Offices, Str. Timișoara, Nr. 26, Et. 1, Sector 6

+40 766.372.356

sales@encorsa.com

Camera Auditorilor Financiari
af
din România

64226571000013